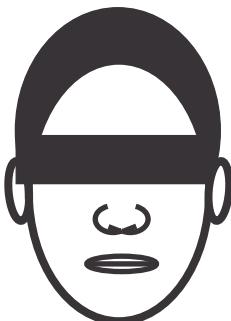
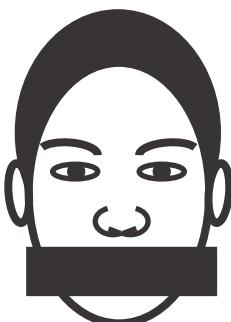

Srđan Puhalo Neda Perišić

Apstinenti

u Bosni i Hercegovini

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

Srđan Puhalo i Neda Perišić
APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Naziv publikacije: Apstinenti u Bosni i Hercegovini

Izdavač: Friedrich-Ebert-Stiftung

Autori: Srđan Puhalo i Neda Perišić

Za izdavača: Judith Illerhues

Lektura: Mirjana Janjetović

Korice i tehnička priprema: Aleksandar Aničić

Štampa: Amosgraf Sarajevo

Tiraž: 300 primjeraka

Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača.

Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.844:32.019.5](497.6)(049.5)

PUHALO, Srđan

Apstinenti u Bosni i Hercegovini / Srđan
Puhalo, Neda Perišić. - Sarajevo :
Friedrich-Ebert-Stiftung, 2013. - 305 str. : graf.
prikazi ; 25 cm

Bibliografija: str. 303-305.

ISBN 978-9958-884-26-9

1. Perišić, Neda

COBISS.BH-ID 20837126

Srđan Puhalo i Neda Perišić

**APSTINENTI
U
BOSNI I HERCEGOVINI**

Sarajevo, 2013. godine

SADRŽAJ

POLITIČKI MOTIVISANA IZBORNA APSTINENCIJA	13
1. „Pozitivni“ apstinenti	15
2. Politizovana apstinencija u Bosni i Hercegovini	19
3. Predizborna kampanja i apstinencija	22
4. Mediji i apstinencija	35
5. Završna razmatranja	46
LITERATURA	49
 APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI	51
1. UVOD	51
1.1 O političkoj kulturi	51
1.1.1 Istraživanja nekih aspekata političke kulture u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini	54
1.2 Politička participacijacija, političko odlučivanje i apstinencija	59
1.2.1 Istraživanje apsinencije u Bosni i Hercegovini od devedesetih godina 20. vijeka do danas i šta znamo o njoj?	68
2. ISTRAŽIVAČKI POSTUPAK	71
2. 1 Metodologija	71
2. 2 Instrument	73
3. FORMIRANJE MJERA KORIŠTENIH U ISTRAŽIVANJU	76
3.1 Formiranje skale nacionalizma	76
3.2 Formiranje skala dogmatizma	78
3.3 Formiranje skale cilj opravdava sredstvo	80
3.4 Formiranje skale odnos prema vođi	81
3.5 Formiranje skale liberalizam/konzervativizam	81
3.6 Pouzdanost instrumenta	84
4. METOD OBRADE PODATAKA	85
5. SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SVIH ISPITANIKA	86
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	92
7. GLASAČI I APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI	93
7.1 Kako se glasači i apstinenti informišu o političkim zbivanjima u BiH	96

7.2 Razlike između glasača i apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam	101
7.3 Društvene vrijednosti glasača i apstinenata	105
7.4 Povjerenje glasača i apstinenata u institucije Bosne i Hercegovine	110
7.5 Članstvo glasača i apstinenata u organizacijama civilnog društva	114
7.6 Duštveni aktivizam glasača i apstinenata	123
7.7 Rasprava	127
8. APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI	130
8.1 Sociodemografske karakteristike apstinenata	130
8.2 Kako se apstinenti najčešće informišu o političkim zbivanjima	137
8.3 Razlike između apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam	143
8.4 Društvene vrijednosti apstinenata	148
8.5 Povjerenje apstinenata u institucije Bosne i Hercegovine ..	155
8.6 Članstvo apstinenata u organizacijama civilnog društva	163
8.7 Duštveni aktivizam apstinenata	172
8.8 Rasprava	176
9. APSTINENTI MEĐU BOŠNJACIMA U BOSNI I HERCEGOVINI	179
9.1 Sociodemografske karakteristike	179
9.2 Kako se bošnjački apstinenti informišu o političkim zbivanjima u BiH	183
9.3 Razlike između bošnjačkih apstinenata na varijablama: nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam	189
9.4 Društvene vrijednosti bošnjačkih apstinenata	193
9.5 Povjerenje bošnjačkih apstinenata u institucije BiH	199
9.6 Članstvo bošnjačkih apstinenata u organizacijama civilnog društva	206

9.7 Društveni aktivizam bošnjačkih apstinenata	215
9.8 Rasprava	219
10. APSTINENTI MEĐU HRVATIMA U BOSNI I HERCEGOVINI	221
10.1 Sociodemografske karakteristike	221
10.2 Kako se hrvatski apstinenti najčešće informišu o političkim zbivanjima	225
10.3 Razlike između hrvatskih apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam	231
10.4 Društvene vrijednosti hrvatskih apstinenata	234
10.5 Povjerenje hrvatskih apstinenata u institucije	239
10.6 Članstvo hrvatskih apstinenata u organizacijama civilnog društva	245
10.7 Društveni aktivizam hrvatskih apstinenata	253
10.8 Rasprava	257
11 APSTINENTI MEĐU SRBIMA U BOSNI I HERCEGOVINI	259
11.1 Sociodemografske karakteristike	259
11.2 Kako se srpski apstinenti informišu o političkim zbivanjima	263
11.3 Razlike između srpskih apstinenata na varijablama: nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam	268
11.4 Društvene vrijednosti srpskih apstinenata	272
11.5 Povjerenje srpskih apstinenata u institucije	277
11.6 Članstvo srpskih apstinenata u organizacijama civilnog društva	283
11.7 Društveni aktivizam srpskih apstinenata	292
11.8 Rasprava	296
12. APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI	298
LITERATURA	303

Zašto apstinenti?

Dok je naslovna strana ove monografije bila u fazi izrade, dobio sam dobronamjernu sugestiju da nije korektno da iznad naslova „*Apstinenti u Bosni i Hercegovini*“ sjede tri majmuna. Rekao sam: „*U redu, ali tu nisu važni majmuni, tu je mnogo važnije to što oni ne žele da vide, da čuju i da govore.*“ Zar onomad Aristotel nije napisao: „*Ko ne može da živi u zajednici ili kome ništa nije potrebno, jer je sam sebi dovoljan, nije dio države, te je zvijer ili Bog.*“ Čini mi se da smo još uvijek mnogo bliži zvijerima (majmunima) nego bogovima.

Ali vratimo se apstinentima. Nema mnogo istraživanja koja se bave apstinentima i za to postoji nekoliko razloga. Prije svega, oni nikome nisu mnogo zanimljivi jer ne izlaze na izbole. S druge strane, apstinenti su prilično raznovrsna grupa ljudi i veoma je teško opisati ih ograničenim brojem varijabli, što umnogome komplikuje istraživanje tog fenomena. Na apstinenciju utiče mnogo faktora, od onih koji su potpuno lični, preko situacije u društvu, do samog izbornog sistema. Generalizacija rezultata dobijenih na apstinentima je ograničena na određenu političku zajednicu i ima prilično kratko vrijeme trajanja. Sve to utiče na to da se ni politika ni nauka ne bave apstinentima onoliko koliko je potrebno.

Važno je naglasiti da se visoka apstinencija na izborima može različito protumačiti. Velika apstinencija može da bude znak podrške trenutnom političkom sistemu, a velika izlaznost da predstavlja krizu tog sistema i protest protiv njega. S druge strane, velika apstinencija može da predstavlja nepovjerenje prema političkim partijama, političarima, institucijama sistema ili, generalno, krizu demokratije u određenom društvu. Šta stoji iza apstinencije u Bosni i Hercegovini prosudite sami.

Imajući u vidu gore napisano, smatrali smo da bi bilo veoma zanimljivo upoznati bosanskohercegovačke apstinentne i vidjeti da li se oni, i u kojoj mjeri, razlikuju od glasača, ali i međusobno.

Publikacija se sastoji iz dva dijela:

Antropolog Neda Perišić je u okviru svog istraživanja nastojala da kroz komparaciju podataka dobijenih anketnim istraživanjem, koje je

sproveo Srđan Puhalo, i analizom medijskih izvještaja tokom predizborne kampanje za lokalne izbore 2012. godine istraži mogućnosti za pozitivnije interpretacije izborne apstinencije i apstinenata u BiH, koje ovaj politički fenomen ne bi svodile samo na nezainteresovanost za politički život kao njegov dominantni uzrok. Oslanjajući se na savremena teorijska razmatranja o izbornoj participaciji i apstinenciji, i primjenjujući ih na pomenuti istraživački materijal, nastojala je da ponudi argumente u prilog postojanja politizovane apstinencije u BiH, koja je rezultat razočarenja politikom, ali ne podrazumijeva depolitizovanost. Ovakvi apstinenti nisu indiferentni prema političkom životu, oni ne izlaze na izbore iz političkog razloga, a odbijanjem da glasaju izražavaju opšte nezadovoljstvo političkim sistemom, političkim stanjem u zemlji i neodgovornim ponašanjem političkih stranaka.

Tekst psihologa Srđana Puhala je baziran na empirijskim nalazima dobijenim kroz istraživanje obavljeno u martu 2013. godine. Na početku teksta autor govori o političkoj kulturi i fenomenu političke participacije. Takođe, on daje sve potrebne informacije o metodologiji istraživanja, uzorku i metrijskim karakteristikama korišćenog upitnika. Analiza podataka vršena je na dva nivoa. Prvo je analizirana razlika između glasača i apstinenata na nivou cijele Bosne i Hercegovine, a onda i postojanje razlika između tri kategorije apstinenata. Nakon toga, analizirani su apstinenti u svakoj etničkoj grupi (Hrvati, Bošnjaci i Srbijani) posebno.

Ova publikacija će pokušati da nam donekle pomogne da upoznamo apstinentu u Bosni i Hercegovini i može biti korisna onima koji se bave izučavanjem politike, političke kulture i demokratije u Bosni i Hercegovini. Koristiće sociološima, socijalnim psiholozima, politikolozima koji žele razumjeti političku scenu ove zemlje i pozadinu političke participacije njenih građana. Nadamo se da rezultati ove studije neće biti zloupotrijebeni od strane domaćih političara, već da će im pomoći da bolje razumiju stanovnike Bosne i Hercegovine i doprinesu razvoju političke kulture i demokratije na ovim prostorima.

Srđan Puhalo

POLITIČKI MOTIVISANA IZBORNA APSTINENCIJA

Neda Perišić, antropolog

Prime Communications, Banja Luka

„Demokracija je zagarantirano pravo čovjeka da kaže 'ne' onda, kada misli da ima pravo da kaže, da ne misli da je tako, kako po njegovu uvjerenju nije.“

Miroslav Krleža¹

Predsjednik Centralne izborne komisije BiH (CIK BiH) Branko Petrić je na pres-konferenciji održanoj u Sarajevu 5. oktobra 2012. godine, posljednjeg dana izborne kampanje, u okviru poruke biračima, istakao: „Ko ne glasa, neće imati pravo da kritikuje vlast, zato poručujem biračima da izađu na ovogodišnje izbore.“² Ne slažem se sa ovakvom konstatacijom, jer se nigdje pravo da se kritikuje vlast ne zasniva niti zavisi od čina glasanja.³ Ukoliko pravo na kritiku vlasti interpretiramo kao manifestaciju prava na slobodu mišljenja i izražavanja, koje zajedno sa pravom na slobodu udruživanja omogućava aktivnosti usmjerene na borbu za opšte pravo glasa (kako u prošlosti, tako i danas), lako je uočljiva neutemeljenost prethodno navedene tvrdnje. U prilog ovoj neutemeljenosti može se navesti da prema Ustavu Bosne i Hercegovine (član II – Ljudska prava i osnovne slobode) „sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode“ koje predviđa Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i nigdje se pristup ovim pravima i slobodama ne uslovjava učešćem na izborima. Međutim, tvrdnja da oni koji ne glasaju nemaju pravo da kritikuju vlast implicitno ukazuje na negativno konotiranje izborne apstinencije koja je rezultat nezainteresovanosti,

¹ Govor na Skupu za mir u Zagrebu XI/1951.

² Dnevni avaz, *Centralna izborna komisija potvrdila da je sve spremno – Nove lokalne vlasti će birati 3.144.296 građana*, autor A. Čorbo-Zečo, 6.oktobar 2012.

³ Brennan, G. and Lomasky, L. (2000): “Is There a Duty to Vote?” Social Philosophy and Policy, 17: 62–86.

neinformisanosti, neodgovornosti, odnosno odabir građana koji „ne vide ništa, ne čuju ništa i ne govore ništa“. Ovakvo negativno konotiranje zanemaruje da apstinencija može biti politički stav, a ne odsustvo stava, „svesna politička odluka“⁴ koja se zasniva na promišljenim razlozima i opravdanim nezadovoljstvima i da, kao socijalni fenomen, apstinencija može imati potenciju za demokratski preobražaj postojećeg političkog sistema. Apstinencija ne mora biti odbijanje da se utiče na vlast, ona može biti forma protesta i način zagovaranja reformi.⁵

S obzirom na to da je ovaj rad dodatak istraživanju koje je sproveo Srđan Puhalo anketiranjem apstinenata i time omogućio uvid u „profil“ ove kategorije građana i građanki BiH (sociodemografske karakteristike, vrijednosne orijentacije, preferirani društveni ciljevi i dr.), njegov osnovni cilj jeste da kroz komparaciju podataka dobijenih anketnim istraživanjem i analizom medijskih izvještaja tokom predizborne kampanje istraži mogućnosti za pozitivnije interpretacije izborne apstinencije i apstinenata u BiH i sveobuhvatnije razumijevanje ovog fenomena. U periodu od 7. septembra do 6. oktobra 2012. godine izdvajane su objave štampanih i elektronskih medija (televizijskih stanica i internet portala) koje su sadržavale izvještaje sa predizbornih skupova ili pres-konferencija političkih stranaka, analitički članci i komentari (kolumnе) novinara i novinarki, kao i gostujućih komentatora, posvećenih predizbornim aktivnostima političkih stranaka, uključuјući i izvještaje u kojima su prezentovani rezultati istraživanja i druge aktivnosti organizacija iz civilnog sektora u vezi sa održavanjem lokalnih izbora. Prilikom analiziranja prikupljenih medijskih sadržaja fokus je bio na izdvajaju ključnih predizbornih poruka i predstavljenih ciljeva političkih stranaka i njihovo poređenje sa rezultatima dobijenim anketnim istraživanjem. Navedenim poređenjem smo nastojali da uvidimo da li i u kolikoj mjeri političke stranke nastoje da pridobiju apstinente ili nastavljaju sa dosadašnjom praksom koja omogućava osvajanje vlasti sa upitnim

⁴ Golubović, Zagorka (2007): *Apstinencija kao mogući otpor kvazidemokratskoj tranziciji u Srbiji?*, Politika i svakodnevni život (treći deo): Probuđene nade – izneverena očekivanja, 115–123.

⁵ Hanna, Nathan (2009): „An Argument for Voting Abstention“, Public Affairs Quarterly, 23: 279–286.

legitimitetom, jer u izbornom procesu ne učestvuje skoro polovina građana i građanki sa pravom glasa u Bosni i Hercegovini. Drugi dio analize bio je usmjeren na same medije, odnosno u kojem kontekstu pominju izbornu apstinenciju u BiH, koje atributi/kvalifikacije pripisuju ovoj pojavi, na koji je način objašnjavaju i sl. Analiziranje je obuhvatalo objave zabilježene u 6 dnevnih listova (Dnevni avaz, Dnevni list, Nezavisne novine, Oslobođenje, Press, Večernji list), 3 televizijske stanice (večernje informativne emisije BHT, FTV i RTRS) i 2 internet portala (depo.ba, klix.ba). Kada je riječ o stranačkim predizbornim aktivnostima, analizom je obuhvaćeno sedam stranaka: HDZ BiH, HDZ 1990, SDA, SBB BiH, SDP BiH, SDS i SNSD.

1. „Pozitivni“ apstinenti

Izborna apstinencija često je predmet osude, naročito u okviru onih struja mišljenja koje visoko vrednuju aktivnu političku participaciju smatrajući je neizostavnim dijelom istinskog ljudskog života, „najvišom građanskom vrlinom slobodnih ljudi“.⁶ Osuđujući ton spram izborne apstinencije često je prisutan u bosanskohercegovačkoj javnosti, što je uočljivo kroz medijsko izvještavanje u predizbornom periodu, kao i kroz kampanje koje u cilju motivacije birača da izađu na izbore sprovode organizacije iz civilnog sektora. Izbori se najčešće predstavljaju kao mogućnost da kroz pravo da izaberemo nosioce vlasti unapređujemo demokratiju i institucije političkog sistema, dok se apstinencija posmatra kao neodgovornost građana, izraz njihove nezainteresovanosti, pasivnosti, neznanja i neinformisanosti, čime održavaju status quo, odnosno onemogućavaju promjene i prosperitet, što je često sažeto u tvrdnji da se „samo neizlaskom na glasanje legitimise dosadašnje negativno stanje“. U ovom radu nastojim ponuditi argumente za jedno drugačije promišljanje izborne apstinencije, prije svega kao političkog fenomena koji jasno ukazuje na krizu povjerenja građana u demokratske institucije i sumnju građana u sposobnost političkih partija da adekvatno izražavaju njihove

⁶ Stojiljković, Zoran (1993): *Apolitičnost*, Enciklopedija političke kulture (Milan Matić, Milan Podunavac), 33–36.

stavove i preferencije. Ukoliko je „*kriza legitimnosti demokratije kao razočaranost i nepovjerenje građana u funkcionisanje demokratskih institucija najsnažnije izražena kroz izbornu apstinenciju*“⁷, opravdanim se čini postaviti pitanje: da li izraženo negativno konotiranje izborne apstinencije u BiH predstavlja jednu od manifestacija nedovoljne razvijenosti demokratske političke kulture? Značajno je i pitanje u kojоj mjeri politički sistem BiH (koji se predstavlja kao demokratski) jest legitim, odnosno ima dovoljno široku podršku građana ako u izborom procesu ne učestvuje nešto manje od polovine građana Bosne i Hercegovine sa pravom glasa. „*Potreba za legitimitetom uslov je svake vladavine, a postojanje legiimiteta znak 'dobre' vladavine*“⁸, te je zbog toga pitanje o legitimitetu uvijek pitanje uvjerenja o dostojnosti političkih institucija od strane onih kojima se vlada. Izbori jesu jedan od univerzalno prihvaćenih principa legitimacije političkog vođstva i političkog sistema, ali ne i dovoljan, jer da bi politički sistem ostvario legitimitet mora biti efikasan i prihvatljiv za svoje građane s aspekta zadovoljavanja njihovih ekonomskih i drugih potreba.⁹ Ukratko, princip legitimitea implicira da pripadnici jedne političke zajednice prihvataju poredak iz uvjerenja u njegovu valjanost i opravdanost. Visok stepen siromaštva, nezaposlenosti i korupcije, da pomenemo samo neke od anomalija koje karakterišu današnju Bosnu i Hercegovinu, onemogućavaju pripisivanje valjanosti i opravdanosti postojećem političkom poretku. Veza između izborne apstinencije i „*krize demokratije*“, kao krize legitimitea demokratskih institucija, izražena u smanjenom povjerenju građana u pravedan ishod njihovog funkcionisanja¹⁰, značajno je istraživačko pitanje koje može voditi sveobuhvatnijem razumijevanju apstinenata kao članova jedne političke zajednice čija se odluka da ne izađu na izbole može interpretirati i kao opomena upućena političkim elitama kojom iskazuju svoje nezadovoljstvo i nepovjerenje. Umnožavanje ovakvih opomena u vidu masovne izborne

⁷ Sládeèek, Michal (2006): *Problem legitimnosti demokratije –Graðanstvo, participacija, deliberativnost*, Filozofija i društvo 2:123–134.

⁸ Podunavac, Milan (1993): *Legitimitet*, Enciklopedija političke kulture (Milan Matić, Milan Podunavac), 593–606.

⁹ Deren-Antoljak, Štefica: *Izbori i izborni sustavi*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, God. 1, br. 2: 215–231.

¹⁰ Sládeèek, Michal, nav. djelo.

apstinencije u velikoj mjeri delegitimiše učesnike izbora, prije svega poziciju izbornih pobjednika¹¹, a ozbiljno shvaćena upitnost legitimnosti osvojene pozicije mogla bi da dovede do promjene u ponašanju izbornih pobjednika u smjeru veće odgovornosti spram interesa građana i odlučnosti u realizaciji neophodnih društvenih reformi.

Izborni apstinenti mogu biti i politički obaviješteni građani, a ne samo građani nezainteresovani za politiku, i u tom smislu Žan Blondel razlikuje „negativne“ (apolitične) i „pozitivne“ apstinentne, čiji je izostanak participacije u izbornom procesu povezan sa nezadovoljstvom kvalitetom političkog izbora – ograničenom ili „neprihvatljivom ponudom na političkom tržištu“¹². „Negativni“ apstinenti su oni pojedinci koji su relativno trajno izvan politike, koje politika ne interesuje i koji o njoj ništa ne znaju. Karakteriše ih politička neinformisanost i nespremnost za praćenje i razumijevanje političkih događaja. „Radi se, po pravilu, o relativno malom (5–10%) dijelu biračkog tijela. Većinu apstinenata čine „pozitivni“ apstinenti, pojedinci koji imaju svijest o značaju i kakav-takov interes za politiku, ali kojima se, iz različitih razloga, ne dopadaju kandidati i partije koje učestvuju na izborima.“¹³ Ukazujući da se unutar kategorije stanovništva koju nazivamo apstinentima, uprkos spolja posmatrano istovjetnom ponašanju – neizlazak na birališta, kriju različite grupe, od potpuno nezainteresovanih do politički zainteresovanih, odnosno apstinenata koji su razočarani politikom, ali ne i depolitizovani, Ivana Spasić ovakav vid otklona od političkog života naziva *politizovanom apstinenjom*.¹⁴ Ovakvi apstinenti nisu indiferentni prema političkom životu, oni ne izlaze na izbore iz političkog razloga, odbijanjem da glasaju izražavaju opšte nezadovoljstvo političkim sistemom, političkim stanjem u zemlji, neodgovornim ponašanjem stranaka, odbijaju da učestvuju u „igri“ političkih elita koja onemogućava reformske procese, demokratske, ekonomski... Prihvatanjem apstinencije, kao vida građanskog otpora, oni

¹¹ Stojiljković, Zoran (2007): *Izborna apstinencija*, Politika i svakodnevni život (treći deo): Probuđene nade – izneverena očekivanja, 82–91.

¹² Blondel, Jean (1970): *Voters, Parties and Leaders: The Social Fabric of British Politics*, Penguin Books, London.

¹³ Stojiljković, Zoran, nav. djelo.

¹⁴ Spasić, Ivana (2007): *Poruke razočaranih birača*, u: Politika i svakodnevni život (treći deo): Probuđene nade – izneverena očekivanja, 96–113.

odbijaju da učestvuju u proceduri legitimacije što izbori jesu, jer učešćem na izborima građani potvrđuju legitimnost poretka.

Ivana Spasić takođe ukazuje na to da u društвima u kojima preovlađuje participativno shvatanje demokratije, prema kojem je najvažnije obilježje demokratije široko učešće građana u vršenju vlasti (nasuprot elitističkom shvatanju koje svodi demokratiju na pravilima uređeno nadmetanje među elitama za dobijanje vlasti putem osvojenih glasova), izborna apstinencija, a posebno argumenti koje građani za nju daju, jeste važna za procjenu funkcionisanja demokratije. Za demokratiju definisanu participativno, što jeste preovlađujuće shvatanje u bosanskohercegovačkom društvu, neizlazak na izbore velikog broja građana predstavlja „znak za uzbunu“.¹⁵

Među razlozima koji uzrokuju *politizovanu apstinenciju*, a relevantni su i za Bosnu i Hercegovinu, navode se neadekvatna politička i izborna ponuda (nepostojanje kandidata/stranaka sa kojima se građanim može identifikovati, percepcija kandidata kao sklonih korupciji i nepotizmu i sl.), nepovjerenje prema političkim elitama (nepoštivanje datih izbornih obećanja, sklapanje neočekivanih postizbornih koalicionih aranžmana, razočaranost političkom zrelošću i ponašanjem stranaka i njihovih lidera zbog nesposobnosti i/ili nedostatka volje da rješavaju najvažnije probleme građana i društva), nepostojanje pravne države i odsustvo pravne, ali i životne sigurnosti građana, politička nestabilnost i teškoće u funkcionisanju institucija sistema, nizak životni standard građana, visoka nivo nezaposlenosti, rasprostranjenost korupcije u svim segmentima društva, kriminalizacija društva... Razočaranost odsustvom ključnih društvenih promjena, prema Zoranu Stojilkoviću, sve je prisutniji razlog svjesno birane apstinencije koja ukazuje na rašireno nepovjerenje građana da politički akteri uopšte imaju moć, sposobnost i volju da sprovedu reforme i riješe probleme vezane za funkcionisane države, omoguće ekonomski razvoj i istinske promjene u onim oblastima života koje smatraju značajnim. Odsustvo ključnih društvenih promjena doprinosi osjećaju političke apatije i nevjericu građana da se izlaskom na izbore išta može promijeniti, što svakako predstavlja, u demokratskom smislu,

¹⁵ Spasić, Ivana, nav. djelo.

zabrinjavajuću pojavu, ali je potrebo naglasiti da postojanost demokratije zavisi ne samo od birača, nego i od stranaka.¹⁶

2. Politizovana apstinencija u Bosni i Hercegovini

Rezultati anketnog istraživanja koje je sproveo Srđan Puhalo pokazuju da apstinente ne možemo posmatrati kao monolitnu kategoriju koja se svodi na građane koji uslijed nezainteresovanosti za politiku ne učestvuju na izborima, već da se među bosanskohercegovačkim apstinentima nalazi i znatan broj politički svjesnih i demokratski orijentisanih građana, ali razočaranih u političke stranke i koji odabirom izborne apstinencije iskazuju duboko nezadovoljstvo postojećom društvenom i političkom situacijom. U prilog postojanju politizovane apstinecije u Bosni i Hercegovini svjedoči odabir društvenih vrijednosti/ciljeva koje apstinenti u BiH najviše vrednuju: zaposlenost, socijalna pravda, životni standard, borba protiv kriminala i korupcije i pravna država. Među visoko rangiranim vrijednostima, pored navedenih, nalaze se socijalna jednakost, razvoj nauke, obrazovanja i kulture, ekološki ciljevi, humanije društvo, ulazak u Evropsku uniju, razvoj demokratije. Navedene društvene vrijednosti mogu se posmatrati i kao uzročnici politizovane apstinencije, s obzirom na to da predstavljaju dugotrajno prisutne probleme u BiH za koje ne postoji gotovo ni naznake *političke volje* koja bi vodila u pravcu njihovog rješavanja.

Višegodišnje i veoma izraženo prisustvo svih prethodno navedenih razloga koji uzrokuju političku apstinenciju predstavlja *opšte mjesto* čak i za najpovršnije poznavaoce prilika u Bosni i Hercegovini. Prema podacima Agencije za ekonomsko planiranje BiH i Odjela za makroekonomska kretanja Uprave za indirektno oporezivanje BiH u maju 2013. godine ukupan broj zaposlenih u BiH je iznosio 685.330 osoba, dok je ukupan broj nezaposlenih iznosio 548.330 osoba, odnosno 44 posto ukupno radno sposobnog stanovništva u BiH, što je jedna od najvećih stopa

¹⁶ Sajc, Aleksandra (2002): *Izborni apstinenti su protiv fasadne demokratije – prilozi za razumevanje izbora*, Nova srpska politička misao vol. 9, br. 1–4:47–67.

nezaposlenosi u Evropi.¹⁷ Negativni privredni pokazatelji, poput smanjenja industrijske proizvodnje i robnog izvoza, takođe pripadaju setu višegodišnjih karakteristika BiH, što je istovremeno praćeno i konstantnim povećanjem javnog duga BiH, koji se u najvećoj mjeri koristi u svrhu budžetske podrške, a ne za razvojnu ekonomsku podršku. U Informaciji o stanju javne zaduženosti BiH, koju je pripremilo Ministarstvo finansija BiH, se, između ostalog, konstatuje da javna zaduženost Bosne i Hercegovine i povećanje godišnjih rata za otplatu vanjskog duga posljednjih godina rastu i da negativna kretanja BDP-a i budžetskih deficitova u prethodnom periodu stvaraju osnov za zabrinutost u pogledu održivosti javnog duga. Zaključno sa 31. decembrom 2012. godine javni dug BiH je iznosio 10,3 milijarde KM i veći je za 4,9 posto (488 miliona KM) u odnosu na zaduženost u 2011. godini.¹⁸ Za ilustraciju lošeg životnog standarda u BiH može poslužiti podatak da potrošačka korpa u BiH iznosi oko 1.600 maraka, dok je prosječna plata oko 830 KM, a prosječna penzija iznosi 340 KM.¹⁹ Bosna i Hercegovina je najsiromašnija u Evropi i država s najnižim životnim standardom prema rezultatima istraživanja evropske statističke službe Eurostat koje se odnosilo na visinu bruto domaćeg proizvoda (BDP) po stanovniku i uključivalo je standard kupovne moći stanovništva, a obuhvatilo je 27 tadašnjih zemalja članica EU, Hrvatsku, četiri zemlje kandidatkinje – Tursku, Crnu Goru, Makedoniju i Srbiju, kao i dvije moguće zemlje kandidatkinje – Bosnu i Hercegovinu i Albaniju.²⁰ Jaz između običnih građana i političara u BiH jasno je uočljiv ako se visina prosječne plate i penzije uporedi sa platama državih i entitetskih poslanika i ministara koje se kreću između 4 i 5 hiljada KM, ali biva još izraženija kada se sagledaju podaci iz imovinskih kartica političkih funkcionera na svim nivoima vlasti koji, zajedno sa članovima porodice, u svom vlasništvu imaju niz vrijednih nekretnina, više skupocjenih vozila, kompanije, visoke

¹⁷ Večernji list, *Broj nezaposlenih u BiH u godinu dana porastao za 10.417 osoba*, autor Zoran Krešić, 26. avgust 2013. godine.

¹⁸ Dnevni avaz, *Stručnjaci zabrinuti može li BiH i dalje vraćati dugove*, autor B.T., 13.oktobar 2010. godine.

¹⁹ Nezavisne novine, *BiH među 20 najsiromašnijih zemalja svijeta, svaki šesti stanovnik gladan!*, agencija Anadolija, 24. novembar 2011. godine.

²⁰ Večernji list, *BiH po životnom standardu na europskom dnu, sve se teže živi*, nije naveden autor, 22. jun 2013.godine.

prihode od dividendi...²¹ Upozorenja da korupcija u BiH poprima sve šire razmjere, i da se gotovo ništa ne radi kako bi se ostvario pomak u njenom suzbijanju, mogu se gotovo svakodnevno čuti od predstavnika nevladinih organizacija, istraživačkih agencija, političkih analitičara i dr. Primjera radi, u brojnim izveštajima Transparency International BiH mogu se pročitati konstatacije da je „*BiH percipirana kao najkorumpiranija u regionu, da je poseban problem politička korupcija, da za sve lidere političkih partija u BiH postoji sumnja ili se protiv njih vode postupci za korupciju*“, da korupcija „*nastavlja razarati bosanskohercegovačko društvo, dok istodobno prevladava nedostatak političke volje za rješavanjem tog problema*“, da je „*pravosuđe nedovoljno učinkovito u borbi protiv korupcije, jer je tek mali broj predmeta završio pred sudovima*“... Prethodnom prikazu, koji nije ništa više od naznake veoma duge liste ozbiljnih političkih i širih društvenih problema u BiH, svakako treba dodati i zastoj u evropskim integracijama uslijed neispunjavanja ključnih uslova iz Mape puta BiH ka EU prema rokovima na koje su se bosanskohercegovački lideri sami obavezali, zbog čega iz godine u godinu dominiraju negativne ocjene u izvještajima o napretku BiH koje priprema Evropska komisija. Kao posebno ilustrativnu, ali i veoma zabrinjavajuću, izdvajamo sljedeću poruku iz ovogodišnjeg Izvještaja o napretku BiH:

“*I dalje ne postoji zajednička vizija političkih predstavnika o opštem pravcu i budućnosti zemlje, niti o načinu njenog funkcionisanja.*”²²

Kao obrazloženje odluke zašto ne izlaze na izbore apstinenti u BiH su tokom anketiranja odabrali sljedeće ponuđenje odgovore: „smatram da mi to ništa neće pomoći“ – 21,6%, „nemam za koga glasati“ – 15,3%, „razočaran sam“ – 11,9%, „ne ispune nijedno obećanje koje daju pred izbore“ – 8,8%, „svi su isti, korumpirani i lopovi“ – 8,8%. Odgovor „ne interesuje me politika“ odabralo je 9,1% ispitanika svrstanih u kategoriju

²¹ 24sata.info, Ko su najbogatiji političari u BiH: Vile, stanovi, luksuzni automobili i milionski poslovi, autor A.B., 17. decembar 2011. godine

²² Ključni nalazi iz Izvještaja o napretku Bosne i Hercegovine u 2013. godini dostupni su na web stranici Delegacije Evropske unije u BiH – <http://europa.ba/News.aspx?newsid=5920&lang=BS>.

apstinenata. Navedeni odgovori ukazuju na neopravdanost isključivog povezivanja apstinenata sa indiferentnošću prema političkom životu. Povezivanje izlaska na izbole sa nadanjem „da će biti bolje“ iskazalo je 37,3% glasača, ali samo 0,2% apstinenata u BiH, koji ujedno pokazuju i manje povjerenja u institucije zakonodavne, izvršne i sudske vlasti na državnom i nivou entiteta u odnosu na glasače. Da su apstinenti u BiH spremni da se angažuju u nekom drugom obliku političkog djelovanja, odnosno građanskog aktivizma, svjedoče rezultati prema kojima između glasača i apstinenata u BiH ne postoje velike razlike kada je riječ o učešću u potpisivanjima peticija, protestima, štrajkovima i sl.

Uvid u „profil“ apstinenata u BiH omogućen ankenim istraživanjem, prije svega odabir društvenih vrijednosti i obrazloženja neizlaska na izbole, ukazuje da njihovu izbornu apstinenciju možemo posmatrati kao poruku političarima šta bi morali da čine i da mijenjaju u odnosu na dosadašnje stanje, što ujedno pokazuje da mnogi od njih nisu politički nezainteresovani.

3. Predizborna kampanja i apstinencija

Izbornu apstinenciju Zagorka Golubović posmatra kao *upozorenje* strankama da moraju svojim rezultatima, a ne predizbornim obećanjima, da motivišu građane da učestvuju na izborima time što će mnogo konkretnije objašnjavati šta će stvarno raditi (ako njihovi predstavnici budu izabrani), a poslije pokazati da se drže ih obećanja.²³ Koliki obim apstinencije je potreban da bi bio dovoljno upozoravajući za bosanskohercegovačke stranke i usmjerio ih ka osmišljavanju konkretnih planova usklađenih sa potrebama građana i njihovu dalju realizaciju? Analiziranjem predizbornih poruka kandidata i lidera HDZ-a BiH, HDZ-a 1900, SBB-a BiH, SDA, SDP-a BiH, SDS-a i SNSD-a tokom kampanje za lokalne izbole u BiH 2012. godine, postaje uočljivo da odluka nešto manje od polovine građana Bosne i Hercegovine sa pravom glasa da ne

²³ Golubović, Zagorka (2007): *Apstinencija kao mogući otpor kvazidemokratskoj tranziciji u Srbiji?*, Politika i svakodnevni život (treći deo): Probuđene nade – izneverena očekivanja, 115–123.

učestvuje u izbornom procesu nije dovoljno alarmirajuća da bi ih usmjerila u naznačenom pravcu. Ovakav jaz između ponude političkih stranaka i potreba građana dobija dodatnu težinu uvidom da visoka izborna apstinencija karakteriše kako opšte, tako i lokalne izbore u BiH u dužem vremenskom period, što ilustruju podaci Centralne izborne komisije BiH o izlaznosti na izbore od 2002. do 2012. godine, predstavljeni u tabeli 1.

Tabela 1. Izlaznost na izbore 2002/2012 (% od ukupnog biračkog tijela)

	UKUPNO	Federacija BiH	Republika Srpska
Opšti izbori 2002.	53,9%	57,4%	52,9%
Lokalni izbori 2004.	46,8%	45%	48,6%
Opšti izbori 2006.	55,3%	54,2%	57,1%
Lokalni izbori 2008.	55,8%	53,3%	58,3%
Opšti izbori 2010.	56,3%	56,7%	56,1%
Lokalni izbori 2012.	56,3%	54,7%	59,1%

Izvor: podaci su preuzeti sa web stranice Centralne izborne komisije BiH (CIK BiH)²⁴

Procjenjivanje relevantnosti poruka stranačkih kandidata tokom kampanje za lokalne izbore 2012. godine izvršili su anqličari Asocijacije Alumni Centra za interdisciplinarne postdiplomske studije – ACIPS u sklopu projekta „Monitoring predizborne kampanje za lokalne izbore 2012.“ Naime, analizirane su izjave kandidata 15 političkih stranaka²⁵ tokom predizborne kampanje zabilježenih u 17 medija (uključujući i web portale političkih stranaka) u cilju utvrđivanja koliko su poruke koje stranke šalju građanima i građankama BiH konkretne i koliko se tiču stvarnih problema lokalne zajednice. Analizom su obuhvaćene 4644 izjave kandidata koje su svrstavane u dvije kategorije: a) nerelevantne teme (isprazna retorika koja ne ide u korist građanima) i b) relevantne teme koje su dalje razdvojene u dvije potkategorije – nekonkretne i konkretne, u zavisnosti od toga da li ili

²⁴http://www.izbori.ba/Documents/Statistika_i_rezultati_izbora/Statistika_izbora/Izborni_pokazatelji2002-2012.pdf

²⁵ SNSD, SDS, PDP, SBiH, SDA, SDP, Naša Stranka, SBB, HDZ, HDZ 1990, HSS, DP, DNS, NSRzB i DNZ.

ne sadrže mjere za ispunjavanje datog cilja.²⁶ Udio nerelevantnih tema u ukupnom broju izjava (uključuje svih 15 političkih stranaka) iznosi 39%, a relevantnih tema 61%, s tim da 42% čine izjave bez konkretnih mjera realizacije, a 19% čine izjave sa konkretnim mjerama. Dominacija izjava bez konkretnih mjera u ukupnoj masi relevantnih izjava karakteristična je za svih 15 političkih stranaka, s tim da je udio konkretnih izjava najveći kod Partije demokratskog progrusa – PDP (27%), Demokratske partije RS (27%) i Naše stranke (26%). U tabeli 2. predstavljeni su rezultati za sedam političkih stranaka čija je predizborna kampanja praćena u okviru istraživanja o apstinentima u BiH.

Tabela 2. Postotak nerelevantnih i relevantnih (konkretnih/nekonkretnih) izjava

	NERELEVANTNE	RELEVANTNE	KONKRETNE	NEKONKRETNE
HDZ 1990	59%	41%	10%	31%
HDZ BiH	38%	62%	11%	51%
SBB BiH	63%	37%	7%	30%
SDA	48%	52%	16%	36%
SDP BiH	53%	47%	9%	38%
SDS	37%	63%	21%	42%
SNSD	42%	58%	20%	38%

Prema podacima Centralne izborne komisije, odabrane stranke osvojile su najviše načelničkih mandata i mandata u opštinskim vijećima: SDA (37/516), SDS (26/323), SNSD (19/387), HDZ BiH (13/248), SDP BiH (10/312), HDZ 1990 (3/80), SBB BiH (2/145). Prilikom odabira ovih stranaka uzeto je u obzir da njihovi predstavnici zauzimaju visoke pozicije u institucijama vlasti na državnom i entiteskom nivou, a mnoge od njih karakteriše višegodišnje učešće u vladajućim koalicijama.

Prije uvida u sadržaj predizbornih poruka, treba podsjetiti na zaključak Srbobrana Brankovića da, prema rezultatima istraživanja javnog mnjenja, proizilazi da „*birače na veći odaziv motivišu realna i ostvarljiva*

²⁶ Analiza monitoringa predizborne kampanje za lokalne izbore 2012. u Bosni i Hercegovini zaključno sa 01.10.2012.godine dostupna je na ACIPS-ovoј web stranici – http://www.acips.ba/bos/uploads/publikacije/Prezentacija%2opreliminarnih%2orezultata%2omonitoringa%2opredizborne%2okampanje%2o_dopuna.pdf

očekivanja da stvari krenu nabolje, a da ih parališe i pasivizira osećaj nemoći, odnosno strahovi da se ništa ne može promeniti, a kao najrasprostranjenije strahove navodi strah od daljeg siromašenja i strah od gubitka posla.²⁷

Kandidati svih analiziranih stranaka isticali su da izgradnja i poboljšanje lokalne infrastrukture jeste osnovna prepostavka ekonomskog razvoja, povećanja privrednih aktivnosti i privlačenja domaćih i stranih investitora, čime bi se smanjila nezaposlenost, koja je označena kao najveći problem, i povećao standarda življenja građana. Tako su u predizbornim obećanjima dominirale najave izgradnje i rekonstrukcije puteva, vodovodne i kanalizacione mreže, toplana, domova zdravlja, škola, sportskih dvorana, vrtića, dječijih igrališta i drugih javnih objekata. Veliki infrastrukturni planovi koje su kandidati najavljivali uglavnom nisu praćeni konkretnijim objašnjenjima o načinu njihovog finansiranja, osim obećanja da su pripremili budžet razvojnog karaktera ili projekat čija realizacija predviđa povećanje budžeta, dok je znatno rjeđe pominjano smanjenje troškova opštinske uprave da bi se tako uštedjena sredstva usmjerila na ukupan razvitak opštine i na projekte od opštег interesa. Najčešće je realizacija razvojnih projekata opravdavana racionalnjom raspodelom budžetskih sredstava, kao i obećanjima kandidata da će „domaćinski, časno i poštено“ obavljati svoj posao, odnosno da će osigurati zakonit odnos prema budžetskim sredstvima, te pošteno i javno raspolagati budžetskim novcem. Zagovaranje decentarizacije, koja će omogućiti institucionalno i finansijsko jačanje opština i mjesnih zajednica, naročito prisutno u izjavama kandidata SDS-a i HDZ-a 1990, predstavljalo je još jedno od ponuđenih rješenja za realizaciju lokalnih razvojnih planova.

Kada je riječ o infrastrukturnim projektima, kao ilustrativan primjer koji sadrži konretan plan realizacije može se izdvojiti kandidat za načelnika opštine Novi Grad iz SDA Semir Efendić: „*Iako spada u ekološki dio mog programa, energetska efikasnost je značajna kao tematska cjelina i za razvoj i zapošljavanje. To je poseban infrastrukturni projekat koji*

²⁷ Branković, Srbobran (2006): *Apstinencija kao stav – politička opredeljenja građana Srbije u 2005*, Srpska politička misao, vol. 16, br. 1-2:61-68.

predlažemo za Novi Grad. Tačnije, riječ je o utopljavanju stambenih zgrada. Trenutna potrošnja toplotne energije u stambenom fondu je u prosjeku 150 kwh/m² po kvadratnom metru stambenog prostora, dok je evropski standard i norma na koju se BiH obavezala 50 kwh/m² godišnje, što znači tri puta manje u odnosu na količinu energije koju trenutno trošimo u Novom Gradu. Eklatantan primjer rasipanja toplotne energije, vjerovatno u cijeloj BiH, jeste novogradsko naselje Alipašino Polje, gdje na velikom broju zgrada ne postoji fasada, odnosno nikakva toplotna izolacija, tako da trenutni sistem grijanja, čak ni uz maksimalnu potrošnju energije tokom zime, ne uspijeva postići cilj dovoljnog zagrijavanja stambenog prostora“. Da bi se postigao evropski standard potrošnje toplotne energije, potrebno je uraditi kompletну termoizolacionu fasadu na ovim zgradama, a prema Efendićevim riječima, to je projekat koji se može realizovati u saradnji sa višim nivoima vlasti i korištenjem evropskih fondova koji postoje za ovakve namjene. „Kako bi se utrošak energije trostruko smanjio, očekuje se relativno brz povrat uloženih sredstava kroz uštede. Trošeći tri puta više energije u proteklih desetak godina potrošili smo fasadu koja bi osigurala velike uštede, kako za potrošače, tako i za državu koja je uvoznik energetika za proizvodnju toplotne energije u Sarajevu. Ovaj projekat otvara mogućnosti razvoja i novih radnih mesta u oblastima kakva je ekologija.“²⁸

Drugu zajedničku karakteristiku kandidata svih analiziranih stranaka čini to što su kao svoje prioritetne ciljeve/zadatke istakli stvaranje „pozitivnog okruženja“ za privrednike i investitore i obezbjeđivanje uslova za zapošljavanje građana. Objasnenja na koji način namjeravaju realizovati ove ciljeve mogla su se sastojati i od potpuno neargumentovanih konstatacija poput „znamo kako ćemo zaposliti ljude“, zatim putem pozivanja na „ljude u inostranstvu“ koji su „spremni da sa nama rade, da nam pomognu da dovedemo nove investiture“, ili kroz ukazivanje na neimenovane strane investiture (npr. „riječ je o Izraelcu“) koji su zainteresovani za otvaranje proizvodnih pogona u partenstvu sa lokalnim firmama. Najčešće davano objašnjenje kako namjeravaju realizovati postavljene ciljeve jeste obećanje da će povećati izdvajanja iz

²⁸ Oslobođenje, *Utopljinjanjem zgrada do ušteda za građane*, autorka Jelena Milanović, 7. septembar 2012. godine.

budžeta za te namjene, uz navođenje različitih aktivnosti koje bi opštinska administracija mogala poduzeti Da bi se postigao evropski standard potrošnje toplotne energije, potrebno je uraditi kompletну termoizolacionu fasadu na ovim zgradama, a prema Efendićevim riječima, to je projekat koji se može realizovati u saradnji sa višim nivoima vlasti i korištenjem evropskih fondova koji postoje za ovakve namjene – subvencionisanje poslodavca za zapošljavanje novih radnika, skraćivanje i olakšavanje procedura za izdavanje odobrenja za rad i drugih uvjerenja potrebnih preduzetnicima, smanjenje opštinskih taksi i drugih dažbina... U cilju smanjenja nezaposlenosti i uvećanja investicija, bez konkretnih objašnjenja o realizaciji, kandidati su često obećavali osnivanje ili ulaganje u privredne zone kako bi one „privukle investicije koje su nam neophodne“. Uz parole o pravljenju i uređivanju poslovnih zona/biznis parkova, stranački kandidati su naglašavali da će i putem lobiranja nastojati privući nove investiture u opštinu. Dominantan obrazac kojim kandidati nastoje da obrazlože realizaciju ciljeva sastoji se od obećanja da će „odvojiti znatno više sredstava u budžetu“ (npr. iz budžeta će obezbijediti sredstva za niz podsticajnih mjera kroz javne i transparentne konkurse za dodjelu bespovratnih sredstava za sve projekte kojima se obezbjeđuju nova radna mjesta), uz istovremeno obećanje da će smanjiti razne opštinske naknade i raditi na unapređenju rada opštinske administracije sa svrhom približavanja usluga svim građanima i stvaranja pozitivnog okruženja za privlačenje investicija koje će omogućiti otvaranje novih radnih mjesta.

Kao primer predizbornog obraćanja koje sadrži planove koje bismo mogli označiti i kao konkretnije definisane, ali i brojna obećanja koja ostaju bez obrazloženja NA KOJI NAČIN se planiraju finansirati, navodimo nekoliko izjava kandidata SNSD-a za gradonačelnika Banje Luke Slobodana Gavranovića na predizbornom skupu u mjesnoj zajednici Lauš:

„U okviru Gradske razvojne agencije, definisaću posebnu ulogu Centra za mali biznis, koji će intenzivno raditi na raznim oblicima pomoći preduzetnicima, u funkciji trajnog podsticaja razvoja porodičnog i malog biznisa i samozapošljavanja. U okviru Razvojne agencije, putem Centra za investitore, osposobiću centralnu gradsku kancelariju za prihvatanje investitora, u kojoj će oni moći da dobiju sve potrebne informacije, pregled potencijalnih

lokacija i pomoć pri izboru lokacija za realizaciju investicionih projekata na području grada, kao i druge oblike pomoći i informacija.“ U nastavku ukazuje da je u proteklih nekoliko godina urađeno izuzetno mnogo na razvoju Banje Luke, ali da je cilj uraditi još više u narednom periodu: „Već je izvjesno nekoliko krupnih projekata, među kojima je izgradnja tri nova mosta, Istočnog tranzita i projekat gasifikacije Banja Luke vrijedan 160 miliona maraka. Nastavićemo i izgradnju saobraćajnica, a na Laušu ćemo da izgradimo i veliki sportski teren, pored još pet koje smo obećali.“ Među Gavranovićevim obećanjima su i tvrdnje da će se „u prvih nekoliko mjeseci naredne godine u funkciju staviti četiri nova vrtića, a biće urađeno još osam“, da će se nastaviti i sa projektima vodosnabdijevanja „sve dok svaka kuća ne dobije vodu“ itd. Jedini „garant“ koji se nudi biračima da bi navedeno moglo biti realizovano jeste tvrdnja: „Dokazali smo da smo [SNSD] sposobni da se nosimo sa problemima.“²⁹

Neuvjerljiva i neargumentovana obećanja pratila su i ostale teme iz predizbornih obraćanja stranačkih kandidata, poput borbe protiv korupcije, socijalne zaštite, razvoja poljoprivrede, brige o djeci i mladima itd. Kandidatska obećanja vezana za korupciju najčešće su se svodila na parole kako će raditi na iskorjenjivanju korupcije, kako će prekinuti kriminalne aktivnosti postojeće opštinske administracije, onemogućiti zapošljavanje u javnom sektoru po političkoj podobnosti i stranačkoj pripadnosti i sl. Lider SBB-a BiH Fahrudin Radončić je čak istakao da je „za BiH možda najveća opasnost po njen opstanak sistemski korupcija i milijarde koje otimaju talovi privilegovanih porodica i porezne mafije“, ali tako velika opasnost ga nije motivisala da predloži konkretna i održiva rješenja u cilju njenog uklanjanja. SDP BiH je jedina stranka koja je među osnovnim ciljevima za koje se zalaže navela borbu protiv korupcije, jer „u borbi protiv korupcije i kriminala može istrajati samo SDP“. Pismo lidera SDP-a BiH Zlatka Lagumdžije upućeno glasačima u BiH može ilustrovati na koji način se pristupa ovom problemu: „Pokazali smo u proteklih 18 mjeseci i da smijemo udariti mafiju i kriminal tamo gdje ih najviše boli, ustati protiv nelegalno stecene imovine koju smo počeli vraćati u posjed

²⁹ Klix.ba, Gavranović: Osnovni cilj je oživljavanje privrede, nije naveden autor, 4. oktobar 2012. godine.

države, kako bi od nje korist imali svi građani. Uputili smo u Parlament FBiH zakon o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom i prekršajem. Očekujemo da njegova primjena kreće već iduće godine. Pokazali smo i da smijemo pred kriminalce izaći sa puno jačim i efikasnijim institucijama od postojećih, koje očito nisu u stanju da im se suprotstave. Zato smo pripremili zakon o suzbijanju organiziranog kriminala i korupcije. Ovim zakonom želimo stvoriti posebno tužilaštvo i poseban sud koji će krenuti u odlučan obračun sa kriminalom i korupcijom. Zbog svega ovoga znamo da možemo i hoćemo pobijediti u oktobru i nastaviti voditi najuspješnije općine i gradove u Bosni i Hercegovini. Želimo pomoći svakom i nećemo bježati od problema, već ćemo ih nazivati pravim imenom i rješavati. Tim putem moramo nastaviti svi zajedno.“ Zakonodavne inicijative u cilju borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala jesu hvale vrijedne aktivnosti, ali ostaje pitanje da li su one dovoljne i time uvjerljive za birače, ako se zna da je BiH prednjačila u usvajanju antikoruptivnih zakona u odnosu na zemlje regije, ali je njihova primjena i dalje ostala krajnje upitna.

Želju da pomognu građanima koji su u stanju socijalne potrebe stranački kandidati namjeravaju da realizuju tako što planiraju povećati izdvajanja iz budžeta namijenjena penzionerima, porodicama poginulih boraca, ratnim vojnim invalidima, nezaposlenima, bolesnima, naravno, bez objašnjavanja kako namjeravaju omogućiti povećana izdvajanja. Kao rješenja u okviru socijalne politike kandidati su spominjali i pružanje podrške radu narodnih kuhinja, kao i izgradnju domova za stare i nemoćne. Čarobna formula „izdvajanje dodatnih sredstava iz budžeta“ omogućuje i planove kandidata vezane za podsticanje razvoja poljoprivrede. Najčešće su isticali da kroz veće podsticaje u poljoprivredi planiraju da ojačaju seoska domaćinstva i učine ih ekonomski održivim.

Briga o djeci i mladima predstavljena je kao jedan od prioriteta za koji kandidati imaju „pripremljen niz inicijativa“, ili nešto konkretnije – planiraju osnovati Savjet za mlade koji će biti konsultovan pri kreiranju razvojnih politika i donošenju odluka. Izdvajanje jednokratne pomoći roditeljima za svako rođeno dijete predstavljeno je kao „prvi korak sistema brige za djecu“. Primjera radi, kandidat SDS-a za gradonačelnika Banjaluke Nenad Stevandić je naglasio da će se „SDS zalogati da se za

*svako rođeno dijete daje 1000 KM, dvije za drugo, tri za treće i pet hiljada za četvrtu dijete, što će biti revolucionaran iskorak u Banjaluci koja će postati grad prijatelj djece*³⁰, ali nije objasnio kako SDS planira realizovati ovakav cilj, bez obzira na to što se jednokratna pomoć roditeljima ne može smatrati ni revolucionarnim iskorakom, niti sistemskom brigom za djecu.

Uprkos izostanku bitnijih razlika između sedam analiziranih stranaka čije bi se predizborne kampanje mogle svesti na parolu „izgradnja infrastrukture, koja će biti u funkciji razvoja opštine, stvaranje ambijenta za razvoj privrede i privlačenje investitora i otvaranje novih radnih mesta“, bez uvjerljivih i argumentovanih planova realizacije navedenih ciljeva, lideri i kandidati stranaka nisu se štedeli da bi naglasili sopstvenu superiornost i da je *bolja budućnost* samo na *njihovoј strani*, ali da ju je moguće ostvariti samo u slučaju da njihova stranka dobije poziciju načelnika i dovoljan broj zastupnika u opštinskom vijeću.

Sve stranke su isticale da njihove liste kandidata čine pošteni, radišni, skromni, obrazovani, iskusni, uspešni i mlađi ljudi sa kojima se „može ići samo naprijed“ i koji će „opravdati ukazano povjerenje koje dobiju na izborima“ i koji će raditi „na unapređenju rada opštinske administracije sa svrhom približavanja usluga svim građanima“, odnosno da „organi uprave prerastu u istinski servis građana“.

Izdvojeno je nekoliko parola koje ilustruju kako kandidati pripisuju superiornost sopstvenoj stranci:

SDP BiH: „Ako hoćete da idemo naprijed glasajte za SDP, ako hoćete da idete nazad glasajte za bilo koga.“

SDA: „Ono što imamo za ponuditi građanima kvalitetnije je i bolje od onog što će ponuditi svi ostali zajedno.“

SNSD: „SNSD je politička opcija koja ispunjava obećanja data narodu! SDS nije ništa radio i iza njih nije ništa ostalo osim što su radili za sebe.“

SDS (Mićo Mićić): „Ja sam čovjek koji stimuliše pozitivan politički i društveni ambijent kao okvir našeg djelovanja.“

³⁰ Nezavisne novine, Stevandić: SDS siguran u pobjedu, agencija Srna, 8.septembar 2012. godine.

SBB BiH: „*Poštenje je najveća politika koja će biti odrednica puta kojim se treba ići. Pogled ćemo usmjeriti visoko, a hrabrost staviti u prvi plan. Etičkom i moralnom odgovornošću obećavamo da će ova borba biti borba za bolju budućnost koju svi zaslužujemo.*“

HDZ BiH: „*Izađite na izbore i svoj glas dajte najboljima – kandidatima HDZ-a BiH!*“

Razlike u obraćanjima stranačkih kandidata uočljive su u zavisnosti od toga da li dolaze iz stranaka koje su vladajuće u datoj opštini ili iz opozicionih stranaka, a ne toliko iz koje je stranke kandidat/kandidatkinja. Ukoliko je riječ o kandidatima opozicionih stranaka oni neće propustiti da ukažu na „čitav niz propusta aktuelne vlasti u vođenju opštine“, da sadašnja opštinska administracija nije uradila dovoljno, s obzirom na mogućnosti koje su bile na raspolaganju, da su vladajuće partije na čelne pozicije postavili nekompetentne ljudi, da opoziciona partija ne snosi nikakvu odgovornost „što je uništeno sve što se moglo uništiti i ugasiti“, da će najvažniji problemi građana biti rješavani od 8. oktobra kada nastupe promjene (pobedi opoziciona stranka), dok se aktuelna vlast označava kao „neodgovorna, rastrošna i bahata“. Nasuprot tome, nova vlast će na pošteniji način raspolagati opštinskim novcem i omogućiti da opštinska administracija bude pravi servis građanima i biće spremna dati svoj maksimum da se „izliječi“ postojeće stanje i realizuju sva data obećanja u naredne četiri godine.

Ako kandidati dolaze iz vladajuće stranke tada se naglašava da je data stranka „garant nastavka razvojnog ciklusa“ u toj lokalnoj zajednici, uz ukazivanje na veliki broj realizovanih projekata iz različitih segmenata lokalne zajednice (izgradnja infrastrukturnih i sportskih objekata, uređenje i opremanje škola, razni vidovi podrške privrednicima i poljoprivrednicima itd.) koji su znatno unaprijedili život svih građana. Nakon toga slijedi obećanje da se na tome neće zaustaviti, da će uz saradnju s građanima „i dalje težiti ka još boljim životnim standardima“. Nasuprot „impresivne lista urađenih projekata“ sopstvene stranke stoje „nerealna obećanja protivkandidata“. Pored ukazivanja da su racionalno trošili budžetska sredstva i „imali pošten odnos prema poslu i opštinskoj

imovini“, isticano je da su izgradili odličan odnos sa građanima zahvaljujući svakodnevnom rješavanju njihovih pitanja i problema.

U predizbornim porukama SNSD-a i SDS-a (vladajuće i opzicione stranke na nivou RS) zabilježena je jedna karakteristika koju bismo mogli opisati dihotomijom centralizacija – decentralizacija. Naime, kandidati SNSD-a u opštinama u kojima su vladajuća stranka isticali su važnost kontinuiteta saradnje između opštinske i republičke vlasti, koja je omogućila realizaciju niza razvojnih projekata kojima su riješeni mnogi problemi u dатој lokalnoj zajednici, kao i problemi njenih građana. „*Sve ovo ne bismo mogli uraditi bez ogromne podrške Vlade Srpske, ministara u Vladu i bez apsolutne podrške koju nam je davao predsjednik Republike Milorad Dodik*“³¹, izjavio je načelnik opštine Kotor Varoš Dalibor Vučanović.³¹ Ukoliko je SNSD opoziciona stranka u dатој opštini, isticano je da će kandidat SNSD-a, ukoliko bude izabran za načelnika, imati mogućnost da ostvari direktne kontakte i saradnju sa Vladom RS i drugim republičkim institucijama, s ciljem realizacije projekata iz raznih oblasti u toj opštini. Nasuprot navedenom, kandidati SDS-a su ukazivali na potrebu decentralizacije, odnosno vraćanja opštinama nadležnosti koje su nekad imale i mijenjanja „sistema koji je postavljen tako da sve ide u jednu kasu, u Banju Luku, a onda da se vraća na kašićice opštinama gdje se taj prihod stvara“. O važnosti ove teme svjedoči i sam slogan SDS-a za lokalne izbore koji naglašava politiku decentralizacije u RS – „*Jake opštine – jača Srpska*“.

Najveći omjer nerelevantnih tema zabilježen je u izjavama stranačkih lidera koji su se doticali tema poput opstanka države (Bosne i Hercegovine) ili entiteta (Republike Srpske), odbrane bošnjačkog, hrvatskog i srpskog naroda i njihovih identiteta, uspostavljanja istinske ustavne jednakopravnosti konstitutivnih naroda i sl. Oponenti su optuživani da vode izdajničku i podaničku politiku, tako da nisu bili rijetki slučajevi da lideri jedan drugom upućuju iste optužbe. Primjera radi, lider SDP-a BiH Zlatko Lagumđija je ukazivao kako je lider SDA Slulejman Tihić „*partnera pronašao u SDS-u i jasno pokazao da će ih, zarad svojih interesa, podržati u nastojanjima da podijele Bosnu i Hercegovinu*“, a isti cilj

³¹ Nezavisne novine, Radojičić: *Nastaviti započeti razvoj*, agencija Srna, 24. septembar.

- „tihu podjelu BiH“ pripisuje i TD [Tihic-Dodik] koaliciji. Istovremeno, Tihic ukazuje: „*Ovih dana smo čuli izjavu Milorada Dodika da je sa Lagumđijom dogovorio podjelu BiH!*“ i poručuje da „*Nećemo dopustiti da Bosna i Hercegovina bude privatna država Fahrudina Radončića!*“ Lider SBB BiH Fahrudin Radončić ne ostaje dužan kroz tvrdnje da je „*SDA dovela Bošnjake i državu na 542.000 nezaposlenih, 50 posto gladnih, a čak 73 posto mlađih zvanično ne vidi perspektivu u svojoj BiH*“ iz čega izvodi zaključak: „*Ako SDA ostane na vlasti, BiH biti neće, a ni Bošnjaka*“. Ovako oštra međustranačka optuživanja povezana su sa procesima rekonstrukcije izvršne vlasti na državnom i federalnom nivou. Kada je riječ o Vijeću ministara, za vreme predizborne kampanje aktuelne su inicijative za smjenu ministara i zamjenika ministara iz SDA, čime bi ova stranka bila „izbačena iz vlasti“, a njeno mjesto bi zauzeo SBB BiH, kao i inicijativa za smjenu ministra vanjskih poslova Zlatka Lagumđije, koju su pokrenuli predstavnici SNSD-a u Parlamentarnoj skupštini BiH. Nekoliko mjeseci pred lokalne izbore došlo je do raspada vladajuće koalicije u Federaciji BiH, tzv. platformaške koalicije koju su činili SDA, SDP BiH, HSP BiH i NSRzB, nakon čega je pokrenut proces rekonstrukcije Vlade FBIH sa ciljem da se njen stranački sastav uskladi sa novom parlamentarnom većinom, tzv. „četvorkom“ koju čine SDP BiH, SBB BiH, HDZ BiH i HDZ 1990. Ovaj proces nije okončan ni godinu dana nakon lokalnih izbora (oktobar 2013. godine).

U izjavama Milorada Dodika, lidera SNSD-a, tokom predizbornih skupova dominirale su tvrdnje da „*neće odustati od odbrane srpskog naroda i njegovog identiteta*“, da je „*odbranio Republiku Srpsku*“, da je „*RS je ključno pitanje opstanka srpskog naroda*“, da je „*tokom svih ovih godina i borbe za očuvanje RS svjedok podaničke politike koju vodi Mladen Ivanić i PDP*“, da „*BiH nije funkcionalna, niti to može da bude*“ i sl. Lider HDZ-a Dragan Čović isticao je da ova stranka „*želi europsku BiH u kojoj će Hrvati ustavno biti jednaki s druga dva naroda*“ i da će „*ovi izbori i pobjeda svih kandidata HDZ-a BiH u općinama s hrvatskom većinom, pokazati jačinu HDZ-a BiH kao stožerne hrvatske stranke bez koje nije moguće krojiti sudbinu BiH*“. Iстicanje značaja lokalnih izbora i uticaja na više nivoe vlasti nagašavali su i drugi stranački lideri, iz čega se može zaključiti da su rezultate ovih izbora posmatrali kao svojevrsno odmjeravanje snaga,

odnosno koliko koja stranka ima podrške u biračkom tijelu, što može uticati na ishod prethodno pomenutih procesa rekonstrukcije izvršne vlasti na državnom i federalnom nivou. Kada je riječ Republici Srpskoj, značaj koji se pripisuje lokalnim izborima može ilustrovati tvrdnja lidera SDS-a Mladena Bosića da pobjeda na lokalnim izborima donosi i promjenu vlasti 2014. godine kada se održavaju opšti izbori – „*Srpska demokratska stranka bi ovim izborima trebala ući u ciklus koji će dovesti do promjene vlasti u Republici Srpskoj 2014. godine.*“

Prilikom obraćanja građanima, stranački kandidati su naglašavali važnost izlaska na izbole, da bi birači trebalo da sagledaju programe stranaka, ocijene urađeno i na temelju svega toga donesu odluku o tome kome da daju svoj glas, ili su jednostavno preporučivali podršku kandidatima svoje stranke, ali su veoma rijetko pominjali izbornu apstinenciju. Jedan od rijetkih izuzetaka čini Općinski odbor HDZ-a 1990 Čapljina, koji je u pismu kojim pozivaju birače da se odazovu na lokalne izbole istakao: „*Svako spominjanje izbora kod većine žitelja Bosne i Hercegovine, pa i žitelja Čapljine, izaziva nelagodu, nezadovoljstvo, pa i odbojnost prema samim izborima. Iz uvjerenja da će i tako sve ostati isto, da Vaš glas i tako ništa ne odlučuje, veliki dio Vas nije spreman izaći na izbole misleći da tako kažnjavate ‘političare’, čijim ste radom opravdano nezadovoljni (...) Dakle, aktualna vlast učini od Vas nezadovoljnika koji ne želi glasovati, a onda Vaš glasački listić popuni u svoju korist. Razmislite kome činite štetu, a kome uslugu neizlaskom na izbole. Vaše (opravданo) nezadovoljstvo postojećim stanjem ne smije biti razlog izborne apstinencije, nego treba biti motiv za izlazak na izbole i glasovanje za promjenu vlasti.*“³²

Znatno manje takta iskazao je lider SDP-a BiH Zlatko Lagumđija izjavivši: „*Ljudi kažu da lošu vlast biraju dobri ljudi koji ne izađu na izbole.*“³³ Da li bi imalo smisla Zlatka Lagumđiju, ali i ostale stranačke liderе i kandidate u BiH, podsjetiti da odgovornost za *lošu vlast* prevashodno snose *loši političari*?!

³² Sadržaj pisma u cijelosti dostupan je na internet stranici Općinskog odbora HDZ 1990 Čapljina – <http://www.hdz1990-capljina.org/index.php/izbori-2012/poziv-na-izbole>.

³³ Sličnu konstataciju iznijela je i kandidatkinja HDZ 1990 Mirela Ćuvalo, koja je izjavila da „*loši političari bivaju izabrani zahvaljujući dobrim građanima koji ne izlaze na izbole*“.

4. Mediji i apstinencija

Izborna apstinencija nije bila zastupljena tema u medijskim izvještajima tokom trajanja predizborne kampanje i najčešće je pominjana u izjavama političkih analitičara koji su predviđali porast broja birača koji neće izaći na predstojeće lokalne izbore uslijed razočarenja političkom elitom u BiH, i predizborne kampanje koju je karakterisao „nedostatak pravih političkih poruka“ koje bi otvorile prostor za nadu da bi moglo doći do pozitivnog zaokreta za običnog čovjeka. Analitičari su isticali da je kampanju karakterisala „reciklaža obećanja“, tako da kandidati nisu pokazali ni nastojanje da se stvori utisak kako je bilo kakva promjena uopšte poželjna, jer su ponavljali obećanja koja su davana i prije četiri godine, a mnogi od njih su bili u prilici da ih ispune, ali nisu. Takođe su ukazivali da se političke partije nisu ni obraćale apstinentima, jer da su željele da animiraju taj dio biračkog tijela morale bi ponuditi drugačije programe i vizije, ali to njima nije potrebno jer „*vladajućim partijama odgovara manja izlaznost, jer one imaju usavršenu tehnologiju vladanja i partijske vojnike na terenu koji redovno izlaze na izbore*“, zatim imaju ogromnu biračku mašineriju u administraciji, a „*ti ljudi izlaze na izbore da, glasajući za vladajuće, glasaju praktično za sebe i svoja radna mjesta*“.³⁴ Kao još jednu karakteristiku predizborne kampanje analitičari su isticali da je „*borba za vlast i benefite koje donosi dolazak na neku funkciju nakon izbora, kao jedini razlog bavljenja politikom u ovoj zemlji, ogoljen do maksimuma*“.³⁵

Brojni novinari i kolumnisti su u svojim komentarima ukazivali na ponavljanje uobičajenih i istrošenih fraza i obećanja – „*lažna obećanja o napretku, otvaranju velikog broja radnih mesta, pokretanju proizvodnje*“³⁶ – koja samo potvrđuju da je u BiH politika postala zanimanje oslobođeno javne odgovornosti, uz naglašavanje da je tokom kampanje bilo i mnogo govora o temama koje nisu dio lokalnih problema, niti su u nadležnosti lokalnih vlasti.

³⁴ Press, *Na biračima tek polovina upisanih glasača*, autor Žarko Marković, 5. oktobar 2012.

³⁵ Klix.ba, *Građanima je najvažnije šta je Dodik rekao Bakiru, a šta Sulejman Čoviću, nije naveden autor*, 5. oktobar 2012.

³⁶ Dnevni list, *Apstinencija birača – Ljudi su toliko puta prevareni da više ne vjeruju ni dobrim ni lošim porukama*, autor Dario Pušić, 1.oktobar 2012.

U komentaru „*Što nam donose lokalni izbori?*“, novinarka Sanja Bjelica Šagovnović (Dnevni list, 5.oktobar 2012) navodi: „*Predizborna kampanja koja je iz nas, složit će se mnogi, bila je prilično dosadna, neinovativna, a nisu rijetki oni koji su igrali prljavo, kao ni oni čiji su plakati, nastupi i kampanje bili jako primitivni, polupismeni pa i bizarni (...)* Malo tko od njih [kandidata] je ponudio nešto konkretno, novo, bolje. Kampanje su se uglavnom bazirale na optužbama protivnika ili pak na višoj politici. Nakon svega viđenog postavlja se pitanje što nam zapravo donose lokalni izbori i imaju li ljudi uopće motivacije izići na birališta.“ Na pogrešno birane teme tokom kampanje, posmatrano sa stanovišta potreba lokalnih zajednica, ukazuje i Vedran Perišić u komentaru koji je naslovio „*Šuplja priča – šuplji džepovi*“ (Oslobođenje, 7. Septembar 2012.): „*Pitanje svih pitanja u Bosni i Hercegovini je: da li neko otvara radna mjesta? U potrazi za poslom je 540 hiljada ljudi, i njihov broj se iz godine u godinu povećava. Pronaći radno mjesto je prioritet. Najveća borba se vodi upravo među političarima, koji dvogodišnju političku borbu od državnog interesa sada vode na lokalnom nivou. Da li ćemo 7. oktobra na općinskim izborima glasati za privlačenje stranih investitora ili za uređenje gradskih površina? Da li ćemo glasati za provedbu odluke Evropskog suda za ljudska prava ili brzinu izdavanja građevinskih dozvola? Na osnovu prvih pokazatelja, kandidati za općinske načelnike i vijećnike fokusirati će se u kampanji na pitanja od državnog i nacionalnog interesa. Sve su prilike da će tokom izborne kampanje najmanje govoriti o pitanjima koja se tiču općinskog nivoa vlasti. Kada je već tako, onda bi ekonomija trebala da bude na prvom mjestu. Pola miliona građana to direktno zahtijeva. Poslodavci od političara traže da rade na uspostavljanju pozitivnog okruženja koje privlači strane, ali i ohrabruje domaće investitore. To je zadatak i za općinske vlasti. Međutim, političari svojim istupima često znaju obeshrabriti investitore kada iznose špekulacije i neistine kao dio neke političke igre. Ali tada je to šuplja priča iza koje nema konkretnih aktivnosti.*“ Naglašavajući da „*javno-privatno partnerstvo, koje može omogućiti dalji ekonomski razvoj, zahtijeva odgovorne i hrabre partnere u institucijama vlasti spremne iskoristiti ukazano povjerenje za razvoj ekonomije, privlačenje investitora i otvaranje novih radnih mjesta*“, komentar završava konstatacijom: „*Od šuplje priče više bole samo šuplji džepovi.*“

Ukazujući na anomalije i banalizacije izbornog procesa i demokratskog života koje se događaju i povodom predstojećih lokalnih izbora, kolumnista Dževad Hodžić ističe: „*Bez obrazovanja za demokratiju, kao i bez nečeg što se zove demokratizacija političkog, kao, uostalom, i svakog obrazovanja, s našim bijenalnim izbornim ciklusima u Bosni i Hercegovini nećemo postizati neke značajnije stvarne, društvene rezultate.*“ (Oslobodenje, Ko vrijeda birače, 5.oktobar)

Sumarni prikaz ocjena o predizbornoj kampanji koje su iznosili bosanskohercegovački novinari može se svesti na konstatacije da su tokom predizborne kampanje za lokalne izbore 2012. godine, političke partije i kandidati nastavili sa ranjom praksom neodgovornosti prema biračima, koja se ogleda u tome da je malo obećanja u izbornim programima usklađeno s potrebama građana i da se ne čuju rješenja za probleme koje građani imaju. Ukazivano je da se radi o jednoj od najnemaštovitijih izbornih kampanja, da je bila prilično dosadna i neinovativna, pa tako nije ponudila ništa novo niti je bila drugačija u odnosu na prethodne kampanje, već su ponavljanje uobičajene, istrošene i otrcane fraze, poruke i obećanja kojima sve manji broj ljudi vjeruje, jer ih ponavljaju isti ljudi koji su iz godine u godinu sve bogatiji, a narod siromašniji. Upućivanje poruka koje nisu obećavajuće ilustruje potpuni raskid između političara i građana, odnosno da su „političke vrhuške“ otuđene i za nevolje običnih ljudi suštinski nezainteresovane, te da su zabavljene svojim interesima. Još jedna zamjerka koju su novinari iznosili tiče se tema koje su otvarane tokom kampanje, a nisu dio lokalnih problema, npr. pitanja državnog uređenja, promjene Ustava BiH, ulaska u EU i NATO, čime su u izvesnoj mjeri zanemarene teme vezane za organizaciju i kvalitet života u gradovima i opštinama. Ukazivano je i na inscenirane svađe političara, koje su postale tradicionalni „predizborni folklor“ kojem stranke pribjegavaju kako bi mobilizovale svoje glasače. Novinari su takođe ukazivali da će ovi izbori biti i provjera trenutnog rejtinga političkih stranaka i da bi vlast na državnom i entitetskom nivou mogli odrediti izborni rezultati, odnosno da će se na temelju rezultata ovih lokalnih izbora ići u rješavanje postojećih političkih kriza i blokada na državnom i federalnom nivou. Upravo zbog mogućeg uticaja izbornih rezultata na više nivoje vlasti, pojedini novinari su isticali da naredni lokalni izbori imaju, u

određenom smislu, i funkciju vanrednih opštih izbora. Uzimajući u obzir sve prethodno navedeno, nije se teško složiti sa konstatacijom novinara Senada Avdića da „*građani ne traže drugu, nego grozničavo v ape za drugačjom vlašću*“.³⁷

Česte kritike novinara zabilježene su i povodom kontinuirane (i nemaštovite) prakse vladajućih stranaka da tik pred izbore započinju asfaltiranje ulica i realizaciju raznih projekata vezanih za izgradnju ili obnovu lokalne infrastrukture. Novinari Dnevnog avaza su ovaku praksu nazvali „*predizbornom građevinskom groznicom*“.³⁸ Ista tema zaokupila je pažnju i jednog „nezadovoljnog građanina“, koji je u vidu pisma načelnicima opština uputio nekoliko pitanja, među kojima je i sljedeće: „*Zar je ama BAŠ, BAŠ potrebno da pred svake izbore asfaltne firme strpaju gomile budžetskog novca na svoje račune, je l' zaista toliko neophodno da iz godine u godinu asfaltirate jedne te iste dijelove opštine, ali naizmjenično (kao lafo nećemo mi upaliti klier i skontati da je to obična šuplja peraćina novca i trpanje istog u pojedine vijećničke džepove)?*“³⁹

Jedan od rijetkih novinarskih komentara u kojima se pominje izborna apstinencija, na način koji bismo mogli označiti blagonaklonim, jeste komentar Žarka Markovića „*Sve po starom*“ (Press, 8.septembar 2012), koji predviđa da tokom predstojeće kampanje neće biti nikakve promjene i pomaka kada su poruke kandidata u pitanju: „*I ove godine će nam se u izveštajima izbornih hronika servirati floskule kao što su socijalna pravda, mladi ljudi, dobre ideje, zajedništvo, grupisanje, sabornost, opstojnost, rad, mir, svetla budućnost, nova radna mjesta i slične uradili-smo-mnogo-alitek-treba-da-napredujemo konstrukcije (...) Kad se sve sabere i oduzme, nema druge nego priznati da su oni koji pod parolom ‘svi su isti’, godinama ne izlaze na izbore, potpuno u pravu.*“

³⁷ Slobodna Bosna, *Federacija danas: Narodni bunt i socijalni nemiri*, autor Senad Avdić, 7. septembar 2012.

³⁸ Dnevni avaz, *Najlakše je narodnim parama varati narod!*, autori F. K. – A. Dž. – M. D. – Al. B., 1. septembar 2012.

³⁹ Depo.ba, *PISMO NEZADOVOLJNOG GRAĐANINA/Selo gori, a baba se depilira: Gospodo načelnici, slobodno se uslikajte, samo nam pomozite da barem nismo gladni i žedni dok spasavamo što se još spasiti može...*, 1. septembar 2012.

Za temu ovog rada zabilježen je iznimno zanimljiv tekst na internet portalu Depo.ba „*RAZBIJTE STEREOTIPE O IZBORIMA: Pet razloga zašto u nedjelju trebate glasati!*“ (nije naveden autor, 5. oktobar 2012) u kojem se navodi da je činjenica da u BiH između 40 i 50 procenata građana koji se nalaze na biračkim spiskovima ne učestvuje u izbornom procesu, da ljudi koji ne izlaze na izbore vjeruju da čine ispravnu stvar, ali da su, naglašava se, njihovi razlozi i argumenti najčešće rezultat uticaja određenih stereotipa o izborima. Ti stereotipi o izborima su „*najčešće pažljivo smišljeni u političkim centrima moći i plasirani kao dio propaganda*“, a „*cilj im je kreirati mišljenje da su promjene nemoguće, da pojedinac nema nikakvog uticaja i da je stanje takvo kakvo je većina izabrala*“. Sa namjerom da čitaoca uvjere „*u moć koju svaki građanin ima dok u ruci drži svoj glasački listić*“ i doprinesu tome da „*na narednim izborima građani tu moć iskoristite u što većem broju*“, autori teksta navode pet stereotipa o izborima i objašnjenja koja bi trebalo da razotkriju „*njihovu netačnost i istinu koju skrivaju*“:

Prvi stereotip: „Neću da glasam za njih i njihove fotelje, neizlaskom na izbore pokazujem svoje nezadovoljstvo i revolt!“

U prilog razotkrivanju ovog stereotipa autor teksta iznosi sljedeću tvrdnju: „*Učešće na izborima je produktivan način iskazivanja nezadovoljstva, a neizlazak zapravo podrška aktuelnoj vlasti*“. Kao argumentaciju za ovakvu tvrdnju navodi rezultate lokalnih izbora 2004. godine, koji pokazuju „*da su neki načelnici bili izabrani od svega 15% građana te lokalne zajednice, što je dobrim dijelom rezultat slabog odziva građana na izborima*“.

Tvrđnja da neizlazak na izbore predstavlja podršku za aktuelnu vlast i da izborna apstinencija kao oblik političkog protesta nema smisla, najčešće se obrazlaže kroz konstatacije da zakoni nemaju definisan minimalan cenzus izašlih birača da bi izbori uspjeli i da će vladajuće stranke zahvaljujući svojim disciplinovanim biračima obezbijediti većinu potrebnu za formiranje vlasti. Ukoliko se, prema Izbornom zakonu Bosne i Hercegovine, izbori smatraju legalnim bez obzira na procenat izlaznosti

birača, a deficit političke odgovornosti predstavlja višegodišnu karakteristiku političkog sistema Bosne i Hercegovine i doprinosi opravdanosti konstatacija „da je stanje u Bosni i Hercegovini katastrofalno u svakom pogledu, svi se slažu“, opravdanim se čini postaviti pitanje zašto ne bismo zahtijevali promjenu Izbornog zakona BiH u pravcu koji bi definisao minimalni cenzus izašlih birača potreban za uspjeh izbora. Na ovaj način veliki broj apstinenata ne bi samo dovodio u pitanje legitimnost izabrane vlasti, što je već slučaj u BiH, nego bi upitnim učinio i njen legalitet, čime bi politički protest uzrokovani nepovjerenjem građana u partijske elite, njihovu spremnost i sposobnost da donesu poboljšanja, a izražen kroz izbornu apstinenciju, dobio na značaju i, možda, vodio preoblikovanju postojećeg političkog stanja. S obzirom na to da su predstavnici najuticajnijih političkih partija u BiH, u manjoj ili većoj mjeri, izrazili zabrinutost povodom najava Vijeća Evrope i Evropske unije da neće priznati rezultate opštih izbora 2014. godine ukoliko ne budu otklonjene diskriminatore odredbe iz Ustava BiH i Izbornog zakona BiH kroz implementaciju presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju „Sejdic i Finci protiv BiH“, da li bi zabrinutost pokazali i zbog protesta građana i građanki BiH koji bi izbore učinili nuspešnim, jer nije zadovoljen minimalni cenzus izašlih birača? Upitan legitimitet svojih vladajućih pozicija političke stranke u BiH sasvim sigurno ne zabrinjava, međutim, da li bi zabrinutost za obezbjeđivanje legalnosti vodila porastu njihove odgovornosti i djelotvornosti? Bez obzira kojem smo odgovoru skloniji, „izborna apstinencija, ako je uzrokovana razočarenjem u političke stranke i saznanjem o beznačajnim razlikama između njih, predstavlja preduslov stvarnog građanskog aktivizma“⁴⁰ koji se ne može svoditi na učešće na izborima kao najuticajnijem načinu ostvarenja „promjene u politici“, kako nam sugerije autor ovog teksta.

Drugi stereotip: „Svi su isti! Ni jedna stranka mi ne uliva povjerenje, nemam mogućnost izbora, nemam za koga da glasam.“

⁴⁰ Marković, Goran: *Kako do promjena u Bosni i Hercegovini?*, 13.januar 2012, dostupno na: <http://noviplamen.net/2012/01/13/kako-do-promjena-u-bosni-i-hercegovini-i-dio/>.

Razotkrivanje ovog stereotipa se zasniva na tvrdnji da „mandat pripada izabranim kandidatima, a ne strankama“, a kako se na lokalnim izborima biraju ljudi koji su bliži građanima, „*koji dolaze iz istih kvartova, sela, naselja, ulica*“, autor naglašava da „*lokalne izbore treba pametno iskoristiti, identifikovati nekoga bliskog ili kandidata iz komšiluka, te mu/yoj dati podršku da zastupa komšiluk u lokalnom parlamentu. Samo na taj način dužnosnici postaju odgovorniji i bliži narodu, te imaju interes podnošenja izvještaja onima koji su ga/je birali, kako bi dobili podršku i u narednom mandatu*“. Očekivanje da će dužnosnici postati odgovorniji i bliži narodu opravdano je na sljedeći način: „*Izabrana osoba je 'vlasnik' mandata, a ne politička stranka/izborna lista. Ako građani izaberu moralnu, dostupnu i odgovornu osobu u vijeće/skupštinu, onda su velike šanse da takva osoba odluke donosi na osnovu vlastitih uvjerenja i u interesu građana. Zbog toga se dešava da izabrani dužnosnici uslijed neslaganja sa politikom stranke postanu nezavisni i nestranački nosioci mandata. Od brojnih kandidata sigurno se može izabrati jedan koji svojim moralnim, stručnim i ličnim integritetom zavređuje povjerenje za donošenje odluka od važnosti za zajednicu.*“

Veoma je teško oduprijeti se iskušenju da navedeno obrazloženje bude ocijenjeno kao veoma romantizovana vizija izbornog procesa i njegovih učinaka, s obzirom na to da je analiza predizborne kampanje pokazala da između stranaka i njihovih kandidata nema suštinskih razlika, a svakako izostaje i minimalna doza uvjerljivosti o spremnosti na realizaciju ključnih reformi. Političkoj stvarnosti u BiH, pa tako i učincima izbornog procesa, mnogo više odgovara opis koji daje Goran Marković: „*Dok je politička stranka u opoziciji, može nam izgledati da je ona manje zlo. Ali, čim dođe na vlast, makar i u lokalnoj zajednici, pokazuje se da njeni lideri rade isto što i lideri partija koje su dotad bile na vlasti. Nema nijednog dokaza da su socijaldemokratske partije, koje se ponekad smatraju nacionalno umjerenijim i socijalno osjetljivijim, zaista sprovodile program progresivnih reformi kad bi došle na vlast.*“⁴¹ On ukazuje na još jednu karakteristiku koja je zajednička velikom broju političkih stranaka u BiH, a ogleda se u tome da su unutarpartijski odnosi izrazito oligarhijski i da

⁴¹ Marković, Goran, nav. djelo.

mnoge počivaju na kultu vođe. Da ishod lokalnih izbora ne mora rezultirati, i najčešće ne rezultira, dužnosnicima koji su odgovorni, bliži narodu i donose odluke u interesu građana, pokazuju rezultati anketnog istraživanja koje je sproveo Centar za humanu politiku tokom jula i avgusta 2012. godine u 14 gradova i opština, prema kojima je lokalnom vlašću u BiH zadovoljno samo 8% i nezadovoljno 73% građana. Kao razloge svog nezadovoljstva građani su ukazivali na nedovoljan lokalni razvoj i nezaposlenost, korumpiranost lokalne vlasti, netransparentnost i zloupotrebe u oblasti upravljanja budžetom i imovinom i nekonsultovanje građana prilikom donošenja najznačajnijih odluka itd.⁴² Opravdanim se može postaviti pitanje u kojoj mjeri se izbori u BiH, opšti i lokalni, mogu posmatrati kao sredstvo promjene koja će rezultirati izborom uspješnije, odgovornije i manje korumpirane vlasti?!

Treći stereotip: „Moj glas ne može ništa promijeniti! Jedan glas svakako ne utiče i nije presudan.“

Analizirajući rezultate prethodnih izbornih ciklusa autor izvodi zaključak da od 100% biračkog tijela vlast najčešće izabere oko 25% građana (1/4), dok oko 75% (3/4) građana ne glasa, glasa za stranke koje ne pređu cenzus, ili glasa za opozicione stranke. U daljem nastojanju da razotkrije ovaj stereotip autor iznosi „argument“ koji više liče na predizborne parole: „*Brojni su slučajevi u BiH gdje veoma mali broj glasova, pa čak i jedan glas, utiče na ukupne rezultate izbora. Jedan glas utiče na broj izašlih birača i na broj važećih listića koji su ključni za raspodjelu mandata. Jedan glas odlučuje i da li neka stranka dobija mandat više ili manje, ali i koja osoba sa liste dobija mandat. Jedan glas može prevagnuti u direktnoj borbi dva kandidata na jedno mjesto. Jedan glas utiče na ukupnu kalkulaciju i u potpunosti mijenja ishod izbora i određuje vlast za naredni mandat.*“

Četvrti stereotip: „Neću da glasam, ali ču izaći na izbole i učiniti svoj glasački listić nevažećim!“

⁴² Izvještaj o rezultatima predizbornog anketnog istraživanja i analize izbornih programa dostupan je na internet stranici Centra za humanu politiku – <http://www.chpngo.org/download/category/1-analize-i-istrazivanja.html>

Netačnost ovog stereotipa se razotkriva na sljedeći način: „*Broj nevažećih glasačkih listića je u demokratskim praksama nebitan faktor, pogotovo sa stanovišta legalnosti izbora. Primjer: ako je za legalnost izbora potreban odziv od preko 50%, na izbore je izašlo 55% građana sa pravom glasa, a od toga 6% njih listiće učini nevažećim, niti jedna institucija, domaća niti strana, neće objaviti kako je samo 49% građana glasalo. Ovi izbori bi bili proglašeni legalnim i legitimnim. Što se tiče raspodjele mandata, ‘census’ se u BiH računa kao 3% od ukupnog broja važećih listića. Stoga je strankama na vlasti svejedno ako i 30% građana učini listiće nevažećima, dok god imaju potrebnu većinu u okviru važećih listića.*“

Ukoliko sumiramo prigovore o neefikasnosti nevažećih glasačkih listića, oni se u osnovi svode na odredbe Izbornog zakona BiH prema kojima se mandati raspodjeljuju na osnovu ukupnog broja važećih glasova i već spomenuto nepostojanje minimalnog cenzusa izašlih birača potrebog za uspjeh izbora. Da li bi izmjene ovog zakona mogle doprinijeti tome da vladajućim strankama ne bude svejedno ako 30% građana učini listiće nevažećima?

Peti stereotip: „Žene i mladi ne izlaze na izbore, pa u parlamentima ima najmanje žena i mladih. Kada bi oni glasali, sve bi se promijenilo!“

U ponuđenom obrazloženju se, između ostalog, ukazuje da „rezultati izbora pokazuju poražavajuće rezultate o učešću žena i mladih u strukturama vlast“, a jedino rješenje za promjenu postojećeg stanja jeste učešće na izborima – „Ako građani žele promjene u politici, onda moraju promijeniti svoj pristup izbornom procesu“, iz čega bi se moglo zaključiti da su za nedovoljnu zastupljenost u strukturama vlasti „krive“ žene i mladi, jer u nedovoljnem obimu izlaze na izbore: „*S obzirom na to da statistički podaci o izabranim poslanicima i delegiranim ministrima pokazuju da je 90–95% dužnosnika muškog pola, postavlja se pitanje: da li žene i mladi uopšte izlaze na izbore?*“

Dominirajući stav navedenog teksta mogao bi se sažeti u tvrdnji da je učešće na izborima najvažniji, ako ne i jedini, način za ostvarenje „promjena u politici“, što je apostrofirano i u posljednjem pasusu

teksta pod nazivom „*Zaključak: nemoj glasati, već biraj*“, gdje se ukazuje da je „ljudima potrebna konkretna, ali odgovorna politika, kako bi riješila njihovu životnu egzistenciju, a takvu politiku mogu stvoriti samo oni građani koji znaju šta im konkretno treba, i koji su odgovorni učesnici izbornog procesa.“ Karakteristično je da se u tekstu za omogućavanje „odgovorne politike“ i „razvoja demokratije“ nijednog trenutka ne pozivaju političke stranke i njihovi kandidati: „*U BiH javnosti pojam ‘glasac’ koristi se u opisu građana koji koriste pravo glasa. Ipak, za razvoj našeg društva i naše demokratije mnogo više bi odgovarao pojam ‘birač’. Birati znači donijeti odluku, prosuditi i izabrati jednu od ponuđenih mogućnosti. Glasati znači navijati za nekoga. Kada bi državljeni BiH manje glasali (navijali), a više birali, politička scena bi bila kvalitetnija, odgovornija, a ključne političke odluke bi umjesto nekoliko lidera političkih stranaka donosili probrani ljudi u parlamentima.*“

Stanovište prema kojem se izbori posmatraju kao vrhunac političke paticipacije građana, osim što nije tačno, doprinosi jednoj polarizaciju unutar koje se izlazak na izbore posmatra ne samo kao izraz posvećenosti demokratskim načelima, nego i kao moralno superioran čin, dok se neizlazak na izbore smatra moralno upitnim, vidom neodgovornosti građana i neispunjavanja građanske dužnosti. Građani u demokratskim državama nisu dužni da izađu na izbore, osim u nekoliko slučajeva gdje postoji zakonska obaveza, a pravo koje nam omogućuje da učestvujemo na izborima istovremeno nam omogućava da izaberemo i da ne učestujemo, poput, na primjer, prava na slobodu vjeroispovijesti koje nam istovremeno omogućuje i da manifestujemo svoja vjerska ubjedena, ali i da budemo atesti ukoliko je to naš izbor. Posmatrati izlazak na izbore kao *demokratsku* praksu i jedini put do političkih promjena onemogućava sveobuhvatnije razumijevanje izborne apstinencije i uvažavanje obrazloženja koje građani daju u prilog svojoj odluci da ne glasaju, što dalje vodi tvrdnjama da neizlazak na izbore doprinosi uspostavi ili kontinuitetu loše vlasti, čime se izborna apstinencija predstavlja uzrokom, a ne posljedicom takve vlasti, kao i tvrdnjama da apstinenti nemaju pravo da kritikuju vlast. Uskraćivanje prava na kritiku nije ništa drugo do

nedemokratski vid razmišljanja i djelovanja, iako se nastoji (samo)opravdati pozivanjem na demokratska načela i sasvim sigurno neće doprinijeti demokratskoj konsolidaciji Bosne i Hercegovine, niti podizanju demokratske političke kulture na željeni i potrebbni nivo.

„Izbori se ne smiju posmatrati kao vrhunac političke participacije građana. Naprotiv, oni su samo jedan od oblika te participacije. Glasanje nije moralna obaveza građana. Oni nemaju ‘građansku dužnost’ da glasaju, kako im se često poručuje. Navodno, ako ne glasaju, nemaju pravo da se poslige bune. Stvar treba posmatrati upravo obrnuto – građani koji se bune, ne treba da glasaju. Izborna apstinencija treba da postane oblik političkog protesta. Naravno, takav politički protest je neopravdan onda kad postoji alternativa. Svaki građanin koji smatra da alternativa postoji, treba da glasa. Ali, ogroman broj građana ne glasaju zato što smatraju da alternativa postoji, već zato što smatraju da je to njihova moralna obaveza, da bi pobijedilo ‘manje zlo’, da bi došlo do bilo kakvih promjena, čak i kad nisu uvjereni da će one zaista nastupiti. Stvari se posmatraju tako da je potrebno nešto pokušati, dati svoj doprinos, čak i ako nema uvjerenja da će se time bilo šta promijeniti.“⁴³

Unutar negativnih konotiranja izborne apstinencije ne problematizuje se, ili bar ne u dovoljnoj mjeri, aktuelna politička situacija bez dovoljno uvjerljivih alternativa koja uzrokuje izbornu apstinenciju. Rukovođnje kriterijumom dokazane djelotvornosti i praktičnih učinaka prilikom procjenjivanja kvaliteta političkih stranaka i njihovih kandidata sasvim sigurno je jedan od uzročnika izborne apstinencije u BiH kao oblika političkog protesta u kojem su apstinenti „birači koji glasaju neglasanjem“.⁴⁴ Delegitimisanje pozicije izbornih pobjednika visokom izbornom apstinencijom samo po sebi ne mora voditi ka političkim promjenama, ali zajedno sa drugim građanskim i zakonodavnim inicijativama može voditi ograničavanju postojećeg političkog voluntarizama.

⁴³ Marković, Goran: *Kuća do kuće, idemo naprijed*, 26. septembar 2012. dostupno na: <http://abrasmedia.info/content/goran-markovi%C4%87-ku%C4%87-do-ku%C4%87e-idemo-naprijed>.

⁴⁴ Branković, Srđobran (2006): Apstinencija kao stav – politička opredeljenja građana Srbije u 2005, Srpska politička misao, vol. 16, br. 1-2:61–68.

5. Završna razmatranja

Ukoliko ukrstimo nekoliko teorijskih stavova predočenih u uvodnom dijelu rada kroz tvrdnju da postojanost demokratije zavisi ne samo od birača, nego i od političkih stranaka koje bi trebalo da ponude realna i konkretno objašnjena obećanja i rade na njihovoj realizaciji, kako bi kroz dokazanu djelotvornost i praktične učinke uvjerili birače da stvari mogu krenuti nabolje, prethodna dva poglavlja posvećena predizbornoj kampanji i medijskom izvještavanju pokazuju da najuticajnije bosanskohercegovačke partije dosljedno zanemaruju ovaj *demokratski zadatak* i doprinose *krizi demokratije* kao krizi povjerenja građana u demokratske institucije i sumnji građana u sposobnost političkih partija da adekvatno izražavaju njihove stavove i preferencije. Međutim, istu ili, čak, veću zabrinutost od zanemarivanja demokratskih zadataka od strane političkih elita uzrokuju jednostrana poimanja izborne apstinencije kao produkta nezainteresovanosti i neznanja o političkom životu i uzročnika održavanja statusa quo, odnosno onemogućavanja promjena, koja su prisutna u bosanskohercegovačkoj javnosti, naročito onog dijela te javnosti koji bi se mogao označiti kao demokratski orijentisan i veoma kritički nastrojen spram vladajućim strankama u BiH. Kao primjer ovakvog poimanja izborne apstinencije izdvojena je kolumna Loris Gutića *Sumrak biranja*⁴⁵: „*Raste uvjerenje da bi najmudriji izbor prosječnog građanina predstavljala izborna apstinencija kao privid najuzvišenijeg oblika biračkog protesta i najveće „kazne“ koju birač može izreći državnom aparatu.*“

Bosanskohercegovački građanin, dakle, odlučuje da nađe utočište upravo u onoj permanentnoj stagnaciji, u onom statusu quo koji državu BiH osuđuje na odsustvo ma kakvog prosperiteta. Nakon navođenja nekoliko razloga kojima se opravdava izborna apstinencija, autor naglašava da „*nijedno od njih ne mijenja činjenicu da je odlučnost građana u tome da ne čine ništa, umjesto da se posvete aktivnom i*

⁴⁵ Buka.ba, Loris Gutić: *Sumrak biranja*, 13. jul 2012. godine, dostupno na: <http://www.6yka.com/novost/25852/sumrak-biranja>.

ispravnom djelovanju, samouništavajuća“. U nastojanju da predstavi „stvarni uzrok takve zaslijepjenosti“, tj. izborne apstinencije, autor dalje ukazuje: „*Problem ipak počiva u tome što građanin Bosne i Hercegovine ne zna, ne uviđa, nije upoznat, nije informisan, lijen je da prodre u srž problematike, nevoljko poseže za sredstvima putem kojih bi eventualno mogao produbiti znanje, dosegnuti spoznaju i steći sposobnost koju bi mogao iskoristiti da stvari ispravne stavove o političkom životu u svojoj državi. Odgađanjem da stekne potrebna znanja i oblikuje ispravne stavove, građanin BiH onemogućava evoluiranje izbornih procesa od grozničave bitke za lične interese državnika ka natjecanju u što uspješnijem udovoljavanju stvarnim potrebama naroda u BiH. Građanin Bosne i Hercegovine nesvjestan je moći koja počiva u sticanju opsežnijeg znanja i produbljivanju interesa za to što politika može ponuditi zajednici. Prisutan je problem iskrivljene svijesti o značaju političkog života i o tome kakve prednosti nudi demokratija onima koji su spremni participirati, a ne samo biti revnosni kritičari ili nijemi posmatrači.*“ Povezivanje izborne apstinencije sa permanentnom stagnacijom, odsustvom prosperiteta, samouništavajućim izborom građana da ništa ne čine, zaslijepenošću, neznanjem, neinformisanošću, ljenošću, odsustvom ispravnih stavova, iskrivljenom sviješću.... uvredljivo je za sve građane Bosne i Hercegovine koji su odlukom da ne glasaju iskazali protest spram postojeće društvene i političke situacije, jer izborna apstinencija može biti i odbijanje da se doprinosi održavanju ozbiljnih problema koji zahtjevaju reforme i predstavljanje, ne pasivnost, nego pokušaj da se utiče na usmjeravanje prilika u drugom pravcu.⁴⁶ Ukoliko ovakvo izborno ponašanje znatnog dijela biračkog tela u nekoliko izbornih ciklusa ne dovodi do promjene, to ipak ne opravdava tvrdnje da izborna apstinencija doprinosi održavanju loše vlasti, ali opravdava postavljanje pitanja da li sam izborni proces i pravila pod kojima se odvija doprinose kontinuitetu loše vlasti i koja, osigurana na taj način, može sebi dopustiti da se ne

⁴⁶ Hanna, Nathan (2009): „*An Argument for Voting Abstention*“, Public Affairs Quarterly, 23:279–286.

obazire na opravdano nezadovoljstvo i nepovjerenje građana iskazano odlukom da ne učestvuju na izborima i uskrate podršku održavanju privida legitimnosti postojećeg poretka. Previhodna namjera ovog rada nije bila predstaviti izbornu apstinenciju kao protestni čin koji može uzrokovati, ili biti dio aktivnosti koje mogu dovesti do političkih promjena, već ukazati na značaj razumijevanja i uvažavanja obrazloženja koja se daju u prilog izbornoj apstinenciji, a koja su važna ne samo za procjenu funkciranja demokratije, već i za postojanost demokratije.

„But what if everyone would not vote?“ Well, what if? The question is WHY?⁴⁷

⁴⁷ Brennan, G. and Lomasky, L. (2000): „Is There a Duty to Vote?“, Social Philosophy and Policy, 17: 62–86.

LITERATURA

- Blondel, Jean (1970): *Voters, Parties and Leaders: The Social Fabric of British Politics*, Penguin Books, London;
- Branković, Srbobran (2006): *Apstinencija* kao stav – politička opredeljenja građana Srbije u 2005, *Srpska politička misao*, vol. 16, br. 1–2:61–68;
- Brennan, G. and Lomasky, L. (2000): „Is There a Duty to Vote?“, *Social Philosophy and Policy*, 17: 62–86;
- Deren-Antoljak, Štefica: Izbori i izborni sustavi, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, God. 1, br. 2: 215–231.
- Golubović, Zagorka (2007): Apstinencija kao mogući otpor kvazidemokratskoj tranziciji u Srbiji?, *Politika i svakodnevni život (treći deo): Probudjene nade – izneverena očekivanja*, str. 115–123;
- Gutić, Loris: *Sumrak biranja*, 13. jul 2012. godine, dostupno na <http://www.6yka.com/novost/25852/sumrak-biranja>;
- Hanna, Nathan (2009): „An Argument for Voting Abstention“, *Public Affairs Quarterly*, 23: 279–286;
- Marković, Goran: *Kako do promjena u Bosni i Hercegovini?*, 13. januar 2012, dostupno na <http://noviplamen.net/2012/01/13/kako-do-promjena-u-bosni-i-hercegovini-i-dio/>;
- Marković, Goran: *Kuća do kuće, idemo naprijed*, 26. septembar 2012, dostupno na <http://abrasmedia.info/content/goran-markovi%C4%87-ku%C4%87-do-ku%C4%87e-idemo-naprijed>;
- Podunavac, Milan (1993): Legitimitet, *Enciklopedija političke kulture* (ur. Milan Matić, Milan Podunavac), Savremena administracija, Beograd, str. 593–606;
- Sajc, Aleksandra (2002): Izborni apstinenti su protiv fasadne demokratije – prilozi za razumevanje izbora u Srbiji, *Nova srpska politička misao* vol. 9, br. 1–4:47–67;
- Sládeèek, Michal (2006): Problem legitimnosti demokratije – Građanstvo, participacija, deliberativnost, *Filozofija i društvo* 2:123–134;
- Spasić, Ivana (2007): Poruke razočaranih birača, *Politika i svakodnevni život (treći deo): Probudjene nade – izneverena očekivanja*, str. 96–113;
- Stojiljković, Zoran (1993): Apolitičnost, *Enciklopedija političke kulture* (ur. Milan Matić, Milan Podunavac), Savremena administracija, Beograd, str. 33–36;
- Stojiljković, Zoran (2007): Izborna apstinencija, *Politika i svakodnevni život (treći deo): Probudjene nade – izneverena očekivanja*, str. 82–91;

APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Srđan Puhalo, psiholog

Prime Communications, Banja Luka

1. UVOD

1.1 O političkoj kulturi

Politička kultura je „*deo opšte kulture koji ima svoju objektivnu stranu (institucionalnu infrastrukuru političkog života) i subjektivnu stranu orijentacije pojedinaca i socijalnih grupa ka političkim objektima, a koje (orijentacije) sadrže kognitivnu, vrednosnu, motivacionu i akcionu (ponašajuću) komponentu, tako strukturisane da utiču na političke i druge procese u društvu.*“ (Pantić, 2009) Još su G. Almond i S. Verba 1963. godine u svojoj knjizi „*The Civic Culture*“ (1989) tvrdili da je politička kultura spona između mikro (subjektivnog) i makro (objektivnog) pristupa u razumijevanju politike u određenom političkom sistemu.

Pod objektivnim pristupom politici podrazumijevamo političku infrastrukturu društva, tj. njegove institucije, normativnu sferu, mehanizme vršenja vlasti, političke odnose i procese. Subjektivnu stranu političke kulture čine politička znanja i informisanost pripadnika društva, njihove vrijednosti, npr. ideološke, motivi političkog ponašanja i samo političko ponašanje, posebno angažovanje (aktivizam) u vezi sa ciljevima značajnim za sistem.

Kao što postoji mnogo definicija (preko 30) političke kulture, tako postoji i veliki broj klasifikacija političke kulture, a mi ćemo nabrojati samo neke od njih. Almond (1963) govori o parohijalnoj kulturi, podaničkoj i participativnoj političkoj kulturi. Dahl (1966) razlikuje kooperativno-pragmatičnu, apatičnu i otuđenu političku kulturu, dok je Gibbins (1989) klasificuje na mikro, mezo i makro. Kada se u socijalizmu

govorilo o političkoj kulturi ona se dijelila na revolucionarnu i građansku. I ovdje ćemo stati sa definicijama.

Kada se govori o političkoj kulturi moramo istaći neke njene karakteristike koje je upravo zbog toga čine tako važnom. Politička kultura sama po sebi je veoma složena, ali je istovremeno veoma trajna kategorija. Ona je relacione prirode, bazirana na stavovima i rezultat je socijalne interakcije, ne postoji nezavisno od ljudi, kao neki nadindividulani entitet. Ima mobilizacijski i orijentacioni potencijal i potiče na akciju. Politička kultura doprinosi koheziji društva i podstiče komunikaciju unutar njega, omogućava im socijalnu adaptaciju i orijentaciju i osmišljava ponašanje. Proučavanjem političke kulture možemo da predvidimo, naravno u ograničenoj mjeri, ponašanje pojedinaca ali i opštih političkih procesa.

Ono što je važno za ovaj rad je da istaknemo da političku kulturu opažamo strukturalistički tj. kroz njene pojedine komponente (Pantić i Pavlović, 2009):

- Kognitivna komponenta podrazumijeva poznavanje činjenica, informisanost, razumijevanje politički relevantnih ideja, posjedovanje trajnih znanja o politici i društvu, njihovo povezivanje u sistem, memorisanje bitnih zakonitosti u ovoj oblasti, pa i kritičko razmatranje činjenica i zaključaka koje se u javnosti nerijetko uzimaju „zdravo za gotovo“.
- Vrijednosna komponenta političke kulture mnogostruko je značajna za integralnu političku kulturu nekog društva. Prije svega, ova komponenta ima orijentacionu funkciju, ukazuje na to kako se nosioci vrijednosti odnose prema važnim objektima (idejama, simbolima, ličnostima, itd.). Vrijednosna komponenta pruža cjelokupnoj političkoj kulturi osjećajni, doživljajni sadržaj, pa se ponekad interpretira prvenstveno kao afektivna, uz previđanje da ova komponenta u sebi sadrži i izvesne saznajne i motivacione elemente, jer i vrijednosti obuhvataju takve elemente.
- Motivaciona komponenta političke kulture je izuzetno složena, jer uključuje mnogobrojne elemente koji se hijerarhijski strukturišu, što se otkriva primjenom faktorskoanalitičkih tehnika. Motivaciona komponenta političke kulture je važna i zato što povezuje individualni i društveni nivo, upletene u prirodu političke kulture

(na primjer, lične motive sa entuzijazmom društvenih pokreta), ali i subjektivnu i objektivnu (institucionalnu) stranu političke kulture. Pored vrijednosne komponente, motivaciona komponenta je najodgovornija za relativnu stabilnost političke kulture.

- Akcionalna komponenta se u istraživanjima nerijetko neopravdano svodi na izborno ponašanje građana, mada je glasanje nesumnjivo važan formalni i konvencionalan element ove komponente. Jednostavno rečeno, pod tim podrazumijevamo i opšti i socijalni aktivizam.

Ovakav pristup je teorijski opravdan i zastupaju ga mnogi autori, jer je pogodan za operacionalizaciju i mjerenje u empirijskim istraživanjima, a opravdavaju ga i podržavaju sami nalazi empirijskih istraživanja. Proučavanje političke kulture preko njenih komponenti omogućava sveobuhvatno sagledavanje ove kompleksne kategorije i sagledavanje međuodnosa komponenti, izradu tipologija i traganje za integralnom političkom kulturom. Naravno, postoje istraživanja koja se bave samo jednim aspektom političke kulture, što je potpuno legitimno, jer doprinosi boljem razumijevanje te komponente.

Danas u Bosni i Hercegovini imamo situaciju da institucionalizovanu demokratiju ne prati i adekvatan razvoj političke kulture. Mnogo je razloga za to. Dobar dio građana još uvijek „gaji“ pozitivne emocije prema socijalizmu i svemu što onome što je karakteristično za njega, i nije u potpunosti odbacio socijalistički sistem vrijednosti. Dodamo li tome ratna dešavanja, tešku ekonomsku situaciju, ponašanje međunarodne zajednice, izraženu autoritarnost, netolerantnost prema drugom i drugaćijem, kolektivizam, izražen nacionalizam i etničku podijeljenost, spoljni lokus kontrole, nepovjerenje u državu i njene institucije, kao i u demokratiju generalno, slobodno možemo reći da se „običan“ čovjek nalazi u prilično šizofrenoj situaciji. Biće potrebno mnogo vremena da bosanskohercegovačko društvo postane istinski demokratsko, a građani postanu istinski politički akteri u njemu.

1.1.1 Istraživanja nekih aspekata političke kulture u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini

U istraživanju pod nazivom „*Socio-psihološki profil glasača i apstinenata u Bosni i Hercegovini*“, kojim je rukovodio Puhalo (2007), pokazalo se da, bez obzira na političku partiju, glasači u Bosni i Hercegovini sebe i svoje ideje vide kao etički superiore. Dodamo li tome i izraženu potrebu glasača za vođom, kao i netoleranciju za nove ideje, možemo zaključiti da će u budućnosti ova grupa veoma teško mijenjati uvjerenja. Povišena netolerantnost za druge ideje je karakteristična za glasače svih političkih partija, mada je najviše izražena kod glasača SDS-a. Slične rezultate smo dobili i na skali nacionalizma. Nacionalizam je izražen kod glasača skoro svih političkih partija, izuzev kod pristalica SDP-a BiH. Kao što smo ranije naglasili, osjećanje etičke superiornosti je izraženo kod glasača svih političkih partija, a naročito kod glasača SDA, HDZ-a BiH i SDS-a. Najizraženiju potrebu za vođom nalazimo kod glasača SDA i SDS-a, najmanju kod glasača PDP-a. Glasači različitih političkih partija u Bosni i Hercegovini se ne razlikuju u stepenu izraženosti konformizma – konformizam je prisutan kod svih glasača i nešto je više od očekivanog prosjeka. Možemo reći, glasačima su podjednako prihvatljive i liberalne i konzervativne ideje, na šta u velikoj mjeri utiče sama neizdiferenciranost ovih ideja u političkom životu Bosne i Hercegovine. Istraživanje je pokazalo da na našem prostoru glasači više vjeruju u uticaj spoljašnje sile (sreća, sudbina ili Bog) na njihove živote, nego u sopstvene sposobnosti uticanja.

Istraživanje Zlatiborke Popov-Momčinović (2008) na stanovnicima Sarajeva i Istočnog Sarajeva je pokazao ambivalentan odnos ispitanika prema demokratskom sistemu, što je u velikoj mjeri rezultat loših iskustava ovdašnje demokratije, ali i prisutne nostalгије za socijalističkim društvom koje je obezbjeđivalo socijalnu sigurnost. Ipak, naziru se počeci participativne političke kulture s obzirom na to da kod građana dominira umjerena zainteresovanost za politiku. Kada je riječ o građanskim inicijativama, aktivnostima i akcijama, dobijeni rezultati pokazuju slab intenzitet. Važno je naglasiti da sa porastom obrazovanja raste i privrženost demokratskim vrijednostima i normama, kao i spremnost da

se aktivno participira u svakodnevnom političkom životu. Autorka naglašava da i u ovoj kategoriji ispitanika postoji veliki jaz između normi političkog ponašanja i njegove stvarne efektivnosti u realnom političkom životu. Kada je riječ o rodnim razlikama, kod muškaraca su više prisutni elementi participativne političke kulture nego kod žena. Stanovnici Istočnog Sarajeva se više interesuju za politiku i u većem broju izlaze na izbore, dok među stanovnicima Sarajeva više nalazimo članova građanskih udruženja i veću participaciju u širim građanskim akcijama.

Istraživanje Puhala iz 2008. godine je pokazalo da se glasači pojedinih političkih partija razlikuju u stepenu prihvatanja pojedinih ideoloških stavova. Tako imamo slučaj da se glasači socijaldemokratskih partija u Bosni i Hercegovini (SNSD i SDP BiH) međusobno razlikuju u stepenu prihvatanja nacionalizma, anarhizma i liberalizma. Istovremeno, glasači SNSD-a i SDS-a međusobno se razlikuju u stepenu prihvatanja nacionalizma i liberalizma. Kao što vidimo, veća je razlika između glasača dvije socijaldemokratske opcije, nego između glasača jedne socijaldemokratske i jedne nacionalističke partije iz Republike Srpske. Glasači SDA se razlikuju od glasača SDS-a i HDZ-a BiH u stepenu prihvatanja nacionalizma, anarhizma i liberalizma. Istovremeno se glasači SDS-a od glasača HDZ-a BiH razlikuju samo u stepenu prihvatanja nacionalizma. Ideološki stavovi glasača SDA sličniji su stavovima glasača Stranke za BiH nego stavovima glasača SDS-a i HDZ-a BiH. Glasači Stranke za BiH se razlikuju od glasača SDP-a BiH u odnosu na stepen izraženosti nacionalizma i prihvatanja socijaldemokratskih vrijednosti. Glasači HDZ-a BiH ideološki se više razlikuju od glasača HDZ-a 1990 (anarhizam i socijaldemokratija) nego od glasača SDS-a. S obzirom na prihvatanje određenih ideoloških stavova, dobijeni rezultati ukazuju da se glasači najvećih političkih partija u Bosni i Hercegovini malo razlikuju. Ta razlika se više odlikuje u stepenu prihvatanja određene ideologije, a ne u samoj preferenciji ideologija. Socijaldemokratija je prihvatljiva svim glasačima, bez obzira za koju političku partiju glasaju (bez obzira na njen ideološki profil i entitet iz kojeg dolazi). Pokazalo se da glasače pojedinih političkih partija najbolje možemo diferencirati s obzirom na stepen prihvatanja nacionalističkih stavova. Anarhizam, ili bolje rečeno politički populizam, je izražen kod pojedinih političkih partija iz Federacije BiH.

Glasači skoro svih političkih partija u Bosni i Hercegovini više podržavaju liberalne stavove, nego konzervativne.

Istraživanje Berta Šalaja (2009) „*Socijalni kapital u Bosni i Hercegovini*“ dalo je neke veoma zanimljive rezultate. Teze o Bosni i Hercegovini kao duboko podijeljenom društvu potvrđene su. Nivoi socijalnog povjerenja u Bosni i Hercegovini su niske, ali se uklapaju se u prosjek drugih postkomunističkih evropskih država. Ono što zabrinjava jesu niski nivoi povjerenja između tri nacionalne skupine. Postojanje snažne unutarnjopravne lojalnosti uz istodobno nepovjerenje prema drugim nacionalnim grupama ne predstavlja dobru polaznu osnovu za politički razvoj. Duboka podijeljenost unutar političke zajednice vidljiva je i u odnosu prema samim granicama te političke zajednice, pa tako čak dvije trećine ispitanika srpske nacionalnosti ima negativan odnos prema državi u kojoj žive. Interesantan je i nizak nivo povjerenja građana Bosne i Hercegovine u demokratiju generalno, ali i u pojedine institucije sistema, što opet ima za posljedicu nezainteresovanost za politiku.

U istraživanju Puhala koje je provedeno 2009. godine po nazivom „*Koliko stanovnici BiH (ne) znaju o politici*“ pokazalo se da politika nije nešto što pretjerano interesuje stanovnike Bosne i Hercegovine. Otuda, valjda, i najveći procenat ispitanika koji za sebe kažu da „niti su zainteresovani, niti nezainteresovani za politiku“. Televizija je tada bila osnovno sredstvo za dobijenje informacija o politici za najveći broj građana ove zemlje, dok se dnevne novine čitaju malo, a časopisi skoro nikako. Otuda i ne treba da nas začudi što od moguća 74 poena prosječan stanovnik ove zemlje osvoji oko 28 poena. Rezultati istraživanja pokazuju da najveći broj ispitanika zna ime i prezime svog predsjednika opštine, kao i način na koji se on bira, da bi znanje o izvršnoj vlasti postalo sve slabije kako se izvršna vlast pomijera na nivo entiteta i države. Jasno je da su premijeri Vlada kantona najprepoznatljiviji političari među građanima Bosne i Hercegovine. Tu je svakako neprikošnoven premijer Republike Srpske Milorad Dodik. Predsjednici i potpredsjednici entiteta i nisu toliko poznati među stanovnicima Bosne i Hercegovine, a to je posebno izraženo u Federaciji BiH. Važno je naglasiti da ispitanici više poznaju same političare iz izvršne vlasti nego pojedine aspekte funkcionisanje same vlasti (broj ministarstava, vrijeme rotacije na mjestu predsjedvajućeg

Predsjedništva Bosne i Hercegovine ili način biranja Predsjedništva Bosne i Hercegovine). Građani jednog entiteta znaju više o predstavnicima izvršne vlasti iz svog entiteta, nego iz drugog entiteta, što ukazuje na postojanje najmanje dva politička prostora ili javna mnjenja, a možda i tri (bošnjački, hrvatski i srpski), koja funkcionišu paralelno i poprilično autistično. Građani Bosne i Hercegovine veoma slabo poznaju strukturu same države. Ovo je posebno izraženo kod stanovnika Republike Srpske. Znanje o zakonodavnoj vlasti je veoma slabo među građanima Bosne i Hercegovine. Ovo se pogotovo odnosi na strukturu entetskih i državnih skupština, dok je procenat tačnih odgovora nešto veći samo kod pitanja izbora poslanika u neku od skupština. I ovdje postoji jasna tendencija da stanovnici pojedinog entiteta imaju više informacija o zakonodavnoj vlasti tog entiteta, nego o zakonodavnoj vlasti drugog entiteta, što opet ukazuje na „politički autizam“. Stanovnici Bosne i Hercegovini su najveće znanje pokazali na pitanjima koja se tiču ingerencija pojedinih entetskih i državnih institucija, i tu su stanovnici Republike Srpske zabilježili nešto bolje rezultate u odnosu na stanovnike Federacije BiH. Rezultati istraživanja ukazuju da su lideri partija koje imaju centrale u Republici Srpskoj poznatiji kod građana iz Republike Srpske, a one partije koje dolaze iz Federacije BiH imaju prepoznatljivije lidere u Federaciji BiH. Analiza znanja o politici, s obzirom na neke sociodemografske varijable, pokazala je da muškarci više znaju o politici od žena. Istraživanje je takođe pokazalo da članovi političkih partija više znaju o politici, od građana koji to nisu, kao i to da onu koji glasaju na izborima više znaju o politici od apstinenata. Stanovnici grada imaju više znanja o politici od stanovnika sela, dok ta razlika nije statistički značajna s obzirom na to iz kojeg entiteta ispitanici dolaze. Najviše znanja o politici nalazimo kod ispitanika koji sebe opisuju kao nereligiozne, starosti između 30 i 59 godina, sa završenom višim ili visokim obrazovanjem i sebe vide kao zainteresovanog za politiku.

Magistarski rad Puhala (2009) godine, pored ostalog, bavio se i prihvatanjem pojedinih ideologija od strane poslanika u Narodnoj skuštini Republike Srpske. Dobijeni rezultati pokazuju da se poslanici u Narodnoj skupštini Republike Srpske najviše razlikuju u stepenu prihvatanja nacionalizma, dok to nije slučaj kod anarhizma, socijaldemokratije i

konzervativizma/liberalizama. Nacionalističke stavove u najvećoj mjeri prihvataju poslanici SDS-a i SRS-a RS, koje u svojim programima i glorifikuju ideje nacionalizma, a u tome ih slijede poslanici DNS-a. Poslanici partija koje sebe smiještaju u centar imaju umjereno izražen nacionalizam (PDP), što je i očekivano. Zanimljivi su rezultati poslanika SNSD-a, kod kojih je nacionalizam umjereno izražen, ali s malim otklonima ka slabo i visoko izraženom nacionalizmu. Najmanje nacionalizma nalazimo kod poslanika Socijalističke partije, što bi bilo i očekivano s obzirom na to kako ljevica gleda na ideologiju nacionalizma. Nacionalizam je najizraženiji kod poslanika mlađih od 30 godina i poslanika starijih od 60 godina. Poslanici u Narodnoj skupštini Republike Srpske anarhističke stavove umjereno ili slabo prihvataju, što je donekle iznenađujuće ako imamo na umu vrijednosti za koje se zalaže anarhistička ideologija. Ipak, prihvatanje anarhističkih stavova može se donekle objasniti nezadovoljstvom pojedinih poslanika institucijama sistema u entitetu, ali još je vjerovatnije na nivou Bosne i Hercegovine. Socijaldemokratija je ideologija koju svi poslanici u Narodnoj skupštini prihvataju objeručke, bez obzira na njihove programske orientacije ili godine starosti. Možemo da pretpostavimo da iza ovoga стоји jedan oblik političkog populizma, ali i stvarna želja domaćih poslanika za većim uplitanjem države u svakodnevni život, što bi doprinijelo opštem blagostanju građana. Dobijeni rezultati pokazuju da su poslanicima u Narodnoj skupštini Republike Srpske bliže liberalne ideje nego konzervativne. Partijama ljevice su bliže liberalne ideje, dok se poslanici Partije demokratskog progrusa i srpske nacionalne partije nalaze između konzervativizma i liberalizma. Najmlađi i najstariji poslanici u Narodnoj skupštini su i najliberalniji, dok su najmanje liberalni poslanici starosti između 30 i 44 godine.

Istraživanje Puhala iz 2010. godine pokazalo je da građani Bosne i Hercegovine podržavaju ulazak zemlje u Evropsku uniju. Iako je podrška evropskim integracijama ogromna, preko 90%, interesantno je da se tek nešto više od polovine građana Bosne i Hercegovine (54,1%) osjeća Evropljaninom. Kada pogledamo kako se pripadnici pojedinih etničkih grupa opažaju, vidimo da se nešto manje od dvije trećine Hrvata (63,1%) osjeća Evropljaninom, a slijede Bošnjaci (56,4%) i Srbi (47,7%). Kada se

govori o društvenim ciljevima koje podržavaju građani koji se osjećaju kao Evropljani, i oni koji se tako ne osjećaju, vidimo da se ove dvije kategorije ispitanika ne razlikuju u velikoj mjeri po tome koje ciljeve najviše podržavaju: borba protiv kriminala i korupcije, zaposlenost, pravna država, životni standard, socijalna pravda i socijalna država. Razlika između ove dvije kategorije je jasno vidljiva u intenzitetu podrške tim ciljevima. Ispitanici koji sebe opažaju kao Evropljane intenzivnije podržavaju ove ciljeve u odnosu na stanovnike Bosne i Hercegovine koji sebe ne opažaju kao Evropljane. Faktorskom strukturom društvenih ciljeva, kod onih koji se osjećaju Evropljani, identificirali smo tri faktora koje smo nazvali: uređena država, liberalna BiH i Evropa i tradicionalna BiH. Sličnu situaciju imamo i kod ispitanika koji se ne osjećaju kao Evropljani, s tom razlikom što smo kod njih izdvojili samo dva faktora: uređena država i liberalna BiH i Evropa. Kada je riječ o informisanosti o Evropskoj uniji i njenom fukcionisanju dobili smo prilično očekivane rezultate. Građani koji se osjećaju kao Evropljani više znaju o tome od građana koji se tako ne osjećaju. Takođe, s povećanjem obrazovanja i prihoda u domaćinstvu raste i znanje o Evropskoj uniji, dok s povećanjem godina starosti znanje opada.

1.2 Politička participacija, političko odlučivanje i apstinencija

U slučaju idealne demokratije, ali i totalitarnih režima, apstinenti ne bi ni postojali. U idealnim demokratijama na izbore bi izlazili svi, i oni koji su zainteresovani za očuvanje trenutnog stanja, ali i oni koji nisu zadovoljni trenutnim stanjem i htjeli bi ga promijeniti, dok je izlazak na izbore u totalitarnim društvima dokaz lojalnosti režimu ili dokaz konfromizma. Pošto u razvijenim demokratskim društvima nije tako, u nauci se govori o izbornoj participaciji i izbornoj orijentaciji. Pod izbornom participacijom podrazumijevamo izbor pojedinca da izađe ili ne izađe na izbore, dok se izborna orijentacija odnosi na odluku birača da glasa za određenu političku partiju. Skoro po pravilu, najveći broj istraživanja se bavi izbornom orijentacijom, dok je mali broj istraživanja koja proučavaju izbornu participaciju i apstinenciju.

Prema Vujčiću (2000) ako je „*demokracija vladavina naroda, a ona to jest, onda je jasno da se ta vladavina ne može svesti na tehničko pitanje konstituiranja i ostvarivanja vlasti, već „narod“ ima pravo i potrebu da stalno participira i u kontroli vlasti, u postavljanju zahtjeva, te u procesima odlučivanja. Participacija nije važna samo iz instrumentalnih pobuda, kao sredstvo komuniciranja potreba i zahtjeva ljudi prema vlastima, već ona ima i ekspresivno značenje u smislu slobode izražavanja i djelovanja ili ostvarivanja kvalitete života i političkog zadovoljstva ljudi. Upravo je politička participacija uvjet za sve druge slobode participiranja u društvu. Ona je omogućila transformiranje ljudi iz pozicije podanika u poziciju građana u društvu i državi. Ako netko drugi odlučuje o svemu „u ime“ ljudi, onda to umanjuje njihovo dostojanstvo subjekata povijesti.“*

Ali šta podrazumijevamo pod političkom participacijom?

Verba i Nie (prema Vujčiću, 2000) već 1972. godine idu veoma široko sa definisanjem ovog pojma i tvrde da politička participacija pokazuje one aktivnosti građana kojima se, više ili manje, direktno utiče na izbor vladajućeg osoblja i/ili na djelovanje vlasti. Fokus je, dakle, na onim aktivnostima (radnjama) koje imaju za cilj uticaj na odluke. Problem ovakve definicije je u tome što ona iskuljučuje aktivnosti koje se dešavaju mimo institucija vlasti (porodica, škola, NVO, strukovna udruženja i sl.) i pri tome verifikuju samo one aktivnosti koje su legitimne u društvu, a izuzimaju peticije, proteste i slične „nelegitimne“ aktivnosti.

O tipovima političke aktivnosti govorili su G. Parry, G. Moyser i N. Day u svom djelu o političkoj participaciji i demokratiji u Britaniji (prema Vujčiću, 2000). Njihova tipologija razlikuje sljedeće kategorije političke participacije:

- glasanje na izborima (lokalno, opšte i evropsko),
- učestvovanje u stranačkoj kampanji (rad na terenu, posjeta stranačkim skupovima i sl.),
- kontaktiranje političara (s predstavnicima vlasti na lokalnom nivou, gradonačelnikom, poslanicima u parlamentima ili državnim službenikom),

- grupne aktivnosti (potpisivanje peticija, politički štrajkovi, protestni marševi, politički bojkoti, kontaktiranje medija, blokiranje prometa, fizičko nasilje i sl.) i
- protestovanje (legalne aktivnosti, civilna neposlušnost i nasilje).

Za naš rad je veoma interesantno podjela Kaase i Barnes (1979), koji su na osnovu interesa ljudi (zainteresiranosti za politiku) i orijentacije na djelovanje razradili četiri modela političkog djelovanja:

- model političke apatije (ljudi bez interesa i bez djelovanja),
- model političke pasivnosti (ljudi s interesom, ali bez djelovanja),
- model ekspresivnog djelovanja (ljudi bez interesa, ali s djelovanjem) i
- model instrumentalnog djelovanja (ljudi sa interesom i djelovanjem).

M. Kaase i A. Marsh (prema Vujčiću, 2000) su kroz istraživanje došli do sljedećih pet tipova participanata, a to su:

- neaktivni,
- konformisti,
- reformisti,
- aktivisti i
- protesteri (prosvjednici).

Rose (prema Šiber, 1998) daje određenu generalizaciju o vrsti i stepenu političkog aktivizma i smatra da je 10% populacije politički veoma aktivno i učestvuje u pripremama i organizaciji izbora na svim nivoima. Oko 20% populacije je umjereno aktivno i to se može primijetiti tokom samih izbora. Polovina (50%) građana samo izlazi na izbore, dok 20% populacije ne učestvuje u politici na bilo koji način niti glasa.

Psiholozi su pokušali da otkriju kako osobine ličnosti utiču na nivo političke aktivnosti i zaključili su da postoji značajna povezanost između unutrašnjeg osjećanja pojedinca da može djelovati i stepena političkog djelovanja. Što se tiče autoritarnosti tu imamo različito ponašanje. Visok stepen autoritarnosti ima za posljedicu pasivizaciju građana, dok umjerena

autoritarnost dovodi do potrebe pojedinca da bude prihvaćen u društvu, a samim tim i do ponašanja koje je prihvaćeno ili se afirmiše u društvu. Osjećaj nemoći pojedinca i doživljaj odsustva normi svakako utiče na pasivizaciju pojedinca, kada se govori o političkoj participaciji. Neka istraživanja su pokazala da nezadovoljena potreba za samopoštovanjem ili izražen motiv postignuća može da vodi većoj političkoj aktivaciji (Šiber, 1998).

U ovom radu pod apstinencijom ćemo podrazumijevati *svjestan i dobrovoljan* čin odustajanja od učešća od izbornog, a i šireg političkog odlučivanja. Izučavanje političke participacije i apstinencije podrazumijeva postojanje četiri modela kojima se ovaj fenomen može objasniti (Milošević, 1997). To su:

1. sociodemografski model,
2. model stranačke identifikacije,
3. kognitivni model izbornog ponašanja i
4. situacioni model.

Sociodemografski model polazi od toga da pojedine sociodemografske karakteristike utiču na političku participaciju. Postoje određene sociodemografske grupe ili kategorije koje su sklonije neučestvovanju i neangažovanju u politici, odnosno sklonije su izbornoj apstinenciji. Istraživanja kod nas (Milošević, 1999; Sajc, 1996) pokazuju da muškarci češće izlaze na izbole nego žene, dok neka istraživanja u zapadnim demokratijama to opovrgavaju (Wolfinger i Rosenstone, 1980; Topf, 1995). Starije osobe češće glasaju od mlađih (Topf, 1995; Blais 2000), pripadnici viših klasa češće izlaze na izbole nego pripadnici nižih klasa, a i obrazovaniji češće glasaju od manje obrazovanih (Wolfinger i Rosenstone, 1980; Blais, 2000). Bračni parovi češće izlaze na izbole od osoba koje nisu u braku (Campbell i sar., 1960). Etnička pripadnost, takođe, u velikoj mjeri utiče na to da li će neka osoba izaći na izbole ili ne, ali ovdje treba biti oprezan jer etnička pripadnost je često „uprljana“ ekonomskim položajem te grupe ili nekim drugim konfundirajućim varijablama. Sociodemografski

pristup predviđa postojanje pravilnosti u izbornom ponašanju društvenih grupa.

Model stranačke identifikacije uvodi emocije kao važan faktor za identifikaciju pojedinca sa političkim partijama. Identifikacija s političkom partijom postaje najvažniji činilac koji određuje stepen političke participacije i apstinencije. Model stranačke identifikacije izdvaja tri najznačajnija faktora za objašnjenje izbornog ponašanja: stranačku identifikaciju, imidž kandidata i posebna pitanja pokrenuta u kampanji. Što je identifikacija pojedinca sa nekom partijom jača, to je veća vjerovatnoća da će pojedinac izaći na izbore. Batler i Stouks (prema Milošević, 1999) navode da na izborima učestvuje 64% izrazito stranački identifikovanih osoba, 54% djelimično stranački identifikovanih i 39% ne mnogo identifikovanih. Ne smijemo zaboraviti ni podatak do kojeg je došao Šalaj (2009) istražujući socijalni kapital kod građana Bosne i Hercegovine. U tom istraživanju je zaključeno da je 18% građana ove zemlje član neke političke partije, što je iznad evropskog prosjeka. To praktično znači da izlaznost na izbore u svakom slučaju zavisi od sposobnosti političkih partija da svoje glasače motivišu, ili je bolje reći „natjeraju“ da izađu na izbore. Interesantan je podatak koji smo mogli pročitati u dnevnoj štampi, ali ga svakako treba uzeti sa rezervom, jer je dat u vrijeme predizborne kampanje, o broju članova pojedinih partija u Republici Srpskoj. Ako je vjerovati tim podacima, 262 000⁴⁸ građana Republike Srpske su članovi neke od pet najvećih političkih partija, što je oko 23,6% od ukupnog glasačkog tijela. Pored identifikacije sa strankom, postoje još neki faktori koji mogu uticati na izlaznost na izbore i to: neizvjesnost izbora, zainteresovanost za određena pitanja i uključenost u izbore kao i osjećanje građanske dužnosti.

Kognitivni model izbornog ponašanja polazi od toga da građani racionalno i aktivno pristupaju političkim zbivanjima i da to u velikoj mjeri utiče na stepen izlaznosti na izbore. Što su građani zainteresovaniji za politička dešavanja, i što imaju više informacija o tome, u većem broju i

⁴⁸ http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/SNSD-najbrojniji-SDS-krije-broj-clanova/lat/91382.html.

izlaze na izbore. Dakle, pojedinac glasa za onu stranku koja, po njegovom mišljenju, na najbolji način zadovoljava njegove lične interese. Čini se da bi ovdje bilo veoma korisno spomenuti Vroom-ovu teoriju očekivanja (prema Šiber, 2003) u kojoj će motivacija za izlazak na izbore biti proporcionalna percipiranju mogućnosti da se izborom utiče na postizanje određenih rezultata. Vroom kaže da je motivacija za izlazak na izbore manja ukoliko:

- Biramo nekog za koga procjenjujemo da neće moći imati uticaja u tijelu koje se bira, tj. kada treba da biramo statiste umjesto stvarnih nosilaca moći. Možda je najbolji primjer kod nas odsustvo bilo kakvog uticaja potpredsjednika entiteta na kreiranje politika unutar tih entiteta;
- Procjenjujemo da naš glas neće imati uticaja zbog velikog broja glasača, tj. ako će naš glas da se „utopi u moru“ drugih glasova. Najbolji primjer za to je biranje tri člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine iz reda konstitutivnih naroda, gdje pripadnici „Ostalih“ mogu da biraju, ali ne mogu da budu birani, ili gdje predstavnici hrvatskog naroda bivaju birani glasovima Bošnjaka;
- Biramo kandidata koji na raspolaganju ima veću moć u odnosu na kandidate sa manjom „paletom“ moći tj. biranje predsjednika države je uvijek više motivišuće od izbora načelnika opštine.

Situacioni model se zasniva na činjenici da spoljne okolnosti nekada određuju da li će građani, i u kojoj mjeri, izaći na izbore i glasati. Vrlo često smo svjedoci da pojedine političke partije pozivaju na bojkot izbora, što može u velikoj mjeri uticati na izlaznost, ali postoje i drugi, nazovimo ih „mehanički“ faktori kao što su:

Zakonska regulisanost izlaska na izbore u pojedinim zemljama, kao što su Italija, Austrija, Luksemburg, Belgija ili Grčka, izlazak na izbore je obavezan ili nosi određene kazne (novčane) i pogodnosti (prednost pri zapošljavanju u državne ustanove, dobijanje pasoša i sl.). U SAD, ali i tu postoje razlike unutar pojedinih država, građani se moraju registrovati, tj.

potpisati želju da žele da učestvuju u izbornom procesu kao birači. U Bosni i Hercegovini biračko pravo se stiče automatski sa napunjenih osamnaest godina.

U zemljama gdje imamo stabilne demokratije u kojima se redovno održavaju izbori, izlaznost je obično u granicama prosjeka, ali ako dođe do nekih značajnih poremećaja u funkcionisanju tog društva možemo očekivati veću izlaznost na izbore. Tako smo na prvim poslijeratnim izborima u Bosni i Hercegovini 1996. godine imali izlaznost od 79,3%, što se više nikada na izborima nije ponovilo.

Od karakteristika izbornog sistema, u zavisnosti od toga da li je izborni sistem većinski ili proporcionalan, može da zavisi i stepen izlaznosti građana na izbore. Evo kako Šiber (2007) objašnjava neke psihološke razlike između većinskog i proporcionalnog izbornog sistema, s obzirom na izbornu participaciju:

Proporcionalni izborni sistem	Većinski izborni sistem
Idejno-programske razlike dolaze do izražaja.	Prepostavlja vrijednosno homogeno društvo u kojem kvalitet i poznatost kandidata dolazi do izražaja.
Potencira program stranke kao cjeline.	Omogućava izražavanje problema određene sredine.
Jača centralizacija države.	Jača decentralizacija.
Najbolji stranački ljudi dolaze do izražaja.	Težište kampanje je na kandidatu i njegovim osobinama.
Omogućava ispoljavanje „manjih“ političkih partija.	Veća motivacija da izađu na izbole onih birača čija preferencija ima šanse za uspjeh.
Težište kampanje je na programu, opštim vrijednosima i autoritetu vođe.	Dolazi do konflikta u opredjeljivanju – dobar kandidat loša stranka i obratno.
Veća motivacija svih birača da izađu bez obzira na političko opredjeljenje.	

Izborni sistem u Bosni i Hercegovini je prilično složen, i svakako diskriminatorski, a sadrži kombinaciju gotovo svih poznatih izbornih sistema. Kod izbora članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine primjenjuje se većinski princip i jednočlane izborne jedinice.

Proporcionalni sistem i višečlane izborne jedinice koriste se kod izbora u parlamente. Od 2008. godine, prilikom izbora u lokalne parlamente koristi se i princip pozitivne diskriminacije za predstavnike nacionalnih manjina.

Najvažniji zakonski akti kojima se regulišu izbori u Bosni i Hercegovini su (Ljubić i Marko, 2009):

- Izborni zakon Bosne i Hercegovine;
- Zakon o sukobu interesa;
- Zakon o finansiranju političkih partija i
- Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine.

Najodgovorniji organ za sprovođenje izbora u zemlji je Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine (CIK BiH), formirana aprila 2005. godine. Svakih petnaest mjeseci dolazi do rotacije na mjestu Predsjednika izborne komisije iz reda Srba, Hrvata ili Bošnjaka. Sada ćemo ukratko prikazati način biranja na različitim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini:

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine sastoji se od tri člana: Bošnjak, Hrvat i Srbin. Hrvat i Bošnjak biraju se neposredno na teritoriji Federacije BiH, dok se srpski predstavnik bira neposredno, ali samo na teritoriji Republike Srpske.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je sastavljena od Predstavničkog doma i za njega se poslanici biraju direktno na izborima, dok se Dom naroda sastoji od poslanika tri konstitutivna naroda koji se biraju indirektno. Bošnjake i Hrvate iz Federacije BiH biraju bošnjački i hrvatski klubovi delegata u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH, dok Srbe iz Republike Srpske bira Narodna skupština Republike Srpske uz učešće poslanika iz reda bošnjačkog i hrvatskog naroda i poslanika iz reda „Ostalih“.

U Distriktu Brčko neposredno se biraju poslanici za Skupštinu Distrikta, a na izborima mogu da učestvuju samo stanovnici Distrikta. Vladu Distrikta čine gradonačelnik, koga bira Skupština, i šefovi Odjela.

Parlament Federacije BiH sastoji se od Predstavničkog doma koji se sastoji od 98 poslanika, a koji se biraju neposrednim izborima stanovnika Federacije BiH. Poslanici se u ovaj dom biraju prema utvrđenoj formuli

proporcionalne zastupljenosti. Dom naroda se sastoji od 58 poslanika, po 17 iz reda svakog konstitutivnog naroda, a biraju se indirektno iz skupština kantona.

Poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srpske neposredno biraju stanovnici tog entiteta. U Skupštini moraju da budu najmanje četiri člana jednog konstitutivnog naroda. Vijeće naroda Republike Srpske sastoji se od 28 delegata, po osam članova svakog konstitutivnog naroda i četiri člana iz reda „Ostalih“. Oni ne učestvuju direktno u donošenju zakonskih akata, već vrše njihovu kontrolu, a sve u cilju zaštite vitalnih nacionalnih interesa konstitutivnih naroda.

Kod izbora Predsjednika Federacije BiH učestvuju klubovi bošnjačkih, hrvatskih i srpskih poslanika u Domu naroda Parlamenta Federacije BiH. Izbor predsjednika i potpredsjednika Federacije BiH zahtijeva prihvatanje svih kandidata zajednički, većinom glasova u Predstavničkom domu, a zatim većinu glasova u Domu naroda Federacije BiH, uključujući većinu glasova predstavnika sva tri konstitutivna naroda.

Predsjednika Republike Srpske i potpredsjednike biraju stanovnici ovog entiteta na neposrednim izborima, a pobjednici su Srbin, Hrvat i Bošnjak koji su osvojili najviše glasova.

Gradonačelnici opština biraju se neposredno i pobjeđuje onaj kandidat koji osvoji najviše glasova.

Na kraju treba istaći i ulogu medija u procesu participacije građana u političkom životu jednog društva. Neosporno je da je uticaj medija veoma veliki na kreiranje javnog mjenja, pa i na kreiranje odluke da li glasati ili ne na izborima. Sinnott i Lyons (prema Deželan, 2007) kažu „da je, unatoč snažnoj povezanosti zanimanja za politiku sa sudjelovanjem na izborima, odziv birača počeo opadati širenjem sadržaja u masovnim medijima“. Razlog tome oni vide prvenstveno u nepovoljnem pisanju medija o politici, koju često prikazuju kao „prljavu igru“, oslanjajući se pritom na istraživanja javnoga mišljenja.

Evo kako McNair (1999) vidi ulogu medija, pogotovo javnih servisa, u demokratskom društvu:

- Istinito i sveobuhvatno informisanje građana o dešavanjima u društvu, uzimajući u obzir i društveni kontekst u kojem se sve to zbiva;
- Edukovanje javnosti o značenju i važnosti činjenica;
- Mediji moraju biti platforma za javne rasprave bez ograničenja na iznošenje drugog i drugačijeg mišljenja;
- Kritičko posmatranje aktivnosti institucija vlasti, tj. treba da budu „psi čuvari“ demokratskih vrijednosti i
- Oni su kanali za izražavanje različitih političkih gledišta, a ne samo „megafoni“ pojedinih partija, interesnih grupa ili pojedinaca.

Imajući u vidu sve što je do sada rečeno o fenomenu političke participacije i apstinencije, postavlja se pitanje zbog čega se ovom fenomenu ne pridaje dovoljno pažnje u bosanskohercegovačkom društvu. Sasvim je razumljivo da apstinenti ne zanimaju političke partije, jer od njih nemaju velike koristi, ali ni štete, ali ostaje „enigma“ zašto je ovaj fenomen ostao izvan akademskog vidokruga osoba koje se bave izbornim ponašanjem kod nas. Na prostorima Srbije, pored niza članaka u stručnim časopisima, izdata je i posebna publikacija koju je uredio Zoran Lutovac (2007) a autori su: Zoran Stojiljković, Zagorka Golubović, Svetlana Logar, Zoran Pavlović, Aleksandra Sajc Antonić, Đorđe Vuković, Srbo Bran Branković, Srećko Mihailović, Irena Ristić, Jasna Milošević Đorđević, Miloš Mojsilović, Bojan Đurić, Srđan Bogosavljević, pod nazivom „Birači i apstinenti u Srbiji“, a u Hrvatskoj o ovom fenomenu pišu Šiber (2007) i Lamza Posavec (1996, 2002, 2004, 2007).

1.2.1 Istraživanje apsinencije u Bosni i Hercegovini od devedesetih godina 20. vijeka do danas i šta znamo o njoj?

Učešće građana Bosne i Hercegovine u političkom životu nije zadovoljavajuće, što se najbolje vidi kroz izlaznost birača na izbore. Na prvim višestranačkim izborima u Bosni i Hercegovini (1990) izašlo je 74,1% birača od ukupnog biračkog tijela. Na prvim poslijeratne izbore izašlo je

još više građana Bosne i Hercegovine (79,3%). Od tada pa do danas primjetna je slaba zainteresovanost stanovnika ove zemlje za učešće na izborima. 1997. godine na izbore je izašlo 61,3% glasača, 1998. godine 62,7% glasača, dok je 2000. godine izašlo 64,4% (Džajić, 2006). Na izbore održane 2002. godine izašlo je 53,9% glasača, 2004. godine 46,8%, a na opšte izbore 2006. godine 55,3% građana. Na lokalnim izborima 2008. godine glasalo je 55,8% građana BiH, dok je na parlamentarne izbore 2010. godine izašlo 56,3% glasača. Na lokalnim izborima 2012. godine glasalo je 56,3% građana Bosne i Hercegovine.

Kao što vidimo, nešto manje od polovine građana Bosne i Hercegovine sa pravom glasa ne učestvuje u izbornom procesu. To se objašnjava na različite načine: apatijom, skepsom građana u mogući napredak, nepovjerenjem u političke partije i dr. Malo je istraživanja koja se prvenstveno bave problematikom političke participacije, kako u Bosni i Hercegovini tako i u regionu.

Istraživanje Puhala iz 2007. je pokazalo da apstinenti u odnosu na glasače imaju veoma izraženu etičku superiornost i lokus kontrole, a slijede odnos prema vođi i tolerantnost za druge ideje. Najmanje skorove smo dobili na skali nacionalizma i skali liberalizam/konzervativizam. Kod apsteninata, osim na skali nacionalizma i skali liberalizam/ konformizam, rezultati se grupišu prema vrijednostima koje su veće od očekivanog prosjeka. Vrijednosti dobijene na skali liberalizam/konzervativizam ukazuju da su apstinenti više liberalni nego konzervativni. Glasači u Bosni i Hercegovini su manje tolerantni nego građani koji ne izlaze na izbore. Kod glasača je izraženiji nacionalizam i konformizam nego kod apsteninata. Glasači sebe vide kao etički superiorne u odnosu na apstinente. Glasači imaju izraženiju potrebu za vođom od apsteninata.

Puhalo, Milinović i Arsenijević – Puhalo (2009) su analizirali razlike između glasačica i apstinentica u Bosni i Hercegovini, s obzirom na sociopsihološke karakteristike te dvije kategorije. Istraživanje je sprovedeno u maju 2007. godine na uzorku od 547 glasačica i 214

apstinentica. Dobijeni rezultati pokazuju da sociodemografske karakteristike donekle diferenciraju potencijalne glasačice od apstinentica. Što su žene u svakodnevnom životu aktivnije (obrazovane, zaposlene ili članice su neke partije) to je veća vjerovatnoća da će izaći na izbore i glasati. Diskriminativna analiza pokazala je da se glasačice i apstinentice značajno razlikuju u četiri od ukupno sedam varijabli. Razlika između glasačica i apstinentica je u etičkoj superiornosti, prihvatanju nacionalizma, toleranciji na druge ideje i odnosu prema vođi.

Istraživanje Puhala iz 2008. godine je pokazalo da se glasači i apstinenti razlikuju i u tome što apstinenti manje tolerišu izražen nacionalizam i konzervativizam u aktivnostima političkih partija. Ostaje otvoreno pitanje da li bi se smanjio broj apstinenata na izborima ako bi političke partije ublažile svoju nacionalnu retoriku i postale manje konzervativne.

Istraživanje Puhala iz 2009. godine je pokazalo da postoji statistički značajna razlika u znanju o politici između potencijalnih glasača i apstinenata, tj. glasači pokazuju više znanja o politici nego apstinenti.

2. ISTRAŽIVAČKI POSTUPAK

Prije nego što prikažemo rezultate istraživanja, daćemo osnovne podatke o metodologiji koju smo koristili u istraživanju, instrumentu, uzorku i metodama obrade podataka.

2. 1 Metodologija

Istraživanje je sprovedeno u periodu od 5. do 13. marta 2013. godine na uzorku od 1.225 punoljetnih građana Bosne i Hercegovine, metodom anketiranja licem u lice. Ispitanici nisu samostalno popunjavali upitnik, već su odgovarali na pitanja koja im je čitao anketar. Terenski rad obavili su kontrolori i anketari *Agencije Prime Communications* iz Banje Luke.

U Republici Srpskoj ispitan je 464 ispitanika u 27 opština, a u Federaciji BiH 726 ispitanika u 30 opština. Prilikom kreiranja uzorka vodilo se računa o:

1. broju stanovnika u entitetima,
2. broju stanovnika u pojedinim regionima/kantonima,
3. broj stanovnika u pojedinim opštinama,
4. odnosu gradskog i seoskog stanovništva u entitetima,
5. podjednakom broju muškaraca i žena,

Uzorak se sastojao od 284 glasača i 939 apstinenata, dok su 2 ispitanika dala odgovor: „Ne znam.“

Istraživanje je obavljeno u sljedećim opštinama:

Republika Srpska

Region Banja Luka: Banja Luka, Gradiška, Laktaši, Kneževo, Mrkonjić Grad, Čelinac, Prnjavor.

Region Prijedor: Prijedor, Novi Grad, Kozarska Dubica.

Region Doboј: Doboј, Modriča, Teslić, Derventa.

Region Bijeljina: Bijeljina, Ugljevik.

Region Zvornik: Zvornik, Bratunac, Vlasenica, Srebrenica.

Region Istočna Republika Srpska: Istočno Sarajevo, Sokolac, Višegrad, Rudo.

Region Hercegovina: Trebinje, Ljubinje, Bileća.

Federacija BiH

Unsko-sanski kanton: Bihać, Cazin, Bosanska Krupa, Kladuša.

Tuzlanski kanton: Tuzla, Gračanica, Banovići, Lukavac, Kalesija.

Zeničko-dobojski kanton: Zenica, Kakanj, Visoko, Maglaj.

Srednjobosanski kanton: Jajce, Travnik, Vitez, Novi Travnik.

Hercegovačko-neretvanski kanton: Mostar, Čitluk, Jablanica.

Zapadnohercegovački kanton: Široki Brijeg, Ljubuški.

Kanton Sarajevo: Centar, Ilijadža, Novi Grad, Novo Sarajevo, Stari Grad, Vogošća.

Herceg-bosanski kanton: Livno, Tomislavgrad.

Distrikt Brčko

Imajući u vidu da u Bosni i Hercegovini polovina građana s pravom glasa ne izlazi na izbore, anketari su dobili uputstvo da u okviru mjesne zajednice u kojoj se sprovodi istraživanje nađu određen broj glasača i apstinenata. Ovo je bilo neophodno da bismo anketirali predviđeni broj ispitanika koji bi glasali i onih koji to neće učiniti na izborima. Prilikom odabira ispitanika anketari su se pridržavali pravila *starta i koraka*, kao i pravila *prvog rođendana*. Time smo nastojali spriječiti bilo kakvu selekciju ispitanika od strane anketara.

2. 2 Instrument

Upitnik je sastavljen iz više dijelova:

Prvi dio čine podaci o ispitanicima, tj. njihove sociodemografske karakteristike:

- Pol ispitanika;
- Starost;
- Obrazovanje;
- Tip naselja u kojem ispitanici žive;
- Vjerska ubjedjenja;
- Ukupna mjesečna primanja porodice;
- Radni status;
- Vjerska ubjedjenja i
- Etnička pripadnost.

Drugi dio se sastoji od pitanja koja se bave:

- spremnošću da se izade na izbore,
- zainteresovanosti za politiku,
- načinom informisanja o političkim dešavanjima,
- društvenim ciljevima i njihovom važnošću za građane,
- povjerenjem u društvene institucije i
- društvenim aktivizmom.

Treći dio upitnika čini pet skala koje su kasnije podvrgнуте faktorskoj analizi i to:

Skala dogmatizma (Bojanović, 2004) koja se sastoji od 8 stavki sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem;

2. Uglavnom se ne slažem;
3. Neodlučan/ neodlučna;
4. Djelimično se slažem;
5. U potpunosti se slažem.

Što je skor na skali dogmatizma veći, ispitanik je skloniji prihvatanju dogmatskog mišljenja.

Skala nacionalizma (Puhalo, 2007) koja se sastoji od 14 stavki na koje su ispitanici mogli da odgovore sa:

1. Uopšte se ne slažem;
2. Uglavnom se ne slažem;
3. Neodlučan/ neodlučna;
4. Djelimično se slažem;
5. U potpunosti se slažem.

Posljednjih šest stavki u ovoj skali je rekodirano. Što je skor na skali nacionalizma veći, to znači da ispitanik više podržava nacionalističke stavove.

Skala cilj opravdava sredstvo (Bojanović, 2004) se sastoji se od osam stavki, sa petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem;
2. Uglavnom se ne slažem;
3. Neodlučan/ neodlučna;
4. Djelimično se slažem;
5. U potpunosti se slažem.

Što je skor na skali cilj opravdava sredstvo veći, znači da ispitanik više prihvata to načelo kao ispravno.

Skala odnos prema vođi (Bojanović, 2004) sastoji se od jedanaest tvrdnji, petostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem;
2. Uglavnom se ne slažem;
3. Neodlučan/ neodlučna;
4. Djelimično se slažem;
5. U potpunosti se slažem.

Što je skor na skali odnos prema vođi veći, ispitanik je više sklon prihvatanju vođe.

Skala liberalizma i konzervativizma (Puhalo, 2007) je prilagođena ovom istraživanju. Skala se sastoji od četrnaest stavki, sa četvorostepenom skalom odgovora:

1. Uopšte se ne slažem;
2. Uglavnom se ne slažem;
3. Neodlučan/ neodlučna;
4. Djelimično se slažem;
5. U potpunosti se slažem.

Stavke koje su se odnosile na liberalizam su rekodirane. Što je skor na skali liberalizam/konzervativizam veći, to ispitanik ima izraženije konzervativne stavove.

3. FORMIRANJE MJERA KORIŠTENIH U ISTRAŽIVANJU

Prije nego što počnemo sa analizom dobijenih podataka, da bismo što bolje razumijeli prirodu pojava koje mjerimo, moraćemo se upoznati sa načinima na koje ih mjerimo. Ovo se posebno odnosi na skale nacionalizma, cilj opravdava sredstvo i liberalizam/ dogmatizam, gdje smo faktorskom analizom redukovali veći broja indikatora na manji broj faktora, dok to nismo radili kod skale dogmatizma i odnos prema vođi, koje ćemo koristiti u integralnom obliku.

3.1 Formiranje skale nacionalizma

U faktorskoj analizi upitnika nacionalizma koristili smo se promax rotacijom koja je grupisala ponuđene tvrdnje u dva faktora koji objašnjavaju 65,2% varijanse. Prvi faktor objašnjava 41%, a drugi faktor 24,1%. U tabeli 1.2 su prikazane korelacije stavki skale sa svakim od faktora, a koje su veće od 0,3.

Tabela 1. Procenat objašnjene varijanse faktorima

Faktori	Karakteristične vrijednosti		
	Total	% varijanse	% kumulativne varijanse
1	5.750	41.072	41.072
2	3.378	24.130	65.202

Prvi faktor ćemo nazvati **nacionalizam** i on se sastoji od sljedećih komponenti: „Treba biti oprezan i suzdržan prema pripadnicima drugih naroda, čak i onda kada nam se prikazuju kao prijatelji“ (0,83), „Često se najbolje osjećam u onom društvu u kojem su svi pripadnici mog naroda“ (0,83), „Osjećanje vezanosti za sopstveni narod jedno je od najljepših osjećanja koje pojedinac može imati“ (0,81), „Uvredu nanesenu mom narodu doživljavam kao napad“ (0,80), „Ne bi se trebalo miješati sa pripadnicima drugih naroda putem nacionalno mješovitih brakova“ (0,79), „Pošto su nesposobniji od nas, pripadnici drugih naroda nam stalno rade iza leđa“ (0,77), „Djecu treba vaspitavati u nacionalnom duhu“ (0,76), „Nacionalne interese treba uvijek

stavljati ispred vlastitih“ (0,72) i „*Za čovjeka je važnije da bude građanin svijeta nego pripadnik jednog naroda*“ (0,31).

Drugi faktor ćemo nazvati **kosmopolitizam**, jer je najviše zasićen tvrdnjama: „*Čovječanstvo treba sebi da postavi za cilj potpuno ukidanje nacija*“ (0,86), „*Najbolje bi bilo kada bi čitav svijet bio jedna država sa zajedničkom vlašću*“ (0,85), „*Za čovjeka je važnije da bude građanin svijeta nego pripadnik jednog naroda*“ (0,81), „*Treba težiti da kulturu svoga naroda prilagodimo kulturi koju čitav svijet prihvata*“ (0,79), „*Sukoba među državama ne bi bilo kada ne bi postojale nacionalne podjele*“ (0,79), „*Čovječanstvo predstavlja jednu pravu ljudsku zajednicu i zato je svaka podjela na nacije štetna*“ (0,75) i „*Djecu treba vaspitavati u nacionalnom duhu*“ (0,34).

Što je skor na skali nacionalizma veći, to je kod ispitanika izraženiji nacionalizam, a što je skor na skali kosmopolitizma veći, to je kosmopolitizam manje prisutan.

Tabela 1.2 Faktorska matrica

	Faktorska zasićenja	
	1	2
Pošto su nesposobniji od nas, pripadnici drugih naroda nam stalno rade iza leđa.	.771	
Treba biti oprezan i suzdržan prema pripadnicima drugih naroda, čak i onda kada nam se prikazuju kao prijatelji.	.839	
Ne bi se trebalo miješati sa pripadnicima drugih naroda putem nacionalno mješovitih brakova.	.796	
Često se najbolje osjećam u onom društvu u kojem su svi pripadnici mog naroda.	.839	
Uvredu nanesenu mom narodu doživljavam kao napad.	.803	
Osjećanje vezanosti za sopstveni narod jedno je od najljepših osjećanja koje pojedinac može imati.	.815	
Nacionalne interese treba uvek stavljati ispred vlastitih.	.722	
Djecu treba vaspitavati u nacionalnom duhu.	.766	.347

Čovječanstvo predstavlja jednu pravu ljudsku zajednicu i zato je svaka podjela na nacije štetna.		.757
Za čovjeka je važnije da bude gradjanin svijeta nego pripadnik jednog naroda.	.310	.819
Najbolje bi bilo kada bi citav svijet bio jedna jedna država sa zajedničkom vlašću.		.852
Čovječanstvo treba sebi da postavi za cilj potpuno ukidanje nacija.		.865
Treba težiti da kulturu svoga naroda prilagodimo kulturi koju čitav svijet prihvata.		.797
Sukoba među državama ne bi bilo kada ne bi postojale nacionalne podjele.		.795

Tabela 1.3 Matrica korelacija faktora

	1	2
1	1.000	.238
2	.238	1.000

3.2 Formiranje skala dogmatizma

U faktorskoj analizi odgovora, na upitniku dogmatizma koristili smo promax rotaciju koja je grupisala ponuđene tvrdnje u dva faktora koji objašnjavaju 56,1% varijanse. Prvi faktor 43,4% i drugi faktor 12,7%. U tabeli 2.1 su prikazane korelacije veće od 0,3.

Tabela 2. Procenat objašnjene varijanse faktorima

Faktori	Karakteristične vrijednosti		
	Total	% varijanse	% kumulativne varijanse
1	3.476	43.448	43.448
2	1.019	12.736	56.184

Ipak, važno je naglasiti da je korelacija ova dva faktora prilično visoka i zbog toga smo odlučili da skalu dogmatizma ostavimo cjelovitu. Pouzdanost ovako formirane skale iznosi 0.81 mjereno Cronbachovim alfa koeficijentom, što je prihvatljivo za skalu sa ovako malim brojem ajtema. Što je skor na skali dogmatizma veći, ispitanik je skloniji prihvatanju dogmatskog mišljenja.

Tabela 2.1 Faktorska matrica

	Faktorska zasićenja	
	1	2
Samo jedno gledište o svjetu moze biti istinito.	.649	.380
Onaj ko je uvjeren u istinitost svog gledišta, nema potrebu da ga dokazuje drugima.	.781	
Ja nastojim da se drzim onog pogleda na svijet koji je jedino ispravan.	.752	.383
U tolikoj mjeri sam uvjeren u ispravnost svojih gledišta i stavova, da nemam potrebu da ih preispitujem.	.804	.412
Čovjek mora čvrsto da se drzi svojih uvjerenja, uprkos svemu što se dešava.	.652	.572
Postoje velike istine koje objašnjavaju sve što se dešava u svijetu.	.477	.627
Ne mogu imati povjerenja u čovjeka koji je izmijenio neki svoj značajan stav.	.327	.816
Ne mozemo praviti kompromise sa našim politickim neistomišljenicima.	.368	.787

Tabela 2.2 Matrica korelacija faktora

	1	2
1	1.000	.502
2	.502	1.000

3.3 Formiranje skale cilj opravdava sredstvo

U faktorskoj analizi odgovora, na upitniku cilj opravdava sredstvo koristili smo promax rotaciju koja je grupisala ponuđene tvrdnje u dva faktora koji objašnjavaju 59,6% varijanse. Prvi faktor 46,9% i drugi faktor 12,7%. U tabeli 3.1 su prikazane korelacije veće od 0,3.

Tabela 3. Procenat objašnjene varijanse faktorima

Faktori	Karakteristične vrijednosti		
	Total	% varijanse	% kumulativne varijanse
1	3.751	46.891	46.891
2	1.018	12.720	59.610

Slično kao kod skale dogmatizma, korelacija dva dobijena faktora je prilično visoka i zbog toga smo odlučili da skalu cilj opravdava sredstvo ostavimo cjelovitu. Pouzdanost ovako formirane skale iznosi 0,83 mjereno Cronbachovim alfa koeficijentom, što je prihvatljivo za skalu sa ovakom malim brojem ajtema. Što je skor na skali cilj opravdava sredstvo veći, ispitanik je skloniji prihvatanju ovih stavova.

Tabela 3.1 Faktorska matrica

	Faktorska zasićenja	
	1	2
Ako mi se nekad desi da učinim nešto loše, to me mnogo ne uznamirava, zato što znam da, u principu, postupam pravilno.	.345	.444
Ljudi koji vjeruju da se bore za uzvišene ciljeve (slobodu, pravdu, jednakost i dr.) imaju pravo da nanesu zlo onima za koje vjeruju da se nalaze na suprotnoj strani.	.862	.337
Oni koji se bore za velike stvari, moraju ponekad bezobzirno da uklanjaju prepreke koje im stoje na putu.	.849	.467

Opravdano je da oni političari koji su na pravoj strani ponekad varaju da bi pobijedili i opstali u politici.	.818	.489
Ako sam ubijedjen da je neki moj prijatelj valjan čovjek, neću mu uzeti za zlo ako se prema nekome ne ponese najbolje.	.562	.601
Važnije je da li je čovjek postigao nešto značajno, nego kako je to postigao.	.622	.644
Oni koji neprekidno razmišljaju o tome da li su im postupci ispravni, nikada neće postići nešto značajno.	.419	.855
Ljudi koji su postigli nešto veliko, nisu to postigli ne povređujući nikoga.	.326	.824

Tabela 3.2 Matrica korelacija faktora

	1	2
1	1.000	.524
2	-.524	1.000

3.4 Formiranje skale odnos prema vođi

Faktorska analiza skale odnos prema vođi je pokazala da postoji samo jedan faktor. Što je skor na skali odnos prema vođi veći, to znači da ispitanik ima izraženiju potrebu za vođom.

3.5 Formiranje skale liberalizam/konzervativizam

U faktorskoj analizi odgovora, na upitniku cilj opravdava sredstvo koristili smo promax rotaciju, i identifikovali tri faktora koji objašnjavaju 43,3% varijanse. Prvi faktor 18,2%, drugi faktor 13,7% i treći faktor 11,3%. U tabeli 4.1 su prikazane korelacije veće od 0,3.

Tabela 4. Procenat objašnjene varijanse faktorima

Faktori	Karakteristične vrijednosti		
	Total	% varijanse	% kumulativne varijanse
1	2.551	18.222	18.222
2	1.925	13.751	31.972
3	1.594	11.387	43.360

Prvi faktor ćemo nazvati **konzervativizam** i on se sastoji od sljedećih komponenti: „Nekim ljudima treba zabraniti da glasaju na izborima“ (0,57), „Ženama je, prije svega, mjesto u kući, gdje se trebaju brinuti o domaćinstvu i odgoju djece“ (0,53), „Homoseksualci ne treba da imaju jednaka prava kao i drugi građani“ (0,48), „Abortus (pobačaj) ne bi trebalo dozvoliti“ (0,45), „Najbolje bi bilo kada bi postojala samo jedna politička partija“ (0,41), „Nejednakost u bogastvu i društvenom položaju među ljudima je prirodna stvar“ (-0,48) i „Država treba da se što manje miješa u ekonomiju“ (-0,46).

Drugi faktor smo nazvali **kolektivistička autoriternost** i njega čine sljedeći ajtemi: „Poštovanje autoriteta u porodici, školi, državi, neophodno je za ostvarenje društvenog napretka“ (0,65), „Treba se vratiti tradiciji i izvornim vrijednostima svog naroda“ (0,43), „Abortus (pobačaj) ne bi trebalo dozvoliti“ (0,35), „Nema ništa važnije od slobode pojedinca“ (-0,43) i „Društvo treba da obezbijedi jednakе uslove (školstvo, zdravstvo) za razvoj sposobnosti svakog pojedinca“ (-0,42).

Liberalizam je naš treći faktor i on je zasićen sljedećim stavkama: „Svako zatvaranje u sopstvenu naciju besmisleno je na početku 21. vijeka“ (0,50), „Treba težiti što manjem učešću Crkve u funkcionisanju države“ (0,43), „Nevladine organizacije su korisne za naše društvo“ (0,42), „Abortus (pobačaj) ne bi trebalo dozvoliti“ (0,31) i

„Ženama je, prije svega, mjesto u kući, gdje se trebaju brinuti o domaćinstvu i odgoju djece“ (0,31).

Što je skor na skali konzervativizma i kolektivističke autoritarnosti veći, ispitanik je skloniji prihvatanju ovih vrijednosti. Kod liberalizma imamo drugačiju situaciju, što su ispitanici liberalniji, to je skor na njihovoj skali niži.

Tabela 4.1 Faktorska matrica

	Faktorska zasićenja		
	1	2	3
Nekim ljudima treba zabraniti da glasaju na izborima.	.579		
Ženama je, prije svega, mjesto u kući, gdje se trebaju brinuti o domaćinstvu i odgoju djece.	.535		.316
Nejednakost u bogastvu i društvenom položaju među ljudima je prirodna stvar.	-.487		
Homoseksualci ne treba da imaju jednaka prava kao i drugi građani.	.487		
Država treba da se što manje miješa u ekonomiju.	-.465		
Abortus (pobačaj) ne bi trebalo dozvoliti.	.457	.305	.316
Najbolje bi bilo kada bi postojala samo jedna politička partija.	.410		
Poštovanje autoriteta u porodici, školi, državi, neophodno je za ostvarenje društvenog napretka.		.654	
Nema ništa važnije od slobode pojedinca.		-.439	.
Treba se vratiti tradiciji i izvornim vrijednostima svog naroda.	.	.435	
Društvo treba da obezbijedi jednakе uslove (školstvo, zdravstvo) za razvoj sposobnosti svakog pojedinca.		-.420	
Svako zatvaranje u sopstvenu naciju besmisleno je na početku 21. vijeka.			.508
Treba težiti što manjem učešću Crkve u funkcionisanju države.			.423
Nevladine organizacije su korisne za naše društvo.			.421

Tabela 4.2 Matrica korelacija faktora

	1	2	3
1	1.000	.148	.192
2	.148	1.000	.010
3	.192	.010	1.000

3.6 Pouzdanost instrumenta

Budući da su u istraživanju učestvovali punoljetni građani Bosne i Hercegovine, pouzadnost je prilično zadovoljavajuća. Najmanju pouzdanost imamo na skali liberalizam/konzervativizam, dok je najveća pouzdanost kod skala odnos prema vođi i nacionalizma.

Tabela 5. Pouzdanost skala

	α
Dogmatizam	.81
Nacionalizam	.90
Kosmopolitizam	.87
Cilj opravdava sredstvo	.83
Odnos prema vođi	.94
Liberalizam	.46
Kolektivistička autoritarnost	.54
Konzervativizam	.60

4. METOD OBRADE PODATAKA

U okviru ovog istraživanja rezultati će biti analizirani programom SPSS 11.5 na nekoliko nivoa. Karakteristike uzorka opisali smo deskriptivnom statistikom (frekvence i procenti). Prilikom formiranja skala nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam koristili smo faktorsku analizu skale, sa promaks rotacijom, koja je grupisala ponuđene tvrdnje u određene faktore. Pouzdanost upotrijebljenih skala mjerena je putem koeficijenta Cronbachovo alfa. Razlike između glasača i apstineneta i razlike između samih apstinenata na sociodemografskim varijablama smo analizirali hi-kvadrat testom. Takođe hi-kvadrat test smo koristili kod analize razlika između apstinenata i glasača, ali i kod analize tri kategorije apstinenata, kada smo mjerili njihovu zainteresovanost za politiku, kada smo analizirali putem kojih medija se informišu o politici, da li su članovi nekih udruženja građana i kada smo mjerili njihov društveni aktivizam. Razlike između apstinenata i glasača na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam, kao i društvene ciljeve i povjerenje u institucije mjerili smo t-testom za nezavisne uzorke, a razlike između samih apstinenata jednofaktorskom univarijantnom analizom varijanse ANOVA. Tamo gdje se razlika među varijansama pokazala statistički značajnom, koristili smo neparametrijski Kruskal-Wallis test ili Mann-Whitney U-test. Analizirali smo samo statistički značajne razlike na nivou 0,05 i 0,01.

5. SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SVIH ISPITANIKA

Prije nego što počnemo sa analizom podataka, daćemo detaljan prikaz uzorka ispitanika koji su učestvovali u ovom istraživanju. U istraživanju je trebalo da učestvuje 1.300 ispitanika, ali smo zbog velikog broja odgovora „ne znam“ i „odbija“, uzorak sveli na 1.225 ispitanika. Takođe je važno naglasiti da će pored uzorka na nivou Bosne i Hercegovine biti predstavljena i struktura uzorka s obzirom na njihovu etničku pripadnost.

Tabela 6. Pol ispitanika

		Nacionalnost				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Muškarci	N	88	264	237	19	608
	%	46.6%	49.1%	50.3%	70.4%	49.6%
Žene	N	101	274	234	8	617
	%	53.4%	50.9%	49.7%	29.6%	50.4%
Total	N	189	538	471	27	1225
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

U istraživanju je učestvovao podjednak broj muškaraca (49,6%) i žena (50,4%).

Tabela 7. Starost ispitanika

		Nacionalnost				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Od 18 do 29 godina	N	23	173	117	17	330
	%	12.2%	32.3%	24.8%	68.0%	27.0%
Od 30 do 44 godine	N	70	168	144	4	386
	%	37.0%	31.4%	30.6%	16.0%	31.6%
Od 45 do 59 godina	N	58	115	137	4	314
	%	30.7%	21.5%	29.1%	16.0%	25.7%
Stariji od 60 godina	N	38	79	73	0	190
	%	20.1%	14.8%	15.5%	0.0%	15.6%
Total	N	189	535	471	25	1220
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

S obzirom na godine starosti u uzorku je najviše ispitanika starosti između 30 i 44 godine (31,6%), slijede ispitanici starosti do 29 godina (27%) i oni starosti između 45 i 59 godina (25,7%). Starijih od 60 godina je bilo 15,6%. Imamo li u vidu da je izborna apstinencija više prisutna što su ljudi mlađi, to je starosna struktura uzorka više očekivana.

Tabela 8. Obrazovanje ispitanika

		Nacionalnost				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Bez odgovora	N	2	17	8	3	30
	%	1.1%	3.2%	1.7%	11.1%	2.4%
Osnovna škola	N	28	64	37	0	129
	%	14.8%	11.9%	7.9%	0.0%	10.5%
Zanat	N	40	75	88	0	203
	%	21.2%	13.9%	18.7%	0.0%	16.6%
Srednja škola – 4 stepen	N	70	236	228	8	542
	%	37.0%	43.9%	48.4%	29.6%	44.2%
Viša i visoka škola	N	49	146	110	16	321
	%	25.9%	27.1%	23.4%	59.3%	26.2%
Total	N	189	538	471	27	1225
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Među ispitanicima je najviše onih sa završenom srednjom školom – četvrti stepen (44,2%), a slijede ispitanici sa višom i visokom školom (26,2%), zanatom (16,6%) i osnovnom školom (10,5%).

Tabela 9. Tip naselja u kojem žive

		Nacionalnost				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Grad	N	106	327	261	23	717
	%	56.1%	60.8%	55.4%	85.2%	58.5%
Selo	N	83	211	210	4	508
	%	43.9%	39.2%	44.6%	14.8%	41.5%
Total	N	189	538	471	27	1225
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

U okviru uzorka imamo 58,5% ispitanika koji žive u gradskim naseljima i 41,5% ispitanika sa sela.

Tabela 10. Entiteti i Distrikt Brčko

		Koje ste nacionalnosti?				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Republika Srpska	N	12	27	423	2	464
	%	6.3%	5.0%	89.8%	7.4%	37.9%
Federacija BiH	N	176	510	15	25	726
	%	93.1%	94.8%	3.2%	92.6%	59.3%
Distrikt Brčko	N	1	1	33	0	35
	%	0.5%	0.2%	7.0%	0.0%	2.9%
Total	N	189	538	471	27	1225
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Najveći broj ispitanika živi u Federacije BiH (59,3%), dok je iz Republike Srpske njih 37,9%. U Distriktu Brčko živi 2,9% ispitanika.

Tabela 11. Radni status ispitanika

		Nacionalnost				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Bez odgovora	N	0	1	3	1	5
	%	0.0%	0.2%	0.6%	3.7%	0.4%
Zaposleni u državnoj službi	N	24	68	84	5	181
	%	12.7%	12.6%	17.8%	18.5%	14.8%
Zaposleni u privatnoj firmi	N	69	141	161	4	375
	%	36.5%	26.2%	34.2%	14.8%	30.6%
Nezaposleni	N	43	163	102	6	314
	%	22.8%	30.3%	21.7%	22.2%	25.6%
Imam svoju firmu	N	8	17	7	1	33
	%	4.2%	3.2%	1.5%	3.7%	2.7%
Penzionisan ili invalid	N	33	73	62	1	169
	%	17.5%	13.6%	13.2%	3.7%	13.8%
Student ili učenik	N	10	66	40	6	122
	%	5.3%	12.3%	8.5%	22.2%	10.0%
Nešto drugo/ bez odgovora	N	2	9	12	3	26
	%	1.1%	1.7%	2.5%	11.1%	2.1%
Total	N	189	538	471	27	1225
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

U okviru našeg uzorka najveći procenat ispitanika je zaposlen u privatnoj firmi (30,6%), potom u slijede nezaposleni (25,6%), zaposleni u državnoj službi (14,8%), penzioneri i invalidi (13,8%) i studenti i učenici (10%). Među ispitanicima je bilo i 2,7% onih koji su vlasnici sopstvenih firmi i 2,1% onih koje smo svrstali u kategoriju nešto drugo.

Tabela 12. Ukupni mjesecni prihod Vašeg domaćinstva

		Koje ste nacionalnosti?				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Bez odgovora	N	64	145	208	6	423
	%	33.9%	27.0%	44.2%	22.2%	34.5%
Do 500 KM	N	20	113	69	3	205
	%	10.6%	21.0%	14.6%	11.1%	16.7%
Od 501 do 750 KM	N	19	93	53	1	166
	%	10.1%	17.3%	11.3%	3.7%	13.6%
Od 751 do 1000 KM	N	32	93	72	4	201
	%	16.9%	17.3%	15.3%	14.8%	16.4%
Od 1001 KM do 1500 KM	N	32	43	45	7	127
	%	16.9%	8.0%	9.6%	25.9%	10.4%
1501 KM i više	N	22	51	24	6	103
	%	11.6%	9.5%	5.1%	22.2%	8.4%
Total	N	189	538	471	27	1225
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Svaki treći ispitanik (34,5%) je odbio da nam odgovori koliki je ukupan mjesecni prihod domaćinstva u kojem žive. Ukupan mjesecni prihod do 500 KM ima 16,7% ispitanika, dok 16,4% ispitanika ima ukupan prihod od 751 KM do 1000 KM. Prihode od 501 KM do 750 KM ima 13,6% ispitanika, dok svaki deseti (10,4%) ispitanik ima ukupan mjesecni prihod cijelog domaćinstva od 1001 KM do 1500 KM. Mjesecni prihod preko 1501 KM ima 8,4% ispitanika.

Tabela 13. Članstvo u političkim strankama

		Koje ste nacionalnosti?				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Bez odgovora	N	3	7	4	1	15
	%	1.6%	1.3%	0.8%	3.7%	1.2%
Da, član/ica sam	N	4	45	25	3	77
	%	2.1%	8.4%	5.3%	11.1%	6.3%
Da, član/ica sam, ali nisam aktivna/a	N	18	63	64	3	148
	%	9.6%	11.7%	13.6%	11.1%	12.1%
Nisam član./ica	N	163	423	378	20	984
	%	86.7%	78.6%	80.3%	74.1%	80.4%
Total	N	188	538	471	27	1224
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Među učesnicima našeg istraživanja nalazimo 18,4% manje ili više aktivnih članova političkih partija, dok 80,4% nije član ni jedne političke partije u Bosni i Hercegovini.

Tabela 14. Da li ste u posljednje tri godine glasali...?

		Koje ste nacionalnosti?				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Bez odgovora	N	2	4	29	1	36
	%	1.1%	0.7%	6.2%	3.7%	2.9%
Uvijek za istu partiju	N	41	115	128	10	294
	%	21.7%	21.4%	27.2%	37.0%	24.0%
Za različite partije	N	30	129	114	5	278
	%	15.9%	24.0%	24.2%	18.5%	22.7%
Nisam glasao	N	100	269	157	8	534
	%	52.9%	50.0%	33.3%	29.6%	43.6%
Ne zna/odbija	N	16	21	43	3	83
	%	8.5%	3.9%	9.1%	11.1%	6.8%
Total	N	189	538	471	27	1225
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

U posljednje tri godine najveći broj ispitanika nije ni izlazio na izbore (43,6%). Za istu partiju je glasalo 24% ispitanika, a za različite partije njih 22,7%.

Tabela 15. Koji od sljedećih izraza najbolje opisuje prirodu vaših vjerskih ubjeđenja?

		Koje ste nacionalnosti?				Total
		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	
Bez odgovora	N	10	1	1	2	4
	%	0.0%	0.2%	0.2%	7.4%	0.3%
Uvjereni sam vjernik i prihvatom sve što moja vjera propovijeda	N	117	217	202	8	544
	%	61.9%	40.3%	42.9%	29.6%	44.4%
Vjernik sam, ali ne prihvatom baš sve što moja vjera propovijeda	N	51	202	219	3	475
	%	27.0%	37.5%	46.5%	11.1%	38.8%
Nisam siguran vjerujem li ili ne vjerujem	N	18	68	28	4	118
	%	9.5%	12.6%	5.9%	14.8%	9.6%
Nisam religiozan, nemam ništa protiv da drugi vjeruju	N	2	47	19	10	78
	%	1.1%	8.7%	4.0%	37.0%	6.4%
Nisam religiozan i protivnik sam religije	N	1	3	2	0	6
	%	0.5%	0.6%	0.4%	0.0%	0.5%
Total	N	189	538	471	27	1225
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Među ispitanicima nalazimo najveći procenat onih koji su vjernici i prihvataju sve čemu ih njihova vjera uči (44,4%), slijede oni koji jesu vjernici, ali ne prihvataju baš sve što vjera propovijeda (38,8%). Neodlučnih ima 9,6%, dok je procenat onih koji nisu religiozni 6,9%.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Analiza podataka biće vršena na dva nivoa. Prvo će biti analizirana razlika između glasača i apstinenata na nivou cijele Bosne i Hercegovine, a onda i postojanje razlika između apstinenata. Nakon toga, analiziraćemo apstinenciju unutar tri etničke grupe (Hrvati, Bošnjaci i Srbi).

7. GLASAČI I APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Tabela 16. Pravo svake punoljetne osobe je da bira i da bude birana na izborima. Da li ste u posljednjih 6 godina (tri izborna ciklusa) glasali na izborima?

	Frekvence	%
Uvijek glasam na izborima	298	24,3
Nekad glasam, a nekad ne	368	30,0
Glasao sam, ali više neću glasati	275	22,4
Nikad ne glasam na izborima	271	22,1
Odbija	13	,1
Total	1225	100,0

U okviru našeg uzorka imali smo 24,3% ispitanika koji su uvijek glasali na izborima, 30% ispitanika koji ponekad glasaju na nekim od izbora i 22,4% onih koji su glasali na izborima, ali više neće glasati. Među ispitanicima se nalazi i 22,1% ispitanika koji nikada nisu glasali na izborima u Bosni i Hercegovini. Profil apstinenata ćemo tražiti tako što ćemo iz analize isključiti ispitanike koji uvijek glasaju na izborima.

Tabela 17. Da se danas održavaju parlamentarni izbori u BiH, da li biste glasali?

	Frekvence	%
Da	284	23,2
Ne	939	76,7
Odbija	2	,2
Total	1225	100,0

U trenutku anketiranja nalazimo 23,2% ispitanika koji su u kazali da bi glasali na izborima i 76,6% onih koji to ne bi učinili. Ove

kategorizaciju čemo koristiti kada budemo analizirali razlike između glasača i apstinenata.

Tabela 18. Zašto čete tako postupiti?

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	35	172	207
	%	12,3%	18,3%	16,9%
Ne ispunе nijedno obećanje koje daju pred izbore.	N	1	83	84
	%	,4%	8,8%	6,9%
Dužnost građana je izaći na izbore.	N	96	6	102
	%	33,8%	,6%	8,3%
Svi su isti, korumpirani i lopovi.	N	0	83	83
	%	,0%	8,8%	6,8%
Nemam za koga glasati.	N	0	144	144
	%	,0%	15,3%	11,8%
Zato što se nadam da će biti bolje.	N	106	2	108
	%	37,3%	,2%	8,8%
Neću da mi ukradu glas.	N	5	1	6
	%	1,8%	,1%	,5%
Jednostavno uvijek glasam.	N	15	0	15
	%	5,3%	,0%	1,2%
Ne interesuje me politika.	N	0	85	85
	%	,0%	9,1%	7,0%
Smatram da mi to nista neće pomoći.	N	4	203	207
	%	1,4%	21,6%	16,9%
Razočaran sam.	N	1	112	113
	%	,4%	11,9%	9,2%
Ne znam.	N	3	48	51
	%	1,1%	5,1%	4,2%
Zadovoljan sam strankom na vlasti.	N	5	0	5
	%	1,8%	,0%	,4%
To je moje pravo.	N	2	0	2
	%	,7%	,0%	,2%
Drugo	N	11	0	11
	%	3,9%	,0%	,9%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

U tabeli 18. možemo da vidimo da građani Bosne i Hercegovine svoj izlazak na izbore objašnjavaju nadom da će poslije njih biti bolje (37,3%), zato što je to njihova dužnost (33,8%) i navikom da uvijek glasaju (5,3%).

Apstinenti daju raznovrsnije odgovore kada objašnjavaju zašto ne glasaju na izborima. Svaki peti apstinent to objašnjava odgovorom da mu to ništa neće pomoći (21,6%), a slijede odgovori „*nemam za koga glasati*“ (15,3%), „*razočarenje*“ (11,9%), „*korumpirani i kriminalizovani političari*“ (8,8%) i „*neispunjavanje predizbornih obećanja*“ (8,8%).

Tabela 19. Kako procjenjujete svoj interes za politiku?

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	9	18	27
	%	3,2%	1,9%	2,2%
Veoma sam zainteresovan/a	N	65	22	87
	%	22,9%	2,3%	7,1%
Uglavnom sam zainteresovan/a	N	159	238	397
	%	56,0%	25,3%	32,5%
Niti sam zainteresovan/a, niti sam nezainteresovan/a	N	45	397	442
	%	15,8%	42,3%	36,1%
Uglavnom sam nezainteresovan/a	N	6	264	270
	%	2,1%	28,1%	22,1%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

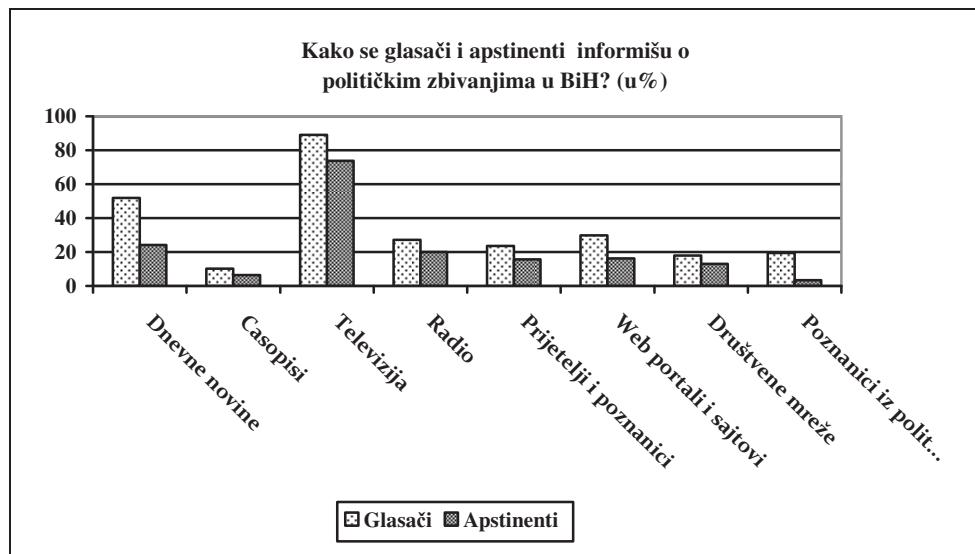
Tabela 19.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
302,924	4	,000

Među glasačima nalazimo više onih koji su zainteresivani za politiku nego među apstinentima, i ta razilka je statistički značajna ($V=302,924$, $df=4$, $p=0,000$). Najveći broj glasača tvrdi da je samo donekle zainteresovano za politiku (56%), dok 22,9% tvrdi da ih politika veoma interesuje. S druge stane, među apstinentima je najveći broj ispitanika koji sebe svrstavaju u grupu „*i jesu i nisu zainteresovani za politiku*“ (42,3%),

dok 28,1% je uglavnom nezainteresovano. Svaki četvrti apstinent (25,3%) je uglavnom zainteresovan za politiku.

7.1 Kako se glasači i apstinenti informišu o političkim zbivanjima u BiH

Grafikon 1.

Kao što smo ranije kazali glasači se generalno više interesuju za politiku od apstinenata, a kao što možemo da vidimo iz grafikona 1, oni se i više informišu o politici na svim medijima. Televizija je i dalje najvažniji medij za informisanje o društvenim i političkim pitanjima, a slijede dnevne novine. Radio i web portal, sajtori i blogovi su skoro izjednačeni po značaju za informisanje o politici. Kolike su razlike između glasača i apstinenata pogledajte u sljedećim tabelama:

Tabela 20. Informisanje glasača i apstinenata putem dnevnih novina

		Glasači	Apstinenti	Total
Ne	N	137	713	850
	%	48,2%	75,9%	69,5%
Da	N	147	226	373
	%	51,8%	24,1%	30,5%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 20.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
78,887	1	,ooo

Polovina glasača (51,8%) se o politici informiše iz dnevnih novina, dok to isto čini 24,1% apstinenata. Razlika između njih je statistički značajna ($V=78,887$, $df=1$, $p=0,000$).

Tabela 21. Informisanje glasača i apstinenata putem časopisa

		Glasači	Apstinenti	Total
Ne	N	255	878	1133
	%	89,8%	93,5%	92,6%
Da	N	29	61	90
	%	10,2%	6,5%	7,4%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 21.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
4,414	1	,036

Postoji statistički značajna razlika između glasača i apstinenata ($V=4,414$, $df=1$, $p=0,036$), s obzirom na to da li časopise koriste kao izvor informacija o društvenim i političkim dešavanjima. Svaki deseti glasač (10,2%) se o politici informiše putem časopisa, dok to čini 6,5% apstinenata.

Tabela 22. Informisanje glasača i apstinenata putem televizije

		Glasači	Apstinenti	Total
Ne	N	31	246	277
	%	10,9%	26,2%	22,6%
Da	N	253	693	946
	%	89,1%	73,8%	77,4%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 22.1 Hi-kvadrat test

V	Df	P
29,069	1	,000

Najveći procenat glasača informacije o političkim zbivanjima dobija pute televizije (89,1%), dok isto to čini 73,8% apstinenata. Razlika između ove dvije kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 29,069$, $df= 1$, $p= 0,000$).

Tabela 23. Informisanje glasača i apstinenata putem radija

		Glasači	Apstinenti	Total
Ne	N	207	751	958
	%	72,9%	80,0%	78,3%
Da	N	77	188	265
	%	27,1%	20,0%	21,7%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 23.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
6,460	1	,011

Među glasačima (27,1%) nalazimo nešto više onih koji se o politici informišu slušajući radio, u odnosu na apstinente (20%), ali ova razlika je statistički značajna ($V= 6,460$, $df= 1$, $p= 0,011$).

Tabela 24. Informisanje glasača i apstinenta preko prijatelja i poznanika

		Glasači	Apstinenti	Total
Ne	N	217	792	1009
	%	76,4%	84,3%	82,5%
Da	N	67	147	214
	%	23,6%	15,7%	17,5%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 24.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
9,514	1	,002

Postoji statistički značajna razlika između glasača i apstinenata ($V=9,514$, $df=1$, $p=0,002$), s obzirom na to da li o politici informišu od prijatelja i poznanika ili ne. Svaki četvrti glasač (23,6%) se o politici informiše od prijatelja, dok to isto čini 15,7% apstinenata.

Tabela 25. Informisanje glasača i apstinenata putem web portala, sajtova ili blogova

		Glasači	Apstinenti	Total
Ne	N	199	786	985
	%	70,1%	83,7%	80,5%
Da	N	85	153	238
	%	29,9%	16,3%	19,5%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 25.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
25,867	1	,000

Nešto manje od jedne trećine glasača (29,9%) o politici se informiše čitanjem portala, sajtova ili blogova, dok to isto čini 16,3% apstinenata. Razlika između njih je statistički značajna ($V=25,867$, $df=1$, $p=0,000$).

Tabela 26. Informisanje glasača i apstinenata putem društvenih mreža (facebook, twiter)

		Glasači	Apstinenti	Total
Ne	N	233	816	1049
	%	82,0%	86,9%	85,8%
Da	N	51	123	174
	%	18,0%	13,1%	14,2%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 26.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
4,218	1	,040

Društvene mreže su izvor informacija o politici za 18% glasača i 13,1% apstinenata. Važno je naglasiti da je ova razlika statistički značajna ($V=4,218$, $df=1$, $p=0,040$).

Tabela 27. Informisanje glasača i apstinenata putem poznanika iz političkih partija

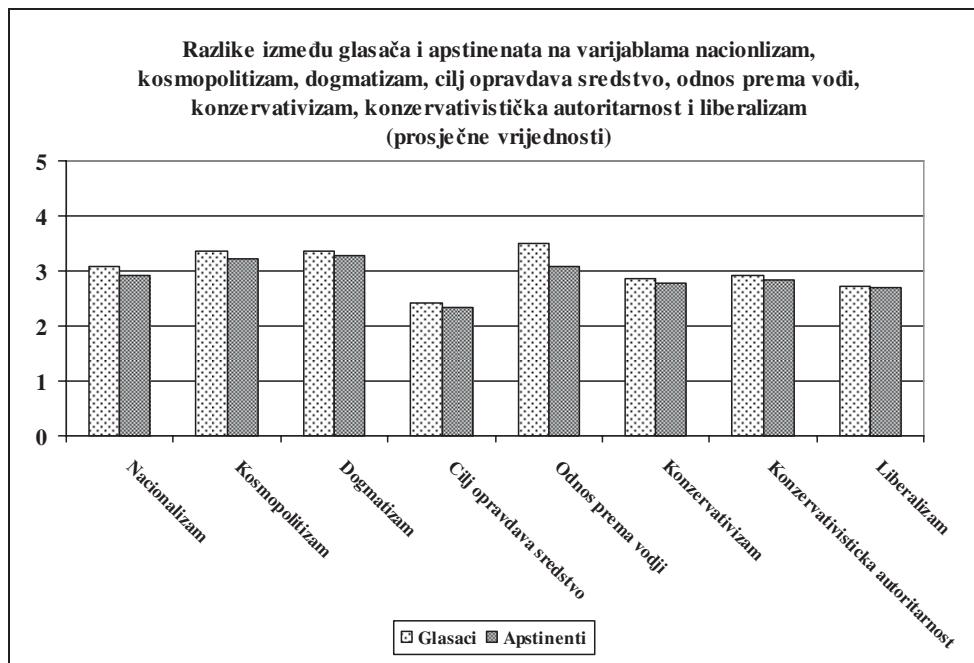
		Glasači	Apstinenti	Total
Ne	N	229	907	1136
	%	80,6%	96,6%	92,9%
Da	N	55	32	87
	%	19,4%	3,4%	7,1%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 27.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
84,040	1	,000

Glasači (19,4%) znatno više pričaju o politici sa poznanicima iz političkih partija nego apstinenti (3,4%) i ova razlika je statistički značajna ($V=84,040$, $df=1$, $p=0,000$).

7.2 Razlike između glasača i apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

Grafikon 2.

Generalno gledajući, glasači u Bosni i Hercegovini imaju nešto izraženije skorove u odnosu na očekivane prosjeke na svim varijablama: nacionalizam, kosmopolitizam⁴⁹, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam. Kod glasača su najviše izražene sljedeće varijable: odnos prema vođi, kosmopolitizam i dogmatizam, dok su kod apstinenata najviše izraženi: dogmatizam, kosmopolitizam i odnos prema vođi.

Sada ćemo vidjeti da li je razlika između glasača i apstinenata statistički značajna na pojedinim varijablama.

⁴⁹ Moramo da napomenemo da kod varijabli kosmopolitizam i liberalizam što su prosječne vrijednosti više, to su ispitanici manje kosmopolite i liberali.

Tabela 28. Razlike između glasača i apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

		N	M	SD	SEM
Nacionalizam	Glasači	275	3,0747	,89723	,05410
	Apstinenti	911	2,9180	,95404	,03161
Kosmopolitizam	Glasači	275	3,3792	,94730	,05712
	Apstinenti	912	3,2362	,95334	,03157
Dogmatizam	Glasači	277	3,3515	,76747	,04611
	Apstinenti	916	3,2706	,78448	,02592
Cilj opravdava sredstvo	Glasači	277	2,4242	,76094	,04572
	Apstinenti	925	2,3411	,80293	,02640
Odnos prema vođi	Glasači	275	3,5068	,84565	,05099
	Apstinenti	918	3,0843	,97912	,03232
Konzervativizam	Glasači	278	2,8583	,81497	,04888
	Apstinenti	929	2,7830	,88113	,02891
Konzervativistička autoritarnost	Glasači	278	2,9273	,41702	,02501
	Apstinenti	930	2,8226	,48615	,01594
Liberalizam	Glasači	282	2,7376	,70469	,04196
	Apstinenti	923	2,6951	,72597	,02390

Među glasačima u Bosni i Hercegovini nalazimo izraženiji nacionalizam u odnosu na apstinente i ta razlika je statistički značajna ($p=0,016$). I kod kosmopolitizma postoji statistički značajna razlika ($p=0,022$) između apstinenata i glasača, s tim da je kosmopolitizam više izražen kod apstinenata nego kod glasača. Na varijabli dogmatizam ne postoji statistički značajna razlika između apstinenata i glasača, iako glasači imaju veći skor od apstinenata ($p=0,079$). Između glasača i apstinenata nema statistički značajne razlike na varijabli cilj opravdava sredstvo ($p=0,145$). Među glasačima nalazimo izraženiju privrženost vođi nego kod apstinenata i ova razlika je statistički značajna ($p=0,000$). Na skali konzervativizma ne nalazimo statistički značajnu razliku ($p=0,362$) između glasača i apstinenata. Konzervativna autoritarnost je izraženija

kod glasača nego kod apstinenata i statistički je značajna ($p= 0,010$). Apstinenti u Bosni i Hercegovini imaju izraženije liberalne stavove nego glasači, ali ta razlika nije statistički značajna ($p= 0,465$).

Tabela 28.1 Rangovi

		N	MR	SR
Nacionalizam	Glasači	275	636,89	175143,50
	Apstinenti	911	580,40	528747,50
Kosmopolitizam	Glasači	275	635,38	174729,50
	Apstinenti	912	581,52	530348,50
Dogmatizam	Glasači	277	628,85	174191,00
	Apstinenti	916	587,37	538030,00
Cilj opravdava sredstvo	Glasači	277	628,11	173986,50
	Apstinenti	925	593,53	549016,50
Odnos prema vođi	Glasači	275	716,91	197149,50
	Apstinenti	918	561,08	515071,50
Konzervativizam	Glasači	278	620,66	172543,50
	Apstinenti	929	599,01	556484,50
Konzervativistička autoritarnost	Glasači	278	651,44	181100,50
	Apstinenti	930	590,47	549135,50
Liberalizam	Glasači	282	616,20	173767,00
	Apstinenti	923	598,97	552848,00

Tabela 28.2 Test statistici

Liberalizam			
		Konzervativistička autoritarnost	
		Konzervativizam	
Odnos prema vodi	Cilj opravdava sredstvo	Dogmatizam	Kosmopolitizam
Mann-Whitney U	13331,500	14020,500	18044,000
Wilcoxon W	528747,500	530348,500	538030,000
Z	-2,398	-2,286	-1,758
p	,016	,022	,079
		120741,500	93250,500
		549016,500	515071,500
		-1,456	-6,583
		,145	,000
		124499,500	116220,500
		556484,500	549135,500
		,911	,911
		,362	,362
		,010	,010
		,465	,465

7.3 Društvene vrijednosti glasača i apstinenata

Tabela 29. Društvene vrijednosti glasača i apstinenata u Bosni i Hercegovini

		N	M	SD	SEM
Dobri međunarodnici odnosi	Glasači	282	4,08	1,124	,067
	Apstinenti	939	4,01	1,047	,034
Borba protiv kriminala i korupcije	Glasači	283	4,67	,700	,042
	Apstinenti	939	4,62	,716	,023
Jačanje odbrambenih snaga	Glasači	282	4,08	1,168	,070
	Apstinenti	937	3,74	1,273	,042
Humanije društvo	Glasači	282	4,39	1,055	,063
	Apstinenti	935	4,21	,936	,031
Ekološki ciljevi	Glasači	280	4,39	,836	,050
	Apstinenti	937	4,33	,885	,029
Zaposlenost	Glasači	283	4,81	,545	,032
	Apstinenti	933	4,81	,557	,018
Socijalna jednakost	Glasači	282	4,59	,696	,041
	Apstinenti	935	4,53	,783	,026
Pravna država	Glasači	283	4,71	,564	,034
	Apstinenti	938	4,58	,711	,023
Čuvanje tradicije	Glasači	282	4,29	,840	,050
	Apstinenti	939	4,05	1,083	,035
Ulazak u Evropsku uniju	Glasači	281	3,54	1,273	,076
	Apstinenti	934	3,44	1,333	,044
Privatizacija	Glasači	281	3,29	1,320	,079
	Apstinenti	936	3,11	1,374	,045
Teritorijalni i državni integritet BiH	Glasači	283	3,75	1,204	,072
	Apstinenti	934	3,55	1,278	,042
Demokratija	Glasači	282	4,17	,921	,055
	Apstinenti	939	4,05	1,042	,034
Životni standard	Glasači	282	4,65	,655	,039
	Apstinenti	938	4,69	,642	,021
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture	Glasači	281	4,48	,756	,045
	Apstinenti	934	4,44	,778	,025
Socijalna pravda	Glasači	283	4,67	,774	,046
	Apstinenti	938	4,71	,627	,020
Jednopratijski sistem	Glasači	283	3,59	1,430	,085
	Apstinenti	938	3,44	1,505	,049

Da razlike između glasača i apstinenata postoje u prihvatanju društvenih ciljeva, najbolje se može vidjeti u tabeli 29.2, gdje je prikazano postojanje statistički značajnih razlika između ove dvije kategorije ispitanika.

„Jačanje odbrambenih snaga“ je važnije ispitanicima koji će glasati na izborima u odnosu na one koji to neće učiniti ($p= 0,000$). Sličnu situaciju imamo i kod vrijednosti kao što su kreiranje „humanijeg društva“ ($p= 0,027$). Potreba za „pravnom državom“ je više istaknuta kod glasača, nego kod apstinenata ($p= 0,007$). Glasači su ti koji više ističu potrebu za očuvanjem tradicije nego apstinenti ($p= 0,007$), ali i potrebu za održanjem teritorijalnog i državnog integriteta Bosne i Hercegovine ($p= 0,022$).

Tabela 29.1 Rangovi

		N	MR	SR
Dobri međunarodni odnosi	Glasači	282	641,04	180774,00
	Apstinenti	939	601,98	565257,00
Borba protiv kriminala i korupcije	Glasači	283	631,67	178763,50
	Apstinenti	939	605,42	568489,50
Jačanje odbrambenih snaga	Glasači	282	683,10	192635,00
	Apstinenti	937	588,00	550955,00
Humanije društvo	Glasači	282	646,37	182276,50
	Apstinenti	935	597,73	558876,50
Ekološki ciljevi	Glasači	280	625,81	175227,50
	Apstinenti	937	603,98	565925,50
Zaposlenost	Glasači	283	606,33	171590,00
	Apstinenti	933	609,16	568346,00
Socijalna jednakost	Glasači	282	620,67	175029,00
	Apstinenti	935	605,48	566124,00
Pravna država	Glasači	283	650,78	184172,00
	Apstinenti	938	599,00	561859,00
Čuvanje tradicije	Glasači	282	657,32	185365,00
	Apstinenti	939	597,09	560666,00
Ulazak u Evropsku uniju	Glasači	281	626,41	176022,50
	Apstinenti	934	602,46	562697,50
Privatizacija	Glasači	281	643,87	180928,00
	Apstinenti	936	598,53	560225,00
Teritorijalni i državni integritet BiH	Glasači	283	649,61	183841,00
	Apstinenti	934	596,69	557312,00

Demokratija	Glasači	282	634,64	178968,50
	Apstinenti	939	603,90	567062,50
Životni standard	Glasači	282	589,99	166377,50
	Apstinenti	938	616,67	578432,50
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture	Glasači	281	618,39	173766,50
	Apstinenti	934	604,88	564953,50
Socijalna pravda	Glasači	283	608,83	172300,00
	Apstinenti	938	611,65	573731,00
Jednopratijski sistem	Glasači	283	633,45	179267,50
	Apstinenti	938	604,23	566763,50

Tabela 29.2 Test statistici

Jednopratijski sistem	
Socijalna pravda	
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture	
Životni standard	
Demokratija	
Teritorijalni i državni integritet BiH	
Ubrzati i dovršiti privatizaciju državne svojine	
Ulazak u EU	
Čuvanje tradicije	
Pravna država	
Socijalnu jednakost	
Zaposlenost	
Ekološki ciljevi	
HUMANIJE društvo	
Jačanje odbrambenih snaga	
Borba protiv kriminala i korupcije	
Dobri međunarodni odnosi	
Mann-Whitney U	
Wilcoxon W	
Z	
P	

Glasači najviše ističu sljedeće ciljeve:

- Zaposlenost (4,81);
- Pravna država (4,71);
- Socijalna pravda (4,67);
- Borba protiv kriminala i korupcije (4,67);
- Životni standard (4,65).

Apstinenti su najviše istakli sljedeće vrijednosti:

- Zaposlenost (4,81);
- Socijalna pravda (4,71);
- Životni standard (4,69);
- Borba protiv kriminala i korupcije (4,62);
- Pravna država (4,58).

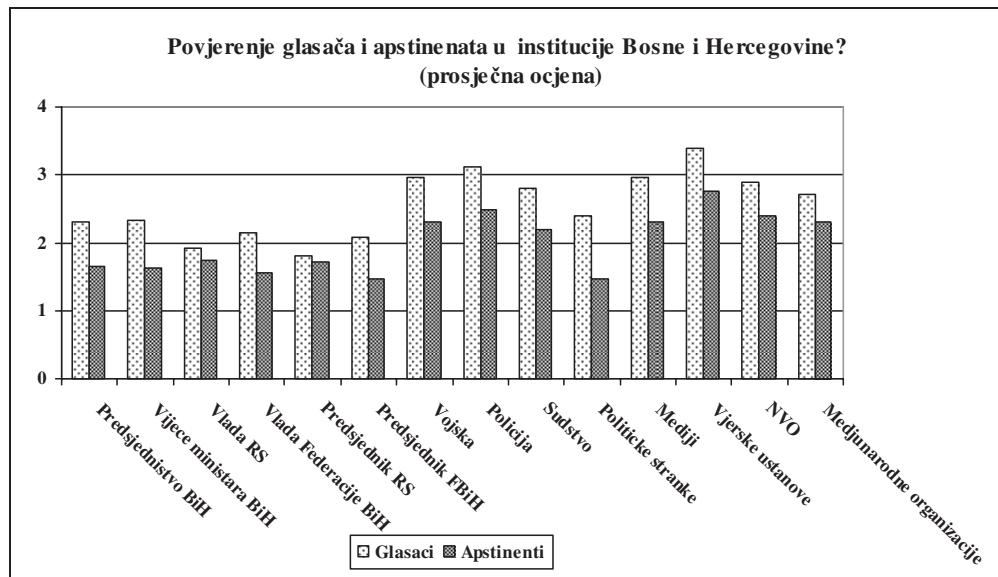
Moramo da primijetimo da se ove dvije kategorije ispitanika ne razlikuju u velikoj mjeri po tome koje ciljeve najviše podržavaju i u kojoj mjeri.

Kada smo zamolili ispitanike da nam izdvoje pet ciljeva koji su njima najvažniji, dobili smo odgovore koje možete da vidite u tabeli 30. I apstinenti i glasači imaju identične prioritete kada je riječ o samom izboru ciljeva, kao i po njihovom redoslijedu. Ciljevi koji su zajednički i za jednu i za drugu kategoriju ispitanika su: borba protiv kriminala i korupcije, zaposlenost, pravna država, životni standard i socijalna pravda.

Tabela 30. Pet društvenih ciljeva koji su najvažniji glasačima i apstinentima u BiH

	Glasači		Apstinenti
1.	Borba protiv kriminala i korupcije	1.	Borba protiv kriminala i korupcije
2.	Zaposlenost	2.	Zaposlenost
3.	Pravna država	3.	Pravna država
4.	Životni standard	4.	Životni standard
5.	Socijalna pravda	5.	Socijalna pravda

7.4 Povjerenje glasača i apstinenata u institucije Bosne i Hercegovine

Grafikon 3.

Iz grafikona 3. možemo da vidimo da glasači imaju više povjerenja u institucije od apstinenata. Bez obzira da li se radi o apstinentima ili glasačima, najviše se vjeruje vjerskim ustanovama, policiji i medijima, a najmanje Vladi i predsjedniku Republike Srpske, mada ni izvršna vlast u Federaciji BiH ne „stoji“ sjajno. Naravno ovdje treba imati na umu činjenicu da 37,9% ispitanika dolazi iz Republike Srpske, što svakako može da utiče na loše ocjene ove dvije institucije. Zato će biti veoma interesantno vidjeti kako će Srbi ocijeniti rad svih institucija, pa i Vlade i predsjednika Republike Srpske.

U tabeli 31. možemo da vidimo koliko glasači i apstinenti vjeruju pojedinim institucijama i da li je ta razlika statistički značajna (tabela 31.2).

Tabela 31. Povjerenje glasača i apstinenata u pojedine institucije

		N	M	SD	SEM
Predsjedništvo BiH	Glasači	284	2,30	1,093	,065
	Apstinenti	939	1,66	1,036	,034
Vijeće ministara BiH	Glasači	284	2,32	1,121	,067
	Apstinenti	939	1,62	,890	,029
Vlada RS	Glasači	284	1,91	1,095	,065
	Apstinenti	939	1,73	1,066	,035
Vlada Federacije BiH	Glasači	284	2,15	1,064	,063
	Apstinenti	939	1,55	,886	,029
Predsjednik RS	Glasači	284	1,81	1,160	,069
	Apstinenti	939	1,72	1,136	,037
Predsjednik Federacije BiH	Glasači	284	2,08	1,063	,063
	Apstinenti	939	1,47	,858	,028
Vojska	Glasači	284	2,95	1,292	,077
	Apstinenti	938	2,30	1,340	,044
Policija	Glasači	284	3,11	1,294	,077
	Apstinenti	939	2,48	1,313	,043
Sudstvo	Glasači	284	2,81	1,340	,080
	Apstinenti	939	2,19	1,223	,040
Političke stranke	Glasači	284	2,39	1,189	,071
	Apstinenti	939	1,46	,844	,028
Mediji	Glasači	284	2,96	1,242	,074
	Apstinenti	939	2,30	1,219	,040
Vjerske ustanove	Glasači	284	3,38	1,268	,075
	Apstinenti	939	2,75	1,460	,048
Nevladine organizacije	Glasači	284	2,90	1,195	,071
	Apstinenti	939	2,39	1,255	,041
Međunarodne organizacije	Glasači	284	2,71	1,165	,069
	Apstinenti	939	2,30	1,258	,041

Bosanskohercegovački glasači, u odnosu na apstinente, imaju više povjerenja u Predsjedništvo BiH ($p= 0,000$), Vijeće ministara ($p= 0,000$), Vladu Republike Srpske ($p= 0,003$), Vladu Federacije BiH ($p= 0,000$), predsjednika Federacije BiH ($p= 0,000$), vojsku ($p= 0,000$), policiju ($p= 0,000$), sudstvo ($p= 0,000$), političke stranke ($p= 0,000$), vjerske ustanove ($p= 0,000$), nevladine organizacije ($p= 0,000$) i međunarodna zajednicu ($p= 0,000$).

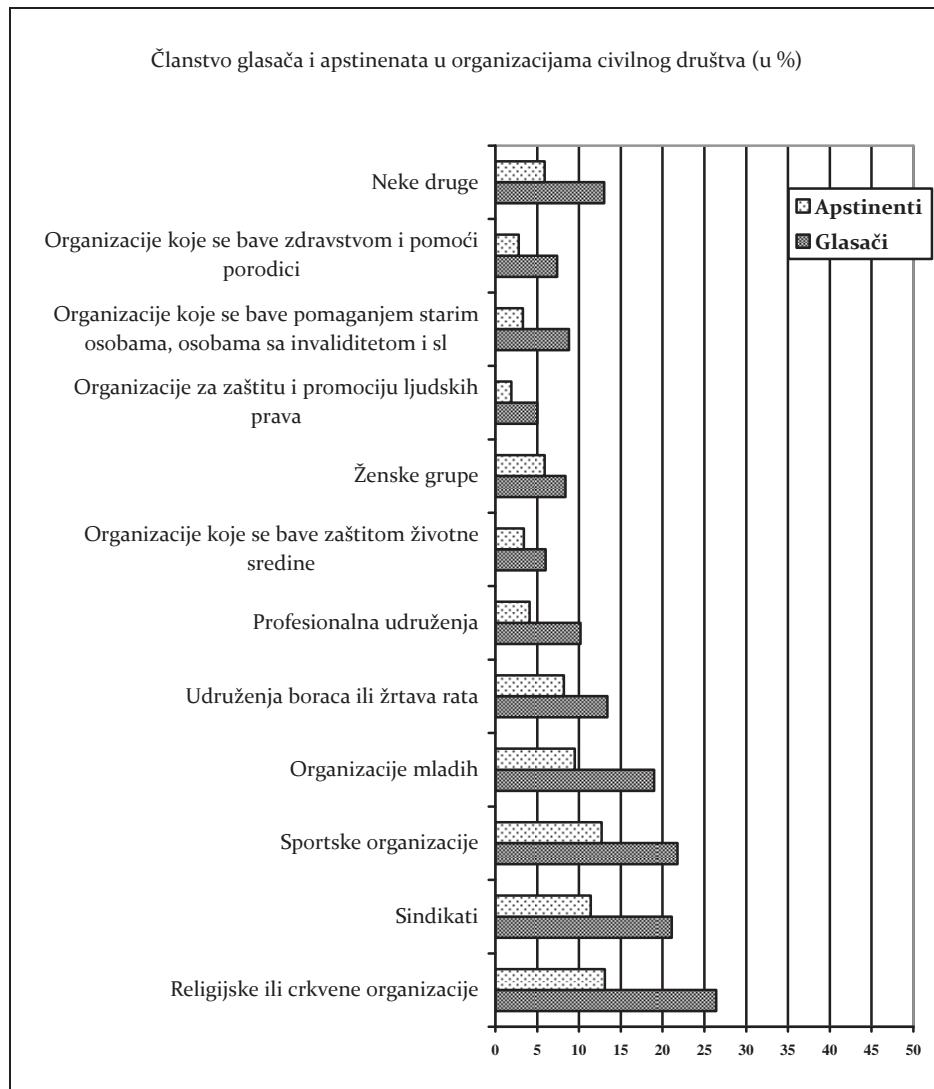
Tabela 31.1 Rangovi

		N	MR	SR
Predsjedništvo BiH	Glasači	284	773,04	219542,00
	Apstinenti	939	563,29	528934,00
Vijeće ministara BiH	Glasači	284	779,48	221372,00
	Apstinenti	939	561,35	527104,00
Vlada RS	Glasači	284	661,36	187826,50
	Apstinenti	939	597,07	560649,50
Vlada Federacije BiH	Glasači	284	765,76	217477,00
	Apstinenti	939	565,49	530999,00
Predsjednik RS	Glasači	284	634,28	180136,50
	Apstinenti	939	605,26	568339,50
Predsjednik Federacije BiH	Glasači	284	768,60	218282,00
	Apstinenti	939	564,64	530194,00
Vojska	Glasači	284	743,03	211019,50
	Apstinenti	938	571,68	536233,50
Policija	Glasači	284	740,20	210216,50
	Apstinenti	939	573,23	538259,50
Sudstvo	Glasači	284	737,72	209513,50
	Apstinenti	939	573,97	538962,50
Političke stranke	Glasači	284	824,63	234195,50
	Apstinenti	939	547,69	514280,50
Mediji	Glasači	284	753,10	213881,50
	Apstinenti	939	569,32	534594,50
Vjerske ustanove	Glasači	284	727,48	206604,50
	Apstinenti	939	577,07	541871,50
Nevladine organizacije	Glasači	284	723,90	205588,50
	Apstinenti	939	578,15	542887,50
Međunarodne organizacije	Glasači	284	703,78	199872,50
	Apstinenti	939	584,24	548603,50

Tabela 31.2 Test statistici

Međunarodne organizacije			
Nevladine organizacije			
Vjerske ustanove			
MedijI			
Političke stranke			
Sudstvo			
Policija			
Vojska			
Predsjednik Federacije BiH			
Predsjednik RS			
Vlada Federacije BiH			
Vlada RS			
Vijeće ministara BiH			
Predsjedništvo BiH			
Mann-Whitney U	8760 4,000	85774 ,000	19319, 500
Wilcoxon W	52893 4,000	52710 4,000	56064 9,500
Z	- 9,423	-9,813 ,000	-2,955 ,003
P	,000	,000	,000

7.5 Članstvo glasača i apstinenata u organizacijama civilnog društva

Grafikon 4.

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 4, glasači su aktivniji u organizacijama civilnog društva od apstinenata. Ipak, najveći broj građana Bosne i Hercegovine pripada nekoj religijskoj ili crkvenoj organizaciji, a potom nekoj od sportskih organizacija ili sindikatu. Slijede članovi organizacija mladih, udruženja boraca i žrtava rata i strukovna udruženja. Najmanje članstva nalazimo kod ekoloških i udruženja koja se bave zaštitom ljudskih prava.

Tabela 32. Članstvo glasača i apstinenata u religijskim ili crkvenim organizacijama

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	2	3
	%	,4%	,2%	,2%
Nisam član.	N	208	814	1022
	%	73,2%	86,7%	83,6%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	53	90	143
	%	18,7%	9,6%	11,7%
Aktivan sam član	N	22	33	55
	%	7,7%	3,5%	4,5%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 32.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
28,942	3	,000

Među glasačima u Bosni i Hercegovini nalazimo više članova (26,4%) neke od religijskih organizacija, od kojih je 7,7% aktivno, dok je takvih među apstinentima 13,1%, a od toga su 3,5% aktivni članovi. Razlika između ove dvije kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 28,942$, $df= 3$, $p= 0,000$).

Tabela 33. Članstvo glasača i apstinenata u sindikatima

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	2	3
	%	,4%	,2%	,2%
Nisam član.	N	222	830	1052
	%	78,4%	88,4%	86,1%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	41	94	135
	%	14,5%	10,0%	11,0%
Aktivan sam član	N	19	13	32
	%	6,7%	1,4%	2,6%
Total	N	283	939	1222
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 33.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
30,205	3	,ooo

Glasači su u većem procentu (21,1%) članovi sindikata i aktivniji su u tom udruženju nego apstinenti (11,4%). Razlika između ove dvije kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 30,205$, $df = 3$, $p= 0,000$). Važno je naglasiti da među glasačima imamo 17,3% nezaposlenih i 7,7% studenata i učenika, dok su među apstinentima ti procenti veći (28,1% nezaposlenih i 10,6% učenika i studenata) i očekivano je da tamo gdje je više zaposlenih imamo i više članova sindikata.

Tabela 34. Članstvo glasača i apstinenata u sportskim organizacijama

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	2	3
	%	,4%	,2%	,2%
Nisam član.	N	221	818	1039
	%	77,8%	87,1%	85,0%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	44	74	118
	%	15,5%	7,9%	9,6%
Aktivan sam član	N	18	45	63
	%	6,3%	4,8%	5,2%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 34.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
16,497	3	,001

Među glasačima u Bosni i Hercegovini nalazimo više članova (21,8%) neke sportske organizacije, od kojih je 6,3% aktivno, dok je takvih među apstinentima 12,7%, a od toga 4,8% su aktivni članovi. Razlika između ove dvije kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 16,497$, $df= 3$, $p= 0,001$).

Tabela 35. Članstvo glasača i apstinenata u organizacijama mladih

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	2	4	6
	%	,7%	,4%	,5%
Nisam član.	N	228	856	1084
	%	80,3%	91,2%	88,6%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	29	54	83
	%	10,2%	5,8%	6,8%
Aktivan sam član	N	25	25	50
	%	8,8%	2,7%	4,1%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 35.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
29,758	3	,000

Članova omladinskih organizacija nalazimo više među glasačima (19%), nego među apstinentima (9,5%), a glasači su istovremeno i aktivniji u tim organizacijama. Razlika između ove dvije kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 29,758$, $df= 3$, $p=0,000$).

Tabela 36. Članstvo glasača i apstinenata u udruženjima boraca ili žrtava posljednjih ratova

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	3	4
	%	,4%	,3%	,3%
Nisam član.	N	245	859	1104
	%	86,3%	91,5%	90,3%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	23	55	78
	%	8,1%	5,9%	6,4%
Aktivan sam član	N	15	22	37
	%	5,3%	2,3%	3,0%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 36.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
8,606	3	,035

Među glasačima nalazimo 13,4% članova udruženja boraca ili žrtava posljednjeg rata, dok ih je među apstinentima 8,2%. Kao i kod prethodnih organizacija, glasači su aktivniji (5,3%) od apstinenata (2,3%) i ova razlika je statistički značajna ($V= 8,606$, $df= 3$, $p= 0,035$).

Tabela 37. Članstvo glasača i apstinenata u profesionalnim udruženjima

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	4	5
	%	,4%	,4%	,4%
Nisam član.	N	254	897	1151
	%	89,4%	95,5%	94,1%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	11	26	37
	%	3,9%	2,8%	3,0%
Aktivan sam član.	N	18	12	30
	%	6,3%	1,3%	2,5%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 37.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
24,528	3	,000

U kategoriji glasača nalazimo 10,2% ispitanika koji su članovi nekih profesionalnih udruženja, dok je takvih među apstinentima 4,1%. Glasaci su aktivniji u ovim udruženjima od apstinenata i ta razlika je statistički značajna ($V= 24,528$, $df= 3$, $p= 0,000$).

Tabela 38. Članstvo glasača i apstinencija u organizacijama koje se bave zaštitom životne sredine

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	3	6	9
	%	1,1%	,6%	,7%
Nisam član.	N	264	901	1165
	%	93,0%	96,0%	95,3%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	10	22	32
	%	3,5%	2,3%	2,6%
Aktivan sam član.	N	7	10	17
	%	2,5%	1,1%	1,4%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 38.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4,952	3	,175

Među glasačima u Bosni i Hercegovini nalazimo 6% onih koji su članovi neke ekološke organizacije, dok je taj procenat među apstinentima iznosio 3,4%, ali je važno naglasiti da ova razlika nije statistički značajna ($V=4,952$, $df=3$, $p=0,175$).

Tabela 39. Članstvo glasača i apstinencija u ženskim grupama

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	2	3
	%	,4%	,2%	,2%
Nisam član.	N	259	881	1140
	%	91,2%	93,8%	93,2%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	16	35	51
	%	5,6%	3,7%	4,2%
Aktivan sam član.	N	8	21	29
	%	2,8%	2,2%	2,4%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 39.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
2,544	3	,467

Ne postoji statistički značajna razlika između glasača (8,4%) i apstinenata (5,9%) kada se radi o njihovom članstvu u organizacijama koje se bave zaštitom ženskih prava ($V= 2,544$, $df= 3$, $p= 0,467$).

Tabela 40. Članstvo glasača i apstinenata u organizacijama za zaštitu i promociju ljudskih prava

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	3	4
	%	,4%	,3%	,3%
Nisam član.	N	269	918	1187
	%	94,7%	97,8%	97,1%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	11	14	25
	%	3,9%	1,5%	2,0%
Aktivan sam član.	N	3	4	7
	%	1,1%	,4%	,6%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 40.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
7,783	3	,051

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 7,783$, $df= 3$, $p= 0,051$) između glasača i apstinenata kada se radi o njihovom članstvu u organizacijama koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava.

Tabela 41. Članstvo glasača i apstinenata u organizacijama koje se bave pomaganjem starim osobama, osobama sa invaliditetom i sl.

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	2	3
	%	,4%	,2%	,2%
Nisam član.	N	258	906	1164
	%	90,8%	96,5%	95,2%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	18	20	38
	%	6,3%	2,1%	3,1%
Aktivan sam član.	N	7	11	18
	%	2,5%	1,2%	1,5%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 41.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
15,806	3	,001

Članova organizacija koje se bave pomaganjem starim osobama i osobama sa invaliditetom nalazimo više među glasačima (8,8%), nego među apstinentima (3,3%), a glasači su istovremeno i aktivniji u tim organizacijama. Razlika između ove dvije kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 15,806$, $df= 3$, $p= 0,001$).

Tabela 42. Članstvo glasača i apstinenata u organizacijama koje se bave zdravstvom i pomoći porodicama

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	2	3
	%	,4%	,2%	,2%
Nisam član.	N	262	911	1173
	%	92,3%	97,0%	95,9%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	15	16	31
	%	5,3%	1,7%	2,5%
Aktivan sam član.	N	6	10	16
	%	2,1%	1,1%	1,3%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 42.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
13,529	3	,004

Među glasačima (7,4%) nalazimo više onih koji su članovi neke od organizacija koje se bave zdravstvom i pomoći porodicama u odnosu na apstinente (2,8%). Naravno, glasači (2,2%) su i aktivniji članovi u tima organizacija od apstinenata (1,1%). Razlika između ove dvije kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 13,529$, $df= 3$, $p= 0,004$).

Tabela 43. Članstvo glasača i apstinenata u nekim drugim organizacijama

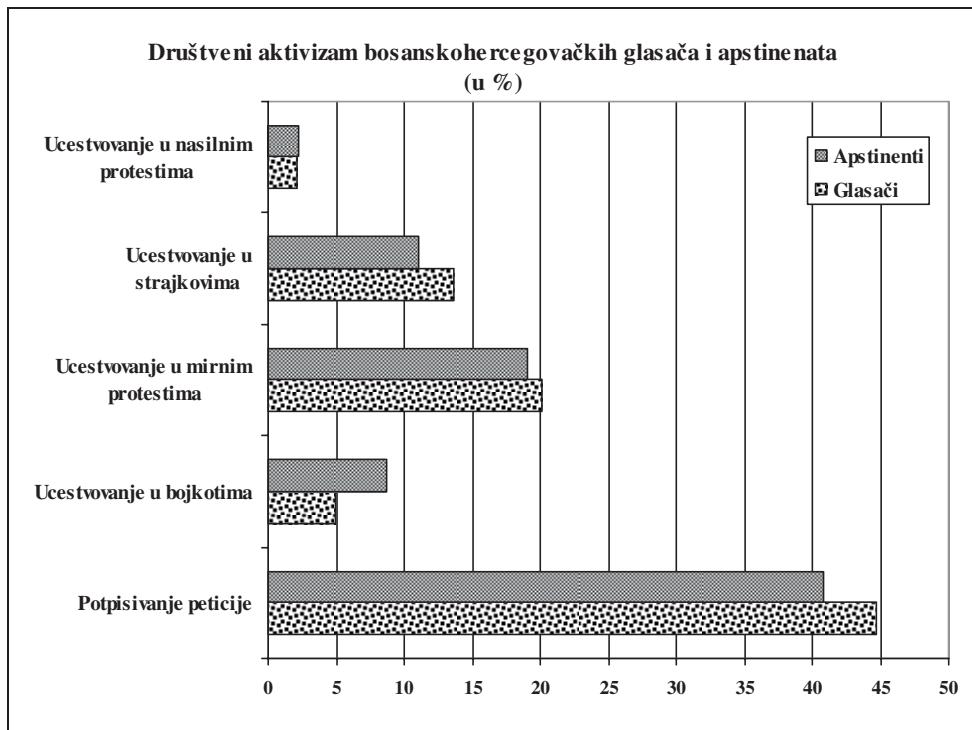
		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	1	4	5
	%	,4%	,4%	,4%
Nisam član.	N	246	879	1125
	%	86,6%	93,6%	92,0%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	20	33	53
	%	7,0%	3,5%	4,3%
Aktivan sam član.	N	17	23	40
	%	6,0%	2,4%	3,3%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 43.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
15,788	3	,001

Uzmememo li u obzir sve gore navedeno, ne može nas iznenaditi podatak da su glasači aktivniji i u nekim drugim organizacijama u odnosu na apstinente. Ova razlika je statistički značajna ($V= 15,788$, $df= 3$, $p= 0,001$).

7.6 Duštveni aktivizam glasača i apstinenata

Grafikon 5.

Generalno gledajući, glasači, u odnosu na apstinente, nešto više participiraju u društvu. Najveći procenat i glasača i apstinenata je učestvovao u potpisivanju peticija i mirnim protestima, dok je zanemarljiv broj onih koji su učestvovali u nasilnim protestima.

Tabela 44. Da li ste u posljednjih godinu dana potpisali peticiju?

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	3	2	5
	%	1,1%	,2%	,4%
Učestvovao	N	127	383	510
	%	44,7%	40,8%	41,7%
Nije učestvovao	N	154	554	708
	%	54,2%	59,0%	57,9%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 44.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
5,459	2	,065

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 5,459$, $df= 2$, $p= 0,065$) između glasača (44,7%) i apstinenata (40,8%) kada se radi o potpisivanju peticije kao jednog od oblika građanskog aktivizma.

Tabela 45. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u bojkotima?

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	4	5	9
	%	1,4%	,5%	,7%
Učestvovao	N	14	82	96
	%	4,9%	8,7%	7,8%
Nije učestvovao	N	266	852	1118
	%	93,7%	90,7%	91,4%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 45.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
6,496	2	,039

Apstinenti u Bosni i Hercegovini su u nešto većem procentu (8,7%) učestvovali u bojkotima, u odnosu na glasače (4,9%) i razlika između njih je statistički značajna ($V= 6,496$, $df= 2$, $p= 0,039$).

Tabela 46. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u mirnim protestima?

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	4	2	6
	%	1,4%	,2%	,5%
Učestvovao	N	57	179	236
	%	20,1%	19,1%	19,3%
Nije učestvovao	N	223	758	981
	%	78,5%	80,7%	80,2%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 46.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
6,599	2	,037

Postoji statistički značajna razlika ($V= 6,599$, $df= 2$, $p= 0,037$) između glasača (20,1%) i apstinenata (19,1%) kada se govori o učestvovanju u protestima.

Tabela 47. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u štrajkovima?

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	3	4	7
	%	1,1%	,4%	,6%
Učestvovao	N	39	103	142
	%	13,7%	11,0%	11,6%
Nije učestvovao	N	242	832	1074
	%	85,2%	88,6%	87,8%
Total	N	284	939	1223
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 47.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3,234	2	,199

Glasači (13,7%) i apstinenti (11%) se međusobno ne razlikuju s obzirom na to koliko su učestvovali u štrajkovima ($V= 3,234$, $df= 2$, $p= 0,199$).

Tabela 48. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u nasilnim protestima?

		Glasači	Apstinenti	Total
Bez odgovora	N	3	5	8
	%	1,1%	,5%	,7%
Učestvovao	N	6	21	27
	%	2,1%	2,2%	2,2%
Nije učestvovao	N	274	913	1187
	%	96,8%	97,2%	97,1%
Total	N	283	939	1222
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 48.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
,942	2	,624

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 0,942$, $df= 2$, $p= 0,624$) između glasača (2,1%) i aptinenata (2,2%) kada se radi o njihovom učešću u nasilnim protestima.

7.7 Rasprava

Dobijeni rezultati pokazuju da se glasači i apstinenti međusobno razlikuju i ta razlika se više ogleda kroz ponašanja ispitanika, nego na pojedinim sociodemografskim varijablama. Glasači svoj izlazak na izbore objašnjavaju nadom da će izbori dovesti do poboljšanja stanja u društvu, da je to njihova dužnost i navika. S druge strane, apstinenti svoj neizlazak na izbore pravdaju time da od toga neće imati nikakve koristi, razočaranošću, korupcijom i kriminalom političara ali i neispunjavanjem predizbornih obećanja. Možemo reći da su obrazloženja i jednih i drugih prilično očekivana.

Takođe, razlika između ove dvije kategorije postoji kod zainteresovanosti za politiku i načina na koji se o politici informišu. Glasači su više zainteresovani za politiku u odnosu na apstinente. Možemo reći da je ovaj rezultat očekivan, jer učešće u političkim procesima pojedinca, makar i kao glasača, podrazumijeva i veće interesovanje. Važno je naglasiti da među glasačima nalazimo najviše onih koji su uglavnom, ili veoma zainteresovani za politiku, dok kod apstinenata preovlađuju oni koji su indiferentni prema politici ili su potpuno nezainteresovani. Kada ove podatke uporedimo sa istraživanjima Puhala (2009), vidjećemo da i tu imamo najveći procenat građana koji su indiferentni prema politici, dok jedna trećina tvrdi da ih politika ne interesuje. Ipak, u ovom istraživanju smo dobili nešto više ispitanika, pogotovo među glasačima, koji su veoma zainteresovani za politiku, u odnosu na 2009. godinu. Slične rezultate nalazimo kod Pavlovića (2007) u Srbiji. Televizija je i dalje najvažniji medij za informisanje o društvenim i političkim pitanjima, a slijede dnevne novine i ovo je u prilično očekivano imamo li u vidu rezultate istraživanja iz 2009. godine. Radio i web portal, sajтови i blogovi su skoro izjednačeni po značaju za informisanje o politici, i možemo u narednom periodu očekivati porast važnosti ovih medija među građanima Bosne i Hercegovine.

Generalno gledajući, glasači u Bosni i Hercegovini imaju nešto izraženije skorove na varijablu nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam. Kod glasača su najviše

izražene sljedeće varijable: odnos prema vođi, kosmopolitizam i dogmatizam, dok su kod apstinenata najviše izraženi: dogmatizam, kosmopolitizam i odnos prema vođi. Postavlja se pitanje da li ovakav redoslijed najviše izraženih varijabli utiče na pojedinca da izade na izbore ili ostane kod kuće, i u kojoj mjeri.

Statistički značajne razlike između glasača i apstinenata smo našli samo kod varijabli: nacionalizam, kosmopolitizam, odnos prema vođi i konzervativistička autoritarnost.

Kada se govori o nacionalizmu i kosmopolitizmu, moramo da naglasimo da su slični rezultati dobijeni istraživanjem Puhala iz 2007. godine. Rezultati pokazuju da su glasači veći nacionalisti u odnosu na apstinentu, što je lako objasniti imamo li u vidu da je Bosna i Hercegovina ustrojena na etničkim principima i da najveće političke partije najveći broj glasova dobija unutar jedne etničke grupe o čijim interesima i najviše vode računa.

Istraživanje Puhala iz 2007. godine pokazalo da glasači imaju izraženiju potrebu za vođom od apstinenata, što je potvrdilo i ovo istraživanje. Dobijeni rezultati su očekivani ako imamo u vidu da su skoro sve partije na prostorima bivše SFRJ, pa i u Bosni i Hercegovini, liderskog tipa (Orlović, 2006), što podrazumijeva nekritičko prihvatanje i slijepo pokoravanje vođama. Takođe moramo da imamo na umu da među glasačima imamo mnogo više članova političkih partija. U ovom istraživanju 44,3% glasača su istovremeno i članovi i neke političke partije, što svakako podrazumijeva postojanje partijske discipline i specifičnog odnosa prema liderima političkih partija, ali i vođama generalno.

Kao što smo ranije istakli, kolektivistička autoritarnost je više izražena kod glasača nego kod apstinenata. Čini se da se potreba za vođom kod glasača može generalizovati na potrebu za autoritetom u svim segmentima društva. Takođe, moramo imati na umu da najveći broj glasača u Bosni i Hercegovini glasa za nacionalne partije koje afirmišu pripadnost svojoj etničkoj grupi i zajedno sa vjerskim ustanovama promovišu vraćanje tradiciji i izvornim vrijednostima svog naroda.

Kada govorimo o društvenim ciljevima koje podržavaju glasači i apstinenti, možemo reći da se oni ne razlikuju. I jedni i drugi ističu da bi borba protiv korupcije, zapošljavanje, funkcionisanje pravne države,

povećanje životnog standarda i uspostavljanje socijalne pravde trebalo da budu prioritet ove države. Sasvim je jasno da je teška ekonomска situacija i raširena korupcija i kriminal paralisala sve ostale ciljeve građana Bosne i Hercegovine, bez obzira na to da li participiraju u politici ili ne.

Glasači više vjeruju u institucije od apstinenata. I jedni i drugi najviše vjeruju vjerskim ustanovama, policiji i medijima, a najmanje institucijama izvršne vlasti i političkim partijama. Ovoliko nepoverneće u institucije sistema i političke partije svakako doprinose i povećanju apstinencije u Bosni i Hercegovini. Biće zanimljivo vidjeti da li etnička pripadnost ispitanika utiče, i u kojoj mjeri, na povjerenje prema pojedinim institucijama na entitetskom nivou.

Generalno gledajući glasači i apstinenti se međusobno ne razlikuju u velikoj mjeri kada se govori o stepenu društvene participacije. Najveći procenat i glasača i apstinenata je učestvovao u potpisivanju peticija i mirnim protestima, dok je zanemarljiv broj onih koji su učestvovali u nasilnim protestima.

8. APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Ovim istraživanjem smo obuhvatili 914 ispitanika koji su u posljednjih šest godina nekad glasali, a nekad ne, glasali su, ali više neće, ili nikada nisu glasali. Na ovaj način smo željeli obuhvatiti različite modalitete participacije na izborima i steći što je moguće precizniju sliku o apstinentima u Bosni i Hercegovini.

8.1 Sociodemografske karakteristike apstinenata

Tabela 49. Tri kategorije apstinenata i razlike po polu

		Muškarci	Žene	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	179	189	368
	%	41.5%	39.1%	40.3%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	133	142	275
	%	30.9%	29.4%	30.1%
Nikad ne glasam na izborima..	N	119	152	271
	%	27.6%	31.5%	29.6%
Total	N	431	483	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 49.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
1.632	2	.442

S obzirom na pol ispitanika ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije apstinenata ($V=1,632$, $df=4$, $p=0,442$).

Tabela 50. Tri kategorije apstinenata i razlike po starosti ispitanika

		Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	Stariji od 60 godina	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	%	84	128	102	53	367
	N	32.2%	43.0%	47.4%	39.0%	40.3%
Glasao sam, ali više neću glasati.	%	65	87	63	58	273
	N	24.9%	29.2%	29.3%	42.6%	30.0%
Nikad ne glasam na izborima...	%	112	83	50	25	270
	N	42.9%	27.9%	23.3%	18.4%	29.7%
Total	%	261	298	215	136	910
	N	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 50.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
41.749	6	.000

Imamo li u vidu godine starosti ispitanika možemo da vidimo da se procenat onih koji nikada ne glasaju na izborima smanjuje sa porastom starosti ispitanika. Kod mlađih do 29 godina je taj procenat 42,9%, da bi kod starijih od 60 godina iznosio 18,4%. Istovremeno, sa porastom godina starosti ispitanika raste i procenat ispitanika koji su glasali na izborima, ali više neće. Kod ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne, imamo tendenciju rasta do 60 godina starosti, da bi nakon toga uslijedio neznatni pad. Razlika između ove tri kategorije apstinenata je statistički značajna ($V=41,749$, $df= 6$, $p= 0,000$).

Tabela 51. Tri kategorije apstinenata i razlike po obrazovanju ispitanika

		Bez odgovora	Osnovna škola	Zanat	Srednja škola – 4 stepen	Viša i visoka škola	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	10	35	62	154	107	368
	%	43.5%	35.0%	37.8%	38.0%	48.2%	40.3%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	7	44	55	113	56	275
	%	30.4%	44.0%	33.5%	27.9%	25.2%	30.1%
Nikad ne glasam na izborima..	N	6	21	47	138	59	271
	%	26.1%	21.0%	28.7%	34.1%	26.6%	29.6%
Total	N	23	100	164	405	222	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 51.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
20.496	8	.009

Sa porastom obrazovanja ispitanika raste i procenat onih koji nekad glasaju, a nekad ne, na izborima, dok sa porastom obrazovanja opada procenat onih koji su glasali, ali više neće glasati. Među ispitanicima sa srednjom školom – četvrti stepen nalazimo najveći procenat onih koji nikada ne izlaze na izbole. Razlika između ovih kategorija ispitanika je statistički značajna ($V= 20,496$, $df= 8$, $p= 0,009$).

Tabela 52. Tri kategorije apstinenata i razlike po tipu naselja u kojem žive

		Grad	Selo	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	217	151	368
	%	40.1%	40.5%	40.3%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	146	129	275
	%	27.0%	34.6%	30.1%
Nikad ne glasam na izborima.	N	178	93	271
	%	32.9%	24.9%	29.6%
Total	N	541	373	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 52.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
8.972	2	.011

I u gradu i u selu imamo skoro podjednak procenat ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne (oko 40%). U gradu (32,9%) ima više onih koji nikada ne izlaze na izbore, u odnosu na selo (24,9%), dok u selu (34,6%) nalazimo više onih koji su glasali, ali više neće, u odnosu na grad (27%). Razlika između ove tri kategorije apstinenata je statistički značajna ($V=8,972$, $df= 4$, $p= 0,011$).

Tabela 53. Tri kategorije apstinenata i razlike po entitetima i Distriktu Brčko

		Republika Srpska	Federacija BiH	Distrikt Brčko	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	152	213	3	368
	%	47.8%	37.8%	9.4%	40.3%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	92	178	5	275
	%	28.9%	31.6%	15.6%	30.1%
Nikad ne glasam na izborima..	N	74	173	24	271
	%	23.3%	30.7%	75.0%	29.6%
Total	N	318	564	32	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 53.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
42.475	4	.000

U Republici Srpskoj imamo najveći procenat (47,8%) onih koji nekad glasaju, a nekad ne, a slijede oni koji su glasali, ali više neće (28,9%), dok svaki peti ispitanik (23,3%) nikada ne glasa. U Federaciji BiH je situacija nešto drugačija. Imamo skoro podjednak procenat ispitanika u sve tri kategorije. Ipak, nešto je više (37,8%) ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne, dok druge dvije kategorije imaju oko 30%. U Distriktu Brčko najveći je

procenat ispitanika koji nikad ne glasaju na izborima (75%), a potom ono koji su glasali, ali više neće (15,6%) i oni koji nekad glasaju, a nekad ne (9,4%). Razlika između ove tri kategorije apstinenata je statistički značajna ($V= 42,475$, $df= 4$, $p= 0,000$).

Tabela 54. Tri kategorije apstinenata i razlike po vjerskim ubjedjenjima

		Uvjereni sam vjernik i prihvatom sve što moja vjera propovijeda.		Vjernik sam, ali ne prihvatom baš sve što moja vjera propovijeda.		Nisam siguran vjerujem li ili ne vjerujem.		Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	158	154	37	18	1	368	
	%	42.6%	42.0%	36.6%	26.1%	16.7%	40.3%	
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	121	111	23	18	2	275	
	%	32.6%	30.2%	22.8%	26.1%	33.3%	30.1%	
Nikad ne glasam na izborima..	N	92	102	41	33	3	271	
	%	24.8%	27.8%	40.6%	47.8%	50.0%	29.6%	
Total	N	371	367	101	69	6	914	
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

Tabela 54.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
24.319	8	.002

Kada pogledamo tabelu 54, možemo da vidimo da se procenat ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne, smanjuje što se ispitanici manje pridržavaju vjerskih doktrina. Takođe je interesantno vidjeti da procenat onih koji nikad nisu glasali raste što su ispitanici manje religiozni. Među onima koji su glasali, ali više neće, je podjednak

procenat (oko 33%) onih koji nikada ne glasaju, uvjerenih vjernika koji se pridržavaju svega što vjera uči i vjernika koji se pridržavaju svega što vjera uči. Razlika između ove tri kategorije apstinenata je statistički značajna ($V= 24,319$, $df= 8$, $p= 0,002$). Naravno, treba imati na umu da imamo nejednak broj ispitanika u pojedinim kategorijama vjerskog pripadanja, pa ove zaključke treba uzeti sa oprezom.

Tabela 55. Tri kategorije apstinenata i razlike po etničkoj pripadnosti

		Hrvat	Bošnjak	Srbin	Drugo	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	68	151	144	5	368
	%	43.9%	36.6%	43.8%	29.4%	40.3%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	58	122	89	6	275
	%	37.4%	29.5%	27.1%	35.3%	30.1%
Nikad ne glasam na izborima.	N	29	140	96	6	271
	%	18.7%	33.9%	29.2%	35.3%	29.6%
Total	N	155	413	329	17	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 55.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
16,358	6	.012

Kod Srba i Hrvata imamo najveći procenat ispitanika (oko 44%) koji nekad glasaju na izborima, a nekad ne. Kod Hrvata nalazimo znatno više ispitanika koji su glasali, ali više neće (39,4%), u odnosu na one koji nikad ne glasaju (18,7%). Kod Srba imamo skoro podjednak procenat onih koji su glasali, ali više neće, i onih koji nikad ne glasaju. Za Bošnjake je interesantno da imaju skoro podjednak procenat u sve tri kategorije apstinenata. Razlika između ove tri kategorije apstinenata je statistički značajna ($V= 16,358$, $df= 6$, $p= 0,012$).

Tabela 56. Kako apstinenti procjenjuju svoj interes za politiku

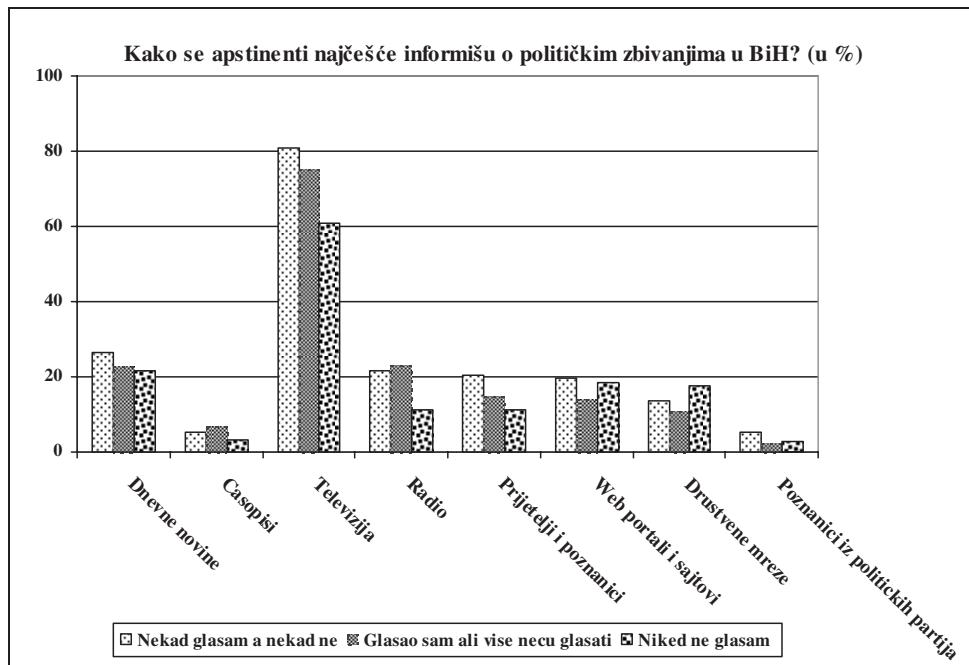
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	7	7	2	16
	%	1.9%	2.5%	0.7%	1.8%
Veoma sam zainteresovan/a	N	10	4	3	17
	%	2.7%	1.5%	1.1%	1.9%
Uglavnom sam zainteresovan/a	N	149	72	18	239
	%	40.5%	26.2%	6.6%	26.1%
Niti sam zainteresovan/a, niti sam nezainteresovan/a	N	162	133	98	393
	%	44.0%	48.4%	36.2%	43.0%
Uglavnom sam nezainteresovan/a	N	40	59	150	249
	%	10.9%	21.5%	55.4%	27.2%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 56.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
196.590	8	.000

Prema riječima samih ispitanika, za politiku su najviše zainteresovani ispitanici koji nekad izlaze na izbole, a nekad ne (43,2%), potom oni koji su glasali, ali više neće (27,7%), a najmanje interesovanja nalazimo kod onih koji nikada ne glasaju na izborima. Možemo reći da su ovakvi rezultati očekivani, jer oni koji manipulišu izlaskom na izbole se trude da više prate politiku, od ispitanika koji nikada ne glasaju. Ova razlika je statistički značajna ($V=196,590$ $df=8$, $p=0,000$).

8.2 Kako se apstinenti najčešće informišu o političkim zbivanjima

Grafikon 6.

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 6, različite grupe apstinenta o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini se najčešće informišu putem televizije i dnevnih novina. Slijedi radio, web portal i sajtovi, prijatelji i poznanici. Apstinenti se o političkim dešavanjima najmanje informišu putem društvenih mreža i poznanika iz političkih partija. Sasvim je očekivano da se među ispitanicima najviše o politici informišu oni koji nekad izlaze, a nekad ne izlaze na izbore, potom oni koji su glasali, ali više neće, i najmanje oni koji nikada ne izlaze na izbore.

Sada ćemo da vidimo da li su razlike između ove tri kategorije apstinenata statistički značajne.

Tabela 57. Informisanje apstinenata putem dnevnih novina

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	271	212	212	695
	%	73.6%	77.1%	78.2%	76.0%
Da	N	97	63	59	219
	%	26.4%	22.9%	21.8%	24.0%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 57.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
2.041	2	.360

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 2,041$ $df= 2$, $p= 0,360$) između tri grupe apstinenata s obzirom na to u kojem procentu se informišu iz dnevnih novina o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 58. Informisanje apstinenata putem časopisa

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	348	256	262	866
	%	94.6%	93.1%	96.7%	94.7%
Da	N	20	19	9	48
	%	5.4%	6.9%	3.3%	5.3%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 58.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
3.573	2	.168

Među bosanskohercegovačkim apstinentima koji se o politici informišu čitajući časopise ne postoji statistički značajna razlika ($V=3,573$ $df=2$, $p=0,168$).

Tabela 59. Informisanje apstinena putem televizije

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	71	68	106	245
	%	19.3%	24.7%	39.1%	26.8%
Da	N	297	207	165	669
	%	80.7%	75.3%	60.9%	73.2%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 59.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
32.117	2	.000

O političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini putem televizije se najviše informišu ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne (80,7%), a slijede oni koji su glasali, ali više neće (75,3%). Među onima koji nikada ne izlaze na izbole nalazi se 60,9% koji se o politici u zemlji informišu putem televizije. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna ($V=32,117$ $df=2$, $p=0,000$).

Tabela 60. Informisanje apstinenta putem radija

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	289	211	240	740
	%	78.5%	76.7%	88.6%	81.0%
Da	N	79	64	31	174
	%	21.5%	23.3%	11.4%	19.0%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 60.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
14.761	2	.001

Kada žele da se informišu o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini 23,3% onih koji su glasali, ali više neće, sluša radio, dok to isto radi 21,5% koji nekad glasaju, a nekad ne. Među ispitanicima koji nikada ne glasaju, njih 11,4% sluša radio da bi se informisali o političkim dešavanjima u zemlji ($V= 14,761$ $df= 2$, $p= 0,001$).

Tabela 61. Informisanje apstinenta preko prijatelja i poznanika

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	293	234	240	767
	%	79.6%	85.1%	88.6%	83.9%
Da	N	75	41	31	147
	%	20.4%	14.9%	11.4%	16.1%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 61.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
9.647	2	.008

Preko prijatelja i poznanika o politici se najviše informišu ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne (20,4%), a slijede oni koji su nekada glasali i više ne žele (14,9%) i oni koji nikad ne glasaju (11,4%). Razlika između ove tri kategorije je statistički značajna ($V= 9,647$ $df= 2$, $p= 0,008$).

Tabela 62. Informisanje apstinenata putem web portala, sajtova ili blogova

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	295	236	221	752
	%	80.2%	85.8%	81.5%	82.3%
Da	N	73	39	50	162
	%	19.8%	14.2%	18.5%	17.7%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 62.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3.591	2	.166

Ne postoji statistički značajna razlika između ove tri kategorije ispitanika kada se radi o informisanju o politici posjećivanjem web portala, sajtova i blogova ($V = 3,591$ $df = 2$, $p = 0,166$).

Tabela 63. Informisanje apstinenata putem društvenih mreža (facebook, twiter)

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	318	245	223	786
	%	86.4%	89.1%	82.3%	86.0%
Da	N	50	30	48	128
	%	13.6%	10.9%	17.7%	14.0%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 63.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
5.335	2	.069

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 5,335$ $df= 2$, $p= 0,069$) između tri grupe apstinensata s obzirom na to u kojem procentu se informišu preko društvenih mreža o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 64. Informisanje apstinenta putem poznanika iz političkih partija

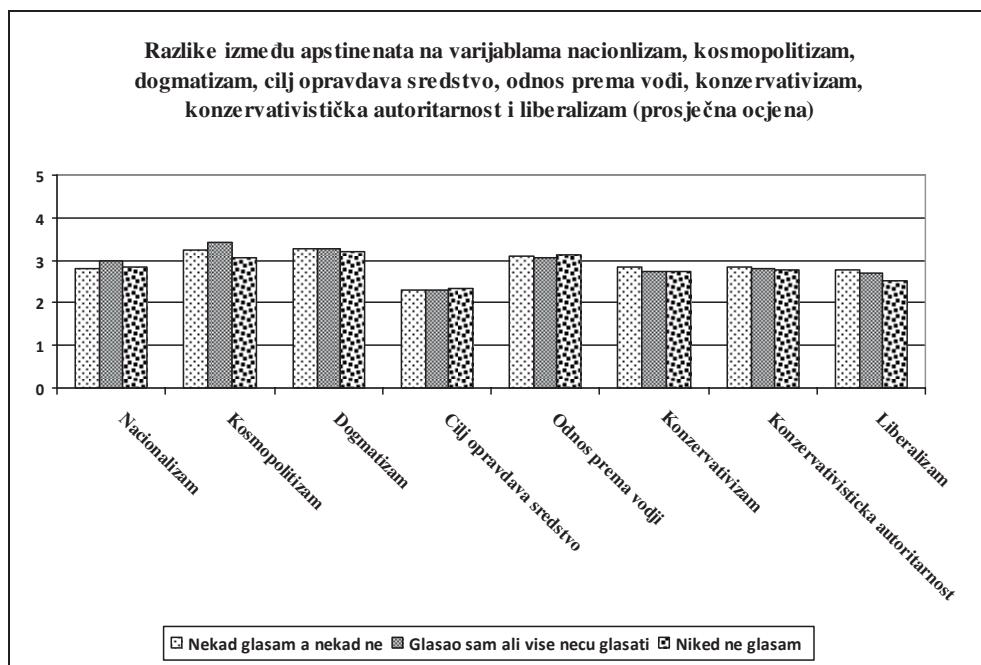
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	348	268	263	879
	%	94.6%	97.5%	97.0%	96.2%
Da	N	20	7	8	35
	%	5.4%	2.5%	3.0%	3.8%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 64.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4.373	2	.112

Među apstinentima koji se o politici informišu od poznanika iz političkih partija ne postoji statistički značajna razlika ($V= 4,373$ $df= 2$, $p= 0,112$).

8.3 Razlike između apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

Grafikon 7.

Generalno gledajući, tri kategorije apstinenata se veoma malo međusobno razliku u redoslijedu najizraženijih osobina, ali te razlike nisu statistički značajne, osim kod varijable kosmoplitzizam⁵⁰ i liberalizam. Osobine koje su najviše izražene kod onih koji ponekad glasaju, a ponekad ne su: dogmatizam, kosmopolitizam i odnos prema vođi. Kod ispitanika koji su glasali, ali više neće, najizraženije osobine su: kosmoplitzizam, dogmatizam i odnos prema vođi. Među ispitanicima koji nikada ne glasaju najizraženije su sljedeće osobine: dogmatizam, odnos prema vođi i kosmoplitzizam.

⁵⁰ Moramo da napomenemo da kod varijabli kosmopolitizam i liberalizam što su prosječne vrijednosti više, to su ispitanici manje kosmopoliti i liberali.

Tabela 65. Razlike između apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

		N	M	SD	SE
Nacionalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	355	2,8257	,90543	,04806
	Glasao sam, ali više neću glasati.	267	2,9809	,95183	,05825
	Nikad ne glasam na izborima.	264	2,8514	,97557	,06004
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	357	3,2333	,93803	,04965
	Glasao sam, ali više neću glasati.	268	3,4057	,93804	,05730
	Nikad ne glasam na izborima.	263	3,0641	,97424	,06007
Dogmatizam	Nekad glasam, a nekad ne.	356	3,2711	,78026	,04135
	Glasao sam, ali više neću glasati.	267	3,2959	,74544	,04562
	Nikad ne glasam na izborima.	268	3,1973	,79158	,04835
Cilj opravdava sredstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	362	2,3246	,80573	,04235
	Glasao sam, ali više neću glasati.	270	2,3106	,71793	,04369
	Nikad ne glasam na izborima.	269	2,3313	,84521	,05153
Odnos prema vođi	Nekad glasam, a nekad ne.	360	3,1169	,90782	,04785
	Glasao sam, ali više neću glasati.	269	3,0632	,97114	,05921
	Nikad ne glasam na izborima.	268	3,1350	1,06371	,06498
Konzervativizam	Nekad glasam, a nekad ne.	360	2,8361	,82071	,04326
	Glasao sam, ali više neću glasati.	271	2,7336	,85115	,05170
	Nikad ne glasam na izborima.	271	2,7365	,89944	,05464
Konzervativistička autoritarnost	Nekad glasam, a nekad ne.	362	2,8453	,45828	,02409
	Glasao sam, ali više neću glasati.	273	2,8190	,50403	,03051
	Nikad ne glasam na izborima.	270	2,7881	,50294	,03061
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	356	2,7680	,68955	,03655
	Glasao sam, ali više neću glasati.	270	2,6889	,74581	,04539
	Nikad ne glasam na izborima.	270	2,5304	,70656	,04300

Između tri grupe apstinenata u Bosni i Hercegovini ne postoji statistički značajna razlika ($p= 0,108$) u stepenu izraženosti nacionalizma. Kod kosmopolitizma postoji statistički značajna razlika ($p= 0,000$) između tri grupe ispitanika, s tim da je kosmoplitzam više izražen, tj. najmanje prisutan, kod ispitanika koji su glasali, ali više neće. Slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne, i oni koji nikad ne glasaju. Na varijabli dogmatizam ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije apstinenata ($p= 0,386$). Između apstinenata nema statistički značajne razlike na varijabli cilj opravdava sredstvo ($p= 0,928$). Ne postoji statistički značajna razlika ($p= 0,928$) između tri kategorije apstinenata na varijabli privrženost vođi. Na skali konzervativizma ne nalazimo statistički značajnu razliku ($p= 0,286$) između tri kategorije apstinenata. Apstinenti u Bosni i Hercegovini se statistički značajno ne razlikuju na skali konzervativistička autoritarnost ($p= 0,303$). Liberalizam je najviše izražen kod ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne, a slijede ispitanici koji su glasali, ali više neće, i ispitanici koji nikad ne glasaju ($p= 0,000$).

Kao što smo već ranije naglasili, tri kategorije apstinenata se razlikuju na varijablama kosmopolitizam i liberalizam. Važno je naglasiti da se na varijabli kosmopolitizam ispitanici koji nekada glasaju, a nekada ne, značajno razlikuju od onih ispitanika koji su glasali, ali više neće, i onih koji nikada nisu glasali. Takođe postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji su nekada glasali i više neće i ispitanika koji nikada nisu glasali na varijabli kosmopolitizam, s tim da kod prve grupe ispitanika nalazimo veće prosječne vrijednosti (tabela 65.3). Kod variable liberalizam postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji nikada ne glasaju na izborima i onih koji nekad glasaju, a nekad ne, i onih koji su glasali, ali više neće.

Tabela 65.1 Rangovi

		N	MR
Nacionalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	355	430,25
	Glasao sam, ali više neću glasati.	267	471,01
	Nikad ne glasam na izborima.	264	433,50
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	357	441,66
	Glasao sam, ali više neću glasati.	268	492,31
	Nikad ne glasam na izborima.	263	399,63
Dogmatizam	Nekad glasam, a nekad ne.	356	448,78
	Glasao sam, ali više neću glasati.	267	459,24
	Nikad ne glasam na izborima.	268	429,13
Cilj opravdava sredstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	362	454,55
	Glasao sam, ali više neću glasati.	270	450,75
	Nikad ne glasam na izborima.	269	446,47
Odnos prema vođi	Nekad glasam, a nekad ne.	360	449,96
	Glasao sam, ali više neću glasati.	269	439,55
	Nikad ne glasam na izborima.	268	457,19
Konzervativizam	Nekad glasam, a nekad ne.	360	468,28
	Glasao sam, ali više neću glasati.	271	439,80
	Nikad ne glasam na izborima.	271	440,91
Konzervativistička autoritarnost	Nekad glasam, a nekad ne.	362	460,23
	Glasao sam, ali više neću glasati.	273	463,46
	Nikad ne glasam na izborima.	270	432,73
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	356	483,96
	Glasao sam, ali više neću glasati.	270	459,31
	Nikad ne glasam na izborima.	270	390,94

Tabela 65. 2 Test statistici

	Nacionalizam	Kosmopolitizam	Dogmatizam	Cilj opravdava sredstvo	Odnos prema vodi	Konzervativizam	Konzervativistička autoritarnost	Liberalizam
Hi-Square	4,447	17,445	1,905	,150	,632	2,501	2,386	20,677
df	2	2		2	2	2	2	2
p	,108	,000	,386	,928	,729	,286	,303	,000

Tabela 65. 3 LSD

			MD	SE	p
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	-,1724	,07669	,025
		Nikad ne glasam na izborima.	,1692	,07711	,028
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,3416	,08236	,000
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	,2376	,05746	,000
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,1585	,06128	,010

8.4 Društvene vrijednosti apstinenata

Tabela 66. Društvene vrijednosti apstinenata u BiH

		N	M	SD	SE
Dobri međunarodnici odnosi	Nekad glasam, a nekad ne.	366	4.03	1.041	.054
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.13	.938	.057
	Nikad ne glasam na izborima.	271	3.92	1.123	.068
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	367	4.60	.709	.037
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.71	.588	.035
	Nikad ne glasam na izborima.	271	4.55	.837	.051
Jačanje odbrambenih snaga	Nekad glasam, a nekad ne.	366	3.72	1.276	.067
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	3.85	1.203	.073
	Nikad ne glasam na izborima.	270	3.70	1.306	.080
Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	366	4.16	.975	.051
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.22	.887	.053
	Nikad ne glasam na izborima.	269	4.23	.939	.057
Ekološki ciljevi	Nekad glasam, a nekad ne.	367	4.32	.899	.047
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	4.26	.888	.054
	Nikad ne glasam na izborima.	271	4.35	.873	.053
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	365	4.81	.545	.029
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	4.86	.474	.029
	Nikad ne glasam na izborima.	270	4.72	.658	.040

	Nekad glasam, a nekad ne.	364	4.49	.766	.040
Socijalna jednakost	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.65	.691	.042
	Nikad ne glasam na izborima.	269	4.51	.799	.049
	Nekad glasam, a nekad ne.	366	4.58	.693	.036
Pravna država	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.66	.622	.037
	Nikad ne glasam na izborima.	271	4.53	.744	.045
	Nekad glasam, a nekad ne.	367	4.06	1.016	.053
Čuvanje tradicije	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.13	1.019	.061
	Nikad ne glasam na izborima.	271	3.93	1.148	.070
Ulazak u Evropsku uniju	Nekad glasam, a nekad ne.	366	3.43	1.328	.069
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	3.48	1.299	.078
	Nikad ne glasam na izborima.	270	3.51	1.315	.080
	Nekad glasam, a nekad ne.	365	3.17	1.399	.073
Privatizacija	Glasao sam, ali više neću glasati.	273	3.08	1.333	.081
	Nikad ne glasam na izborima.	271	3.21	1.316	.080
Teritorijalni i drzavni integritet BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	365	3.48	1.346	.070
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	3.63	1.241	.075
	Nikad ne glasam na izborima.	269	3.71	1.159	.071
	Nekad glasam, a nekad ne.	367	3.96	1.051	.055
Demokratija	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.05	.977	.059
	Nikad ne glasam na izborima.	271	4.15	1.058	.064
	Nekad glasam, a nekad ne.	367	4.69	.624	.033
Životni standard	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	4.74	.570	.034
	Nikad ne glasam na izborima.	271	4.61	.721	.044
Razvoj nauke, obrazovanja i culture	Nekad glasam, a nekad ne.	364	4.45	.779	.041
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.43	.703	.042
	Nikad ne glasam na izborima.	269	4.44	.820	.050
	Nekad glasam, a nekad ne.	366	4.72	.646	.034
Socijalna pravda	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	4.83	.494	.030
	Nikad ne glasam na izborima.	271	4.61	.706	.043
	Nekad glasam, a nekad ne.	367	3.39	1.529	.080
Jednopartijski system	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	3.57	1.447	.087
	Nikad ne glasam na izborima.	270	3.44	1.504	.092

Razlike između tri kategorije apstinenata u prihvatanju društvenih ciljeva postoje, i to možemo da vidimo u tabeli 66.2, gdje su prikazane statistički značajne razlike.

Obezbeđivanje „zaposlenosti“ je važnija ispitanicima koji su glasali, ali više neće glasati na izborima, slijede ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, dok je to najmanje važno onima koji nikada ne glasaju ($p=0,009$). Sljedeća vrijednost po kojoj se ove tri kategorije apstinenata rezlikuju je „socijalna jednakost“ ($p=0,010$). Ispitanici koji su glasali, ali više neće, najviše ističu ovu vrijednost, a slijede oni koji nikada nisu glasali i oni ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne. Razvoj demokratije je najvažniji za ispitanike koji nikad ne glasaju na izborima, potom onim koji su glasali, ali više neće, i najmanje onima koji nekad glasaju, a nekad ne ($p=0,029$). „Socijalna pravda“ kao vrijednost je najviše važna onima koji su glasali, ali više neće to činiti, a slijede ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, te onima koji nikada ne glasaju na izborima ($p=0,000$)

Tabela 66.1 Rangovi

		N	MR
Dobri međunacionalni odnosi	Nekad glasam, a nekad ne.	366	456,95
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	476,21
	Nikad ne glasam na izborima.	271	435,89
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	367	448,65
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	479,38
	Nikad ne glasam na izborima.	271	445,60
Jačanje odbrambenih snaga	Nekad glasam, a nekad ne.	366	449,12
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	472,56
	Nikad ne glasam na izborima.	270	446,84
Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	366	447,76
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	455,64
	Nikad ne glasam na izborima.	269	465,89
Ekološki ciljevi	Nekad glasam, a nekad ne.	367	460,96
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	440,02
	Nikad ne glasam na izborima.	271	467,12
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	365	457,82
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	473,63
	Nikad ne glasam na izborima.	270	432,28

Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	364	435,60
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	486,78
	Nikad ne glasam na izborima.	269	447,07
Pravna država	Nekad glasam, a nekad ne.	366	453,17
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	477,36
	Nikad ne glasam na izborima.	271	439,82
Čuvanje tradicije	Nekad glasam, a nekad ne.	367	457,93
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	476,24
	Nikad ne glasam na izborima.	271	436,21
Ulazak u Evropsku uniju	Nekad glasam, a nekad ne.	366	449,63
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	456,01
	Nikad ne glasam na izborima.	270	462,94
Privatizacija	Nekad glasam, a nekad ne.	365	458,02
	Glasao sam, ali više neću glasati.	273	440,88
	Nikad ne glasam na izborima.	271	465,15
Teritorijalni i drzavni integritet BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	365	435,70
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	462,22
	Nikad ne glasam na izborima.	269	473,81
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	367	436,64
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	452,49
	Nikad ne glasam na izborima.	271	489,15
Životni standard	Nekad glasam, a nekad ne.	367	457,23
	Glasao sam, ali više neću glasati.	274	473,39
	Nikad ne glasam na izborima.	271	438,44
Razvoj nauke, obrazovanja i culture	Nekad glasam, a nekad ne.	364	459,69
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	440,94
	Nikad ne glasam na izborima.	269	461,34
Socijalna pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	366	457,93
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	490,70
	Nikad ne glasam na izborima.	271	419,87
Jednopartijski sistem	Nekad glasam, a nekad ne.	367	445,87
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	472,35
	Nikad ne glasam na izborima.	270	454,81

Tabela 66.2 Test statistici

Jednopartijski sistem						
Socijalna pravda						
Razvoj nauke, obrazovanja i culture						
Životni standard						
Demokratija						
Teritorijalni i drzavni integritet BiH						
Privatizacija						
Ulazak u Evropsku uniju						
Čuvanje tradicije						
Pravna država						
Socijalna jednakost						
Zaposlenost						
Ekološki ciljevi						
Humanije društvo						
Jačanje odbrambenih snaga						
Borba protiv kriminala i korupcije						
Dobri međunacionalni odnosi						
Hi-Square	3,588	4,77	1,804	,862	1,984	9,497
df	2	2	2	2	2	2
P	,166	,095	,406	,650	,371	,009
						.

Tabela 66.3 LSD

			MD	SE	p
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.092	.045	.041
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	.139	.048	.004
Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	-.153	.060	.011
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	.142	.065	.029
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	-.183	.083	.027
Socijalna pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	-.113	.050	.023
		Nikad ne glasam na izborima.	.107	.050	.033
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	.220	.053	.000

Kao što možemo da vidimo iz tabele 66.3 ispitanici koji nikada ne glasaju na izborima se značajno razlikuju od ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,041$) i ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p= 0,004$). Što se tiče razlika na društvenoj vrijednosti „socijalna jednakost“ vidimo da se ispitanici koji su glasali, ali više neće, značajno razlikuju u odnosu na ispitanike koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,011$), kao i onih koji nikada ne glasaju na izborima ($p= 0,029$). Postoji statistički značajna razlika na društvenoj vrijednosti „demokratija“ između onih koji nekad glasaju, a nekad ne, i onih koji nikada ne glasaju na izborima ($p= 0,027$). Ispitanici koji nekada glasaju, a nekad ne, se značajno razlikuju na društvenoj vrijednosti „socijalna pravda“ od ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p= 0,023$), i onih koji nikad ne glasaju na izborima ($p= 0,033$). Takođe, kod „socijalne pravde“ postoji razlika između ispitanika koji su glasali, ali više neće i onih koji nikada ne glasaju ($p= 0,000$).

Ispitanici koji nekada glasaju, a nekad ne, najviše ističu sljedeće ciljeve:

1. Zaposlenost (4,81);
2. Socijalna pravda (4,72);
3. Životni standard (4,69);
4. Borba protiv kriminala i korupcije (4,60);
5. Pravna država (4,58).

Kod ispitanika koji su glasali, ali više neće na izborima, najviše su istaknute sljedeće vrijednosti:

1. Zaposlenost (4,86);
2. Socijalna pravda (4,83);
3. Životni standard (4,74);
4. Borba protiv kriminala i korupcije (4,71);
5. Pravna država (4,66);
6. Socijalna jedenakost (4,65).

Kod ispitanika koji nikada ne glasaju na izborima, najviše su istaknute sljedeće vrijednosti:

- Zaposlenost (4,72);
Životni standard (4,61);
Socijalna pravda (4,61);
Borba protiv kriminala i korupcije (4,55);
Pravna država (4,53)

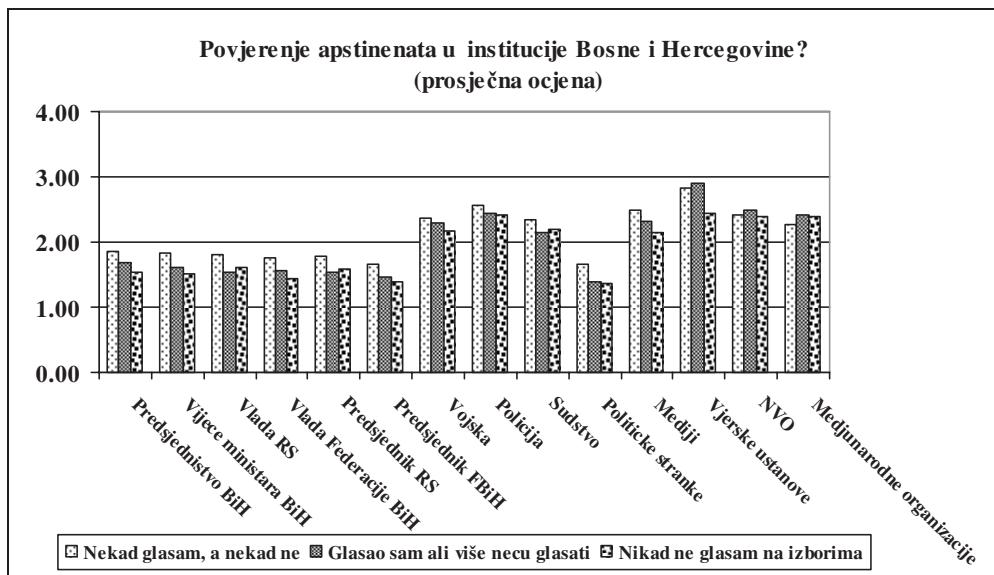
Moramo da primijetimo da se ove tri kategorije apstinenata ne razlikuju u velikoj mjeri po tome koje ciljeve najviše podržavaju, ali postoji razlika i intenzitetu važnosti tih vrijednosti. Najveći intenzitet važnosti društvenih ciljeva nalazimo kod ispitanika koji su glasali, ali više neće, a potom slijede oni koji nekada glasaju, a nekad ne, i oni koji nikada ne glasaju.

Kada smo zamolili ispitanike da nam izdvoje pet ciljeva koji su njima najvažniji, dobili smo odgovore koji su predočeni u tabeli 67. Različite kategorije apstinenata imaju identične prioritete kada je riječ o samom izboru ciljeva, kao i po njihovom redoslijedu. Ciljevi koji su zajednički i za jednu i za drugu kategoriju ispitanika su: borba protiv kriminala i korupcije, zaposlenost, pravna država, životni standard i socijalna pravda.

Tabela 67. Pet društvenih ciljeva koji su najvažniji apstinentima u BiH

	Nekad glasam, a nekad ne.		Glasao sam, ali više neću glasati.		Nikada ne glasam.
1.	Borba protiv kriminala i korupcije	1.	Borba protiv kriminala i korupcije	1.	Borba protiv kriminala i korupcije
2.	Zaposlenost	2.	Zaposlenost	2.	Zaposlenost
3.	Pravna država	3.	Pravna država	3.	Socijalna jednakost
4.	Životni standard	4.	Životni standard	4.	Životni standard
5.	Socijalna pravda	5.	Socijalna pravda	5.	Socijalna pravda

8.5 Povjerenje apstinenata u institucije Bosne i Hercegovine

Grafikon 8.

U grafikonu 8. prikazane su prosječne vrijednosti povjerenja apstinenata prema pojedinim institucijama u Bosni i Hercegovini. Generalno gledajući, apastinenti imaju najmanje povjerenja u političke partije i izvršnu vlast, dok najviše vjeruju vjerskim organizacijama, policiji, nevladinim organizacijama, medijima i međunarodenoj zajednici.

Ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, najviše vjeruju: vjerskim ustanovama, medijima i policiji, a najmanje političkim partijama i predsjedniku Federacije BiH. Među onima koji su glasali, ali više neće glasati, institucije od najvećeg povjerenja su: vjerske ustanove, policija i mediji, dok je najmanje povjerenja prisutno prema političkim strankama. Oni koji nikada ne glasaju na izborima najviše vjeruju: vjerskim ustanovama, policiji, nevladinom sektoru i međunarodnoj zajednici.

U tabeli 68. i tabeli 68.2 možemo da vidimo koliko glasači i apstinenti vjeruju pojedinim institucijama i da li je ta razlika statistički značajna.

Tabela 68. Povjerenje apstinenata u pojedine institucije

		N	M	SD	SE
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	368	1,85	,958	,050
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	1,68	1,227	,074
	Nikad ne glasam na izborima.	271	1,53	,965	,059
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	368	1,83	,960	,050
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	1,62	,881	,053
	Nikad ne glasam na izborima.	271	1,52	,930	,057
Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	368	1,81	1,037	,054
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	1,53	,913	,055
	Nikad ne glasam na izborima.	271	1,61	1,048	,064
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	368	1,76	,955	,050
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	1,55	,806	,049
	Nikad ne glasam na izborima.	271	1,43	,916	,056
Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	368	1,78	1,092	,057
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	1,53	,949	,057
	Nikad ne glasam na izborima.	271	1,59	1,135	,069
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	368	1,67	,886	,046
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	1,46	,802	,048
	Nikad ne glasam na izborima.	271	1,38	,958	,058

Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	368	2,37	1,285	,067
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	2,29	1,263	,076
	Nikad ne glasam na izborima.	271	2,18	1,419	,086
Policija	Nekad glasam, a nekad ne.	368	2,56	1,267	,066
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	2,43	1,237	,075
	Nikad ne glasam na izborima.	271	2,42	1,406	,085
Sudstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	368	2,34	1,227	,064
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	2,15	1,147	,069
	Nikad ne glasam na izborima.	271	2,20	1,315	,080
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	368	1,67	,939	,049
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	1,39	,707	,043
	Nikad ne glasam na izborima.	271	1,36	,915	,056
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	368	2,50	1,264	,066
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	2,31	1,124	,068
	Nikad ne glasam na izborima.	271	2,14	1,296	,079
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	368	2,84	1,365	,071
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	2,90	1,451	,088
	Nikad ne glasam na izborima.	271	2,44	1,497	,091
Nevladine organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	368	2,41	1,205	,063
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	2,50	1,200	,072
	Nikad ne glasam na izborima.	271	2,38	1,385	,084
Međunarodne organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	368	2,27	1,199	,062
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	2,41	1,191	,072
	Nikad ne glasam na izborima.	271	2,39	1,401	,085

Kada je riječ o institucijama izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini, najviše povjerenja u njih nalazimo kod ispitanika koji nekad glasaju, a nekada ne na izborima, potom slijede oni koji su glasali, ali više neće to da čine, dok ovim institucijama najmanje vjeruju ispitanici koji nikada ne glasaju. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna

kod sljedećih institucija: Predsjedništvo BiH (p= 0,000), Vijeće ministara BiH (p= 0,000), Vlada RS (p= 0,000), Vlada Federacije BiH (p= 0,000), predsjednik RS (p= 0,003) i predsjednik Federacije BiH (p= 0,000). Političkim partijama (p= 0,000), kao i medijima (p= 0,002), takođe najviše vjeruju ispitanici koji nekad glasaju, a nekada ne, slijede oni koji su glasali, ali više neće to da čine, dok im najmanje vjeruju ispitanici koji su glasali na izborima, ali više neće glasati, potom oni koji nekad glasaju, a nekad ne, i oni koji nikada ne glasaju na izborima (p= 0,000).

Tabela 68.1 Rangovi

		N	MR
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	368	501,69
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	443,86
	Nikad ne glasam na izborima.	271	411,34
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	368	499,98
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	443,06
	Nikad ne glasam na izborima.	271	414,46
Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	368	494,36
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	428,28
	Nikad ne glasam na izborima.	271	437,10
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	368	500,78
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	449,69
	Nikad ne glasam na izborima.	271	406,65
Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	368	489,13
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	435,63
	Nikad ne glasam na izborima.	271	436,74
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	368	502,20
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	442,52
	Nikad ne glasam na izborima.	271	412,00

Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	368	473,10
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	459,19
	Nikad ne glasam na izborima.	271	434,61
Policija	Nekad glasam, a nekad ne.	368	473,66
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	448,01
	Nikad ne glasam na izborima.	271	445,19
Sudstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	368	477,68
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	439,47
	Nikad ne glasam na izborima.	271	448,39
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	368	503,20
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	436,72
	Nikad ne glasam na izborima.	271	416,54
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	368	489,99
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	453,07
	Nikad ne glasam na izborima.	271	417,88
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	368	474,02
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	486,99
	Nikad ne glasam na izborima.	271	405,14
Nevladine organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	368	452,79
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	471,96
	Nikad ne glasam na izborima.	271	449,22
Međunarodne organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	368	442,77
	Glasao sam, ali više neću glasati.	275	470,84
	Nikad ne glasam na izborima.	271	463,96

Tabela 68.2 Test statistici

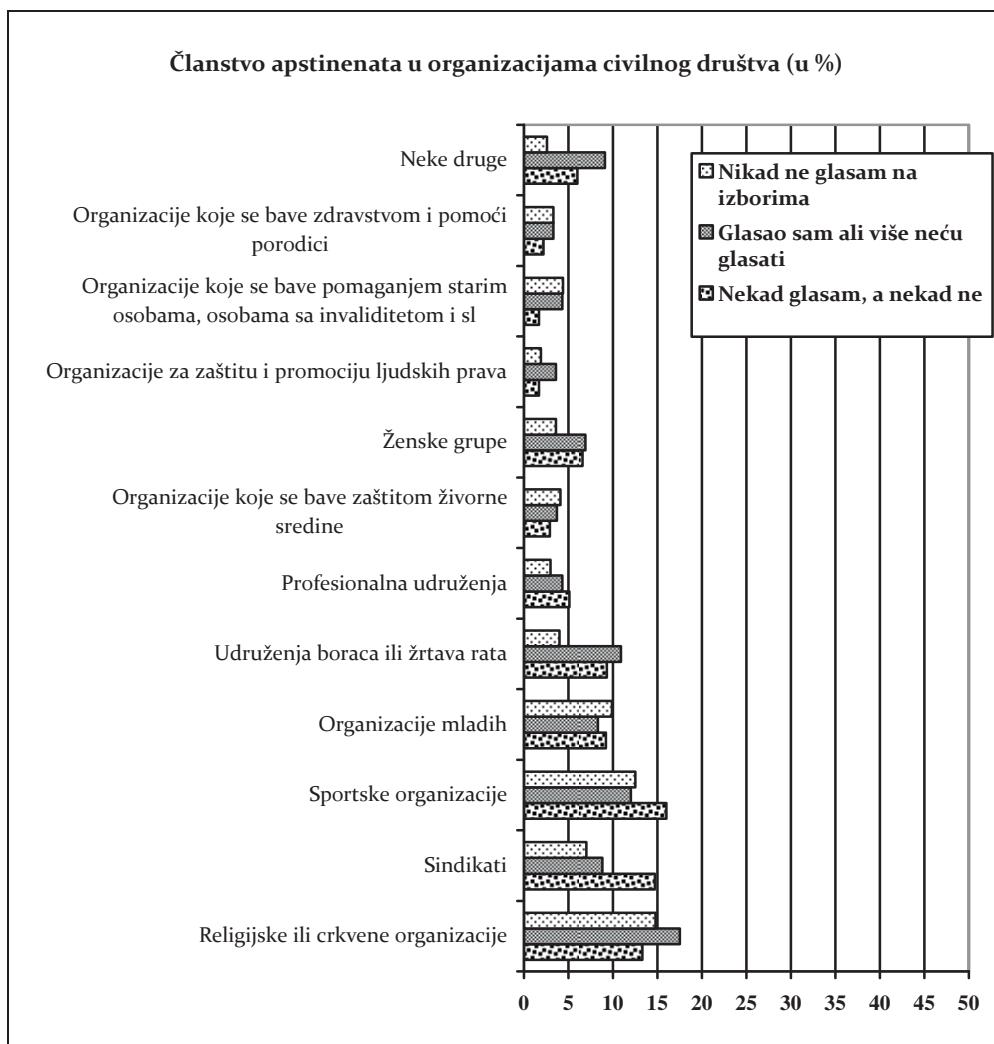
	Predsjednišvo BiH	Vijeće ministara BiH	Vlada RS	Vlada Federacije BiH	Predsjednik RS	Predsjednik Federacije BiH	Vojska	Policija	Sudstvo	Političke stranke	Mediji	Vjerske ustanove	NVO	Međunarodne organizacije
Hi-Square	23,123	21,105	15,509	24,920	11,622	24,973	3,557	2,469	4,029	25,636	12,461	16,249	1,282	2,147
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
p	,000	,000	,000	,003	,000	,169	,291	,133	,000	,002	,000	,527	,342	

Tabela 68.3 LSD

			MD	SE	p
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	,17	,084	,037
		Nikad ne glasam na izborima.	,32	,084	,000
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	,21	,074	,005
		Nikad ne glasam na izborima.	,31	,074	,000
Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	,28	,080	,001
		Nikad ne glasam na izborima.	,20	,080	,011
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	,21	,072	,003
		Nikad ne glasam na izborima.	,34	,072	,000
Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	,25	,085	,003
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	,21	,070	,003
		Nikad ne glasam na izborima.	,29	,071	,000
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	,28	,069	,000
		Nikad ne glasam na izborima.	,31	,070	,000
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	,35	,099	,000
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	,40	,115	,001
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,46	,123	,000

Kada se govori o povjerenju u Predsjedništvo BiH, možemo da vidimo iz tabele 68.3 da se ispitanici koji nekada glasaju, a nekad ne, najviše razlikuju u odnosu na druge dvije grupe apstinenata. Ispitanici koji nekada glasaju na izborima, a nekad ne, se značajno razlikuju od ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p= 0,037$) i ispitanika koji nikad nisu glasali na izborima ($p= 0,000$). Istovjetnu situaciju imamo kod Vijeća ministara BiH, gdje se oni koji nekada glasaju na izborima, a nekad ne, neznačajno razlikuju od ispitanika koji glasaju, ali više neće ($p= 0,005$) i onih koji nikad ne glasaju na izborima ($p= 0,000$). Što se tiče razlika kod povjerenja u Vladu Republike Srpske, ispitanici koji nekada glasaju na izborima, a nekad ne, značajno se razlikuju od ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p= 0,001$) i ispitanika koji nikad nisu glasali na izborima ($p= 0,011$). Istu situaciju imamo i kod Vlade Federacije BiH, gdje se oni koji nekada glasaju, a nekad ne, razlikuju od onih koji su nekada glasali, ali više neće ($p= 0,003$) i onih koji nikad nisu glasali ($p= 0,000$). Kod povjerenja u predsjednika Republike Srpske postoji statistički značajna razlika između onih koji su glasali, ali više neće, i onih koji nekada glasaju, a nekad ne ($p= 0,003$). Ispitanici koji nekada ne glasaju na izborima, a nekad ne, se značajno razlikuju od ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p= 0,003$) i ispitanika koji nikad nisu glasali na izborima ($p= 0,000$), s obzirom na to koliko imaju povjerenja u predsjednika Federacije BiH. Slična je situacija i kod političkih partija, gdje se oni koji nekada glasaju na izborima, a nekad ne, značajno razlikuju od ispitanika koji glasaju, ali više neće ($p= 0,000$) i onih koji nikad ne glasaju na izborima ($p= 0,000$). Ispitanici koji nekada glasaju, a nekad ne, se značajno razlikuju od ispitanika koji nikad ne glasaju na izborima ($p= 0,000$), s obzirom na povjerenje u medije. Kod povjerenja u vjerske ustanove oni koji nikad ne glasaju na izborima se razlikuju od onih koji su nekada glasali, ali više neće ($p= 0,000$) i onih koji nekada glasaju, a nekad ne ($p= 0,001$).

8.6 Članstvo apstinenata u organizacijama civilnog društva

Grafikon 9.

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 9, apstinenti u Bosni i Hercegovini najčešće su članovi vjerskih i sportskih organizacija, a slijede omladinske organizacijem, sindikati i udruženja boraca i žrtva rata. Najmanje je ispitanika koji su članovi ekoloških udruženja ili organizacija koja se bave zaštitom ljudskih prava. Ispitanici koji nikada ne izlaze na izbole najčešće su članovi neke vjerske, sportske ili omladinske organizacije. Među onima koji su glasali, ali više neće, najviše ima članova

vjerskih organizacija, a slijede sportske organizacije i udruženja boraca ili žrtava rata. Ispitanici koji nekada glasaju, a nekad ne, najčeće su članovi sportskih organizacija, sindikata i vjerskih organizacija.

Tabela 69. Članstvo apstinenata u religijskim ili crkvenim organizacijama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	0.5%	0.0%	0.0%	0.2%
Nisam član.	N	306	227	258	791
	%	83.2%	82.5%	95.2%	86.5%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	48	31	10	89
	%	13.0%	11.3%	3.7%	9.7%
Aktivan sam član.	N	12	17	3	32
	%	3.3%	6.2%	1.1%	3.5%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 69.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
31.429	6	.000

Najveći broj članova neke vjerske organizacije nalazimo među onima koji su glasali, ali više neće (17,5%), a slijede oni koji nekada glasaju, a nekad ne (16,3%) i oni koji nikad ne glasaju (4,8%). Razilka između ove tri kategorije apstinenata je statistički značajna ($V= 31,429$, $df= 6$, $p= 0,000$).

Tabela 70. Članstvo apstinenata u sindikatima

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	0.5%	0.0%	0.0%	0.2%
Nisam član.	N	312	251	252	815
	%	84.8%	91.3%	93.0%	89.2%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	46	20	18	84
	%	12.5%	7.3%	6.6%	9.2%
Aktivan sam član.	N	8	4	1	13
	%	2.2%	1.5%	0.4%	1.4%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 70.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
15.320	6	.018

Među apstinentima u Bosni i Hercegovini najviše članova sindikata nalazimo među onima koji nekad glasaju, a nekad ne (14,7%) , a slijede ispitanici koji su glasali, ali više neće (8.8%), i oni koji nikada ne glasaju (7%). Razlika je statistički značajna ($V= 15,320$, $df= 6$, $p= 0,018$).

Tabela 71. Članstvo apstinenata u sportskim organizacijama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	0.5%	0.0%	0.0%	0.2%
Nisam član.	N	307	242	237	786
	%	83.4%	88.0%	87.5%	86.0%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	38	24	16	78
	%	10.3%	8.7%	5.9%	8.5%
Aktivan sam član.	N	21	9	18	48
	%	5.7%	3.3%	6.6%	5.3%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 71.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
10,233	6	.115

Kada je riječ o članstvu tri grupe apstinenata u sportskim organizacijama, vidimo da ne postoji statistički značajna razlika između njih ($V=10,233$, $df=6$, $p=0,115$).

Tabela 72. Članstvo apstinenata u organizacijama mladih

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	1	0	4
	%	0.8%	0.4%	0.0%	0.4%
Nisam član.	N	331	251	244	826
	%	89.9%	91.3%	90.0%	90.4%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	20	16	18	54
	%	5.4%	5.8%	6.6%	5.9%
Aktivan sam član.	N	14	7	9	30
	%	3.8%	2.5%	3.3%	3.3%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 72.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3,607	6	.730

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u omladinskim organizacijama ($V=3,607$, $df=6$, $p=0,730$).

Tabela 73. Članstvo apstinenata u udruženjima boraca ili žrtava posljednjih ratova

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	1	0	3
	%	0.5%	0.4%	0.0%	0.3%
Nisam član.	N	332	244	260	836
	%	90.2%	88.7%	95.9%	91.5%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	26	16	9	51
	%	7.1%	5.8%	3.3%	5.6%
Aktivan sam član.	N	8	14	2	24
	%	2.2%	5.1%	0.7%	2.6%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 73.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
16.590	6	.011

U udruženjima boraca i žrtava rata najviše nalazimo ispitanika koji su glasali, ali više neće (10,9%), a slijede oni koji nekada glasaju, a nekada ne (9,3%), i oni koji nikada ne glasaju (4%). Ova razlika je statistički značajna ($V=16,590$, $df=6$, $p=.011$).

Tabela 74. Članstvo apstinenata u profesionalnim udruženjima

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	2	0	4
	%	0.5%	0.7%	0.0%	0.4%
Nisam član.	N	347	261	263	871
	%	94.3%	94.9%	97.0%	95.3%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	13	7	4	24
	%	3.5%	2.5%	1.5%	2.6%
Aktivan sam član.	N	6	5	4	15
	%	1.6%	1.8%	1.5%	1.6%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 74.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4.559	6	.601

Kada se govori o članstvu tri kategorije apstinenata u profesionalnim udruženjima, moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V= 4,559$, $df= 6$, $p= 0,601$).

Tabela 75. Članstvo apstinenata u organizacijama koje se bave zaštitom životne sredine

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	0	3	6
	%	0.8%	0.0%	1.1%	0.7%
Nisam član.	N	354	265	257	876
	%	96.2%	96.4%	94.8%	95.8%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	9	6	7	22
	%	2.4%	2.2%	2.6%	2.4%
Aktivan sam član.	N	2	4	4	10
	%	0.5%	1.5%	1.5%	1.1%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 75.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
4.629	6	.592

Ne postoji statistički značajna razlika između naše tri kategorije apstinenta kada se radi u njihovom članstvu u ekološkim organizacijama ($V= 4,629$, $df= 6$, $p= 0,592$).

Tabela 76. Članstvo apstinenata u ženskim grupama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	0.5%	0.0%	0.0%	0.2%
Nisam član.	N	338	256	261	855
	%	91.8%	93.1%	96.3%	93.5%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	19	12	5	36
	%	5.2%	4.4%	1.8%	3.9%
Aktivan sam član.	N	9	7	5	21
	%	2.4%	2.5%	1.8%	2.3%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 76.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
8.201	6	.224

Kada se govori o članstvu tri kategorije apstinenata u organizacijama koje se bave pitanjem žena, moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V= 8,201$, $df= 6$, $p= 0,224$).

Tabela 77. Članstvo apstinenata u organizacijama za zaštitu i promociju ljudskih prava

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	0	0	3
	%	0.8%	0.0%	0.0%	0.3%
Nisam član.	N	359	265	266	890
	%	97.6%	96.4%	98.2%	97.4%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	5	7	4	16
	%	1.4%	2.5%	1.5%	1.8%
Aktivan sam član.	N	1	3	1	5
	%	0.3%	1.1%	0.4%	0.5%
Total	N	3	0	0	3
	%	0.8%	0.0%	0.0%	0.3%

Tabela 77.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
8.084	6	.232

Kada se govori o članstvu u organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava, ne postoji statistički značajna razlika između tri grupe apstinenata ($V = 8,084$, $df = 6$, $p = 0,232$).

Tabela 78. Članstvo apstinenata u organizacijama koje se bave pomaganjem starim osobama, osobama sa invaliditetom i sl.

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	0.5%	0.0%	0.0%	0.2%
Nisam član.	N	360	263	259	882
	%	97.8%	95.6%	95.6%	96.5%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	5	7	7	19
	%	1.4%	2.5%	2.6%	2.1%
Aktivan sam član.	N	1	5	5	11
	%	0.3%	1.8%	1.8%	1.2%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 78.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
9.062	6	.170

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije apstinenata s obzirom na njihovo članstvo u organizacijama koje se bave pomaganjem starim osobama, osobama sa invaliditetom ($V = 9,062$, $df = 6$, $p = 0,170$).

Iz tabele 79. vidimo da se tri kategorije apstinenata ne razlikuju jedna od druge kada se radi u članstvu u organizacijama koje se bave zdravstvom i pomoći porodicama ($V = 4,465$, $df = 6$, $p = 0,614$).

Tabela 79. Članstvo apstinenata u organizacijama koje se bave zdravstvom i pomoći porodicama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	0.5%	0.0%	0.0%	0.2%
Nisam član.	N	358	266	262	886
	%	97.3%	96.7%	96.7%	96.9%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	4	5	6	15
	%	1.1%	1.8%	2.2%	1.6%
Aktivan sam član.	N	4	4	3	11
	%	1.1%	1.5%	1.1%	1.2%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 79.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4.465	6	.614

Tabela 80. Članstvo apstinenata u nekim drugim organizacijama

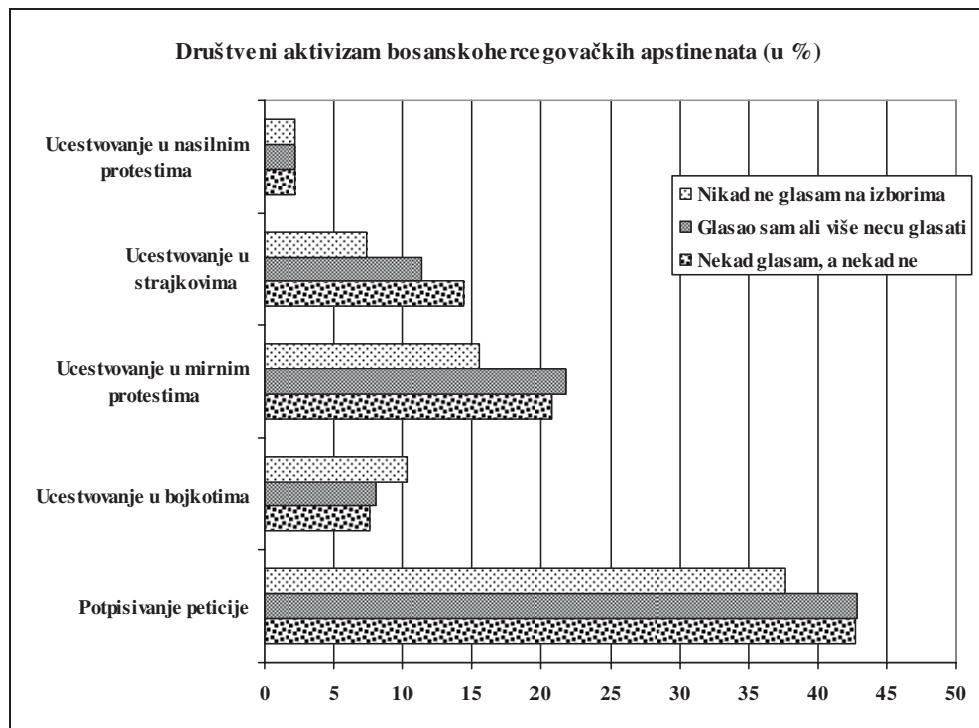
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	4	0	0	4
	%	1.1%	0.0%	0.0%	0.4%
Nisam član.	N	342	250	264	856
	%	92.9%	90.9%	97.4%	93.7%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	10	17	4	31
	%	2.7%	6.2%	1.5%	3.4%
Aktivan sam član.	N	12	8	3	23
	%	3.3%	2.9%	1.1%	2.5%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 80.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
19.442	6	.003

U nekim drugim udruženjima najviše nalazimo ispitanika koji su glasali, ali više neće (9,1%), a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne (6%) i oni koji nikada ne glasaju (2,6%). Ova razlika je statistički značajna ($V= 19,442$, $df= 6$, $p= 0,003$).

8.7 Društveni aktivizam apstinenata

Grafikon 10.

Možemo reći da apstinenti u Bosni i Hercegovini i nisu mnogo aktivni. Najveći procenat njih, ali manje od 45%, je učestvovao u potpisivanju peticija, a znatno manje u mirnim protestima, štajkovima i bojkotima. Ovaj redoslijed je skoro identičan kod sve tri kategorije apstinenata.

Sada ćemo vidjeti da li postoji statistički značajna razlika između aktivizma apstinenata i pojedinih kategorija apstinenata

Tabela 81. Da li ste u posljednjih godinu dana potpisali peticiju?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	4	0	0	4
	%	1.1%	0.0%	0.0%	0.4%
Učestvovao	N	157	118	102	377
	%	42.7%	42.9%	37.6%	41.2%
Nije učestvovao	N	207	157	169	533
	%	56.2%	57.1%	62.4%	58.3%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 81.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
8.254	4	.083

Ne postoji statistički značajna razlika između tri grupe apstinenata ($V= 8,254$, $df= 4$, $p= 0,083$), s obzirom na to da li su u proteklih godinu dana potpisali neku peticiju.

Tabela 82. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u bojkotima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	5	1	1	7
	%	1.4%	0.4%	0.4%	0.8%
Učestvovao	N	28	22	28	78
	%	7.6%	8.0%	10.3%	8.5%
Nije učestvovao	N	335	252	242	829
	%	91.0%	91.6%	89.3%	90.7%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 82.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
4.404	4	.354

Između tri kategorije apstinenata u Bosni i Hercegovini ne postoji statistički značajna razlika ($V= 4,404$, $df= 4$, $p= 0,354$) kada je riječ o njihovom učestvovanju u bojkotima.

Tabela 83. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u mirnim protestima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neće glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	4	0	0	4
	%	1.1%	0.0%	0.0%	0.4%
Učestvovao	N	76	60	42	178
	%	20.7%	21.8%	15.5%	19.5%
Nije učestvovao	N	288	215	229	732
	%	78.3%	78.2%	84.5%	80.1%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 83.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
10.110	4	.039

Na mirnim protestima je učestvovao svaki peti ispitanik koji glasa, ali više neće (21,8%) i oni koji nekad glasaju, a nekad ne (20,7%), dok je to učinilo 15,5% onih koji nikada ne glasaju na izborima. Razlika između ove tri kategorije je statistički značajna ($V= 10,110$, $df= 4$, $p= 0,039$).

Tabela 84. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u štrajkovima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	4	1	1	6
	%	1.1%	0.4%	0.4%	0.7%
Učestvovao	N	53	31	20	104
	%	14.4%	11.3%	7.4%	11.4%
Nije učestvovao	N	311	243	250	804
	%	84.5%	88.4%	92.3%	88.0%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 84.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
9.576	4	.048

U štrajkovima su najviše učestvovali ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne (14,4%), a slijede oni koji su glasali, ali više neće (11,3%), dok su najmanje štrajkovali oni koji nikada ne glasaju (7,4%). Ova razlika je statistički značajna ($V= 9,576$, $df= 4$, $p=0,048$).

Tabela 85. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u nasilnim protestima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	4	1	2	7
	%	1.1%	0.4%	0.7%	0.8%
Učestvovao	N	8	6	6	20
	%	2.2%	2.2%	2.2%	2.2%
Nije učestvovao	N	356	268	263	887
	%	96.7%	97.5%	97.0%	97.0%
Total	N	368	275	271	914
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 85.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
1.089	4	.896

Ne postoji statistički značajna razlika između tri grupe apstinenata ($V= 1,089$, $df= 4$, $p= 0,896$), s obzirom na to da li su u proteklih godinu dana učestvovali u nasilnim protestima.

8.8 Rasprava

Rezultati istraživanja pokazuju da razlike između tri kategorije apstinenata u Bosni i Hercegovini postoje i da su vidljive u nekoliko segmenata. Prije svega, te razlike se ogledaju kod nekih sociodemografskih varijabli kao sto su: obrazovanje, starost, mjesto stanovanja, entitet iz kojeg dolaze, ali i po vjerskoj i etničkoj pripadnosti. Interesantna je tendencija da što su ispitanici stariji, među njima nalazimo manji procenat onih koji nikada ne izlaze na izbore. Istovremeno, sa porastom godina starosti ispitanika raste i procenat ispitanika koji su glasali na izborima, ali više neće glasati. Sa porastom obrazovanja raste i procenat ispitanika koji kalkulišu da li da glasaju ili ne, ali raste i procenat razočaranih koji više ne planiraju da glasaju. U gradovima nalazimo više onih koji nikada nisu glasali, dok je na selu više razočaranih koji više ne planiraju da glasaju. U Republici Srpskoj je najveći broj ispitanika koji se od izbora do izbora premišljaju da li će glasati na izborima, dok u Federaciji BiH nalazimo više onih koji nikada ne izlaze na izbore. Važno je naglasiti da, što se ispitanici manje opažaju vjernicima, procenat onih koji nikada ne izlaze na izbore raste. S druge strane, sa porastom vjere među ispitanicima raste i broj apstinenata koji kalkulišu da li će izaći na izbore ili ne. Najveći broj pravih apstinenata nalazimo među Bošnjacima, dok Srbi i Hrvati najviše kalkulišu odlukom o izlasku na izbore.

Rezultati istraživanja jasno pokazuju da što ispitanici više participiraju na izborima, time je i njihova zainteresovanost za politiku veća. Ovi rezultati su savim očekivani, jer da bi neko mogao da participira

u politici, pa makar i kao birač, mora da posjeduje minimum informacija o tome. Apstinenti se o političkim dešavanjima najviše informišu putem televizije i dnevnih novina. Slijedi radio, web portal i sajtovi i prijatelji i poznanici.

Generalno gledajući, tri kategorije apstinenata se donekle međusobno razliku u redoslijedu najizraženijih osobina, ali te razlike nisu statistički značajne, osim kod variable kosmopolitizam i liberalizam. Osobine koje su najviše izražene kod onih koji ponekad glasaju, a ponekad ne, su: dogmatizam, kosmopolitizam i odnos prema vođi. Kod ispitanika koji su glasali, ali više neće najizraženije osobine su: kosmopolitizam, cilj opravdava sredstvo i dogmatizam. Među ispitanicima koji nikada ne glasaju najizraženije su sljedeće osobine: dogmatizam, odnos prema vođi i kosmopolitizam. Interesantno je da kod ispitanika koji nikada ne glasaju nalazimo sve vrijednosti najmanje izražene i oni su više liberalni i kosmopolite u odnosu na druge apstinente.

Od sedamnaest ponuđenih društvenih ciljeva između tri kategorije apstinenata postoji statistički značajna razlika u četiri slučaja: zaposlenost, socijalna jednakost, demokratija i socijalna pravda. Izgleda da razlike u prihvatanju društvenih vrijednosti nisu velike. U prilog ovoj tezi ide i redoslijed najznačajnijih društvenih vrijednosti koje su tri kategorije apstinenata složile. Sve tri kategorije apstinenata su istakle kao prioritete: borbu protiv kriminala i korupcije, zaposlenost, pravnu državu i životni standard.

Opšta ocjena je da sve tri kategorije apstinenata veoma malo vjeruju institucijama u Bosni i Hercegovini. Možda je upravo to nepovjerenje u institucije vlasti i jedan od glavnih razloga zašto više ne participiraju u politici i izborima kao jednom njenom dijelu. Oni najmanje povjerenja imaju u političke partije i izvršnu vlast, dok najviše vjeruju vjerskim organizacijama, policiji, nevladinim organizacijama, medijima i međunarodenoj zajednici. Ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, najviše vjeruju: vjerskim ustanovama, medijima i policiji, a najmanje političkim partijama i predsjedniku Federacije BiH. Među onima koji su glasali, ali više neće glasati, institucije od najvećeg povjerenja su: vjerske ustanove, policija i mediji, dok najmanje vjeruju političkim strankama. Oni koji nikada ne glasaju na izborima najviše vjeruju: vjerskim ustanovama,

policiji, nevladinom sektoru i međunarodnoj zajednici. Stiče se utisak da legitimni predstavnici naroda (političke partije i izvršna vlast) nemaju toliki legitimitet, kako često to žele da prikažu u svojim javnim nastupima. Institucijama u Bosni i Hercegovini, generalno gledajući, najviše vjeruju oni koji nekad glasaju, a nekada ne na izborima, potom slijede oni koji su glasali ali više neće to da čine, dok najmanje povjerenja nalazimo kod ispitanika koji nikada ne glasaju.

Generalno gledajući, apstinenti u Bosni i Hercegovini nisu baš aktivni u nekoj od nevladinih organizacija. Oni su najčešće su članovi vjerskih i sportskih organizacija, a slijede omladinske organizacije, sindikati i udruženja boraca i žrtva rata. Najmanje je ispitanika koji su članovi ekoloških udruženja ili organizacija koja se bave zaštitom ljudskih prava. Rezultati su donekle očekivani, ako znamo da među ispitanicima koji nikada nisu glasali nalazimo i najmanji procenat ljudi koji su članovi nekih organizacija. Postavlja se pitanje da li je takvom ponašanju uzrok razočaranost u same organizacije, ili je to rezultat nedostatka aktivizma generalno.

Kada se govori o društvenoj participaciji apstinenata, možemo reći da ona i nije prisutna u velikoj mjeri. Najveći broj njih je učestvovao u potpisivanju neke od peticija i što politički aktivizam postaje radikalniji, to je procenat učešća apstinenata manji. Odsustvo političkog aktivizma najviše nalazimo kod ispitanika koji nikada nisu glasali.

9. APSTINENTI MEĐU BOŠNJACIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

9.1. Sociodemografske karakteristike

U našem istraživanju je učestvovalo 413 Bošnjaka koji neće glasati na predstojećim izborima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 86. Tri kategorije apstinenata Bošnjaka i razlike po polu

		Muškarci	Žene	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	77	74	151
	%	40.3%	33.3%	36.6%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	63	59	122
	%	33.0%	26.6%	29.5%
Nikad ne glasam na izborima.	N	51	89	140
	%	26.7%	40.1%	33.9%
Total	N	191	222	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 86.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
8.224	2	.016

Postoji statistički značajna razlika između bošnjačkih muškaraca i žena prema vrsti apstinencije ($V= 8,224$, $df= 2$, $p= 0,016$). Među muškarcima nalazimo veći procenat onih koji nekad glasaju, a nekad ne (40,3%) i onih koji su glasali, ali više neće (33%), dok među ženama imamo najveći procenat onih koji nikada ne glasaju (40,1%).

Tabela 87. Tri kategorije apstinenata Bošnjaka i razlike po tipu naselja u kojem žive

		Grad	Selo	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	88	63	151
	%	35.5%	38.2%	36.6%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	65	57	122
	%	26.2%	34.5%	29.5%
Nikad ne glasam na izborima.	N	95	45	140
	%	38.3%	27.3%	33.9%
Total	N	248	165	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 87.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
6.086	2	.048

Kod Bošnjaka stanovnika sela nalazimo nešto veći procenat ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne (38,2%), u odnosu na stanovnike grada (35,5%). Među ispitanicima koji su glasali, ali više neće, ima 26% gradskog stanovništva, u odnosu na 24,5% stanovnika sela. Interesantno je da je veći procenat onih koji nikada ne glasaju živi u gradu (38,3%), a ne na selu (27,3%). Razlika između stanovnika grada i sela je statistički značajna ($V= 6,086$, $df = 2$, $p= 0,048$).

Tabela 88. Tri kategorije apstinenata Bošnjaka i razlike po starosti ispitanika

		Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	Stariji od 60 godina	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	46	48	34	23	151
	%	33.8%	36.1%	43.0%	37.1%	36.8%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	27	44	21	28	120
	%	19.9%	33.1%	26.6%	45.2%	29.3%
Nikad ne glasam na izborima.	N	63	41	24	11	139
	%	46.3%	30.8%	30.4%	17.7%	33.9%
Total	N	136	133	79	62	410
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 88.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
23.133	6	.001

Starost ispitanika utiče značajno ($V= 23,133$, $df= 6$, $p= 0,001$) na vrstu apstinencije kod Bošnjaka. Među mladima nalazimo najveći procenat onih koji nikada ne glasaju na izborima (46,3%), dok među ispitanicima starosti od 30 do 44 godine imamo skoro podjednak procenat apstinenata u sve tri kategorije (oko 33%). Među ispitanicima starosti od 45 do 59 godina najveći je procenat onih koji kalkulišu izlaskom na izbole (43%), dok među ispitanicima starijim od 60 godina najviše je onih koji su glasali, ali više neće (45,2%).

Tabela 89. Tri kategorije apstinenata Bošnjaka i razlike po obrazovanju ispitanika

		Bez odgovora	Osnovna škola	Zanat	Srednja škola – 4 stepen	Viša i visoka škola	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	8	18	21	58	46	151
	%	57.1%	34.0%	30.9%	32.0%	47.4%	36.6%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	4	19	30	47	22	122
	%	28.6%	35.8%	44.1%	26.0%	22.7%	29.5%
Nikad ne glasam na izborima.	N	2	16	17	76	29	140
	%	14.3%	30.2%	25.0%	42.0%	29.9%	33.9%
Total	N	14	53	68	181	97	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 89.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
21.743	8	.005

Postoji statistički značajna razlika između Bošnjaka s obzirom na njihovo obrazovanje i vrstu apstinencije ($V= 21,743$, $df= 8$, $p= 0,005$). Najmanje obrazovani Bošnjaci su podjednako raspoređeni u sve tri

kategorije apstinenta (oko 33%), dok među zanatlijama nalazimo najveći procenat onih koji su glasali, ali više neće (44,1%). Kod ispitanika sa završenim četvrtim stepenom srednje škole najviše je onih koji nikada ne izlaze na izbore (42%), dok je onih koji kalkulišu svojim izlaskom na izbore najviše među visoko obrazovanim (47,4%).

Tabela 90. Kako procjenjujete svoj interes za politiku?

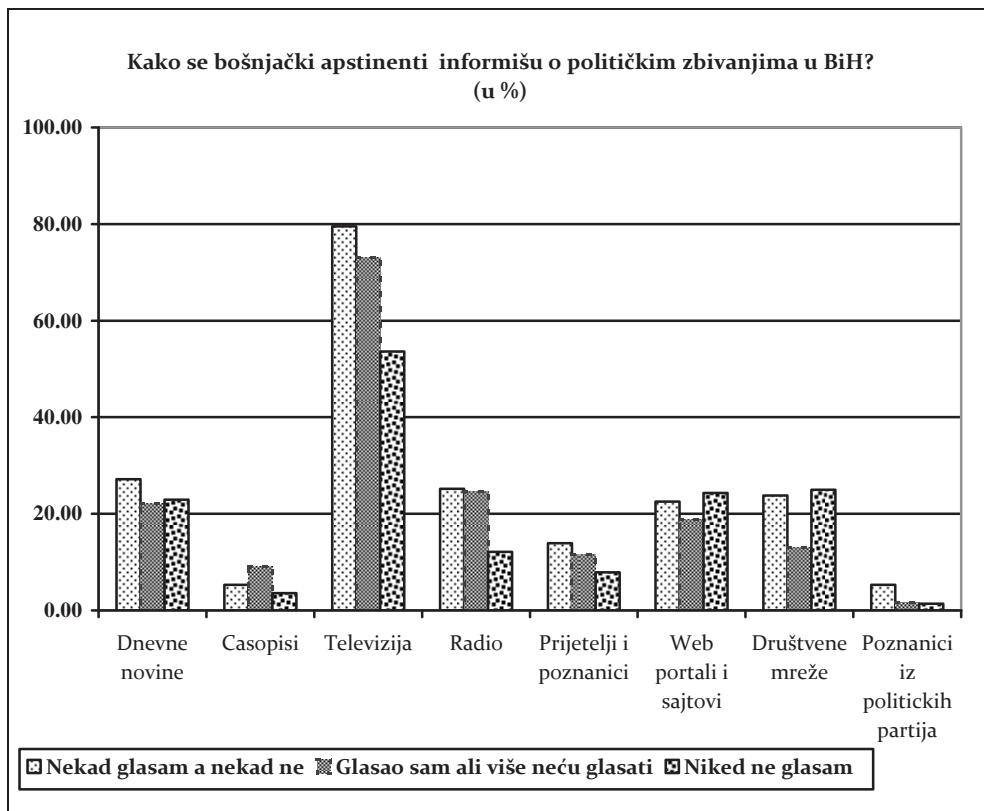
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	4	2	8
	%	1.3%	3.3%	1.4%	1.9%
Veoma sam zainteresovan/a	N	5	1	3	9
	%	3.3%	0.8%	2.1%	2.2%
Uglavnom sam zainteresovan/a	N	57	26	12	95
	%	37.7%	21.3%	8.6%	23.0%
Niti sam zainteresovan/a, niti sam nezainteresovan/a	N	71	61	60	192
	%	47.0%	50.0%	42.9%	46.5%
Uglavnom sam nezainteresovan/a	N	16	30	63	109
	%	10.6%	24.6%	45.0%	26.4%
Total		151	122	140	413
		%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 90.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
64.160	8	.000

Među onima koji nekad glasaju na izborima, a nekad ne, nalazimo najviše onih koji su zainteresovani za politička dešavanja u Bosni i Hercegovini (41%), slijede oni koji su nekad glasali, ali više neće (22,1%) i najmanje među onima koji nikada ne glasaju (10,7%). Nešto manje od polovine ispitanika (45%) koji nikad ne glasaju izjavljuju da su uglavnom nezainteresovani za politiku. Razlika između ove tri kategorije apstinenata je statistički značajna ($V= 64,160$, $df= 8$, $p= 0,000$).

9.2 Kako se bošnjački apstinenti informišu o političkim zbivanjima u BiH

Grafikon 11.

Bošnjački apstinenti se o politici najviše informišu putem televizije, dnevnih novina, web portala i sajtova. Radio i društvene mreže su približno jednako važne u informisanju o domaćoj politici. Časopisi su najrjeđi način na koji se apstinenti informišu o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini. Očekivano je da među ispitanicima koji se najviše informišu o politici nalazimo one koji nekada glasaju, a nekada ne, potom slijede oni koji su glasali, ali više neće i najmanje je onih koji nikada ne izlaze na izbore.

Sada ćemo da vidimo da li su razlike između ove tri kategorije apstinenata statistički značajne.

Tabela 91. Informisanje bošnjačkih apstinenta putem dnevnih novina

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	110	95	108	313
	%	72.8%	77.9%	77.1%	75.8%
Da	N	41	27	32	100
	%	27.2%	22.1%	22.9%	24.2%
Total	N	151	122	140	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 91.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
1.139	2	.566

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 1,139$ $df= 2$, $p= 0,566$) između tri grupe bošnjačkih apstinentata s obzirom na to u kojem procentu se informišu iz dnevnih novina o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 92. Informisanje bošnjačkih apstinenta putem časopisa

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	143	111	135	389
	%	94.7%	91.0%	96.4%	94.2%
Da	N	8	11	5	24
	%	5.3%	9.0%	3.6%	5.8%
Total	N	151	122	140	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 92.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3.646	2	.162

Ne postoji statistički značajna razlik između tri kategorije bošnjačkih apstinenata kada se radi o informisanju o politici putem časopisa ($V = 3,646$, $df = 2$, $p = 0,162$).

Tabela 93. Informisanje bošnjačkih apstinenta putem televizije

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	31	33	65	129
	%	20.5%	27.0%	46.4%	31.2%
Da	N	120	89	75	284
	%	79.5%	73.0%	53.6%	68.8%
Total	N	151	122	140	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 93.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
24.099	2	.000

Kao što možemo da vidimo iz tabele 93, što su bošnjački apstinenti zainteresovani za participaciju u politici, to je televizija važnija za informisanje. Najveći broj onih koji nekad glasaju, a nekad ne (79,5%), informiše se putem televizije, a slijede ispitanici koji su glasali, ali više neće (73%) i oni koji nikad ne glasaju 53,6%. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna ($V = 24,099$, $df = 2$, $p = 0,000$).

Tabela 94. Informisanje bošnjačkih apstinenta putem radija

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	113	92	123	328
	%	74.8%	75.4%	87.9%	79.4%
Da	N	38	30	17	85
	%	25.2%	24.6%	12.1%	20.6%
Total	N	151	122	140	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 94.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
9.240	2	.010

Putem radija o politici se informiše svaki četvrti ispitanik koji nekad glasa, a nekad ne (25,2%) i oni koji su glasali, ali više neće (24,6%), dok to čini samo 12,1% onih koji nikada ne glasaju. Razlika između ove tri kategorija ispitanika je statistički značajna ($V= 9,240$, $df= 2$, $p= 0,010$).

Tabela 95. Informisanje bošnjačkih apstinenta preko prijatelja i poznanika

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	130	108	129	367
	%	86.1%	88.5%	92.1%	88.9%
Da	N	21	14	11	46
	%	13.9%	11.5%	7.9%	11.1%
Total	N	151	122	140	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 95.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
2.707	2	.258

Među bošnjačkim apstinentima koji se o politici informišu preko prijatelja i poznanika ne postoji statistički značajna razlika ($V= 2,707$ $df= 2$, $p= 0,258$).

Tabela 96. Informisanje bošnjačkih apstinenta putem web portala, sajtova ili blogova

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	117	99	106	322
	%	77.5%	81.1%	75.7%	78.0%
Da	N	34	23	34	91
	%	22.5%	18.9%	24.3%	22.0%
Total	N	151	122	140	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 96.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
1.153	2	.562

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 1,153$ $df= 2$, $p= 0,562$) između tri grupe bošnjačkih apstinentata s obzirom na to u kojem procentu se informišu preko web portala, sajtova ili blogova o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 97. Informisanje bošnjačkih apstinenta putem društvenih mreža (facebook, twiter)

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	115	106	105	326
	%	76.2%	86.9%	75.0%	78.9%
Da	N	36	16	35	87
	%	23.8%	13.1%	25.0%	21.1%
Total	N	151	122	140	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 97.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
6.641	2	.036

O političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini putem društvenih mreža se najviše informišu ispitanici koji nikada ne glasaju (25%), a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne (23,8%). Među onima koji su glasali, ali više neće glasati, 13,1% se o politici u zemlji informiše preko društvenih mreža. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna ($V=6,641$ $df=2$, $p=0,036$).

Tabela 98. Informisanje bošnjačkih apstinenti putem poznanika iz političkih partija

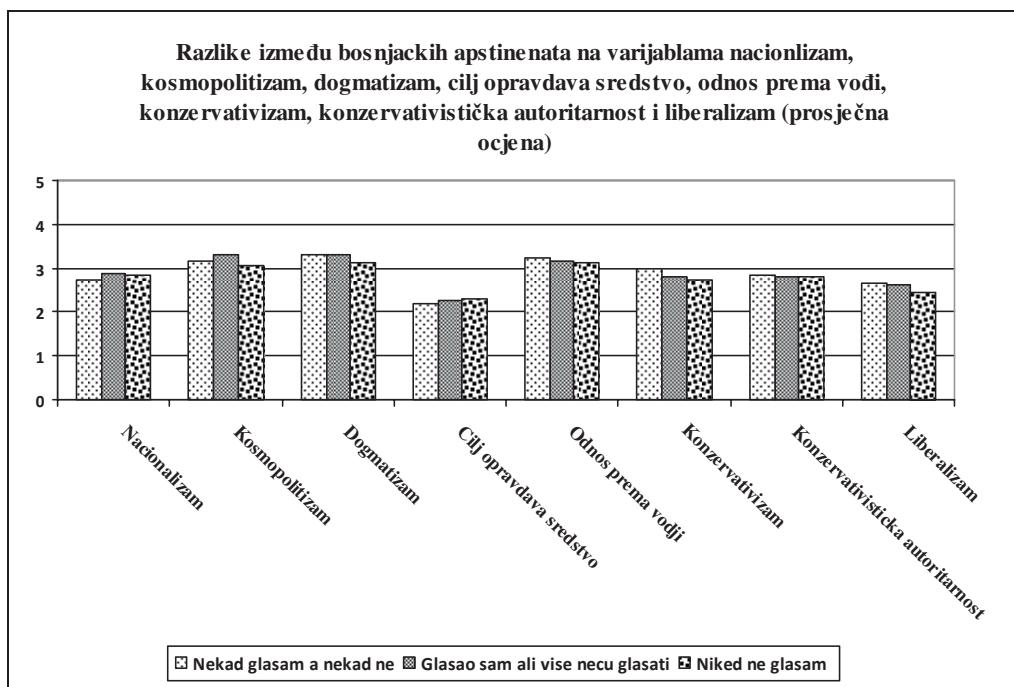
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	143	120	138	401
	%	94.7%	98.4%	98.6%	97.1%
Da	N	8	2	2	12
	%	5.3%	1.6%	1.4%	2.9%
Total	N	151	122	140	413
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 98.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4.840	2	.089

Među bošnjačkim apstinentima koji se o politici informišu putem poznanika iz političkih partija ne postoji statistički značajna razlika ($V=4,840$ $df=2$, $p=0,089$).

9.3 Razlike između bošnjačkih apstinenata na varijablama: nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

Grafikon 12.

Dobijeni rezultati pokazuju da su kod bošnjačkih apstinenata najviše izraženi dogmatizam, odnos prema vođi i kosmoplitzam⁵¹, dok je varijabla cilj opravdava sredstvo najmanje izražena. Osobine koje su najviše izražene kod onih koji ponekad glasaju, a ponekad ne, su: odnos prema vođi, dogmatizam i kosmopolitizam. Kod ispitanika koji su glasali, ali više neće, najizraženije osobine su: dogmatizam, kosmoplitzam i odnos prema vođi. Među ispitanicima koji nikada ne glasaju najizraženije su sljedeće osobine: dogmatizam, odnos prema vođi i kosmoplitzam. Kod sve tri kategorije ispitanika najmanje vrijednosti nalazimo na varijabli cilj opravdava sredstvo.

⁵¹ Moramo da napomenemo da kod varijabli kosmopolitizam i liberalizam što su prosječne vrijednosti više, to su ispitanici manje kosmopolite i liberali.

Sada ćemo vidjeti da li postoje statistički značajne razlike između ove tri kategorije bošnjačkih apstinenata (tabela 99.2) na svim ispitivanim varijablama.

Tabela 99. Razlike između bošnjačkih apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

		N	M	SD	SE
Nacionalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	149	2,7383	,93062	,07624
	Glasao sam, ali više neću glasati.	115	2,8676	,96359	,08986
	Nikad ne glasam na izborima.	136	2,8554	,90442	,07755
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	150	3,1743	,96917	,07913
	Glasao sam, ali više neću glasati.	117	3,3004	,98661	,09121
	Nikad ne glasam na izborima.	136	3,0641	,92203	,07906
Dogmatizam	Nekad glasam, a nekad ne.	148	3,2939	,76527	,06291
	Glasao sam, ali više neću glasati.	116	3,3168	,69322	,06436
	Nikad ne glasam na izborima.	140	3,1438	,80577	,06810
Cilj opravdava sredstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	148	2,2002	,79509	,06536
	Glasao sam, ali više neću glasati.	119	2,2805	,76312	,06996
	Nikad ne glasam na izborima.	138	2,3197	,86918	,07399
Odnos prema vođi	Nekad glasam, a nekad ne.	147	3,2369	,88047	,07262
	Glasao sam, ali više neću glasati.	121	3,1495	1,04847	,09532
	Nikad ne glasam na izborima.	138	3,1159	1,02274	,08706
Konzervativizam	Nekad glasam, a nekad ne.	147	2,9782	,82699	,06821
	Glasao sam, ali više neću glasati.	118	2,8000	,93443	,08602
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2,7443	,90691	,07665

Konzervativistička autoritarnost	Nekad glasam, a nekad ne.	149	2,8523	,47670	,03905
	Glasao sam, ali više neću glasati.	120	2,8117	,54591	,04983
	Nikad ne glasam na izborima.	139	2,8144	,51055	,04330
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	145	2,6566	,74263	,06167
	Glasao sam, ali više neću glasati.	117	2,6274	,77054	,07124
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2,4529	,71232	,06020

Dobijeni rezultati pokazuju da se bošnjački apstinenti međusobno značajno razlikuju samo na varijabli liberalizam ($p= 0,014$), dok kod ostalih varijabli ta razlika nije statistički značajna. Među apstinentima su najmanje liberalni oni koji nekad glasaju, a nekad ne, a slijede oni koji su glasali i više neće. Najviše liberalizma nalazimo kod ispitanika koji nikada ne izlaze na izbole. Važno je naglasiti (tabela 99.3) da se na varijabli liberalizam međusobno značajno razlikuju Bošnjaci koji nekad glasaju, a nekad ne, i oni koji nikada ne izlaze na izbole ($p= 0,021$).

Tabela 99.1 Rangovi

		N	MR
Nacionalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	149	192,64
	Glasao sam, ali više neću glasati.	115	206,47
	Nikad ne glasam na izborima.	136	204,07
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	150	201,09
	Glasao sam, ali više neću glasati.	117	219,68
	Nikad ne glasam na izborima.	136	187,80
Dogmatizam	Nekad glasam, a nekad ne.	148	209,78
	Glasao sam, ali više neću glasati.	116	211,61
	Nikad ne glasam na izborima.	140	187,26
Cilj opravdava sredstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	148	196,03
	Glasao sam, ali više neću glasati.	119	206,55
	Nikad ne glasam na izborima.	138	207,41

Odnos prema vođi	Nekad glasam, a nekad ne.	147	209,86
	Glasao sam, ali više neću glasati.	121	203,50
	Nikad ne glasam na izborima.	138	196,73
Konzervativizam	Nekad glasam, a nekad ne.	147	220,41
	Glasao sam, ali više neću glasati.	118	198,48
	Nikad ne glasam na izborima.	140	188,52
Konzervativistička autoritarnost	Nekad glasam, a nekad ne.	149	208,12
	Glasao sam, ali više neću glasati.	120	207,40
	Nikad ne glasam na izborima.	139	198,12
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	145	214,09
	Glasao sam, ali više neću glasati.	117	213,46
	Nikad ne glasam na izborima.	140	178,47

Tabela 99.2 Test statistici

	Nacionalizam	Kosmopolitizam	Dogmatizam	Cilj opravdava sredstvo	Odnos prema vođi	Konzervativizam	Konzervativistička autoritarnost	Liberalizam
Hi-Square	1,127	4,737	3,677	,832	,893	5,599	,633	8,510
df	2	2	2	2	2	2	2	2
p	,569	,094	,159	,660	,640	,061	,729	,014

Tabela 993.3 LSD

	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	MD	SE	p
Liberalizam			,2037	,08775	,021

9.4 Društvene vrijednosti bošnjačkih apstinenata

Tabela 100. Društvene vrijednosti bošnjačkih apstinenata u BiH?

		N	M	SD	SE
Dobri međunarodni odnosi	Nekad glasam, a nekad ne.	150	4,00	1,043	,085
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,08	,905	,082
	Nikad ne glasam na izborima.	140	3,82	1,195	,101
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	150	4,57	,781	,064
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,70	,612	,055
	Nikad ne glasam na izborima.	140	4,31	1,004	,085
Jačanje odbrambenih snaga	Nekad glasam, a nekad ne.	149	3,91	1,129	,093
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,02	1,106	,100
	Nikad ne glasam na izborima.	139	3,92	1,204	,102
Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	149	3,85	1,031	,084
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,06	,990	,090
	Nikad ne glasam na izborima.	138	4,17	,948	,081
Ekološki ciljevi	Nekad glasam, a nekad ne.	150	4,05	,961	,078
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,04	,948	,086
	Nikad ne glasam na izborima.	140	4,21	,925	,078
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	149	4,74	,672	,055
	Glasao sam, ali više neću glasati.	121	4,83	,558	,051
	Nikad ne glasam na izborima.	140	4,55	,780	,066
Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	147	4,24	,886	,073
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,56	,793	,072
	Nikad ne glasam na izborima.	139	4,24	,939	,080
Pravna država	Nekad glasam, a nekad ne.	149	4,50	,794	,065
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,70	,528	,048
	Nikad ne glasam na izborima.	140	4,41	,847	,072

Čuvanje tradicije	Nekad glasam, a nekad ne.	150	3,87	1,034	,084
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	3,95	1,075	,097
	Nikad ne glasam na izborima.	140	3,76	1,129	,095
Ulazak u Evropsku uniju	Nekad glasam, a nekad ne.	149	3,63	1,254	,103
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	3,70	1,231	,111
	Nikad ne glasam na izborima.	140	3,61	1,215	,103
Privatizacija	Nekad glasam, a nekad ne.	150	3,19	1,408	,115
	Glasao sam, ali više neću glasati.	121	3,15	1,400	,127
	Nikad ne glasam na izborima.	140	3,27	1,297	,110
Teritorijalni i drzavni integritet BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	149	3,85	1,195	,098
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,05	1,059	,096
	Nikad ne glasam na izborima.	139	4,03	,955	,081
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	150	3,84	1,037	,085
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,06	,965	,087
	Nikad ne glasam na izborima.	140	4,14	1,074	,091
Životni standard	Nekad glasam, a nekad ne.	150	4,57	,698	,057
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,70	,654	,059
	Nikad ne glasam na izborima.	140	4,45	,816	,069
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture	Nekad glasam, a nekad ne.	148	4,27	,862	,071
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,33	,721	,065
	Nikad ne glasam na izborima.	140	4,25	,953	,081
Socijalna pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	150	4,69	,714	,058
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	4,84	,515	,047
	Nikad ne glasam na izborima.	140	4,42	,832	,070
Jednopartijski sistem	Nekad glasam, a nekad ne.	150	3,74	1,392	,114
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	3,89	1,287	,117
	Nikad ne glasam na izborima.	140	3,64	1,364	,115

Tri kategorije bošnjačkih apstinenata se međusobno razliku u 8 od 17 ponuđenih društvenih vrijednosti i to se može vidjeti u tabeli 100.2, gdje su prikazane statistički značajne razlike.

Borba protiv kriminala i korupcije je najvažnija ispitanicima koji su glasali, ali više neće, a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne, dok je to najmanje važno ispitanicima koji nikad ne glasaju na izborima ($p= 0,002$). Sljedeća vrijednost po kojoj se ove tri kategorije apstinenata međusobno razlikuju je potreba za stvaranjem „humanijeg društva“ ($p= 0,018$). Ispitanici koji nikad ne glasaju najviše ističu ovu vrijednost, a slijede oni koji su glasali, ali više neće, i oni koji nekad glasaju, a nekad ne. Potreba za većim zapošljavanjem je najvažnija ispitanicima koji su glasali, ali više neće, potom onima koji nekad glasaju, a nekad ne, i najmanje onim koji nikada ne glasaju ($p= 0,000$). Bošnjaci koji su glasali, ali više neće, najviše ističu potrebu za socijalnom jednakošću, a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne, i oni koji nikada ne glasaju ($p= 0,001$). Sličnu situaciju imamo i kod vrijednosti „pravna država“ za koju se najviše zalažu oni koji su glasali, ali više neće, dok ih slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne, i oni koji nikada ne glasaju ($p= 0,025$). Ispitanici koji nikad ne glasaju najviše ističu potrebu za „razvojem demokratije“, a slijede oni koji su glasali, ali više neće, i oni koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,013$). Unapređenje „životnog standarda“ je najvažnije ispitanicima koji su glasali, ali više neće, a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne, dok je to najmanje važno ispitanicima koji nikad ne glasaju na izborima ($p= 0,017$). Potrebu za „socijalnom pravdom“ najviše ističu ispitanici koji su glasali, ali više neće, a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne, dok je to najmanje važno ispitanicima koji nikad ne glasaju na izborima ($p= 0,000$).

Tabela 100.1 Rangovi

		N	MR
Dobri međunarodni odnosi	Nekad glasam, a nekad ne.	150	210,12
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	214,47
	Nikad ne glasam na izborima.	140	195,68
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	150	210,49
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	226,26
	Nikad ne glasam na izborima.	140	185,01
Jačanje odbrambenih snaga	Nekad glasam, a nekad ne.	149	200,47
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	211,80
	Nikad ne glasam na izborima.	139	205,36

Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	149	185,36
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	209,62
	Nikad ne glasam na izborima.	138	222,12
Ekološki ciljevi	Nekad glasam, a nekad ne.	150	200,55
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	198,36
	Nikad ne glasam na izborima.	140	219,96
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	149	211,14
	Glasao sam, ali više neću glasati.	121	223,22
	Nikad ne glasam na izborima.	140	184,18
Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	147	189,12
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	234,39
	Nikad ne glasam na izborima.	139	194,53
Pravna država	Nekad glasam, a nekad ne.	149	204,30
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	224,78
	Nikad ne glasam na izborima.	140	191,45
Čuvanje tradicije	Nekad glasam, a nekad ne.	150	205,15
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	218,02
	Nikad ne glasam na izborima.	140	197,90
Ulazak u Evropsku uniju	Nekad glasam, a nekad ne.	149	205,23
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	211,23
	Nikad ne glasam na izborima.	140	202,26
Privatizacija	Nekad glasam, a nekad ne.	150	205,70
	Glasao sam, ali više neću glasati.	121	201,21
	Nikad ne glasam na izborima.	140	210,46
Teritorijalni i drzavni integritet BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	149	196,41
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	214,39
	Nikad ne glasam na izborima.	139	207,44
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	150	186,50
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	209,80
	Nikad ne glasam na izborima.	140	225,06
Životni standard	Nekad glasam, a nekad ne.	150	204,78
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	225,82
	Nikad ne glasam na izborima.	140	191,51
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture	Nekad glasam, a nekad ne.	148	204,10
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	205,84
	Nikad ne glasam na izborima.	140	206,68
Socijalna pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	150	214,49
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	234,20
	Nikad ne glasam na izborima.	140	173,80
Jednopartijski sistem	Nekad glasam, a nekad ne.	150	207,49
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	217,36
	Nikad ne glasam na izborima.	140	195,97

Tabela 100.2 Test statistici

Jednopartijski sistem											
Socijalna pravda											
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture											
Životni standard											
Demokratija											
Teritorijalni i drzavni integritet BiH											
Privatizacija											
Ulazak u Evropsku uniju											
Čuvanje tradicije											
Pravna država											
Socijalna jednakost											
Zaposlenost											
Ekološki ciljevi											
Humanije društvo											
Jačanje odbrambenih snaga											
Borba protiv kriminala i korupcije											
Dobri međunarodni odnosi											

Tabela 100.3 LSD

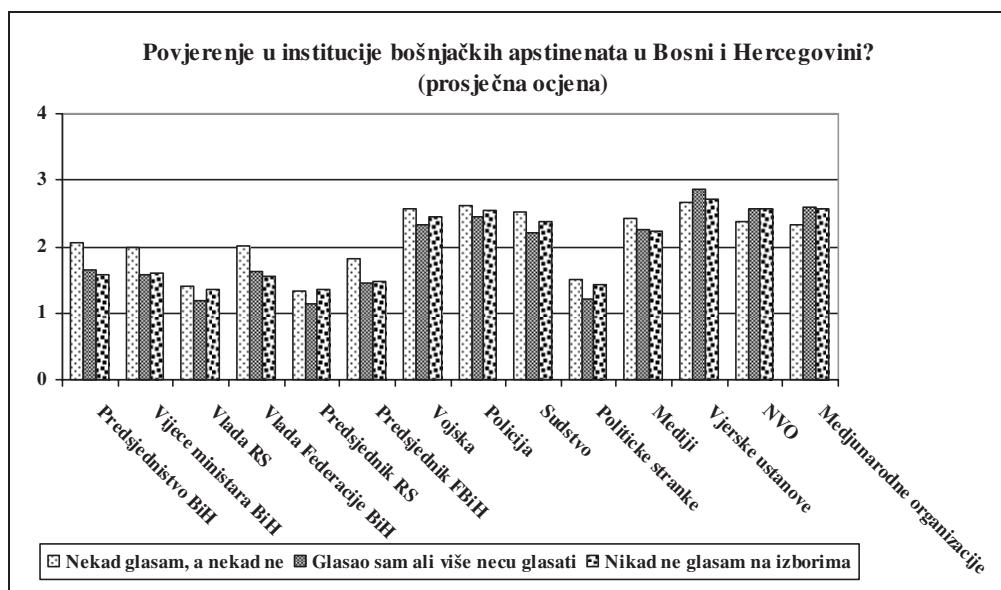
			MD	SE	p
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	,25	,097	,009
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,39	,102	,000
Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	-,32	,117	,006
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	,19	,080	,019
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,28	,085	,001
Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	-,32	,108	,003
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,31	,109	,004
Pravna država	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	-,19	,091	,034
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,29	,092	,002
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	-,30	,121	,015
Životni standard	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,25	,090	,007
Socijalna pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	,27	,083	,001
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,42	,087	,000

Bošnjaci koji nikada ne izlaze na izbole se značajno razlikuju od onih koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,009$), i od onih koji su glasali, ali više neće ($p= 0,000$) kada govore o važnosti „borbe protiv korupcije“. S druge strane, onima koji nikada ne glasaju na izborima je važnija izgradnja „humanog društva“ od ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,006$). Ispitanici koji nikada ne izlaze na izbole se značajno razlikuju od ispitanika koji nekad glasaju a nekad ne ($p= 0,019$) i onih koji su glasali, ali više neće ($p= 0,001$) kada se govori o potrebi za većim „zapošljavanjem“. Bošnjaci koji su do sada glasali, ali više neće, se značajno razlikuju od onih koji nikada ne glasaju ($p= 0,003$) i onih koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,004$), kada se radi o važnosti „socijalne jednakosti“. Kada se govori o

vrijednosti „pravna država“ ispitanici koji su glasali, ali više neće, se značajno razlikuju od ispitanika koji nikada ne glasaju ($p= 0,002$) ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,034$). Ispitanici koji nikada ne glasaju na izborima se značajno razlikuju od ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,015$), kada se govori o važnosti razvoja „demokratije“ u društvu, kao i od onih ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p=0,007$) kada se govori o podizanju „životnog standarda“ građana. Na društvenoj vrijednosti „socijalna pravda“ ispitanici koji nikada ne glasaju se značajno razlikuju od ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,001$), i onih koji su glasali, ali više neće ($p= 0,000$).

Dobijeni rezultati na jasno pokazuju da se među bošnjačkim apstinentima izdvajaju oni koji nikada ne glasaju kao grupa koja se najviše razlikuje od druge dvije grupe.

9.5 Povjerenje bošnjačkih apstinenata u institucije BiH

Grafikon 13.

Rezultati koje smo dobili na bošnjačkim apstinentima pokazuju da se najviše vjeruje vjerskim ustanovama, a slijede policija, nevladine organizacije, međunarodna zajednica, vojska, sudstvo i mediji. Najmanje

se vjeruje institucijama iz Republike Srpske i političkim partijama. Među onima koji su glasali, ali više neće glasati, institucije od najvećeg povjerenja su: vjerske ustanove, nevladin sektor i međunarodna zajednica i policija, dok je najmanje povjerenja prisutno prema institucijama Republike Srpske. Oni koji nikada ne glasaju na izborima najviše vjeruju vjerskim ustanovama, policiji, međunarodnoj zajednici, nevladinom sektoru, a najmanje predsjedniku i Vladi Republike Srpske. Ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, najviše vjeruju vjerskim ustanovama, a slijede policija, vojska, sudstvo i mediji.

Tabela 101. Povjerenje bošnjačkih apstinenata u pojedine institucije

		N	M	SD	SE
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.05	1.022	.083
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	1.64	.863	.078
	Nikad ne glasam na izborima.	140	1.57	.899	.076
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	151	1.99	1.000	.081
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	1.57	.771	.070
	Nikad ne glasam na izborima.	140	1.60	.980	.083
Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	151	1.41	.760	.062
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	1.18	.427	.039
	Nikad ne glasam na izborima.	140	1.35	.786	.066
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.02	1.055	.086
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	1.62	.816	.074
	Nikad ne glasam na izborima.	140	1.54	.909	.077
Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	151	1.34	.731	.059
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	1.14	.371	.034
	Nikad ne glasam na izborima.	140	1.36	.823	.070
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	151	1.81	.936	.076
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	1.45	.762	.069
	Nikad ne glasam na izborima.	140	1.49	.827	.070
Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.56	1.289	.105
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	2.33	1.223	.111
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2.45	1.343	.113

Policija	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.62	1.275	.104
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	2.46	1.221	.111
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2.54	1.385	.117
Sudstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.53	1.253	.102
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	2.20	1.197	.108
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2.37	1.288	.109
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	151	1.50	.871	.071
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	1.21	.502	.045
	Nikad ne glasam na izborima.	140	1.44	.884	.075
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.42	1.235	.101
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	2.25	1.080	.098
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2.23	1.231	.104
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.66	1.270	.103
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	2.86	1.363	.123
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2.71	1.354	.114
Nevladine organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.37	1.158	.094
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	2.58	1.120	.101
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2.56	1.170	.099
Međunarodne organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	151	2.33	1.165	.095
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	2.60	1.140	.103
	Nikad ne glasam na izborima.	140	2.58	1.235	.104

Među bošnjačkim apstinentima najveće povjerenje u Predsjedništvo BiH nalazimo kod ispitanika koji nekad glasaju na izborima, a nekada ne, potom slijede oni koji su glasali, ali više neće to da čine, dok ovim institucijama najmanje vjeruju ispitanici koji nikada ne glasaju. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna ($p= 0,000$). Vijeću ministara najviše vjeruju Bošnjaci koji nekad glasaju, a nekad ne, a slijede oni koji nikada ne izlaze na izbole i oni koji su glasali, ali više neće ($p= 0,000$). Vladi Republike Srpske najviše vjeruju ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, a slijede oni koji nikada ne izlaze na izbole i oni koji su glasali, ali više neće ($p= 0,000$).

o,046). Među bošnjačkim apstinentima najveće povjerenje u Vladu Federacije BiH nalazimo kod ispitanika koji nekad glasaju, a nekada ne, a potom slijede oni koji su glasali, ali više neće to da čine, dok ovim institucijama najmanje vjeruju ispitanici koji nikada ne glasaju i ova razlika je statistički značajna ($p= 0,000$). Postoji statistički značajna ($p= 0,000$) razlika između tri grupe apstinenata kada se radi o povjerenju u predsjednika Federacije BiH. Njemu najviše vjeruju ispitanici koji nekad glasaju, a nekada ne, a slijede oni koji nikada ne glasaju i oni koji su glasali, ali više neće. Političkim partijama najviše vjeruju Bošnjaci koji nekad glasaju, a nekada ne, a slijede oni koji nikada ne izlaze na izbore i oni koji su glasali, ali više neće ($p= 0, 018$).

Kao što možemo da vidimo iz dobijenih rezultata, ispitanici koji kalkulišu glasanjem od izbora do izbora imaju najviše povjerenja u institucije sistema, u odnosu da druge dvije kategorije apstinenata.

Tabela 101.1 Rangovi

		N	MR
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekada ne.	151	240,89
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	193,95
	Nikad ne glasam na izborima.	140	181,81
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekada ne.	151	239,60
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	190,98
	Nikad ne glasam na izborima.	140	185,80
Vlada RS	Nekad glasam, a nekada ne.	151	219,52
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	193,11
	Nikad ne glasam na izborima.	140	205,59
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekada ne.	151	240,00
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	197,80
	Nikad ne glasam na izborima.	140	179,43

Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	151	214,08
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	193,16
	Nikad ne glasam na izborima.	140	211,43
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	151	235,69
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	189,29
	Nikad ne glasam na izborima.	140	191,49
Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	151	216,99
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	196,15
	Nikad ne glasam na izborima.	140	205,69
Policija	Nekad glasam, a nekad ne.	151	214,54
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	199,64
	Nikad ne glasam na izborima.	140	205,28
Sudstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	151	222,15
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	189,93
	Nikad ne glasam na izborima.	140	205,53
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	151	219,94
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	188,16
	Nikad ne glasam na izborima.	140	209,46
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	151	218,79
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	203,80
	Nikad ne glasam na izborima.	140	197,07
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	151	201,45
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	218,18
	Nikad ne glasam na izborima.	140	203,24
Nevladine organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	151	193,88
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	216,27
	Nikad ne glasam na izborima.	140	213,06
Međunarodne organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	151	191,16
	Glasao sam, ali više neću glasati.	122	217,82
	Nikad ne glasam na izborima.	140	214,66

Tabela 101.2 Test statistici

Međunarodne organizacije									
	NVO								
	Vjerske ustanove								
	Mediji								
	Političke stranke								
	Sudstvo								
	Policija								
	Vojска								
	Predsjednik Federacije BiH								
	Predsjednik RS								
	Vlada Federacije BiH								
	Vlada RS								
	Vijeće ministara BiH								
	Predsjednišvo BiH								
Hi Square	23,638	21,576	6,168	23,728	4,892	17,827	2,231	1,168	5,283
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2
p	,000	,000	,046	,000	,087	,000	,328	,558	,018
								,071	,258
								,446	,210
								,104	,104

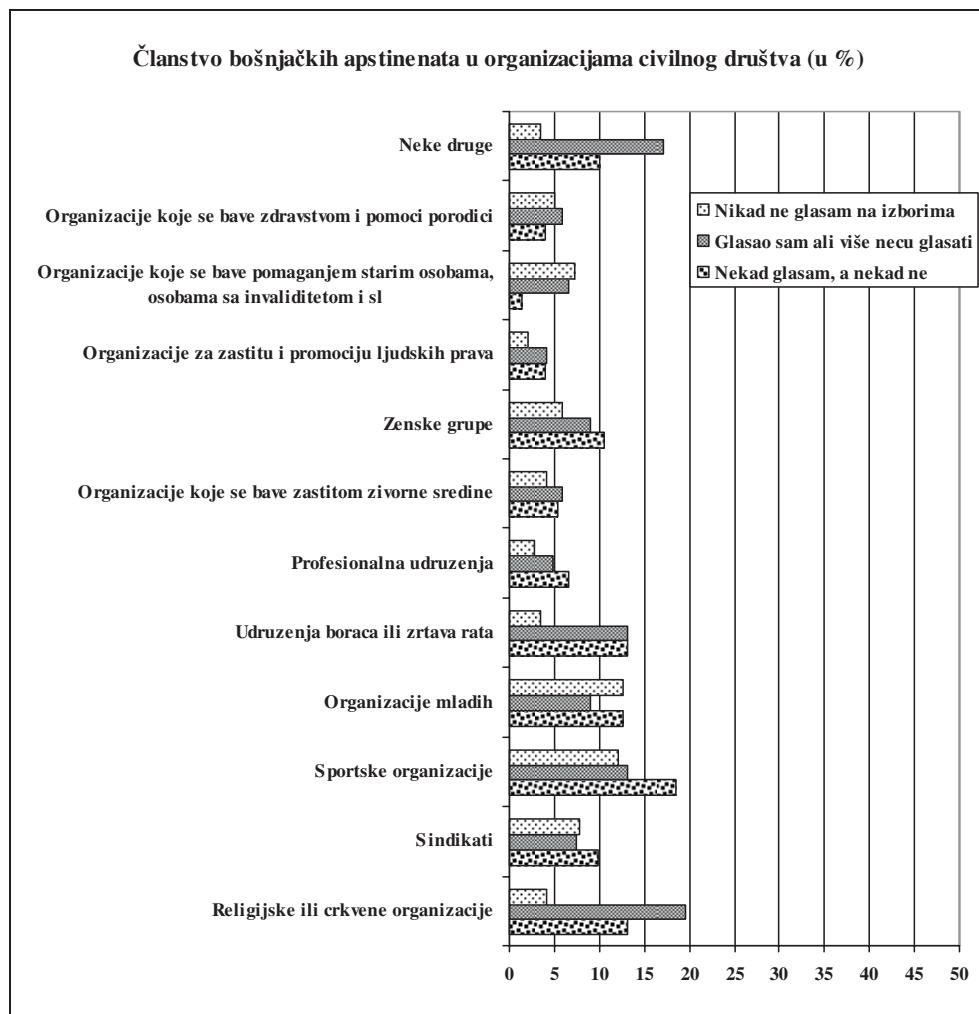
Tabela 101.3 LSD

			MD	SE	p
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	.407	.114	.000
		Nikad ne glasam na izborima.	.475	.110	.000
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	.421	.113	.000
		Nikad ne glasam na izborima.	.387	.109	.000
Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	.230	.084	.006
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	-.170	.085	.047
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	.397	.114	.001
		Nikad ne glasam na izborima.	.484	.110	.000
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	.357	.104	.001
		Nikad ne glasam na izborima.	.322	.100	.001
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	.290	.096	.003
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	-.230	.097	.019

Predsjedništvu BiH najviše vjeruju Bošnjaci koji nekad glasaju, a nekad ne, i oni se značajno razlikuju od onih koji su glasali, ali više neće ($p= 0,000$), i onih koji nikada ne glasaju ($p= 0,000$). Slična situacija je i kod povjerenja u Vijeće ministara BiH, gdje se oni koji nekad glasaju, a nekad ne, značajno razlikuju od onih koji su glasali, ali više neće ($p= 0,000$), i onih koji nikada ne glasaju ($p= 0,000$). Kada se govori o Vladi Republike Srpske, tu imamo situaciju da se ispitanici koji su glasali, ali više neće, značajno razlikuju od ispitanika koji nikad ne glasaju ($p= 0,047$) i onih koji nekad glasaju, a nekad ne ($p= 0,006$). Ispitanici koji nekad glasaju, a

nekad ne, razlikuju se značajno od onih koji su glasali, ali više neće ($p=0,001$), i onih koji nikada ne glasaju ($p=0,000$) kada se radi o podršci Vlade Federacije BiH. Slična situacija je i kod povjerenja u predsjednika Federacije BiH, gdje se oni koji nekad glasaju, a nekad ne, značajno razlikuju od onih koji su glasali, ali više neće ($p=0,001$), i onih koji nikada ne glasaju ($p=0,001$). Bošnjaci koji su glasali, ali više neće, se razlikuju od onih koji nekad glasaju, a nekad ne, ($p=0,003$) i onih koji nikada ne glasaju ($p=0,019$).

9.6 Članstvo bošnjačkih apstinenata u organizacijama civilnog društva

Grafikon 14.

Bošnjački apstinenti u Bosni i Hercegovini najčešće su članovi sportskih i vjerskih organizacija, a slijede organizacije mladih, udruženja borca i žrtava rata, ženske grupe i sindikati. Najmanji broj članova nalazimo u organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava. Ispitanici koji nikada ne izlaze na izbore najčešće su članovi neke omladinske ili sportske organizacije ili sindikata. Među onima koji su glasali, ali više neće, najviše ima članova vjerskih organizacija, a slijede sportske organizacije i udruženja boraca ili žrtava rata. Ispitanici koji nekada glasaju, a nekad ne, najčešće su članovi sportskih organizacija, a slijede vjerska udruženja, organizacije mladih i udruženja boraca ili žrtava rata.

Sada ćemo da vidimo da li su razlike između ove tri kategorije apstinenata statistički značajne.

Tabela 102. Članstvo bošnjačkih apstinenata u religijskim ili crkvenim organizacijama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	1,3%	,0%	,0%	,5%
Nisam član.	N	129	98	134	361
	%	85,4%	80,3%	95,7%	87,4%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	16	12	3	31
	%	10,6%	9,8%	2,1%	7,5%
Aktivan sam član.	N	4	12	3	19
	%	2,6%	9,8%	2,1%	4,6%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 102.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
23,868	6	,001

Razlika između bošnjačkih apstinenta je statistički značajna ($V=23,868$, $df= 6$, $p= 0,001$) s obzirom na članstvo u nekim vjerskim organizacijama. Najviše pripadnika vjerskih organizacija nalazimo kod onih koji su glasali, ali više neće (19,6%), a slijede oni koji nekada glasaju, a nekad ne (13,2%), i oni koji nikada ne glasaju (4,2%).

Tabela 103. Članstvo bošnjačkih apstinenata u sindikatima

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	1,3%	,0%	,0%	,5%
Nisam član.	N	134	113	129	376
	%	88,7%	92,6%	92,1%	91,0%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	11	8	10	29
	%	7,3%	6,6%	7,1%	7,0%
Aktivan sam član.	N	4	1	1	6
	%	2,6%	,8%	,7%	1,5%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 103.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
6,015	6	,422

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije bošnjačkih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u sindikatima ($V= 6,015$, $df= 6$ $p= 0,422$).

Tabela 104. Članstvo bošnjačkih apstinenata u sportskim organizacijama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	1,3%	,0%	,0%	,5%
Nisam član.	N	121	106	123	350
	%	80,1%	86,9%	87,9%	84,7%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	15	10	9	34
	%	9,9%	8,2%	6,4%	8,2%
Aktivan sam član.	N	13	6	8	27
	%	8,6%	4,9%	5,7%	6,5%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 104.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
6,786	6	,341

Kada se govori o članstvu tri kategorije bošnjačkih apstinenata u sportskim organizacijama moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V= 6,789$, $df= 6$, $p= 0,341$).

Tabela 105. Članstvo bošnjačkih apstinenata u organizacijama mladih

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	1	0	4
	%	2,0%	,8%	,0%	1,0%
Nisam član.	N	129	110	121	360
	%	85,4%	90,2%	86,4%	87,2%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	8	6	13	27
	%	5,3%	4,9%	9,3%	6,5%
Aktivan sam član.	N	11	5	6	22
	%	7,3%	4,1%	4,3%	5,3%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 105.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
7,366	6	,288

Kada je riječ o članstvu tri grupe bošnjačkih apstinenata u organizacijama mladih, vidimo da ne postoji statistički značajna razlike između njih ($V= 7,366$, $df= 6$, $p= 0,288$).

Tabela 106. Članstvo bošnjačkih apstinenata u udruženjima boraca ili žrtava posljednjih ratova

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	1,3%	,0%	,0%	,5%
Nisam član.	N	129	106	135	370
	%	85,4%	86,9%	96,4%	89,6%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	12	7	3	22
	%	7,9%	5,7%	2,1%	5,3%
Aktivan sam član.	N	8	9	2	19
	%	5,3%	7,4%	1,4%	4,6%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 106.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
14,507	6	,024

Najveći procenat članova udruženja boraca i žrtava rata nalazimo kod ispitanika koji su glasali, ali više neće (13,1%), a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne (13,2%), i oni koji nikada ne glasaju (3,5%). Ova razlika je statistički značajna ($V=14,507$, $df=6$, $p=0,024$).

**Tabela 107. Članstvo bošnjačkih apstinenata u profesionalnim
udruženjima**

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	2	0	4
	%	1,3%	1,6%	,0%	1,0%
Nisam član.	N	139	114	136	389
	%	92,1%	93,4%	97,1%	94,2%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	6	4	2	12
	%	4,0%	3,3%	1,4%	2,9%
Aktivan sam član.	N	4	2	2	8
	%	2,6%	1,6%	1,4%	1,9%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 107.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4,671	6	,587

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije bošnjačkih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u strukovnim udruženjima ($V= 4,671$, $df= 6$, $p= 0,587$).

Tabela 108. Članstvo bošnjačkih apstinenata u organizacijama koje se bave zaštitom životne sredine

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	1	3
	%	1,3%	,0%	,7%	,7%
Nisam član.	N	141	115	133	389
	%	93,4%	94,3%	95,0%	94,2%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	6	4	3	13
	%	4,0%	3,3%	2,1%	3,1%
Aktivan sam član.	N	2	3	3	8
	%	1,3%	2,5%	2,1%	1,9%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 108.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
2,928	6	,818

Kada se govori o članstvu tri kategorije bošnjačkih apstinenata u organizacijama koje se bave zaštitom životne sredine, moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V= 2,928$, $df= 6$, $p= 0,818$).

Tabela 109. Članstvo bošnjačkih apstinenata u ženskim grupama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	1,3%	,0%	,0%	,5%
Nisam član.	N	133	111	132	376
	%	88,1%	91,0%	94,3%	91,0%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	10	6	4	20
	%	6,6%	4,9%	2,9%	4,8%
Aktivan sam član.	N	6	5	4	15
	%	4,0%	4,1%	2,9%	3,6%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 109.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
6,260	6	,395

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u udruženjima za zaštitu ženskih prava ($V=6,260$, $df=6$, $p=0,395$).

**Tabela 110. Članstvo bošnjačkih apstinenata u organizacijama za
zaštitu i promociju ljudskih prava**

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	1,3%	,0%	,0%	,5%
Nisam član.	N	143	117	137	397
	%	94,7%	95,9%	97,9%	96,1%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	5	3	3	11
	%	3,3%	2,5%	2,1%	2,7%
Aktivan sam član.	N	1	2	0	3
	%	,7%	1,6%	,0%	,7%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 110.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
6,371	6	,383

Kada je riječ o članstvu tri grupe bošnjačkih apstinenata u organizacijama za zaštitu i promociju ljudskih prava, vidimo da ne postoji statistički značajna razlika između njih ($V= 6,371$, $df= 6$, $p= 0,383$).

Tabela 111. Članstvo bošnjačkih apstinenata u organizacijama koje se bave pomaganjem starim osobama, osobama sa invaliditetom i sl.

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	1,3%	,0%	,0%	,5%
Nisam član.	N	147	114	130	391
	%	97,4%	93,4%	92,9%	94,7%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	2	4	5	11
	%	1,3%	3,3%	3,6%	2,7%
Aktivan sam član.	N	0	4	5	9
	%	,0%	3,3%	3,6%	2,2%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 111.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
10,489	6	,106

Tri grupe bošnjačkih apstinenata se međusobno statistički ne razlikuju s obzirom na članstvo u organizacijama koje se bave pomaganjem starim i osobama sa invaliditetom ($V= 10,489$, $df= 6$, $p= 0,106$).

Tabela 112. Članstvo bošnjačkih apstinenata u organizacijama koje se bave zdravstvom i pomoći porodicama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	0	0	2
	%	,3%	,0%	,0%	,5%
Nisam član.	N	143	115	133	391
	%	94,7%	94,3%	95,0%	94,7%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	2	4	4	10
	%	,3%	,3%	,9%	,4%
Aktivan sam član.	N	4	3	3	10
	%	,6%	,5%	,1%	,4%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 112.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
4,782	6	,572

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u udruženjima koja se bave zdravstvom i pomoći porodicama ($V= 4,782$, $df= 6$, $p= 0,572$).

Tabela 113. Članstvo bošnjačkih apstinenata u nekim drugim organizacijama

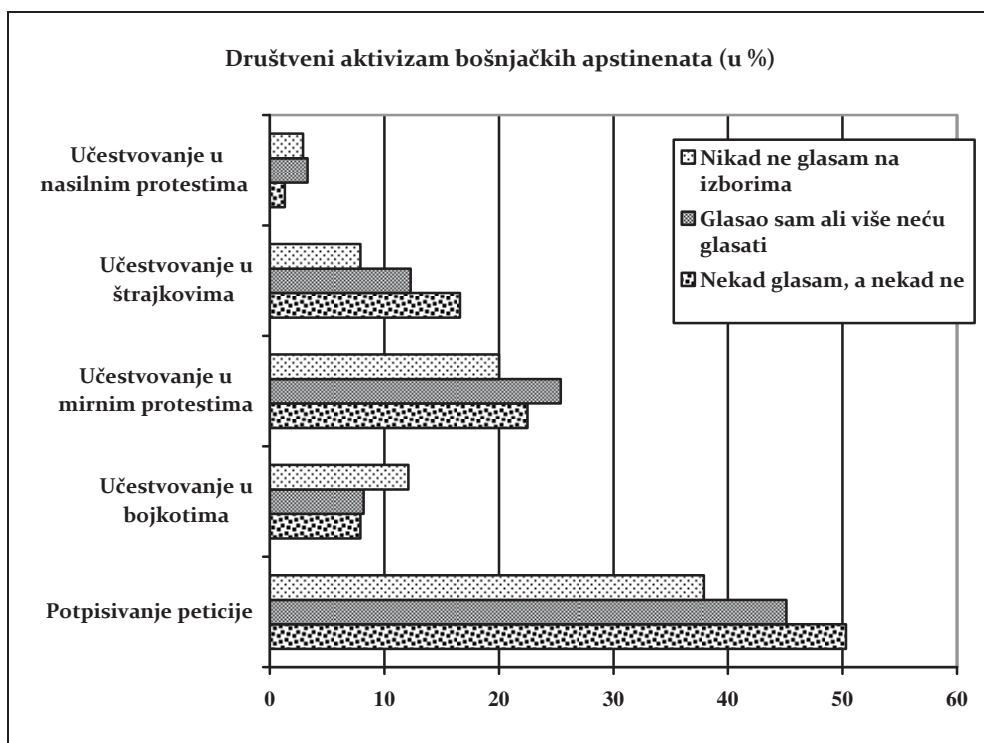
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	0	0	3
	%	,0%	,0%	,0%	,7%
Nisam član.	N	133	101	135	369
	%	88,1%	82,8%	96,4%	89,3%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	6	15	2	23
	%	,4%	,12,3%	,9%	,5,6%
Aktivan sam član.	N	9	6	3	18
	%	,6%	,4,9%	,2,1%	,4,4%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 113.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
24,070	6	,001

Postoji statistički značajna razlika među bošnjačkim apstinentima ($V= 24,070$, $df= 6$, $p= 0,001$) s obzirom na to da li su članovi nekih drugih organizacija. Među onima koji su glasali, ali više neće, nalazimo najveći procenat članova nekih drugih organizacija (17,2%), a slijede oni koji manipulišu izlaskom na izbore (10%) i oni koji nikada ne glasaju (3,5%).

9.7 Društveni aktivizam bošnjačkih apstinenata

Grafikon 15.

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 15, najveći broj apstinenata koji pripadaju bošnjačkoj etničkoj grupi je učestvovalo u potpisivanju neke peticije, a slijede učešće u mirnim protestima, štrajkovima i bojkotima. Možemo reći da najviše aktivizma nalazimo među ispitanicima koji nekad glasaju, a nekad ne, i onih koji su glasali, ali više neće. Najmanje aktivizma

je prisutno kod pravih apstinenata, koji u odnosu na druge najviše učestvuju u bojkotima.

Tabela 114. Da li ste u posljednjih godinu dana potpisali peticiju?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	0	0	3
	%	2,0%	,0%	,0%	,7%
Učestvovao	N	76	55	53	184
	%	50,3%	45,1%	37,9%	44,6%
Nije učestvovao	N	72	67	87	226
	%	47,7%	54,9%	62,1%	54,7%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 114.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
10,531	4	,032

Ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, u najvećem procentu (50,3%) su učestvovali u potpisivanju neke od peticija, dok je to učinilo 45,1% onih koji su glasali, ali više neće, i 37,9% onih koji nikada ne izlaze na izbore. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 10,531$, $df= 4$, $p= 0,032$).

Tabela 115. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u bojkotima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	4	1	1	6
	%	2,6%	,8%	,7%	1,5%
Učestvovao	N	12	10	17	39
	%	7,9%	8,2%	12,1%	9,4%
Nije učestvovao	N	135	111	122	368
	%	89,4%	91,0%	87,1%	89,1%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 115.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4,099	4	,393

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova koji su nešto bojkotovali ($V= 4,099$, $df= 4$, $p= 0,393$).

Tabela 116. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u mirnim protestima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	0	0	3
	%	2,0%	,0%	,0%	,7%
Učestvovao	N	34	31	28	93
	%	22,5%	25,4%	20,0%	22,5%
Nije učestvovao	N	114	91	112	317
	%	75,5%	74,6%	80,0%	76,8%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 116.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
6,350	4	,174

Tri grupe bošnjačkih apstinenata se međusobno statistički ne razlikuju s obzirom na to da li su učestvovali u mirnim protestima ili ne ($V= 6,350$, $df= 4$, $p= 0,174$).

Tabela 117. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u štrajkovima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	1	1	5
	%	2,0%	,8%	,7%	1,2%
Učestvovao	N	25	15	11	51
	%	16,6%	12,3%	7,9%	12,3%
Nije učestvovao	N	123	106	128	357
	%	81,5%	86,9%	91,4%	86,4%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 117.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
6,482	4	,166

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova koji su štrajkovali u posljednjih godinu dana ($V= 6,482$, $df= 4$, $p= 0,166$).

Tabela 118. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u nasilnim protestima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	1	1	5
	%	2,0%	,8%	,7%	1,2%
Učestvovao	N	2	4	4	10
	%	1,3%	3,3%	2,9%	2,4%
Nije učestvovao	N	146	117	135	398
	%	96,7%	95,9%	96,4%	96,4%
Total	N	151	122	140	413
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 118. 1 Hi-kvadrat test

V	df	p
2,425	4	,658

Mali je procenat ispitanika u sve tri kategorije apstinenata koje su učestvovale u nasilnim protestima i između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V = 2,425$, $df = 4$, $p = 0,658$).

9.8 Rasprava

Rezultati istraživanja pokazuju da među bošnjačkim apstinentima postoje značajne razlike na svim mjerenim sociodemografskim varijablama. Među muškarcima nalazimo veći procenat onih koji nekad glasaju, a nekad ne, i onih koji su glasali, ali više neće, dok među ženama imamo najveći procenat onih koji nikada ne glasaju. Među stanovnicima sela nalazimo više ispitanika koji su razočarani u politku i neće više glasati na izborima, dok među gradskim stanovništvom ima više ispitanika koji nikada ne izlaze na izbore. Starost ispitanika značajno utiče na vrstu apstinencije kod Bošnjaka. Među mladima je skoro polovina onih koji nikada ne glasaju na izborima, dok među ispitanicima starosti od 45 do 59 godina najveći je procenat onih koji kalkulišu izlaskom na izbore. Nešto manje od polovine ispitanika starijih od 60 godina je razočarano u domaću politiku i političare i više neće glasati na izborima, iako su to ranije činili. Najmanje obrazovani Bošnjaci su podjednako raspoređeni su sve tri kategorije apstinenta, dok među zanatlijama nalazimo najveći procenat razočaranih apstinenata koji više neće glasati. Među ispitanicima sa završenim četvrtim stepenom srednje škole najviše je pravih apstinenata, dok je među visoko obrazovanim najveći procenat onih koji kalkulišu svojim izlaskom na izbore.

Za politička dešavanja u Bosni i Hercegovini su najviše zainteresovani ispitanici koji nekad glasaju na izborima, a nekad ne, slijede oni koji su nekad glasali, ali više neće. Politika najmanje interesuje one koji nikada ne glasaju. Televizija dominira kao medij kada se radi o informisanju o politici, dok su dnevne novine, radio i interent skoro međusobno izjednačene po važnosti.

Dobijeni rezultati na sociopsihološkim varijablama pokazuju da kod bošnjačkih apstinenata najviše izraženi dogmatizam, odnos prema vođi i kosmoplitizam, dok je varijabla cilj opravdava sredstvo najmanje izražena. Utisak je da su bošnjački apstinenti prilično homogena grupa, jer se međusobno značajno razlikuju samo na varijabli liberalizam, dok kod

ostalih varijabli (nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam i konzervativistička autoritarnost) ta razlika nije statistički značajna.

Tri kategorije bošnjačkih apstinenata se međusobno razliku u 8 od 17 ponuđenih društvenih vrijednosti (borba protiv kriminala i korupcije, svaranje humanijeg društva, zapošljavanje, socijalna jednakost, pravna država, razvoj demokratije, bolji životni standard, uspostavljanje socijalne pravde), što nam govori da ove tri grupe imaju donekle različite prioritete kada se govori o društvenim ciljevima. Dobijeni rezultati nam jasno pokazuju da se među bošnjačkim apstinentima izdvajaju oni koji nikada ne glasaju, od ostale dvije kategorije ispitanika, dok među ispitanicima koji su glasali, ali više neće nalazimo najveću podršku ostvarivanju ovih ciljeva.

Rezultati koje smo dobili anketiranjem bošnjačkih apstinenata pokazuju da se najviše vjeruje vjerskim ustanovama, a slijede policija, nevladine organizacije, međunarodna zajednica, vojska, sudstvo i mediji. Najmanje se vjeruje institucijama Republike Srpske i političkim partijama. Ispitanici koji kalkulišu glasanjem od izbora do izbora imaju najviše povjerenja u institucije sistema, u odnosu da druge dvije kategorije apstinenata.

Bošnjački apstinenti su najčešće članovi sportskih i vjerskih organizacija, a slijede organizacije mladih, udruženja borca i žrtava rata, ženske grupe i sindikati. Najmanji broj članova nalazimo u organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava. Među ovim apstinentima nalazimo statistički značajne razlike kod članstva u nekim vjerskim organizacijama i udruženjima boraca i žrtava. U oba slučaja najviše članova ovih organizacija nalazimo među ispitanicima koji su glasali, ali više neće, a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne, i oni koji nikada ne glasaju.

Kada se govori o društvenoj participaciji bošnjačkih apstinenata, vidimo da je najveći broj apstinenata učestvovalo u potpisivanju neke peticije, a slijede učešće u mirnim protestima, štrajkovima i bojkotima. Možemo reći da najviše aktivizma nalazimo među ispitanicima koji nekad glasaju, a nekad ne, i onih koji su glasali, ali više neće. Najmanje aktivizma nalazimo kod pravih apstinenata, koji u odnosu na druge najviše učestvuju u bojkotima. Ipak, razlika između ove tri kategorije apstinenata su značajne samo kod potpisivanja peticije.

10 APSTINENTI MEĐU HRVATIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

10.1 Sociodemografske karakteristike

Prije nego što počnemo analizu sociodemografskih varijabli na uzorku hrvatskih apstinenata, važno je da naglasimo da ove rezultate treba uzeti sa rezervom, jer ukupan broj ispitanika iznosi 155.

Tabela 119. Tri kategorije apstinenata Hrvata i razlike po polu

		Muškarci	Žene	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	33	35	68
	%	48,5%	40,2%	43,9%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	25	33	58
	%	36,8%	37,9%	37,4%
Nikad ne glasam na izborima.	N	10	19	29
	%	14,7%	21,8%	18,7%
Total	N	68	87	155
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 119.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
1,651	2	,438

Ne postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena hrvatske etničke grupe kada se radi o vrsti apstinenata ($V=1,651$, $df=2$, $p=0,438$).

Tabela 120. Tri kategorije apstinenata Hrvata i razlike po tipu naselja u kojem žive

		Grad	Selo	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	39	29	68
	%	46,4%	40,8%	43,9%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	29	29	58
	%	34,5%	40,8%	37,4%
Nikad ne glasam na izborima.	N	16	13	29
	%	19,0%	18,3%	18,7%
Total	N	84	71	155
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 120.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
,696	2	,706

Bez obzira da li Hrvati u Bosni i Hercegovini dolaze sa sela ili grada, ne postoji između njih statistički značajna razlika ($V= 0,696$, $df= 2$, $p= 0,706$) kada se radi o pripadnosti jednoj od kategorija apstinenata.

Tabela 121. Tri kategorije apstinenata Hrvata i razlike po starosti ispitanika

		Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	Stariji od 60 godina	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	4	30	24	10	68
	%	19,0%	48,4%	53,3%	37,0%	43,9%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	8	20	16	14	58
	%	38,1%	32,3%	35,6%	51,9%	37,4%
Nikad ne glasam na izborima.	N	9	12	5	3	29
	%	42,9%	19,4%	11,1%	11,1%	18,7%
Total	N	21	62	45	27	155
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0 %

Tabela 121.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
15,213	6	,019

Hrvati u Bosni i Hercegovini se značajno razlikuju s obzirom na vrstu apstinencije i godina starosti ispitanika ($V= 15,213$, $df= 6$, $p= 0,019$). Što su ispitanici mlađi, to je procenat onih koji nikada ne izlaze na izbole veći. Interesantno je da među razočaranim glasačima najviše nalazimo ispitanike starije od 60 godina (51,9%), dok procenat u ostalim starosnim kategorijama iznosi oko 35%. Među ispitanicima koji nekad glasaju, a nekad ne, najviše je onih starosti između 45 i 59 godina (53,3%), a slijede Hrvati starosti između 30 i 44 godine (48,4%), stariji od 60 godina (37%) i mlađi od 29 godina (19%).

Tabela 122. Tri kategorije apstinenata Hrvata i razlike po obrazovanju ispitanika

		Bez odgovora	Osnovna škola	Zanat	Srednja škola 4 stepen	Viša i visoka škola	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	0	7	11	30	20	68
	%	,0%	29,2%	39,3%	47,6%	52,6%	43,9%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	1	17	10	21	9	58
	%	50,0%	70,8%	35,7%	33,3%	23,7%	37,4%
Nikad ne glasam na izborima.	N	1	0	7	12	9	29
	%	50,0%	,0%	25,0%	19,0%	23,7%	18,7%
Total	N	2	24	28	63	38	155
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 122.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
19,161	8	,014

Hrvati u Bosni i Hercegovini se značajno razlikuju s obzirom na vrstu apstinencije i stepene obrazovanja ($V= 19,161$, $df= 8$, $p= 0,014$). Sa porastom obrazovanja pripadnika hrvatske etničke grupe u Bosni i Hercegovini, raste i procenat ispitanika koji kalkulišu izlaskom na izbole tj. nekad glasaju, a nekad ne. Među najmanje obrazovanim Hrvatima nalazimo najveći procenat onih koji su glasali, ali više neće (70,8%), dok to isto tvrdi svaki treći ispitanik sa završenom srednjom školom. Među onima koji nikada ne izlaze na izbole se nalazi svaki četvrti Hrvat sa završenom srednjom školom – treći stepen (25%), kao i ispitanici sa završenom višom i visokom školom (23,7%). Među Hrvatima sa srednjom školom – četvrti stepen nalazimo najmanji procenat (19%) onih koji nikada ne izlaze na izbole.

Tabela 123. Kako procjenjujete svoj interes za politiku?

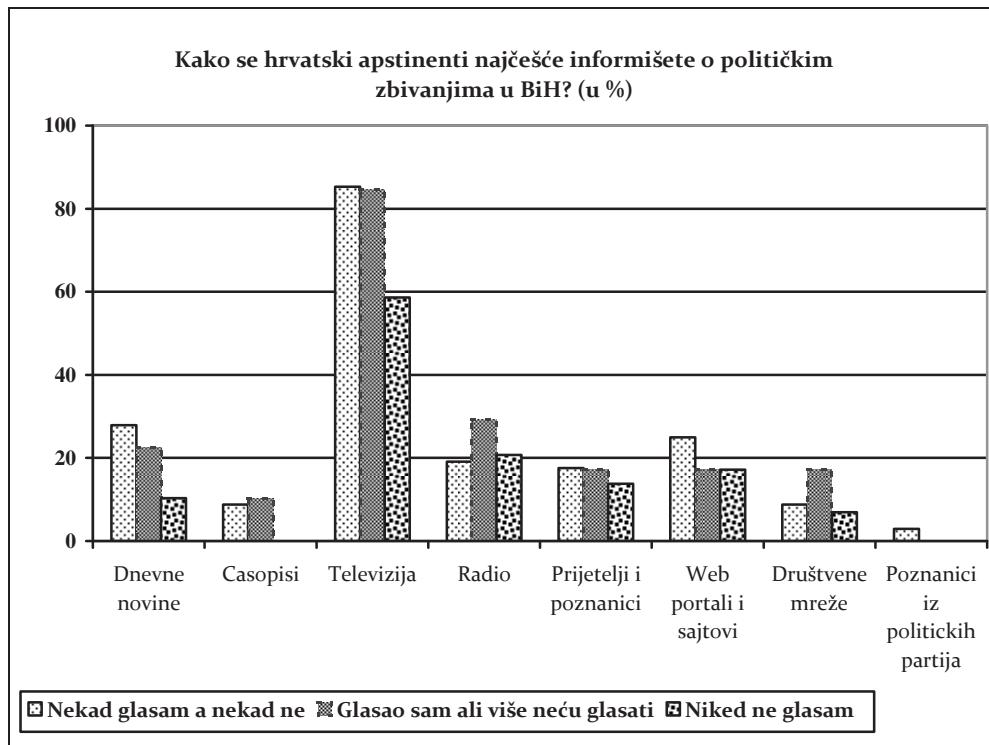
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	2	1	0	3
	%	2.9%	1.7%	0.0%	1.9%
Uglavnom sam zainteresovan/a	N	29	11	1	41
	%	42.6%	19.0%	3.4%	26.5%
Niti sam zainteresovan/a, niti sam nezainteresovan/a	N	29	38	11	78
	%	42.6%	65.5%	37.9%	50.3%
Uglavnom sam nezainteresovan/a	N	8	8	17	33
	%	11.8%	13.8%	58.6%	21.3%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 123.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
42.456	6	.000

Postoji statistički značajna razlika između tri kategorije hrvatskih apstinenata s obzirom na njihovu zainteresovanost za politiku ($V= 42,456$, $df= 6$, $p= 0,000$). Među ispitanicima koji nekad glasaju, a nekad ne, imamo podjednak procenat onih koji su uglavnom zainteresovani za politiku (42,6%) i oni i jesu i nisu zainteresovani za politiku (42,6%). Kod ispitanika koji su glasali, ali više neće, dvije trećine izjavljuje da su i zainteresovani i nisu za politiku (65,5%), a među onima koji nikada nisu glasali preovladava nezainteresovanost za politiku (58,6%), dok 37,6% i jeste i nije zainteresovano za politiku.

10.2 Kako se hrvatski apstinenti najčešće informišu o političkim zbivanjima

Grafikon 16.

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 16, različite grupe hrvatskih apstinenta o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini se najčešće informišu putem televizije i radija. Slijede dnevne novine, web portal i sajtovi i prijatelji i poznanici. Hrvatski apstinenti se o političkim dešavanjima najmanje informišu putem časopisa i poznanika iz političkih partija. Očekivano je da među ispitanicima koji se najviše informišu o politici nalazimo one koji nekad glasaju, a nekad ne izlaze na izbore, potom oni koji su glasali, ali više neće, i najmanje oni koji nikada ne izlaze na izbore.

Sada ćemo da vidimo da li su razlike između ove tri kategorije apstinenata statistički značajne.

Tabela 124. Informisanje hrvatskih apstinenata putem dnevnih novina

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	49	45	26	120
	%	72.1%	77.6%	89.7%	77.4%
Da	N	19	13	3	35
	%	27.9%	22.4%	10.3%	22.6%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 124.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
3.602	2	.165

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 3,602$ $df= 2$, $p= 0,165$) između tri grupe hrvatskih apstinenata s obzirom na to u kojem procentu se informišu iz dnevnih novina o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 125. Informisanje hrvatskih apstinenata putem časopisa

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	62	52	29	143
	%	91.2%	89.7%	100.0%	92.3%
Da	N	6	6	0	12
	%	8.8%	10.3%	0.0%	7.7%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 125.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
3.095	2	.213

Među hrvatskim apstinentima koji se o politici informišu čitajući časopise ne postoji statistički značajna razlika ($V=3,095$ $df=2$, $p=0,213$).

Tabela 126. Informisanje hrvatskih apstinenata putem televizije

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	10	9	12	31
	%	14.7%	15.5%	41.4%	20.0%
Da	N	58	49	17	124
	%	85.3%	84.5%	58.6%	80.0%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 126.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
10.204	2	.006

O političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini putem televizije se najviše informišu ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne (85,3%), a slijede oni koji su glasali, ali više neće (84,9%). Među onima koji nikada ne izlaze na glasanje nalazi se 58,6% onih koji se o politici u zemlji informišu putem televizije. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna ($V=10,204$ $df=2$, $p=0,006$).

Tabela 127. Informisanje hrvatskih apstinenata putem radija

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	55	41	23	119
	%	80.9%	70.7%	79.3%	76.8%
Da	N	13	17	6	36
	%	19.1%	29.3%	20.7%	23.2%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 127.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
1.952	2	.377

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije hrvatskih apstinenata kada se radi o informisanju o politici putem radija ($V= 1,952$ $df= 2$, $p= 0,377$).

Tabela 128. Informisanje hrvatskih apstinenata preko prijatelja i poznanika

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	56	48	25	129
	%	82.4%	82.8%	86.2%	83.2%
Da	N	12	10	4	26
	%	17.6%	17.2%	13.8%	16.8%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 128.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
.231	2	.891

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= .231$ $df= 2$, $p= 0,891$) između tri grupe apstinenata s obzirom na to u kojem procentu se informišu preko prijatelja i poznanika o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 129. Informisanje hrvatskih apstinenata putem web portala, sajtova ili blogova

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	51	48	24	123
	%	75.0%	82.8%	82.8%	79.4%
Da	N	17	10	5	32
	%	25.0%	17.2%	17.2%	20.6%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 129.1 Hi-kvadrat test

V	df	P
1.402	2	.496

Među hrvatskim apstinentima koji se o politici informišu putem web portala, sajtova ili blogova ne postoji statistički značajna razlika ($V=1,402$ $df=2$, $p=0,496$).

Tabela 130. Informisanje apstinenata putem društvenih mreža (facebook, twiter)

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	62	48	27	137
	%	91.2%	82.8%	93.1%	88.4%
Da	N	6	10	2	18
	%	8.8%	17.2%	6.9%	11.6%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 130.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
2.934	2	.231

Ne postoji statistički značajna razlika ($V=2,934$, $df=2$, $p=0,231$) između tri grupe hrvatskih apstinenata s obzirom na to u kojem procentu se informišu o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini putem društvenih mreža.

Tabela 131. Informisanje apstinenata putem poznanika iz političkih partija

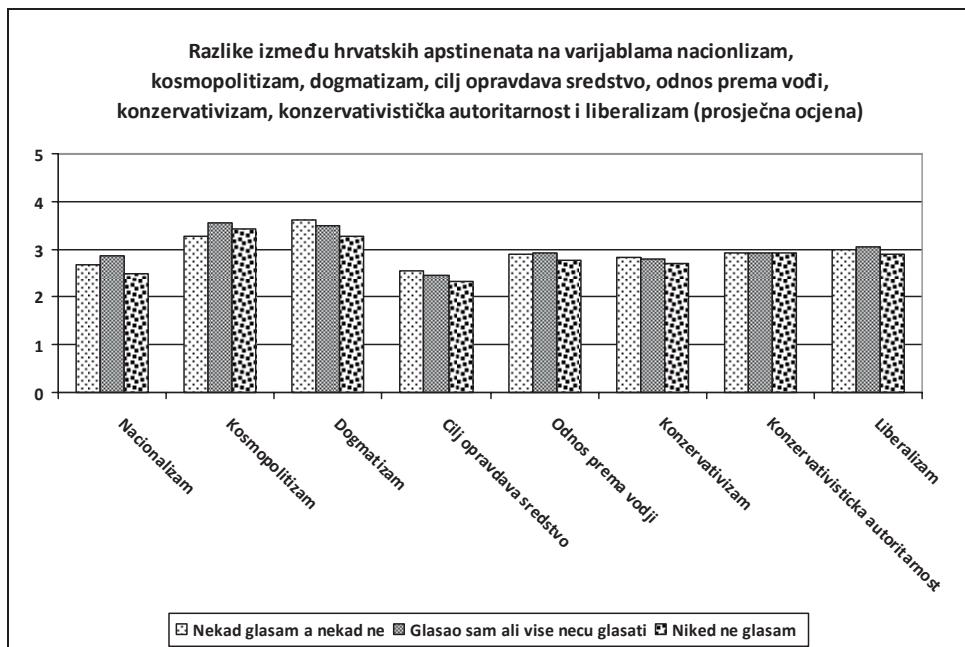
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	66	58	29	153
	%	97.1%	100.0%	100.0%	98.7%
Da	N	2	0	0	2
	%	2.9%	0.0%	0.0%	1.3%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 131.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
2.592	2	0.274

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije hrvatskih apstinenata kada se radi o informisanju o politici preko poznanika iz političkih partija ($V=2,592$ $df=2$, $p=,274$).

10.3 Razlike između hrvatskih apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

Grafikon 17.

Iz grafikona broj 17. možemo da vidimo da su kod hrvatskih apstinenata najviše izraženi kosmoplitzam⁵² i dogmatizam, dok je varijabla cilj opravdava sredstvo najmanje izražena. Osobine koje su najviše izražene kod onih koji ponekad glasaju, a ponekad ne su: kosmopolitizam, dogmatizam i liberalizam. Kod ispitanika koji su glasali, ali više neće, najizraženije osobine su: kosmoplitzam, dogmatizam i liberalizam. Među ispitanicima koji nikada ne glasaju najizraženije su sljedeće osobine: kosmoplitzam, dogmatizam i konzervativistička autoritarnost.

Važno je naglasiti da razlike između ove tri kategorije hrvatskih apstinenata na svim varijablama nisu statistički značajne.

⁵² Moramo da napomenemo da kod varijabli kosmopolitizam i liberalizam što su prosječne vrijednosti više to su ispitanici manje kosmopoliti i liberali.

Tabela 132. Razlike između hrvatskih apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

		N	M	SD	SE
Nacionalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	66	2.6835	.80531	.09913
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	2.8616	.69143	.09158
	Nikad ne glasam na izborima.	28	2.5000	.78188	.14776
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	66	3.2792	.88434	.10885
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	3.5514	.98437	.13038
	Nikad ne glasam na izborima.	27	3.4339	.91771	.17661
Dogmatizam	Nekad glasam, a nekad ne.	68	3.6066	.75164	.09115
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	3.4763	.74614	.09797
	Nikad ne glasam na izborima.	29	3.2802	.72322	.13430
Cilj opravdava sredstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	67	2.5560	.82552	.10085
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.4547	.63380	.08322
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.3362	.64961	.12063
Odnos prema vođi	Nekad glasam, a nekad ne.	67	2.8820	.97566	.11920
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	2.9107	.80774	.10699
	Nikad ne glasam na izborima.	28	2.7532	.99027	.18714
Konzervativizam	Nekad glasam, a nekad ne.	67	2.8209	.81138	.09913
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.7862	.77854	.10223
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.6897	.78118	.14506
Konzervativistička autoritarnost	Nekad glasam, a nekad ne.	67	2.9194	.46976	.05739
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.9138	.43868	.05760
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.9172	.46450	.08626
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	67	3.0000	.66150	.08081
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	3.0379	.58334	.07660
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.8897	.53609	.09955

Iz tabele 132.2 možemo da vidimo da između tri grupe hrvatskih apstinenata u Bosni i Hercegovini ne postoji statistički značajna razlika u stepenu izraženosti nacionalizma ($p= 0,106$), kosmopolitizma ($p= 0,199$)

dogmatizma ($p= 0,217$), kao i na varijabli cilj opravdava sredstvo ($p= 0,339$). Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorija apstinenata na varijablama privrženost vođi ($p= 0,848$), konzervativizmam ($p= 0,746$), konzervativistička autoritarnost ($p= 0,303$) i liberalizam ($p= 0,409$).

Tabela 132.1 Rangovi

		N	MR
Nacionalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	66	72,73
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	85,04
	Nikad ne glasam na izborima.	28	65,30
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	66	68,83
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	82,89
	Nikad ne glasam na izborima.	27	76,22
Dogmatizam	Nekad glasam, a nekad ne.	68	82,37
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	79,27
	Nikad ne glasam na izborima.	29	65,22
Cilj opravdava sredstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	67	82,60
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	76,21
	Nikad ne glasam na izborima.	29	68,31
Odnos prema vođi	Nekad glasam, a nekad ne.	67	76,54
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	78,39
	Nikad ne glasam na izborima.	28	72,55
Konzervativizam	Nekad glasam, a nekad ne.	67	79,74
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	77,57
	Nikad ne glasam na izborima.	29	72,19
Konzervativistička autoritarnost	Nekad glasam, a nekad ne.	67	76,66
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	78,04
	Nikad ne glasam na izborima.	29	78,34
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	67	77,86
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	81,71
	Nikad ne glasam na izborima.	29	68,26

Tabela 132.2 Test statistici

	Nacionalizam	Kosmopolitizam	Dogmatizam	Cilj opravdava sredstvo	Odnos prema vodi	Konzervativizam	Konzervativistička autoritarnost	Liberalizam
Hi-Square	4,494	3,226	3,056	2,165	,330	,585	,045	1,787
df	2	2	2	2	2	2	2	2
p	,106	,199	,217	,339	,848	,746	,978	,409

10.4 Društvene vrijednosti hrvatskih apstinenata

Tabela 133. Društvene vrijednosti hrvatskih apstinenata u BiH?

		N	M	SD	SE
Dobri međunarodnici odnosi	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.32	.905	.110
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.52	.655	.086
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.59	.568	.105
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.60	.672	.082
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.74	.548	.072
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.90	.310	.058
Jačanje odbrambenih snaga	Nekad glasam, a nekad ne.	68	3.66	1.410	.171
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	3.62	1.226	.161
	Nikad ne glasam na izborima.	29	3.41	1.402	.260
Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.51	.855	.104
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.38	.616	.081
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.41	.733	.136
Ekološki ciljevi	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.65	.728	.088
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	4.40	.753	.100
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.66	.670	.124
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.79	.561	.068
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.86	.437	.057
	Nikad ne glasam na izborima.	29	5.00	.000	.000
Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.72	.595	.072
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.74	.609	.080
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.76	.511	.095

Pravna država	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.62	.647	.078
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.64	.641	.084
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.69	.471	.087
Čuvanje tradicije	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.15	1.069	.130
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.48	.755	.099
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.03	1.210	.225
Ulazak u Evropsku uniju	Nekad glasam, a nekad ne.	68	3.71	1.350	.164
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	3.29	1.325	.174
	Nikad ne glasam na izborima.	29	3.21	1.373	.255
Privatizacija	Nekad glasam, a nekad ne.	68	3.65	1.380	.167
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	3.23	1.268	.168
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.90	1.423	.264
Teritorijalni i drzavni integritet BiH.	Nekad glasam, a nekad ne.	68	3.72	1.348	.163
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	3.72	1.152	.151
	Nikad ne glasam na izborima.	28	3.61	1.133	.214
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.44	.799	.097
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.21	.811	.107
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.24	.988	.183
Životni standard	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.75	.583	.071
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	4.77	.501	.066
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.90	.310	.058
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture.	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.60	.672	.082
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.34	.690	.091
	Nikad ne glasam na izborima.	27	4.67	.480	.092
Socijalna Pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	68	4.78	.569	.069
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	4.83	.464	.061
	Nikad ne glasam na izborima.	29	4.90	.310	.058
Jednopartijski system	Nekad glasam, a nekad ne.	68	3.24	1.720	.209
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	3.45	1.512	.199
	Nikad ne glasam na izborima.	29	3.28	1.667	.310

Razlike između tri kategorije apstinenata iz reda hrvatskog naroda, u prihvatanju društvenih ciljeva postoje, i to možemo da vidimo u tabeli 133.2.

Ostvarivanje „ekoloških ciljeva“ je podjednako važno ispitanicima koji nikad ne glasaju na izborima i ispitanicima koji nekad glasaju a nekad

ne, dok je najmanje važno onima koji su glasali ali više neće ($p= 0,028$). Sledeća vrijednost po kojoj se ove tri kategorije apstinenata međusobno razlikuju je provođenje „privatizacije“ ($p= 0,029$). Ispitanicima koji nekad glasaju a nekad ne najviše ističu ovu vrijednost, a slijede oni koji nekada glasaju, a nekad ne, dok je ta vrijednost najmanje važna osobama koje nikada ne glasaju. Razvoj nauke, obrazovanja i kulture je najvažniji za ispitanike koji nikad ne glasaju na izborima, potom onima koji nekad glasaju, a nekad ne, i najmanje onim koji su glasali, ali više neće. ($p= 0,025$).

Tabela 133.1 Rangovi

		N	MR
Dobri međunarodnaci onalni odnosi	Nekad glasam, a nekad ne.	68	73,96
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	80,25
	Nikad ne glasam na izborima.	29	82,98
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	68	71,96
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	79,89
	Nikad ne glasam na izborima.	29	88,40
Jačanje odbrambenih snaga	Nekad glasam, a nekad ne.	68	81,87
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	76,72
	Nikad ne glasam na izborima.	29	71,48
Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	68	85,67
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	70,47
	Nikad ne glasam na izborima.	29	75,09
Ekološki ciljevi	Nekad glasam, a nekad ne.	68	84,09
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	67,14
	Nikad ne glasam na izborima.	29	82,41
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	68	74,60
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	77,98
	Nikad ne glasam na izborima.	29	86,00
Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	68	76,96
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	79,13
	Nikad ne glasam na izborima.	29	78,17

Pravna država	Nekad glasam, a nekad ne.	68	77,27
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	78,59
	Nikad ne glasam na izborima.	29	78,53
Čuvanje tradicije	Nekad glasam, a nekad ne.	68	74,09
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	85,66
	Nikad ne glasam na izborima.	29	71,86
Ulazak u Evropsku uniju	Nekad glasam, a nekad ne.	68	86,24
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	72,39
	Nikad ne glasam na izborima.	29	69,91
Privatizacija	Nekad glasam, a nekad ne.	68	87,14
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	73,25
	Nikad ne glasam na izborima.	29	63,24
Teritorijalni i državni integritet BiH.	Nekad glasam, a nekad ne.	68	80,24
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	77,04
	Nikad ne glasam na izborima.	28	71,79
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	68	85,00
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	70,67
	Nikad ne glasam na izborima.	29	76,24
Životni standard	Nekad glasam, a nekad ne.	68	76,15
	Glasao sam, ali više neću glasati.	57	76,17
	Nikad ne glasam na izborima.	29	83,29
Razvoj nauke, obrazovanja i culture	Nekad glasam, a nekad ne.	68	83,43
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	66,20
	Nikad ne glasam na izborima.	27	84,00
Socijalna Pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	68	76,37
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	78,29
	Nikad ne glasam na izborima.	29	81,24
Jednopartijski system	Nekad glasam, a nekad ne.	68	76,74
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	79,95
	Nikad ne glasam na izborima.	29	77,05

Tabela 133.2 Test statistici

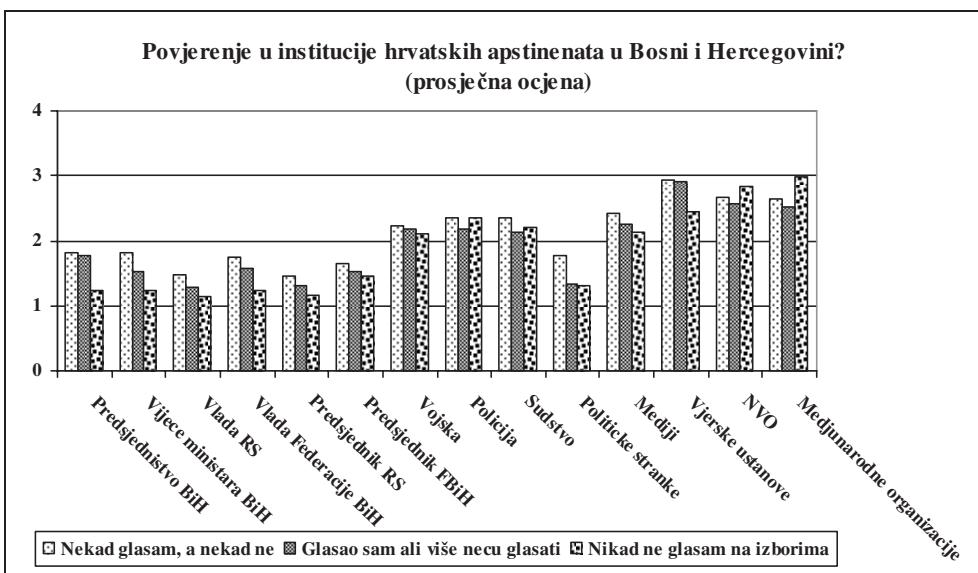
Jednopartijski sistem	Hi-Square	df	p	,1369	,5339	1,254	4,816	7,75	4,707	,148	,049	3,373	4,449	,099	,784	3,947	1,382	7,411	,664	,190
Socijalna pravda																				
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture																				
Životni standard																				
Demokratija																				
Teritorijalni i državni integritet BiH																				
Privatizacija																				
Ulazak u Evropsku uniju																				
Čuvanje tradicije																				
Pravna država																				
Socijalna jednakost																				
Zaposlenost																				
Ekološki ciljevi																				
Humanije društvo																				
Jačanje odbrambenih snaga																				
Borba protiv kriminala i korupcije																				
Dobri međunarodni odnosi																				

Tabela 133.3 LSD

			MD	SE	p
Privatizacija	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.751	.299	.013
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture.	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	.258	.116	.028
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	-.322	.151	.035

Ispitanici koji nekada glasaju, a nekada ne se značajno razlikuju ($p=0,013$) od onih koji nikada ne glasaju na izborima kada se radi o važnosti privatizaciju državne svojine u Bosni i Hercegovini. Ispitanici koji su glasali, ali to više neće činiti se značajno razliku od ispitanika koji nekada glasaju, a nekada ne ($p=0,028$) i onih koji nikada ne glasaju ($p=0,035$) kada se radi o važnosti razvoja nauke, obrazovanja i kulture u našem društvu.

10.5 Povjerenje hrvatskih apstinenata u institucije

Grafikon 18.

Kao što možemo da vidimo hrvatski apstinenti najviše vjeruju vjerskim ustanovama, međunarodnoj zajednici i nevladinim institucijama. Nešto se manje vjeruje policiji, vojsci i sudovima, dok najmanje povjerenja imaju u izvršnu vlast u Republici Srpskoj, ali i u Federaciji BiH. Ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne najviše vjeruju: vjerskim ustanovama, nevladinom sektoru i međunarodnoj zajednici, a najmanje predsjedniku i Vladi Republike Srpske. Među onima koji su glasali, ali više neće glasati institucije od najvećeg povjerenja su: vjerske ustanove, nevladin sektor i međunarodna zajednica, dok je najmanje povjerenja prisutno prema institucijama Republike Srpske. Oni koji nikada ne glasaju na izborima najviše vjeruju: međunarodnoj zajednici, nevladinom sektoru i vjerskim ustanovama, a najmanje institucijsama izvršne vlasti.

Tabela 134. Povjerenje hrvatskih apstinenata u pojedine institucije

		N	M	SD	SE
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	68	1.82	1.021	.124
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	1.78	2.061	.271
	Nikad ne glasam na izborima.	29	1.24	.577	.107
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	68	1.82	1.050	.127
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	1.52	.778	.102
	Nikad ne glasam na izborima.	29	1.24	.577	.107
Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	68	1.49	.782	.095
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	1.28	.643	.084
	Nikad ne glasam na izborima.	29	1.14	.516	.096
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	68	1.74	.874	.106
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	1.57	.819	.108
	Nikad ne glasam na izborima.	29	1.24	.577	.107
Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	68	1.46	.781	.095
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	1.31	.681	.089
	Nikad ne glasam na izborima.	29	1.17	.539	.100
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	68	1.66	.940	.114
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	1.53	.863	.113
	Nikad ne glasam na izborima.	29	1.45	.870	.161

Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	68	2.22	1.370	.166
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.17	1.126	.148
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.10	1.081	.201
Policija	Nekad glasam, a nekad ne.	68	2.34	1.378	.167
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.19	1.162	.153
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.34	.936	.174
Sudstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	68	2.34	1.378	.167
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.14	1.131	.148
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.21	.978	.182
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	68	1.78	1.063	.129
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	1.34	.579	.076
	Nikad ne glasam na izborima.	29	1.31	.604	.112
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	68	2.43	1.519	.184
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.26	1.085	.142
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.14	1.217	.226
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	68	2.94	1.610	.195
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.91	1.430	.188
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.45	1.478	.274
Nevladine organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	68	2.66	1.410	.171
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.57	1.299	.171
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.83	1.365	.253
Međunarodne organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	68	2.65	1.464	.177
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	2.53	1.273	.167
	Nikad ne glasam na izborima.	29	2.97	1.349	.251

Među hrvatskim apstinentima najveće povjerenje u institucije nalazimo kod ispitanika koji nekad glasaju, a nekada ne na izborima, potom slijede oni što su glasali, ali više neće to da čine, dok ovim institucijama najmanje vjeruju ispitanici koji nikada ne glasaju. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna kod sljedećih institucija: Predsjedništvo BiH ($p=0,032$), Vijeće ministara BiH ($p=0,036$), Vlada Federacije BiH ($p=0,040$) i kod političkih partija ($p=0,039$).

Tabela 134.1 Rangovi

		N	MR
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	68	86,26
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	75,59
	Nikad ne glasam na izborima.	29	63,45
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	68	86,33
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	75,12
	Nikad ne glasam na izborima.	29	64,22
Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	68	85,37
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	73,64
	Nikad ne glasam na izborima.	29	69,45
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	68	85,62
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	76,50
	Nikad ne glasam na izborima.	29	63,14
Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	68	83,17
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	75,08
	Nikad ne glasam na izborima.	29	71,72
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	68	82,21
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	75,65
	Nikad ne glasam na izborima.	29	72,84
Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	68	77,78
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	78,35
	Nikad ne glasam na izborima.	29	77,81
Policija	Nekad glasam, a nekad ne.	68	78,74
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	74,88
	Nikad ne glasam na izborima.	29	82,50
Sudstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	68	80,15
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	74,81
	Nikad ne glasam na izborima.	29	79,33
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	68	86,98
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	71,31
	Nikad ne glasam na izborima.	29	70,33
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	68	79,92
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	77,77
	Nikad ne glasam na izborima.	29	73,97
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	68	81,61
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	79,66
	Nikad ne glasam na izborima.	29	66,22
Nevladine organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	68	78,59
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	74,36
	Nikad ne glasam na izborima.	29	83,90
Međunarodne organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	68	77,84
	Glasao sam, ali više neću glasati.	58	73,24
	Nikad ne glasam na izborima.	29	87,90

Tabela 134.2 Test statistici

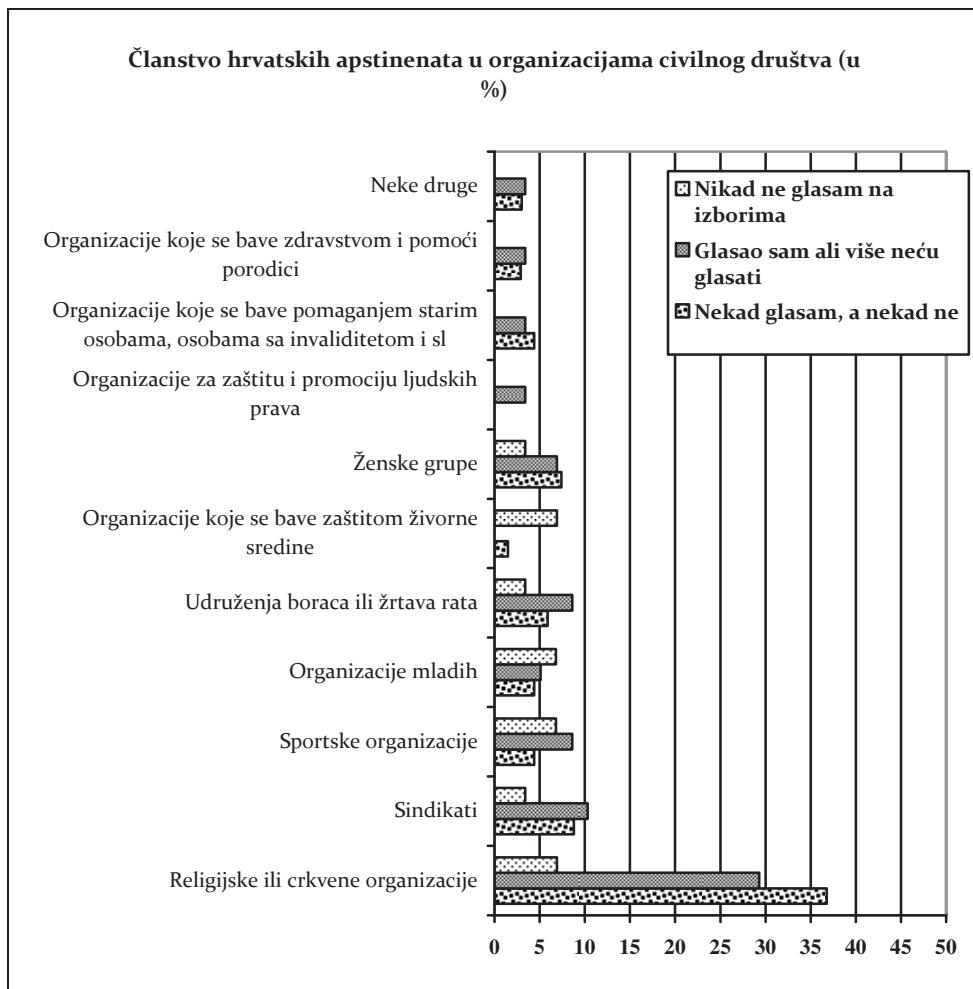
Međunarodne organizacije						
NVO						
Vjerske ustanove						
Mediji						
Političke stranke						
Sudstvo						
Policija						
Vojska						
Predsjednik Federacije BiH						
Predsjednik RS						
Vlada Federacije BiH						
Vlada RS						
Vijeće ministara BiH						
Predsjednišvo BiH						
Hi-Square	6,854	6,653	5,478	6,430	2,734	1,444
df	2	2	2	2	2	2
P	,032	,036	,065	,040	,255	,486

Tabela 134.3 LSD

			MD	SE	P
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.582	.195	.003
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.494	.179	.006
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	.435	.149	.004

Hrvati koji nekada glasaju, a nekad ne razlikuju se od onih koji nikada ne glasaju u stepenu povjerenja prema Vijeću ministara BiH ($p= 0,003$) i Vlade Federacije BiH ($p= 0,006$). Postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne, i ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p= 0,004$), u stepenu povjerenja u političke stranke.

10.6 Članstvo hrvatskih apstinenata u organizacijama civilnog društva

Grafikon 19.

Hrvatski apstinenti u Bosni i Hercegovini najčešće su članovi vjerskih, dok su u ostalim organizacijama (sportske organizacije, sindikati, udruženja boraca i žrtava rata i omladinskih organizacija) znatno manje zastupljeni. Najmanje je ispitanika koji su članovi ekoloških udruženja ili organizacija koja se bave zaštitom ljudskih prava. Ispitanici koji nikada ne izlaze na izbole najčešće su članovi neke vjerske, ekološke, sportske ili omladinske organizacije. Među onima koji su glasali ali više neće najviše ima članova vjerskih organizacija, a slijede sindikati, sportske organizacije i udruženja boraca ili žrtava rata. Ispitanici koji nekada glasaju, a nekad ne, najčešće su članovi vjerskih organizacija, sindikata i ženskih grupa.

Sada ćemo da vidimo da li se ove tri kategorije hrvatskih apstinenata značajno razlikuju s obzirom na članstvo u nekoj od ponuđenih organizacija.

Tabela 135. Članstvo hrvatskih apstinenata u religijskim ili crkvenim organizacijama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	43	41	27	111
	%	63.2%	70.7%	93.1%	71.6%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	21	15	2	38
	%	30.9%	25.9%	6.9%	24.5%
Aktivan sam član.	N	4	2	0	6
	%	5.9%	3.4%	0.0%	3.9%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 135.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
9.243	4	.055

Kada je riječ o članstvu tri grupe hrvatskih apstinenata u religijskim i crkvenim organizacijama vidimo da ne postoji statistički značajna razlike između njih ($V= 9,243$, $df= 4$, $p= 0,055$).

Tabela 136. Članstvo hrvatskih apstinenata u sindikatima

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	62	52	28	142
	%	91.2%	89.7%	96.6%	91.6%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	6	6	1	13
	%	8.8%	10.3%	3.4%	8.4%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 136.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
1,227	2	.542

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije hrvatskih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u sindikatima ($V=1,227$, $df=2$, $p=0,542$).

Tabela 137. Članstvo hrvatskih apstinenata u sportskim organizacijama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	65	53	27	145
	%	95.6%	91.4%	93.1%	93.5%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	3	5	1	9
	%	4.4%	8.6%	3.4%	5.8%
Aktivan sam član.	N	0	0	1	1
	%	0.0%	0.0%	3.4%	0.6%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 137.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
5.702	4	.223

Kada se govori o članstvu tri kategorije hrvatskih apstinenata u sportskim organizacijama moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V=5,702$, $df=4$, $p=0,223$).

Tabela 138. Članstvo hrvatskih apstinenata u organizacijama mladih

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	65	55	27	147
	%	95.6%	94.8%	93.1%	94.8%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	3	2	1	6
	%	4.4%	3.4%	3.4%	3.9%
Aktivan sam član.	N	0	1	1	2
	%	0.0%	1.7%	3.4%	1.3%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 138.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
2.113	4	.715

Kada je riječ o članstvu tri grupe hrvatskih apstinenata u organizacijama mladih vidimo da ne postoji statistički značajna razlike između njih ($V= 2,113$, $df= 4$, $p= 0,715$).

Tabela 139. Članstvo hrvatskih apstinenata u udruženjima boraca ili žrtava poslednjih ratova

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	64	53	28	145
	%	94.1%	91.4%	96.6%	93.5%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	4	3	1	8
	%	5.9%	5.2%	3.4%	5.2%
Aktivan sam član.	N	0	2	0	2
	%	0.0%	3.4%	0.0%	1.3%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 139.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
3.638	4	.457

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije hrvatskih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u udruženjima boraca i žrtava rata ($V= 3,638$, $df= 4$, $p= 0,457$).

Tabela 140. Članstvo hrvatskih apstinenata u profesionalnim udruženjima

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Iako smo ispitali 155 hrvatskih apstinenata nismo naišli ni na jednu odobu koja je član nekog strukovnog udruženja.

Tabela 141. Članstvo hrvatskih apstinenata u organizacije koje se bave zaštitom životne sredine

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	67	58	27	152
	%	98.5%	100.0%	93.1%	98.1%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	1	0	2	3
	%	1.5%	0.0%	6.9%	1.9%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 141.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
4.983	2	.083

Kada se govori o članstvu tri kategorije hrvatskih apstinenata u ekološkim organizacijama moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V= 4,983$, $df= 2$, $p= 0,083$).

Tabela 142. Članstvo hrvatskih apstinenata u ženskim grupama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	63	54	28	145
	%	92.6%	93.1%	96.6%	93.5%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	4	4	1	9
	%	5.9%	6.9%	3.4%	5.8%
Aktivan sam član.	N	1	0	0	1
	%	1.5%	0.0%	0.0%	0.6%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 142.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
1.712	4	.789

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije hrvatskih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u udruženjima za zaštitu ženskih prava ($V= 1,712$, $df= 4$, $p= 0,789$).

Tabela 143. Članstvo hrvatskih apstinenata u organizacijama za zaštitu i promociju ljudskih prava

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	1	0	0	1
	%	1.5%	0.0%	0.0%	0.6%
Nisam član.	N	67	56	29	152
	%	98.5%	96.6%	100.0%	98.1%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	0	2	0	2
	%	0.0%	3.4%	0.0%	1.3%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 143.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
4.650	4	.325

Kada je riječ o članstvu tri grupe hrvatskih apstinenata u organizacijama za zaštitu i promociju ljudskih prava vidimo da ne postoji statistički značajna razlike između njih ($V= 4,650$, $df= 4$, $p= 0,325$).

Tabela 144. Članstvo hrvatskih apstinenata u organizacijama koje se bave pomaganjem starim osobama, osobama sa invaliditetom i sl.

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	65	56	29	150
	%	95.6%	96.6%	100.0%	96.8%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	2	1	0	3
	%	2.9%	1.7%	0.0%	1.9%
Aktivan sam član.	N	1	1	0	2
	%	1.5%	1.7%	0.0%	1.3%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 144.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
1.447	4	.836

Kada se govori o članstvu tri kategorije hrvatskih apstinenata u organizacijama koje se bave pomaganjem starim i osobama sa invaliditetom moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V= 1,447$, $df= 4$, $p= 0,836$).

Tabela 145. Članstvo hrvatskih apstinenata u organizacijama koje se bave zdravstvom i pomoći porodicama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	66	56	29	151
	%	97.1%	96.6%	100.0%	97.4%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	2	1	0	3
	%	2.9%	1.7%	0.0%	1.9%
Aktivan sam član.	N	0	1	0	1
	%	0.0%	1.7%	0.0%	0.6%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 145.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
2.628	4	.622

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije hrvatskih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u udruženjima koja se bave zdravstvom i pomoći porodicamaa ($V= 2,628$, $df= 4$, $p= 0,662$).

Tabela 146. Članstvo hrvatskih apstinenata u nekim drugim organizacijama

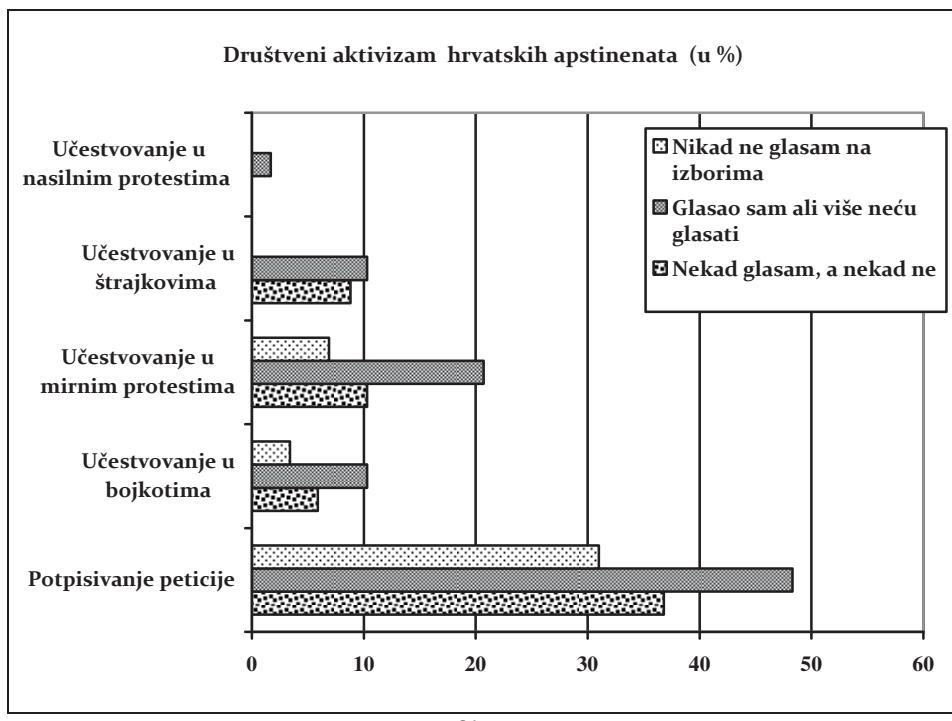
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	66	56	29	151
	%	97.1%	96.6%	100.0%	97.4%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	1	1	0	2
	%	1.5%	1.7%	0.0%	1.3%
Aktivan sam član.	N	1	1	0	2
	%	1.5%	1.7%	0.0%	1.3%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 146.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
.977	4	.913

Ne postoji statistički značajna razlika među hrvatskim apstinentima ($V= 0,977$, $df= 4$, $p= 0,913$) s obzirom da li su članovi nekih drugih organizacija.

10.7 Društveni aktivizam hrvatskih apstinenata

Grafikon 20.

Kao što možemo da vidimo iz grafikona 20. najveći broj apstinenata koji pripadaju hrvatskoj etničkoj grupi je učestvovalo u potpisivanju neke peticije, a slijede učešće u mirnim protestima, bojkotima i štrajkovima. Možemo reći da najviše aktivizma nalazimo među ispitanicima koji su nekada glasali, ali više neće, a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne. Najmanje aktivizma nalazimo kod pravih apstinenata tj. onih koji nikada ne glasaju.

Tabela 147. Da li ste u poslednjih godinu dana potpisivali peticije?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Učestvovao	N	25	28	9	62
	%	36.8%	48.3%	31.0%	40.0%
Nije učestvovao	N	43	30	20	93
	%	63.2%	51.7%	69.0%	60.0%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 147.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
2.923	2	.232

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije hrvatskih apstinenata s obzirom na procenat njihovog angažovanja na potpisivanju peticija ($V= 2,923$, $df= 2$, $p= 0,232$).

Tabela 148. Da li ste u poslednjih godinu dana učestvovali u bojkotima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Učestvovao	N	4	6	1	11
	%	5.9%	10.3%	3.4%	7.1%
Nije učestvovao	N	64	52	28	144
	%	94.1%	89.7%	96.6%	92.9%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 148.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
1.666	2	.435

Hrvatski apstinenati se međusobno ne razlikuju kada se radi o učestovanju u bojkotima ($V= 1,666$, $df= 2$, $p= 0,435$).

Tabela 149. Da li ste u poslednjih godinu dana učestvovali u mirnim protestima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Učestvovao	N	7	12	2	21
	%	10.3%	20.7%	6.9%	13.5%
Nije učestvovao	N	61	46	27	134
	%	89.7%	79.3%	93.1%	86.5%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 149. 1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
4.236	2	.120

Kada je riječ učestvovanju u mirnim protestima ne postoji statistički značajna razlika između hrvatskih apstinenata. ($V=4,236$, $df=2$, $p=0,120$).

Tabela 150. Da li ste u poslednjih godinu dana učestvovali u štrajkovima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Učestvovao	N	6	6	0	12
	%	8.8%	10.3%	0.0%	7.7%
Nije učestvovao	N	62	52	29	143
	%	91.2%	89.7%	100.0%	92.3%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 150. 1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
3.095	2	.213

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije hrvatskih apstinenata s obzirom na procenat njihovog angažovanja u štrajkovima ($V=3,095$, $df=2$, $p=0,213$).

Tabela 151. Da li ste u poslednjih godinu dana učestvovali nasilnim protestima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Učestvovaو	N	0	1	0	1
	%	0.0%	1.7%	0.0%	0.6%
Nije učestvovaو	N	68	57	29	154
	%	100.0%	98.3%	100.0%	99.4%
Total	N	68	58	29	155
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 151.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
1.683	2	.431

Skoro niko među hrvatskim apstinentima nije učestvovaо u nasilnim protestima, pa ni razlika između njih nije statistički značajna ($V=1,683$, $df=2$, $p=0,431$).

10.8 Rasprava

Dobijeni rezultati pokazuju da među hrvatskim apstinentima postoji razlika između vrste apstinencije i njihove starosti i obrazovanja. Što su ispitanici mlađi, to je procenat onih koji nikada ne izlaze na izbore veći. Kod ispitanika koji su stariji od 60 godina nalazimo najveći procenat ispitanika koji su razočarani i neće više glasati. Sa porastom obrazovanja pripadnika hrvatske etničke grupe u Bosni i Hercegovini raste i procenat ispitanika koji kalkulišu izlaskom na izbore tj. nekad glasaju, a nekad ne. Među najmanje obrazovanim Hrvatima nalazimo najveći procenat onih koji su glasali, ali više neće. Među ispitanicima koji nikada ne izlaze na izbore nalazi se svaki četvrti Hrvat sa završenom zanatom, kao i svaki četvrti visokoobrazovani. Među najmanje obrazovanim Hrvatima nalazimo najveći procenat onih koji su glasali, ali više neće (70,8%).

Ispitanici koji povremeno izlaze na izbore najviše su zainteresovani za politiku, a slijede oni koji su glasali, ali više neće. Najmanje zainteresovanosti nalazimo kod ispitanika koji nikada ne glasaju. Možemo reći da su ovi rezultati u skladu sa našim rezultatima dobijenim na nivou Bosne i Hercegovine, ali i sa nalazima drugih istraživanja u zemljama okruženja i svijetu. Televizija, radio i dnevne novine su osnovni kanali informisanja o politici za najveći broj hrvatskih apstinenata.

Kod hrvatskih apstinenata najviše su izraženi kosmopolitizam i dogmatizam, a dok je varijabla cilj opravdava sredstvo najmanje izražena. Važno je imati na umu da razlike između hrvatskih apstinenata na svim varijablama nisu statistički značajne.

Hrvatski apstinenti se ne razlikuju u velikoj mjeri s obzirom na to koje društvene ciljeve podržavaju. Od sedamnaest ponuđenih društvenih ciljeva nađena je razlika kod ekoloških ciljeva, provođenja privatizacije i razvoja nauke, obrazovanja i kulture.

Kao što možemo da vidimo, hrvatski apstinenti najviše vjeruju vjerskim ustanovama, međunarodnoj zajednici i nevladinim institucijama. Nešto se manje vjeruje policiji, vojsci i sudovima, dok najmanje povjerenja imaju u izvršnu vlast u Republici Srpskoj, ali i u Federaciji BiH. Među hrvatskim apstinentima najveće povjerenje u institucije nalazimo kod

ispitanika koji nekad glasaju, a nekada ne na izborima, potom slijede oni što su glasali ali više neće to da čine, dok ovim institucijama najmanje vjeruju ispitanici koji nikada ne glasaju. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna kod sljedećih institucija: Predsjedništvo BiH, Vijeće ministara BiH, Vlada Federacije BiH i političke partije.

Hrvatski apstinenti u Bosni i Hercegovini najčešće su članovi vjerskih, dok su u ostalim organizacijama (sportske organizacije, sindikati, udruženja boraca i žrtava rata i omladinskih organizacija) znatno manje zastupljeni. Najmanje je ispitanika koji su članovi ekoloških udruženja ili organizacija koja se bave zaštitom ljudskih prava. Ispitanici koji nikada ne izlaze na izbole najčešće su članovi neke vjerske, ekološke, sportske ili omladinske organizacije. Među onima koji su glasali, ali više neće, najviše ima članova vjerskih organizacija, a slijede sindikati, sportske organizacije i udruženja boraca ili žrtava rata. Ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, najčešće su članovi vjerskih organizacija, sindikata i ženskih grupa. Važno je naglasiti da postoji razlika između tri kategorije hrvatskih apstinenata s obzirom na pripadanje pojedinoj organizaciji.

Najveći broj apstinenata koji pripadaju hrvatskoj etničkoj grupi je učestvovalo u potpisivanju neke peticije, a slijede učešće u mirnim protestima, bojkotima i štrajkovima. Možemo reći da najviše aktivizma nalazimo među ispitanicima koji su nekada glasali, ali više neće, a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne. Najmanje aktivizma nalazimo kod pravih apstinenata tj. onih koji nikada ne glasaju. Bez obzira na vrstu moguće političke participacije (potpisivanje peticije, bojkot, mirni protesti, štrajkovi i nasilni protesti), hrvatski apstinenti se međusobno razlikuju.

11 APSTINENTI MEĐU SRBIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

11.1 Sociodemografske karakteristike

U našem istraživanju je učestvovalo 329 Srba koji su izjavili da neće glasati na predstojećim izborima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 152. Tri kategorije apstinenata Srba i razlike po polu

		Muškarci	Žene	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	65	79	144
	%	40.6%	46.7%	43.8%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	43	46	89
	%	26.9%	27.2%	27.1%
Nikad ne glasam na izborima.	N	52	44	96
	%	32.5%	26.0%	29.2%
Total	N	160	169	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 152.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
1.884	2	.390

Ne postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena s obzirom na njihovu pripadnost nekoj od tri kategorije apstinenata ($V=1,884$, $df=2$, $p=0,390$).

Tabela 153. Tri kategorije apstinenata Srba i razlike po tipu naselja u kojem žive

		Grad	Selo	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	86	58	144
	%	44.3%	43.0%	43.8%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	46	43	89
	%	23.7%	31.9%	27.1%
Nikad ne glasam na izborima.	N	62	34	96
	%	32.0%	25.2%	29.2%
Total	N	194	135	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 153.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
3.236	2	.198

Među stanovnicima sela i grada ne postoji statistički značajna razlika s obzirom da li pripadaju onima koji nekad glasaju, a nekad ne, onima koji su glasali, ali više neće, i onima koji nikada ne glasaju na izborima ($V=3,236$, $df=2$, $p=0,198$).

Tabela 154. Tri kategorije apstinenata Srba i razlike po starosti ispitanika

		Od 18 do 29 godina	Od 30 do 44 godine	Od 45 do 59 godina	Stariji od 60 godina	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	32	49	43	20	144
	%	34.4%	48.5%	48.9%	42.6%	43.8%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	25	23	25	16	89
	%	26.9%	22.8%	28.4%	34.0%	27.1%
Nikad ne glasam na izborima.	N	36	29	20	11	96
	%	38.7%	28.7%	22.7%	23.4%	29.2%
Total	N	93	101	88	47	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 154.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
9.208	6	.162

Bez obzira na starost Srba koji neće glasati na izborima ne postoji statistički značajna razlika ($V=9,208$, $df=6$, $p=0,162$) kada se radi o pripadnosti jednoj od kategorija apstinenata.

Tabela 155. Tri kategorije apstinenata Srba i razlike po obrazovanju ispitanika

		Bez odgovora	Osnovna škola	Zanat	Srednja škola 4 stepen	Viša i visoka škola	Total
Nekad glasam, a nekad ne.	N	1	10	30	64	39	144
	%	20.0%	43.5%	44.1%	40.8%	51.3%	43.8%
Glasao sam, ali više neću glasati.	N	2	8	15	44	20	89
	%	40.0%	34.8%	22.1%	28.0%	26.3%	27.1%
Nikad ne glasam na izborima.	N	2	5	23	49	17	96
	%	40.0%	21.7%	33.8%	31.2%	22.4%	29.2%
Total	N	5	23	68	157	76	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 155.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
6.045	8	.642

Ne postoji statistički značajna razlika između srpskih apstinenata različitog stepena obrazovanja s obzirom na njihovu pripadnost nekoj od tri kategorije apstinenata ($V=6,045$, $df=8$, $p=0,642$).

Tabela 156. Kako procjenjujete svoj interes za politiku?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	3	2	0	5
	%	2.1%	2.2%	0.0%	1.5%
Veoma sam zainteresovan/a	N	5	2	0	7
	%	3.5%	2.2%	0.0%	2.1%
Uglavnom sam zainteresovan/a	N	60	33	5	98
	%	41.7%	37.1%	5.2%	29.8%
Niti sam zainteresovan/a, niti sam nezainteresovan/a	N	60	33	24	117
	%	41.7%	37.1%	25.0%	35.6%
Uglavnom sam nezainteresovan/a	N	16	19	67	102
	%	11.1%	21.3%	69.8%	31.0%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

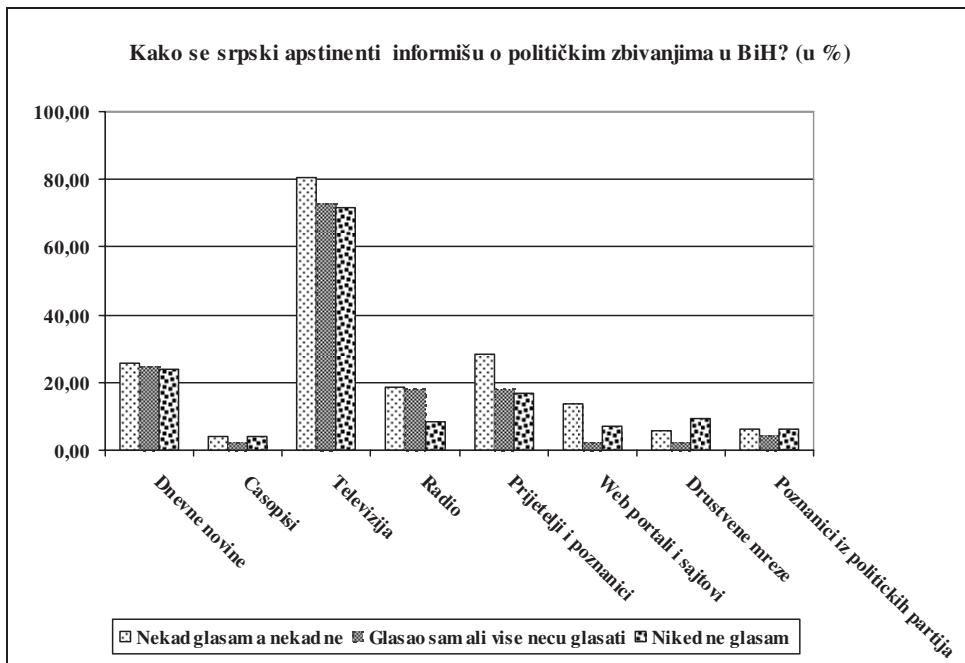
Tabela 156.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
105,443	8	.000

Srbi iz Bosne i Hercegovine se značajno razlikuju s obziroma na vrstu apstinencije stepena zainteresovanosti za politiku ($V = 105,443$, $df = 8$, $p = 0,000$).

Među ispitanicima koji nekad glasaju, a nekad ne imamo podjednak procenat onih koji su uglavnom zainteresovani za politiku (41,7%) i onih i jesu i nisu zainteresovani za politiku (41,7%), dok je nezainteresovanih 11,1%. Među Srbima koji nikada nisu glasali preovladava nezainteresovanost za politiku (69,86%), dok svaki četvrti (25%) i jeste i nije zainteresovan za politiku. Među pravim apstinentima tek 5,2% kaže da je uglavnom zainteresovano za politiku. Kod ispitanika koji su glasali, ali više neće, imamo 37,1% uglavnom zainteresovanih za politiku, isto toliko onih koji i jesu i nisu zainteresovani, dok je svaki peti ispitanik (21,3%) uglavnom nezainteresovan za politička dešavanja u Bosni i Hercegovini. Važno je naglasti da politička participacija u najvećoj mjeri utiče na zainteresovanost ispitanika za politiku.

11.2 Kako se srpski apstinenti informišu o političkim zbivanjima

Grafikon 21.

Srpski apstinenti se o politici najčešće informišu putem televizije, dnevnih novina i prijatelja i poznanika, dok su časopisi najmanje prisutni u informisanju. Bez obzira iz koje kategorije apstinenata dolaze, redoslijed najvažnijih medija za informisanje je uvijek isti: televizija, dnevne novine i prijatelji i poznanici.

Sada ćemo vidjeti da li se tri kategorije srpskih apstinenata međusobno značajno razlikuju s obzirom na pojedine kanale informisanja o politici.

Tabela 157. Informisanje srpskih apstinenata putem dnevnih novina

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	107	67	73	247
	%	74.3%	75.3%	76.0%	75.1%
Da	N	37	22	23	82
	%	25.7%	24.7%	24.0%	24.9%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 157.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
.096	2	.953

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 0,096$ $df= 2$, $p= 0,953$) između tri grupe srpskih apstinenata s obzirom na to u kojem procentu se informišu iz dnevnih novina o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 158. Informisanje srpskih apstinenata putem časopisa

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	138	87	92	317
	%	95.8%	97.8%	95.8%	96.4%
Da	N	6	2	4	12
	%	4.2%	2.2%	4.2%	3.6%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 158.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
.681	2	.712

Među srpskim apstinentima koji se o politici informišu čitajući časopise ne postoji statistički značajna razlika ($V= 0,681$ $df= 2$, $p= 0,712$).

Tabela 159. Informisanje srpskih apstinenata putem televizije

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	28	24	27	79
	%	19.4%	27.0%	28.1%	24.0%
Da	N	116	65	69	250
	%	80.6%	73.0%	71.9%	76.0%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 159.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
2.962	2	.227

Ne postoji statistički značajna razlike između tri kategorije srpskih apstinenata kada se radi o informisanju o politici putem televizije ($V= 2,962$ $df= 2$, $p= 0,227$).

Tabela 160. Informisanje srpskih apstinenata putem radija

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	117	73	88	278
	%	81.2%	82.0%	91.7%	84.5%
Da	N	27	16	8	51
	%	18.8%	18.0%	8.3%	15.5%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 160.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
5.343	2	.069

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 5,343$, $df= 2$, $p= 0,069$) između tri grupe apstinenata s obzirom na to u kojem procentu se političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini informišu putem radio stanica.

Tabela 161. Informisanje srpskih apstinenata preko prijatelja i poznanika

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	103	73	80	256
	%	71.5%	82.0%	83.3%	77.8%
Da	N	41	16	16	73
	%	28.5%	18.0%	16.7%	22.2%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 161.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
5.903	2	.052

Među srpskim apstinentima koji se o politici informišu kod prijatelja i poznanika ne postoji statistički značajna razlika ($V= 5,903$, $df= 2$, $p= 0,052$).

Tabela 162. Informisanje srpskih apstinenata putem web portala, sajtova ili blogova

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	124	87	89	300
	%	86.1%	97.8%	92.7%	91.2%
Da	N	20	2	7	29
	%	13.9%	2.2%	7.3%	8.8%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 162.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
9.666	2	.008

O političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini putem web portala, sajtova ili blogova se najviše informišu ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne (13,9%), a slijede oni koji nikada ne glasaju (7,3%). Među onima koji su glasali, ali više neće nalazi se samo 2,2% koji se o politici informišu putem interneta. Razlika između ove tri kategorije ispitanika je statistički značajna ($V= 9,666$ $df= 2$, $p= 0,008$).

Tabela 163. Informisanje srpskih apstinenata putem društvenih mreža (facebook, twiter)

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	136	87	87	310
	%	94.4%	97.8%	90.6%	94.2%
Da	N	8	2	9	19
	%	5.6%	2.2%	9.4%	5.8%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 163.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
4.335	2	.114

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije srpskih apstinenata kada se radi o informisanju o politici putem društvenih mreža ($V= 4,335$ $df= 2$, $p= 0,114$).

Tabela 164. Informisanje srpskih apstinenata putem poznanika iz političkih partija?

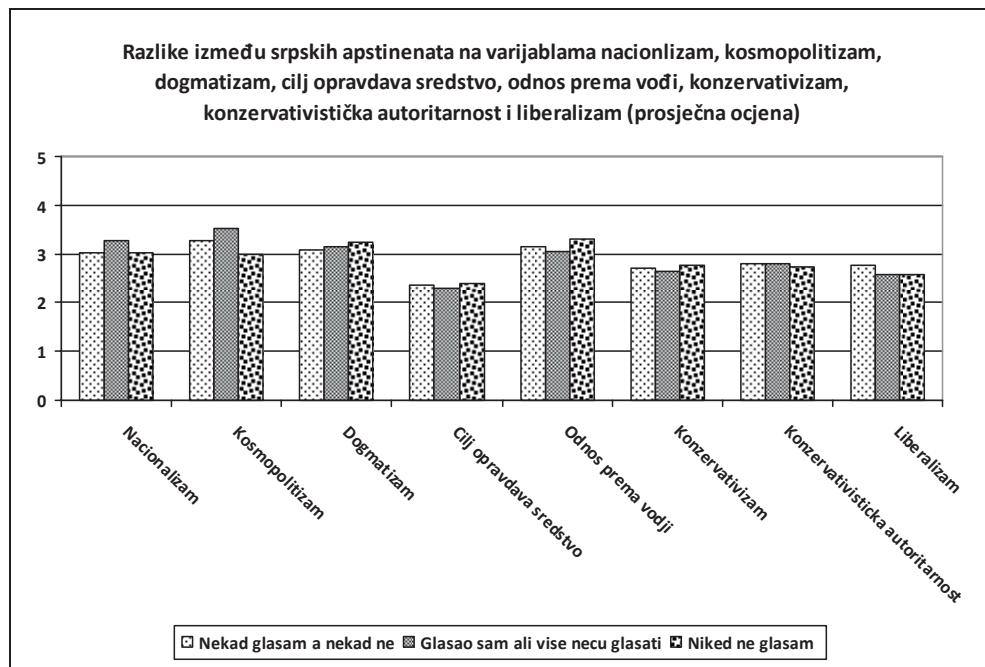
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Ne	N	135	85	90	310
	%	93.8%	95.5%	93.8%	94.2%
Da	N	9	4	6	19
	%	6.2%	4.5%	6.2%	5.8%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 164.1 Hi-kvadrat test

V	Df	p
.368	2	.832

Ne postoji statistički značajna razlika ($V= 0,368$, $df= 2$, $p= 0,832$) između tri grupe srpskih apstinenata s obzirom na to u kojem procentu se informišu o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini od poznanika iz neke od političkih partija.

11.3 Razlike između srpskih apstinenata na varijablama: nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

Grafikon 22.

Iz grafikona 22. možemo da vidimo da su kod srpskih apstinenata najviše izraženi kosmopolitizam⁵³, odnos prema vođi, dogmatizam i nacionalizam, dok je varijabla cilj opravdava sredstvo najmanje izražena. Osobine koje su najviše izražene kod onih koji nekada glasaju, a ponekad ne su: kosmopolitizam, odnos prema vođi i dogmatizam. Kod ispitanika koji su glasali ali više neće najizraženije osobine su: kosmoplitzam,

⁵³ Moramo da napomenemo da kod varijabli kosmopolitizam i liberalizam što su prosječne vrijednosti više, to su ispitanici manje kosmopoliti i liberali.

nacionalizam, i dogmatizam. Među ispitanicima koji nikada ne glasaju najizraženije su sljedeće osobine: odnos prema vođi dogmatizam, i nacionalizam. Kod sve tri kategorije ispitanika najmanje vrijednosti nalazimo na varijabli cilj opravdava sredstvo.

Sada ćemo vidjeti da li postoje statistički značajne razlike između ove tri kategorije srpskih apstinenata (tabela 165.2) na svim ispitivanim varijablama.

Tabela 165. Razlike između srpskih apstinenata na varijablama nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam

		N	M	SD	SE
Nacionalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	135	3,0189	,89029	,07662
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	3,2734	,98303	,10420
	Nikad ne glasam na izborima.	95	3,0234	1,05258	,10799
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	136	3,2878	,94072	,08067
	Glasao sam, ali više neću glasati.	88	3,5195	,76032	,08105
	Nikad ne glasam na izborima.	94	2,9970	1,04222	,10750
Dogmatizam	Nekad glasam, a nekad ne.	135	3,0898	,75243	,06476
	Glasao sam, ali više neću glasati.	87	3,1451	,77803	,08341
	Nikad ne glasam na izborima.	93	3,2567	,79236	,08216
Cilj opravdava sredstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	142	2,3504	,78172	,06560
	Glasao sam, ali više neću glasati.	87	2,3032	,69770	,07480
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2,3828	,86180	,08796
Odnos prema vođi	Nekad glasam, a nekad ne.	141	3,1367	,87996	,07411
	Glasao sam, ali više neću glasati.	85	3,0460	,92461	,10029
	Nikad ne glasam na izborima.	96	3,3021	1,08623	,11086

Konzervativizam	Nekad glasam, a nekad ne.	141	2,7106	,79836	,06723
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2,6315	,77101	,08173
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2,7792	,90308	,09217
Konzervativistička autoritarnost	Nekad glasam, a nekad ne.	141	2,8184	,41809	,03521
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2,7933	,44051	,04669
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2,7500	,45422	,04636
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	139	2,7842	,61341	,05203
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2,5978	,72832	,07720
	Nikad ne glasam na izborima.	95	2,5916	,68037	,06980

Dobijeni rezultati pokazuju da se srpski apstinenti međusobno značajno razlikuju samo na varijablama kosmopolitizam ($p= 0,002$) i liberalizam ($p= 0,016$), dok kod ostalih varijabli te razlike nisu statistički značajne. Kosmopolitizam je najviše izražen kod ispitanika koji su glasali, ali više neće, a slijede ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne. Među apstinentima su najmanje liberalni oni koji nekad glasaju, a nekad ne, a potom oni koji su glasali i više neće, a najliberalniji su pravi apstinenti.

Tabela 165.1 Rangovi

		N	MR
Nacionalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	135	152,92
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	177,76
	Nikad ne glasam na izborima.	95	153,43
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	136	161,16
	Glasao sam, ali više neću glasati.	88	183,35
	Nikad ne glasam na izborima.	94	134,77
Dogmatizam	Nekad glasam, a nekad ne.	135	150,46
	Glasao sam, ali više neću glasati.	87	155,06
	Nikad ne glasam na izborima.	93	171,69

Cilj opravdava sredstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	142	164,39
	Glasao sam, ali više neću glasati.	87	159,84
	Nikad ne glasam na izborima.	96	163,80
Odnos prema vodi	Nekad glasam, a nekad ne.	141	158,88
	Glasao sam, ali više neću glasati.	85	150,28
	Nikad ne glasam na izborima.	96	175,29
Konzervativizam	Nekad glasam, a nekad ne.	141	162,29
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	154,67
	Nikad ne glasam na izborima.	96	173,46
Konzervativistička autoritarnost	Nekad glasam, a nekad ne.	141	167,96
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	166,84
	Nikad ne glasam na izborima.	96	153,84
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	139	179,03
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	151,48
	Nikad ne glasam na izborima.	95	146,95

Tabela 165.2 Test statistici

	Nacionalizam	Kosmopolitizam	Dogmatizam	Cilj opravdava sredstvo	Odnos prema vodi	Konzervativizam	Konzervativistička autoritarnost	Liberalizam
Hi-Square	4,584	12,800	3,125	,137	3,455	1,887	1,468	8,301
df	2	2	2	2	2	2	2	2
p	,101	,002	,210	,934	,178	,389	,480	,016

Tabela 165.3 LSD

			MD	SE	p
Kosmopolitizam	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	,2909	,12436	,020
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	,5225	,13753	,000
Liberalizam	Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	,1864	,09047	,040
		Nikad ne glasam na izborima.	,1926	,08871	,031

Ispitanici koji nikada ne glasaju na izborima se na varijabli kosmopolitizam značajno razlikuju od onih koji nekad izlaze na izbole, a nekad ne ($p= 0,020$), i ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p= 0,000$). Na varijabli liberalizam međusobno se značajno razlikuju oni koji nekad glasaju, a nekad ne, od onih koji nikada ne izlaze na izbole ($p= 0,031$) i ispitanika koji su do sada glasali, ali više neće ($p= 0,040$).

11. 4 Društvene vrijednosti srpskih apstinenata

Tabela 166. Društvene vrijednosti srpskih apstinenata u BiH

		N	M	SD	SE
Dobri međunacionalni i odnosi	Nekad glasam, a nekad ne.	143	3.92	1.084	.091
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.00	1.034	.110
	Nikad ne glasam na izborima.	96	3.82	1.095	.112
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	144	4.63	.656	.055
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.67	.599	.063
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.78	.547	.056
Jačanje odbrambenih snaga	Nekad glasam, a nekad ne.	144	3.52	1.338	.111
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	3.79	1.283	.136
	Nikad ne glasam na izborima.	96	3.47	1.376	.140
Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	144	4.30	.886	.074
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.36	.787	.083
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.26	.987	.101
Ekološki ciljevi	Nekad glasam, a nekad ne.	144	4.44	.842	.070
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.45	.826	.088
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.44	.831	.085
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	143	4.89	.358	.030
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.90	.371	.039
	Nikad ne glasam na izborima.	95	4.87	.489	.050
Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	144	4.65	.631	.053
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.71	.568	.060
	Nikad ne glasam na izborima.	95	4.79	.481	.049
Pravna država	Nekad glasam, a nekad ne.	144	4.63	.600	.050
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.63	.713	.076
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.64	.634	.065

Čuvanje tradicije	Nekad glasam, a nekad ne.	144	4.26	.891	.074
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.22	.926	.098
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.20	1.042	.106
Ulazak u Evropsku uniju	Nekad glasam, a nekad ne.	144	3.06	1.318	.110
	Glasao sam, ali više neću glasati.	88	3.26	1.335	.142
	Nikad ne glasam na izborima.	95	3.38	1.431	.147
Privatizacija	Nekad glasam, a nekad ne.	142	2.91	1.342	.113
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.90	1.288	.137
	Nikad ne glasam na izborima.	96	3.25	1.290	.132
Teritorijalni i drzavni integritet BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	143	2.94	1.336	.112
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.99	1.284	.136
	Nikad ne glasam na izborima.	96	3.25	1.281	.131
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	144	3.85	1.115	.093
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	3.94	1.091	.116
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.09	1.077	.110
Životni standard	Nekad glasam, a nekad ne.	144	4.78	.544	.045
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.78	.494	.052
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.74	.620	.063
Razvoj nauke, obrazovanja i culture	Nekad glasam, a nekad ne.	143	4.57	.698	.058
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.58	.671	.071
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.64	.618	.063
Socijalna Pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	143	4.71	.601	.050
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	4.82	.490	.052
	Nikad ne glasam na izborima.	96	4.78	.507	.052
Jednopartijski system	Nekad glasam, a nekad ne.	144	3.16	1.499	.125
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	3.27	1.550	.164
	Nikad ne glasam na izborima.	95	3.25	1.598	.164

Između tri kategorije srpskih apstinenata u Bosni i Hercegovini ne postoji statistički značajna razlika za bilo koju od ponuđenih društvenih vrijednosti. Imajući u vidu ove nalaze, možemo reći da su srpski apstinenti veoma homogena grupa, koja se međusobno ne razlikuje s obzirom na društvene vrijednosti za koje se zalaže.

Tabela 166.1 Rangovi

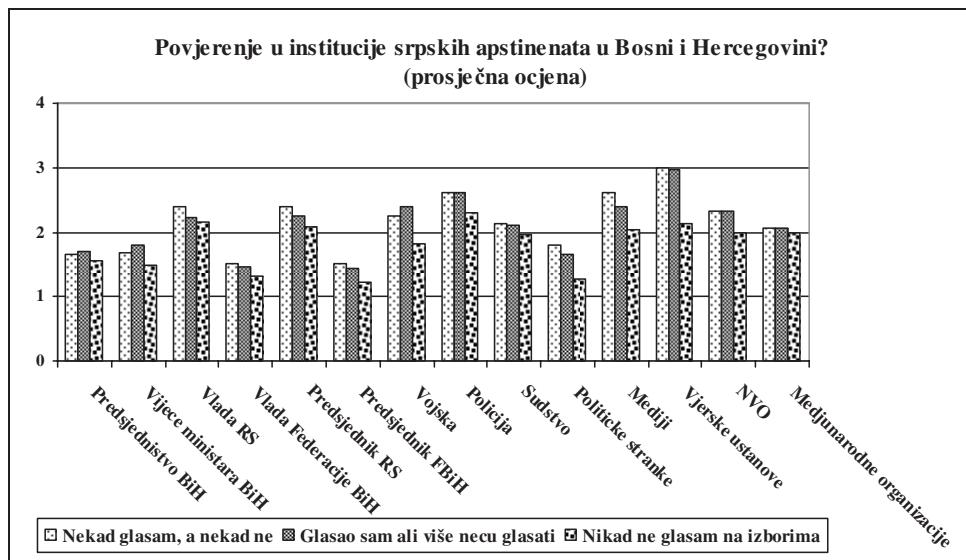
		N	MR
Dobri međunarodnaci onalni odnosi	Nekad glasam, a nekad ne.	143	165,09
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	171,83
	Nikad ne glasam na izborima.	96	156,83
Borba protiv kriminala i korupcije	Nekad glasam, a nekad ne.	144	158,20
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	162,48
	Nikad ne glasam na izborima.	96	177,54
Jačanje odbrambenih snaga	Nekad glasam, a nekad ne.	144	160,81
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	179,55
	Nikad ne glasam na izborima.	96	157,80
Humanije društvo	Nekad glasam, a nekad ne.	144	164,52
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	167,17
	Nikad ne glasam na izborima.	96	163,71
Ekološki ciljevi	Nekad glasam, a nekad ne.	144	164,69
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	166,11
	Nikad ne glasam na izborima.	96	164,44
Zaposlenost	Nekad glasam, a nekad ne.	143	162,60
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	165,57
	Nikad ne glasam na izborima.	95	164,64
Socijalna jednakost	Nekad glasam, a nekad ne.	144	157,94
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	164,05
	Nikad ne glasam na izborima.	95	174,87
Pravna država	Nekad glasam, a nekad ne.	144	162,68
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	168,30
	Nikad ne glasam na izborima.	96	165,42
Čuvanje tradicije	Nekad glasam, a nekad ne.	144	165,76
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	163,27
	Nikad ne glasam na izborima.	96	165,46

Ulazak u Evropsku uniju	Nekad glasam, a nekad ne.	144	154,03
	Glasao sam, ali više neću glasati.	88	167,45
	Nikad ne glasam na izborima.	95	175,91
Privatizacija	Nekad glasam, a nekad ne.	142	156,21
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	157,41
	Nikad ne glasam na izborima.	96	181,64
Teritorijalni i drzavni integritet BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	143	157,07
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	159,58
	Nikad ne glasam na izborima.	96	180,13
Demokratija	Nekad glasam, a nekad ne.	144	156,77
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	164,16
	Nikad ne glasam na izborima.	96	178,13
Životni standard	Nekad glasam, a nekad ne.	144	166,77
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	163,08
	Nikad ne glasam na izborima.	96	164,11
Razvoj nauke, obrazovanja i culture	Nekad glasam, a nekad ne.	143	162,88
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	162,81
	Nikad ne glasam na izborima.	96	168,47
Socijalna Pravda	Nekad glasam, a nekad ne.	143	159,16
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	171,39
	Nikad ne glasam na izborima.	96	166,06
Jednopartijski system	Nekad glasam, a nekad ne.	144	160,16
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	167,74
	Nikad ne glasam na izborima.	95	168,05

Tabela 166. 2 Test statistici

Jednopartijski sistem											
Socijalna pravda											
Razvoj nauke, obrazovanja i kulture											
Životni standard											
Demokratija											
Teritorijalni i drzavni integritet BiH											
Privatizacija											
Ulazak u Evropsku uniju											
Čuvanje tradicije											
Pravna država											
Socijalna jednakost											
Zaposlenost											
Ekološki ciljevi											
Humanije društvo											
Jačanje odbrambenih snaga											
Borba protiv kriminala i korupcije											
Dobri međunarodni odnosi											
Hi-Square	1,282	4,405	3,107	,082	,023	,249	3,290	,311	,049	3,382	,035
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
p	,527	,111	,212	,960	,989	,883	,193	,856	,976	,084	,139

11.5 Povjerenje srpskih apstinenata u institucije

Grafikon 23.

Rezultati koje smo dobili anketiranjem srpskih apstinenata pokazuju da se najviše vjeruje vjerskim ustanovama, a slijede policija, mediji, predsjednik i Vlada Republike Srpske. Najmanje se vjeruje institucijama iz Federacije BiH, institucijama BiH i političkim partijama. Među onima koji su glasali, ali više neće glasati, institucije od najvećeg povjerenja su vjerske ustanove, policija, mediji i vojska, dok je najmanje prisutno prema institucijama Federacije BiH. Oni koji nikada ne glasaju na izborima najviše vjeruju policiji, Vladi Republike Srpske, vjerskim ustanovama i predsjedniku Republike Srpske, a najmanje predsjedniku i Vladi Federacije BiH. Ispitanici koji nekada glasaju, a nekada ne, najviše vjeruju vjerskim ustanovama, a slijede policija i mediji. Ovi ispitanici najmanje vjeruju vlastima u Federaciji BiH.

Tabela 167. Povjerenje srpskih apstinenata u pojedine institucije

		N	M	SD	SE
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	144	1.66	.812	.068
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	1.69	.924	.098
	Nikad ne glasam na izborima.	96	1.56	1.141	.116
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	144	1.67	.845	.070
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	1.79	1.071	.114
	Nikad ne glasam na izborima.	96	1.49	.940	.096
Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.39	1.135	.095
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.22	1.165	.124
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2.15	1.289	.132
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	144	1.51	.811	.068
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	1.46	.799	.085
	Nikad ne glasam na izborima.	96	1.31	.987	.101
Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.39	1.241	.103
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.24	1.243	.132
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2.08	1.477	.151
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	144	1.52	.784	.065
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	1.43	.824	.087
	Nikad ne glasam na izborima.	96	1.23	1.156	.118
Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.26	1.210	.101
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.39	1.403	.149
	Nikad ne glasam na izborima.	96	1.83	1.554	.159
Policija	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.62	1.183	.099
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.60	1.303	.138
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2.31	1.551	.158
Sudstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.13	1.079	.090
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.10	1.118	.119
	Nikad ne glasam na izborima.	96	1.96	1.421	.145
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	144	1.80	.928	.077
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	1.66	.929	.098
	Nikad ne glasam na izborima.	96	1.27	1.051	.107
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.62	1.159	.097
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.40	1.222	.130
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2.03	1.432	.146

Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.99	1.314	.110
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.98	1.552	.165
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2.13	1.650	.168
Nevladine organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.33	1.153	.096
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.33	1.232	.131
	Nikad ne glasam na izborima.	96	2.00	1.596	.163
Međunarodne organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	144	2.05	1.053	.088
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	2.06	1.132	.120
	Nikad ne glasam na izborima.	96	1.98	1.556	.159

Razlika između tri kategorije srpskih apstinenata je statistički značajna kod sljedećih institucija: predsjednika BiH ($p=0,002$), vojske ($p=0,009$), političkih partija ($p=0,000$), medija ($p=0,004$) i vjerskih ustanova ($p=0,000$). Predsjedniku Federacije BiH najviše vjeruju ispitanici koji manipulišu sa svojim izlaskom na izbole, a slijede oni koji su glasali, ali više neće, i oni koji nikad ne izlaze na izbole. U vojsku Bosne i Hercegovine najviše vjeruju Srbi koji su glasali, ali više neće, potom oni koji nekad glasaju, a nekad ne, dok najmanje povjerenja u nju imaju pravi apstinenti. Političkim partijama najviše vjeruju ispitanici koji manipulišu sa svojim izlaskom na izbole, a slijede oni koji su glasali, ali više neće, i oni koji nikad ne izlaze na izbole. Ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, najviše vjeruju medijima, a slijede oni koji su glasali, ali više neće, dok im najmanje vjeruju pravi apstinenti. Najmanje povjerenje u vjerske organizacije imaju ispitanici koji nikada ne glasaju, dok ispitanici iz druge dvije kategorije imaju skoro jednako povjerenje.

Tabela 167.1 Rangovi

		N	MR
Predsjedništvo BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	144	169,47
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	169,35
	Nikad ne glasam na izborima.	96	154,27
Vijeće ministara BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	144	168,08
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	173,35
	Nikad ne glasam na izborima.	96	152,64

Vlada RS	Nekad glasam, a nekad ne.	144	174,40
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	162,56
	Nikad ne glasam na izborima.	96	153,16
Vlada Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	144	172,95
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	168,31
	Nikad ne glasam na izborima.	96	150,01
Predsjednik RS	Nekad glasam, a nekad ne.	144	174,57
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	165,01
	Nikad ne glasam na izborima.	96	150,64
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	144	179,20
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	168,65
	Nikad ne glasam na izborima.	96	140,31
Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	144	172,24
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	179,28
	Nikad ne glasam na izborima.	96	140,91
Policija	Nekad glasam, a nekad ne.	144	171,52
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	169,16
	Nikad ne glasam na izborima.	96	151,37
Sudstvo	Nekad glasam, a nekad ne.	144	169,88
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	167,95
	Nikad ne glasam na izborima.	96	154,94
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	144	182,83
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	171,53
	Nikad ne glasam na izborima.	96	132,20
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	144	181,36
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	165,11
	Nikad ne glasam na izborima.	96	140,35
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	144	179,13
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	180,42
	Nikad ne glasam na izborima.	96	129,51
Nevladine organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	144	172,77
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	171,46
	Nikad ne glasam na izborima.	96	147,35
Međunarodne organizacije	Nekad glasam, a nekad ne.	144	168,66
	Glasao sam, ali više neću glasati.	89	168,12
	Nikad ne glasam na izborima.	96	156,61

Tabela 167.2 Test statistici

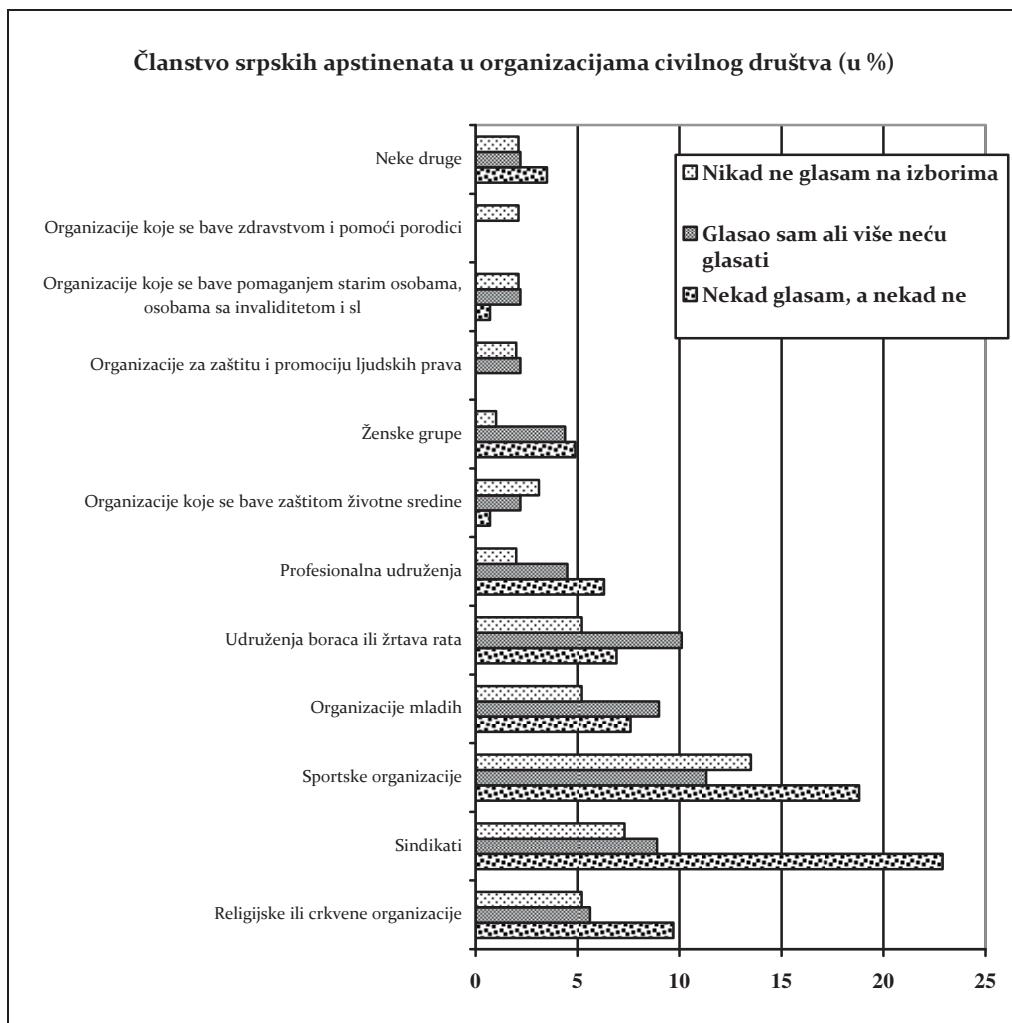
Međunarodne organizacije									
NVO									
Vjerske ustanove									
Mediji									
Političke stranke									
Sudstvo									
Policija									
Vojska									
Predsjednik Federacije BiH									
Predsjednik RS									
Vlada Federacije BiH									
Vlada RS									
Vijeće ministara BiH									
Predsjednišvo BiH									
Hi-Square	2,032	2,878	3,151	4,466	3,863	12,320	9,490	2,965	1,654
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2
p	,362	,237	,207	,107	,145	,002	,009	,227	,437

Tabela 167.3 LSD

			MD	SE	p
Predsjednik Federacije BiH	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.292	.121	.016
Vojska	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.424	.181	.020
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	.560	.202	.006
Političke stranke	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.528	.127	.000
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	.392	.142	.006
Mediji	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.587	.166	.000
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	.373	.186	.045
Vjerske ustanove	Nekad glasam, a nekad ne.	Nikad ne glasam na izborima.	.868	.195	.000
	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	.853	.218	.000

Srbi koji nekada glasaju, a nekad ne, razlikuju se od onih koji nikada ne glasaju u stepenu povjerenja u predsjednika Federacije BiH ($p= 0,016$). Postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji nikad ne glasaju na izborima i ispitanika koji su glasali, ali više neće ($p= 0,006$), i onih koji nekada glasaju, a nekad ne ($p= 0,002$), u stepenu povjerenja u vojsku. Slična situacija je i kod političkih stranaka, gdje se ispitanici koji nikad ne glasaju značajno razlikuju od onih koji nekada glasaju, a nekad ne ($p= 0,000$), i onih koji su glasali, ali više neće ($p= 0,006$). Ispitanici koji nikada ne glasaju na izborima se značajno razlikuju, u stepenu povjerenja u medije, u odnosu na one što nekada glasaju, a nekad ne ($p= 0,000$), i one koji su glasali, ali više neće ($p= 0,045$). Vjerskim ustanovama najmanje vjeruju Srbi koji nikada ne glasaju na izborima i oni se značajno razlikuju od onih koji nekada glasaju, a nekad ne ($p= 0,000$), i onih koji su glasali, ali više neće ($p= 0,000$).

11.6 Članstvo srpskih apstinenata u organizacijama civilnog društva

Grafikon 24.

Među srpskim apstinentima u Bosni i Hercegovini nalazimo najveći procenat ispitanika koji su članovi sportskih organizacija i sindikata, a slijede članovi udruženja boraca i žrtava rata, omladinskih i vjerskih organizacija. Najmanje je ispitanika koji su članovi udruženja koja se bave pomaganjem starima, invalidima i oboljelim od različitih bolesti. Ispitanici koji nikada ne izlaze na izbole najčešće su članovi neke sportske organizacije i sindikata. Među onima koji su glasali, ali više neće, najviše ima članova sportske organizacije, a slijede članovi udruženja boraca ili žrtava rata, sindikata i

omladinskih organizacija. Ispitanici koji nekada glasaju, a nekad ne, najčeće su članovi sindikata, sportskih i vjerskih organizacija.

Tabela 168. Članstvo srpskih apstinenata u religijskim ili crkvenim organizacijama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	130	84	91	305
	%	90.3%	94.4%	94.8%	92.7%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	11	4	5	20
	%	7.6%	4.5%	5.2%	6.1%
Aktivan sam član.	N	3	1	0	4
	%	2.1%	1.1%	0.0%	1.2%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 168.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3.292	4	.510

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije srpskih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u vjerskim organizacijama ($V=3,292$, $df=4$ $p=.510$).

Tabela 169. Članstvo srpskih apstinenata u sindikatima

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	111	81	89	281
	%	77.1%	91.0%	92.7%	85.4%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	29	6	7	42
	%	20.1%	6.7%	7.3%	12.8%
Aktivan sam član.	N	4	2	0	6
	%	2.8%	2.2%	0.0%	1.8%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 169.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
15.567	4	.004

Razlika između srpskih apstinenta je statistički značajna ($V= 15,567$, $df= 4$, $p= 0,004$) s obzirom na članstvo u sindikatima. Najviše članova sindikata nalazimo među onima koji nekad glasaju, a nekad ne (22,9%), a slijede oni koji su glasali, ali više neće (8,9%), i oni koji nikada ne glasaju (7,3%).

Tabela 170. Članstvo srpskih apstinenata u sportskim organizacijama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	117	79	83	279
	%	81.2%	88.8%	86.5%	84.8%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	20	7	5	32
	%	13.9%	7.9%	5.2%	9.7%
Aktivan sam član.	N	7	3	8	18
	%	4.9%	3.4%	8.3%	5.5%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 170.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
7.560	4	.109

Kada se govori o članstvu tri kategorije srpskih apstinenata u sportskim organizacijama, moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V= 7,560$, $df= 4$, $p= 0,109$).

Tabela 171. Članstvo srpskih apstinenata u organizacijama mladih

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	133	81	91	305
	%	92.4%	91.0%	94.8%	92.7%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	9	7	4	20
	%	6.2%	7.9%	4.2%	6.1%
Aktivan sam član.	N	2	1	1	4
	%	1.4%	1.1%	1.0%	1.2%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 171.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
1.192	4	.879

Kada je riječ o članstvu tri grupe srpskih apstinenata u organizacijama mladih, vidimo da ne postoji statistički značajna razlika između njih ($V=1,192$, $df=4$, $p=0,879$).

Tabela 172. Članstvo srpskih apstinenata u udruženjima boraca ili žrtava posljednjih ratova

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	134	80	91	305
	%	93.1%	89.9%	94.8%	92.7%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	10	6	5	21
	%	6.9%	6.7%	5.2%	6.4%
Aktivan sam član.	N	0	3	0	3
	%	0.0%	3.4%	0.0%	0.9%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 172.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
8,510	4	.075

Najveći procenat članova udruženja boraca i žrtava rata nalazimo među ispitanika koji su glasali, ali više neće (10,1%), a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne (6,9%), i oni koji nikada ne glasaju (5,2%). Ova razlika je statistički značajna ($V=8,510$, $df=4$, $p=0,075$).

Tabela 173. Članstvo srpskih apstinenata u profesionalnim udruženjima

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	135	85	94	314
	%	93.8%	95.5%	97.9%	95.4%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	7	3	1	11
	%	4.9%	3.4%	1.0%	3.3%
Aktivan sam član.	N	2	1	1	4
	%	1.4%	1.1%	1.0%	1.2%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 173.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
2,684	4	.612

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije srpskih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u profesionalnim udruženjima ($V=2,684$, $df=4$, $p=0,612$).

Tabela 174. Članstvo srpskih apstinenata u organizacijama koje se bave zaštitom životne sredine

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	1	0	2	3
	%	0.7%	0.0%	2.1%	0.9%
Nisam član.	N	142	87	91	320
	%	98.6%	97.8%	94.8%	97.3%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	1	1	2	4
	%	0.7%	1.1%	2.1%	1.2%
Aktivan sam član.	N	0	1	1	2
	%	0.0%	1.1%	1.0%	0.6%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 174.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4.905	6	.556

Kada se govori o članstvu tri kategorije srpskih apstinenata u organizacijama koje se bave zaštitom životne sredine, moramo da naglasimo da između njih ne postoji statistički značajna razlika ($V= 4,905$, $df= 6$, $p= 0,556$).

Tabela 175. Članstvo srpskih apstinenata u ženskim grupama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	137	85	95	317
	%	95.1%	95.5%	99.0%	96.4%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	5	2	0	7
	%	3.5%	2.2%	0.0%	2.1%
Aktivan sam član.	N	2	2	1	5
	%	1.4%	2.2%	1.0%	1.5%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 175.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3.839	4	.428

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije srpskih apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u udruženjima za zaštitu ženskih prava ($V = 3,839$, $df = 4$, $p = 0,428$).

Tabela 176. Članstvo srpskih apstinenata u organizacijama za zaštitu i promociju ljudskih prava

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	144	87	94	325
	%	100.0%	97.8%	97.9%	98.8%
Član sam, ali nisam aktivran.	N	0	1	1	2
	%	0.0%	1.1%	1.0%	0.6%
Aktivan sam član.	N	0	1	1	2
	%	0.0%	1.1%	1.0%	0.6%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 176.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3.162	4	.531

Kada je riječ o članstvu tri grupe srpskih apstinenata u organizacijama za zaštitu i promociju ljudskih prava, vidimo da ne postoji statistički značajna razlika između njih ($V = 3,162$, $df = 4$, $p = 0,531$).

Tabela 177. Članstvo srpskih apstinenata u organizacijama koje se bave pomaganjem starim osobama, osobama sa invaliditetom i sl.

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	143	87	94	324
	%	99.3%	97.8%	97.9%	98.5%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	1	2	2	5
	%	0.7%	2.2%	2.1%	1.5%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 177.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
1.174	2	.556

Tri grupe srpskih apstinenata se međusobno statistički ne razlikuju s obzirom na članstvo u organizacijama koje se bave pomaganjem starim i osobama sa invaliditetom ($V=1,174$, $df=2$, $p=0,556$).

Tabela 178. Članstvo srpskih apstinenata u organizacijama koje se bave zdravstvom i pomoći porodicama

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Nisam član.	N	144	89	94	327
	%	100.0%	100.0%	97.9%	99.4%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	0	0	2	2
	%	0.0%	0.0%	2.1%	0.6%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 178.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
4.884	2	.087

Ne postoji statistički značajna razlika između tri kategorije apstinenata s obzirom na procenat njihovih članova u udruženjima koja se bave zdravstvom i pomoći porodicama ($V= 4,884$, $df= 2$, $p= 0,087$).

Tabela 179. Članstvo srpskih apstinenata u nekim drugim organizacijama

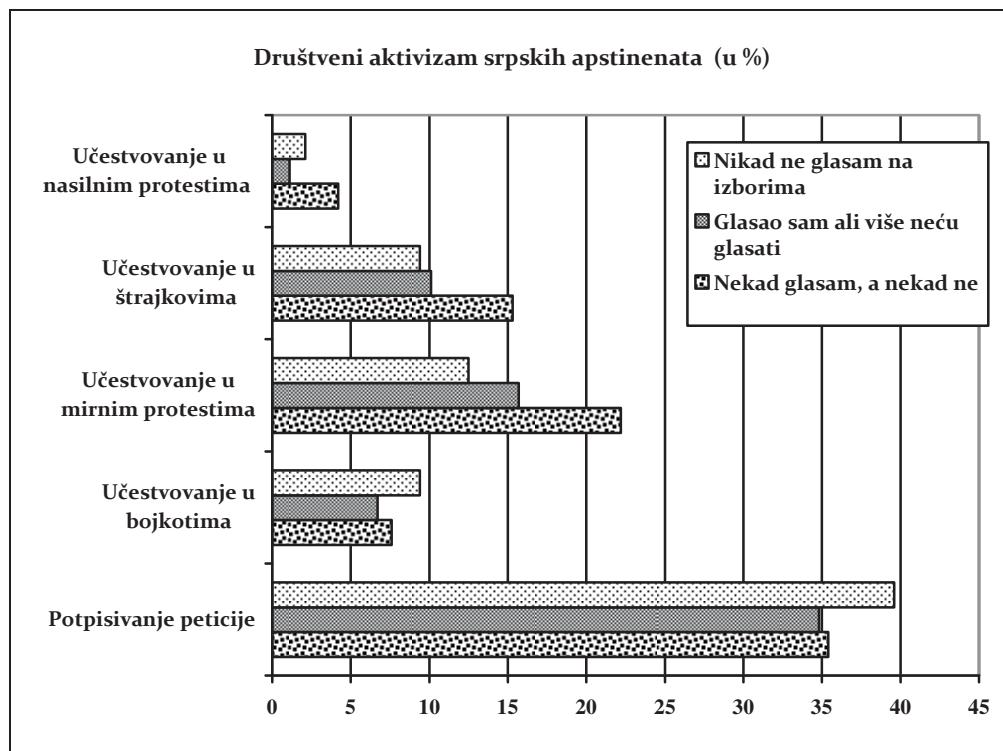
		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	1	0	0	1
	%	0.7%	0.0%	0.0%	0.3%
Nisam član.	N	138	87	94	319
	%	95.8%	97.8%	97.9%	97.0%
Član sam, ali nisam aktivan.	N	3	1	2	6
	%	2.1%	1.1%	2.1%	1.8%
Aktivan sam član.	N	2	1	0	3
	%	1.4%	1.1%	0.0%	0.9%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 179.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
2.925	6	.818

Tri grupe srpskih apstinenata se međusobno statistički ne razlikuju s obzirom na članstvo u nekoj od organizacija koje nisu pobrojane ($V= 2,925$, $df= 6$, $p= 0,818$).

11.7 Društveni aktivizam srpskih apstinenata

Grafikon 25.

Najveći procenat srpskih apstinenata, bez obzira na kategoriju kojoj pripadaju, je u protekloj godini potpisalo neku od peticija, a potom učestvovao u mirnim protestima i štrajkovima. Apstinenti su najmanje učestvovali nasilnim protestima.

Važno je naglasiti da među srpskim apstinentima ne postoji statistički značajna razlika bez obzira na vrstu političke participacije.

Tabela 180. Da li ste u posljednjih godinu dana potpisivali peticije?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	1	0	0	1
	%	0.7%	0.0%	0.0%	0.3%
Učestvovao	N	51	31	38	120
	%	35.4%	34.8%	39.6%	36.5%
Nije učestvovao	N	92	58	58	208
	%	63.9%	65.2%	60.4%	63.2%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 180.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
1.832	4	.767

Tabela 181. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u bojkotima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	1	0	0	1
	%	0.7%	0.0%	0.0%	0.3%
Učestvovao	N	11	6	9	26
	%	7.6%	6.7%	9.4%	7.9%
Nije učestvovao	N	132	83	87	302
	%	91.7%	93.3%	90.6%	91.8%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 181.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
1.748	4	.782

Tabela 182. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u mirnim protestima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	1	0	0	1
	%	0.7%	0.0%	0.0%	0.3%
Učestvovao	N	32	14	12	58
	%	22.2%	15.7%	12.5%	17.6%
Nije učestvovao	N	111	75	84	270
	%	77.1%	84.3%	87.5%	82.1%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 182.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
5.456	4	.244

Tabela 183. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u štrajkovima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	1	0	0	1
	%	0.7%	0.0%	0.0%	0.3%
Učestvovao	N	22	9	9	40
	%	15.3%	10.1%	9.4%	12.2%
Nije učestvovao	N	121	80	87	288
	%	84.0%	89.9%	90.6%	87.5%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 183.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3.719	4	.445

Tabela 184. Da li ste u posljednjih godinu dana učestvovali u nasilnim protestima?

		Nekad glasam, a nekad ne.	Glasao sam, ali više neću glasati.	Nikad ne glasam na izborima.	Total
Bez odgovora	N	1	0	1	2
	%	0.7%	0.0%	1.0%	0.6%
Učestvovao	N	6	1	2	9
	%	4.2%	1.1%	2.1%	2.7%
Nije učestvovao	N	137	88	93	318
	%	95.1%	98.9%	96.9%	96.7%
Total	N	144	89	96	329
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 184.1 Hi-kvadrat test

V	df	p
3.009	4	.556

11.8 Rasprava

Sociodemografska analiza tri kategorije srpskih apstinenata pokazuje da se oni međusobno ne razlikuju s obzirom na pol, mjesto stanovanja, starost i obrazovanje, tako da možemo govoriti o jednoj prilično homogenoj grupi apstinenata.

Politička participacija u najvećoj mjeri utiče na zainteresovanost ispitanika za politiku. Apstinenti koji kalkulišu svojim izlaskom na izbore su i najviše zainteresovani za politiku, a slijede oni koji su se razočarali u politiku i političare i više neće glasati. Nezainteresovanost za politiku najviše je prisutna kod onih ispitanika koji nikada ne izlaze na izbore. I kod srpskih apstinenata televizija je najvažniji kanal za informisanje o politici, a znatno manje dnevne novine, prijatelji i poznanici. Najmanje je apstinenti koji se o politici informišu putem časopisa. Bez obzira iz koje kategorije apstinenata dolaze, redoslijed najvažnijih medija za informisanje je uvijek isti: televizija, dnevne novine, prijatelji i poznanici. Zanimljivo je da razlika između tri vrste srpskih apstinenata postoji samo kod internet medija, što ukazuje na homogenosti srpskih apstinenata.

Analizirajući psihološke varijable kod tri kategorije srpskih apstinenata, nalazimo značajne razlike samo na varijablama kosmopolitizam i liberalizam, dok kod ostalih varijabli (odnos prema vođi, dogmatizam, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost, nacionalizam, cilj opravdava sredstvo) te razlike nisu statistički značajne. Kosmopolitizam je najmanje prisutan kod ispitanika koji su glasali, ali više neće, a slijede ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne. Kosmopolitizam je najviše izražen kod ispitanika koji nikada ne izlaze na izbore. Među apstinentima najmanje liberalni su oni koji nekad glasaju, a nekad ne, a slijede oni koji su glasali i više neće i oni koji nikada ne izlaze na izbore.

Između tri kategorije srpskih apstinenata u Bosni i Hercegovini ne postoji statistički značajna razlika za bilo koju od ponuđenih društvenih vrijednosti. Imajući u vidu ove nalaze možemo reći da su

srpski apstinenti veoma homogena grupa koja se međusobno ne razlikuje s obzirom na društvene vrijednosti za koje se zalažu.

Srpski apstinenti najviše vjeruju vjerskim ustanovama, a slijede policija, mediji, predsjednik i Vlada Republike Srpske. Najmanje se vjeruje institucijama iz Federacije BiH, institucijama BiH i političkim partijama. Razlika između tri kategorije srpskih apstinenata je statistički značajna kod sljedećih institucija: predsjednik BiH, vojska, političke partije, mediji i vjerske ustanove. Institucijama najviše vjeruju ispitanici koji nekad glasaju, a nekad ne, a slijede oni koji su glasali, ali više neće. Najmanje povjerenja u institucije nalazimo kod pravih apstinenata, tj. ispitanika koji nikada ne izlaze na izbore.

Među srpskim apstinentima u Bosni i Hercegovini nalazimo najveći procenat ispitanika koji su članovi sportskih organizacija i sindikata, a slijede članovi udruženja boraca i žrtava rata, omladinskih i vjerskih organizacija. Najmanje je ispitanika koji se bave pomaganjem starima, invalidima i oboljelim od različitih bolesti. Apstinenti se jedino razlikuju kod članstva u sindikatima. Najviše članova sindikata nalazimo kod onih koji nekad glasaju, a nekad ne, a slijede oni koji su glasali, ali više neće, te oni koji nikada ne glasaju.

Najveći procenat srpskih apstinenata je, bez obzira na kategoriju kojoj pripadaju, u protekloj godini potpisao neku od peticija, a potom učestvovao u mirnim protestima i štrajkovima. Apstinenti su najmanje učestvovali nasilnim protestima. Razlike između ove tri kategorije apstinenata nisu statistički značajne.

12 APSTINENTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Istraživanje je obavljeno u martu 2013. godine na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine i u njemu je učestvovalo 914 ispitanika koji su zadovoljili neke od sljedećih kriterijuma: da su u posljednjih šest godina nekad glasali, a nekad ne, glasali su, ali više neće, da nikada nisu glasali, ili da u trenutku anketiranja ne bi glasali. Apstinenti su naveli nekoliko razloga zbog čega ne bi glasali i to: izlazak na izbore im ništa neće pomoći, nemaju za koga glasati, razočarenje, korumpirani i kriminalizovani političari i neispunjavenje predizbornih obećanja. Možemo reći da su ovi odgovori prilično očekivani ako imamo u vidu da se ekomska situacija u Bosni i Hercegovini stalno pogoršava, institucije sistema su neefikasne, a isti političari već godinama ne rješavaju iste probleme.

Rezultati dobijeni anketiranjem svih apstinenata u Bosni i Hercegovini pokazuju da pripadnost određenoj kategoriji apstinenata u velikoj mjeri zavisi od sociodemografskih karakteristika ispitanika. Ova razlika je nađena na šest (starost, obrazovanje, mjesto stanovanja, entitet, vjerska ubjedjenja, etnička pripadnost) od sedam mjereneh varijabli. Rezultati dobijeni na varijabli pol samo su donekle u skladu sa nalazima (Milošević, 1999; Sajc, 1996), dok se rezultati dobijeni na varijablama starost i obrazovanje slažu sa nalazima u regionu (Milošević, 2007) i svijetu (Topf, 1995; Blais, 2000; Wolfinger i Rosenston, 1980; Blais, 2000). Rezultati dobijeni među trima etničkim grupama pokazuju da vrsta apstinencije kod Bošnjaka i te kako zavisi od njihovih sociodemografskih karakteristika (pol, mjesto stanovanja, starost i obrazovanje). Kod hrvatskih ispitanika obrazovanje i starost su uticale na vrstu apstinencije, dok kod Srba ove varijable nisu imale nikakvog uticaja. Na nivou Bosne i Hercegovine, ali i kod Srba i Bošnjaka, uočava se tendencija da ispitanici koji nikada ne glasaju na izborima češće žive u gradu nego na selu, dok je kod Hrvata taj procenat izjednačen. Istovremeno na selu, kod ispitanika na svim nivoima analize, nalazimo veći procenat razočaranih ljudi koji su glasali, ali više to ne žele da čine. Najveći procenat pravih apstinenata (onih koji nikad ne izlaze na izbore), i na nivou države i na nivou pojedinih etničkih grupa, nalazimo među ispitanicima starosti do 29

godina. Takođe je interesantno da najveći procenat onih koji manipulišu svojim izlaskom na izbore nalazimo kod najobrazovanijih ispitanika u svim etničkim grupama i na nivou Bosne i Hercegovine.

Bez obzira da li analiziramo apstinente na nivou Bosne i Hercegovine ili po pojedinim etničkim grupama, možemo da vidimo da je zainteresovanost za politiku povezana sa ponašanjem na izborima. Ispitanici koji manipulišu svojim izlaskom na izbore, tj. nekad glasaju, a nekad ne, su i najviše zainteresovani za politiku, a slijede oni koji su razočarani i neće više da glasaju. Ispitanici koji nikada ne glasaju su i najmanje zainteresovani za politička dešavanja. Još jednom ćemo ponoviti da su ovakvi rezultati sasvim očekivani, jer učešće na izborima podrazumijeva zainteresovanost i informiranost o dešavanjima u politici (partije koje izlaze na izbore, njihovi kandidati, koalicije i programi).

O politici se apstinenti u Bosni i Hercegovini najčešće informišu putem televizijskih stanica, koje još uvijek nemaju ozbiljnu konkureniju među ostalim medijima. Slijede dnevne novine, dok su radio i elektronski mediji (portali i sajtovi) skoro izjednačeni. Zanimljivo je da se među bošnjačkim apstinentima elektronski mediji nalaze ispred radija, dok se među Hrvatima radio nalazi na drugom mjestu, ispred novina i elektronskih medija. Kada se Srbi informišu o politici, oni daju prednost razgovoru sa prijateljima u odnosu na portale i sajtove. Razlike u korištenju pojedinih medija za informisanje o politici su najprimjetnije kod bošnjačkih apstinenata (televizija, radio i društvene mreže), dok kod Hrvata nalazimo samo razlike kada je u pitanju gledanje televizije. Među srpskim apstinentima nismo našli statistički značajne razlike između tri vrste apstinanata i načina na koje koriste pojedine medije u informisanju o politici. Naravno, što su ispitanici više uključeni u politička dešavanja, to se više informišu o tome posredstvom medija.

Ispitujući neke sociopsihološke varijable (nacionalizam, kosmopolitizam, dogmatizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam), stiče se utisak da su domaći apstinenti nešto više „naginju“ autoritarnosti, nego demokratiji. To se najbolje može osjetiti kroz njihovu nespremnost da mijenjaju svoje stavove i da poštuju drugačije mišljenje, kroz povišenu potrebu za vođom i zatvorenost u svoju etničku grupu. Važno je naglasiti

da iza te autoritarnosti ne стоји i spretnost na preuzimanje ekstremnih akcija, na šta nam ukazuju relativno niske vrijednosti na varijabli cilj opravdava sredstvo. Neki autori (Šiber, 1998) govore da izražena autoritarnost vodi ka povećanju apstinencije kod građana vodi njihovoj političkoj pasivizaciji, ali u Bosni i Hercegovini upravo kod glasača nalazimo najviše ovih osobina, ali ni među apstinentima ne nalazimo velike razlike. Pokazalo se da se tri kategorije apstinenata značajno razlikuju samo na varijablama kosmopolitizam i liberalizam. Kosmopolitizam najmanje prihvataju ispitanici koji su glasali, ali to više neće činiti, i oni koji nekad glasaju, a nekad ne. Kosmopolitizam je najviše prisutan kod ispitanika koji nikada ne izlaze na izbore. Slična situacija je i kod liberalizma. Oni koji nikada ne glasaju su najviše liberalni, a slijede oni koji su glasali, ali više neće, i oni koji nekad glasaju, a nekad ne. Sasvim je jasno da ispitanici koji preferiraju liberalne i kosmopolitske vrijednosti u Bosni i Hercegovini nemaju, ili ne prepoznaju među domaćim političkim partijama nekoga ko se istinski zalaže za te vrijednosti, ko bi ih potaknuo da izađu na izbore i daju mu glas. Političke partije u Bosni i Hercegovini su na ideološkom koordinatnom sistemu koncentrisane oko centra i desno, dok je prostor ljevice potpuno prazan i čeka da se popuni, i koliko je to moguće potakne prave apstinente da izađu na izbore i daju im glas. Naravno, treba imati u vidu da bi jedna ili više takvih partija morala da djeluje u skladu sa političkim uređenjem u Bosni i Hercegovini, tj. da bi morala da ponudi program koji bi bio jednak privlačan i u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj, što je veoma težak posao, jer društvo funkcioniše na etničkim principima.

Kada pojedinac bira neke društvene ciljeve prepostavlja se da, bar u izvjesnoj meri, uzima u obzir i interes drugih ljudi i društva u cjelini i da time iskazuje svoje viđenje društvenih prioriteta. Apstinenti, bez obzira kojoj grupi pripadaju, imaju identične prioritete kada je riječ o samom izboru ciljeva, kao i njihovom redoslijedu. Ciljevi koji su zajednički za sve kategorije apstinenata su: borba protiv kriminala i korupcije, zaposlenost, pravna država, životni standard i socijalna pravda. Sasvim je jasno da apstinenti u Bosni i Hercegovini žele da žive u državi u kojoj će biti zaštićeni od korupcije i kriminala, u pravednom društvu u kojem će moći da žive od svog rada. Najintenzivnije društvene ciljeve nalazimo kod

ispitanika koji su glasali, ali više neće, a slijede oni koji nekad glasaju, a nekad ne, te oni koji nikada ne glasaju. Kada pogledamo prihvatanje pojedinih društvenih ciljeva unutar pojedinih etničkih grupa, vidimo da među tri kategorije bošnjačkih apstinenata te razlike postoje kod 8 od 17 vrijednosti, dok kod Hrvata nalazimo samo tri razlike. Razlike između tri kategorije srpskih apstinenata ne postoje u prihvatanju pojedinih društvenih ciljeva.

Bosanskohercegovački apstinenti samo donekle vjeruju institucijama. Najviše povjerenja u institucije nalazimo kod ispitanika koji nekad glasaju, a nekad ne, a potom kod ispitanika koji su glasali, ali više neće. Najmanje povjerenja u institucije nalalimo kod pravih apstinenata, tj. onih koji nikada ne glasaju. Apstinenti u Bosni i Hercegovini najviše povjerenja imaju u vjerske organizacije, policiju, nevladin sektor i međunarodnu zajednicu, dok najmanje povjerenja nalazimo prema partijama i izvršnoj vlasti. Naravno, i ovdje ima variranja od etničke do etničke grupe. Bošnjački apstinenti najmanje povjerenja imaju u političke partije i izvršnu vlast iz Republike Srpske, dok najviše povjerenja imaju u vjerske ustanove, pretpostavljamo islamske, a slijede policija, nevladin sektor i međunarodna zajednica. Hrvati ne vjeruju ni vlastima Republike Srpske ni Federacije BiH, a najviše vjeruju katoličkoj crkvi, međunarodnoj zajednici i nevladinom sektoru. Srpski apstinenti najviše vjeruju Srpskoj pravoslavnoj crkvi, policiji, medijima i izvršnoj vlasti Republike Srpske, a najmanje institucijama iz Federacije BiH i držanim institucijama, kao i političkim partijama. Možemo reći da su dobijeni rezultati prilično očekivani, pogotovo kada se radi o institucijama u koje ispitanici imaju najmanje povjerenja. Najmanje se vjeruje izvršnoj vlasti i institucijama u kojima dominiraju druge etničke grupe i političkim partijama, dok se istovremeno najviše vjeruje vjerskim ustanovama i policiji. Povjerenje u nevladin sektor je veoma prisutno kod bošnjačkih i hrvatskih apstinenata, dok se to ne može reći za Srbe. Kada se govori o povjerenju apstinenata u pojedine institucije, možemo reći da se hrvatski apstinenti međusobno manje razlikuju u odnosu na bošnjačke i srpske apstinente. Možemo prepostaviti da je uzrok ove homogenizacije to što se Hrvati, u odnosu na Bošnjake i Srbe, u Bosni i Hercegovini osjećaju ugroženim, jer smatraju da

nisu dovoljno i na pravi način zastupljeni u kantonalnim, entitetskim i državnim institucijama.

Među apstinentima u Bosni i Hercegovini nema mnogo članova nevladinih organizacija, a među članovima je veoma malo onih koji su istinski aktivni. Najmasovnije su vjerske i sportske organizacije (manje od 20% apstinenata), a slijede omladinske organizacije, sindikati i udruženja boraca i žrtva rata. Najmanje je ispitanika koji su članovi ekoloških udruženja ili organizacija koja se bave zaštitom ljudskih prava. Među ispitanicima koji nikada ne glasaju nalazimo najmanje članova organizacija civilnog društva. Kada analiziramo članstvo apstinenata u organizacijama civilnog društva po etničkim grupama, vidimo da i tu postoje razlike. Među Bošnjacima nalazimo najveći procenat članova sportskih i vjerskih institucija, a slijede omladinske organizacije, udruženja boraca i žrtva rata, dok kod hrvatskih apstinenata dominira članstvo u vjerskim uduženjima i znatno manje u ostalim organizacijama. Kod srpskih apstinenata je situacija nešto drugačija. Najviše je članova sportskih organizacija i sindikata, a slijede udruženja boraca i žrtava rata i omladinskih organizacija. Ako pogledamo razlike između tri kategorije apstinenata unutar svake etničke grupe, vidjećemo da su te razlike male, najviše prisutne kod Bošnjaka (3 od 9), dok kod Srba i Hrvata skoro i ne postoje.

Možemo reći da apstinenti u Bosni i Hercegovini i nisu u velikoj mjeri društveno aktivni. Najveći procenat njih, ali manje od 45%, je učestvovao u potpisivanju peticija, a znatno manje u mirnim protestima, štajkovima i bojkotima. Ovaj redoslijed je skoro identičan kod sve tri kategorije apstinenata na nivou Bosne i Hercegovine i u sve tri etničke grupe. Nema velikih razlika između aktivizma u tri kategorije apstinenata na nivou države, niti po pojedinim etničkim grupama.

Na kraju možemo da zaključimo da se apstinenti u Bosni i Hercegovini donekle međusobno razlikuju i da ta razlika nije velika između onih koji manipulišu svojim izlaskom na izbore i razočaranih, koliko se oni koji nikada ne glasaju razlikuju u odnosu na ove dvije grupe. Takođe je važno naglasiti da se bošnjački apstinenti međusobno najviše razlikuju, a slijede hrvatski apstinenti. Srpski apstinenti djeluju kao jedna prilično homogena grupa. Ostaje otvoreno pitanje: da li je uzrok ovih razlika veličina etničkih uzoraka ili stvarna heterogenost?

LITERATURA

- Almond, G. & Verba, S. (1989): *The Civic Culture*, Newbury Park: Sage Publications;
- Blais, A. (2000): *To Vote Or Not To Vote? The Merits and Limits of Rational Choice Theory*, Pittsburgh: PA University of Pittsburgh Press;
- Bojanovic, R. (2004): *Autoritarni pogled na svet*. Beograd, Centar za primenjenu psihologiju;
- Campbell, A. P. Converse, W. M and Stokes, D. (1960): *The American Voter*, New York: John Wiley;
- Dahl, R. (1966): *Political Oppositions in Western Democracies*, New Haven: Yale University;
- Deželan, T. (2007); *Analiza apstinencije na europskim izborima*, Politička misao, Vol. XLIV, br. 3, str. 23–43.
- Gibbins, G. (ed.) (1989): *Contemporary Political Culture*, London: Sage;
- Kaase, M., Barnes, S. H., (1979): In Conclusion: The Future of Political Protest in Western Democracies. in Barnes. S. H., Kaase, M. (ed.). *Political Action*. Pp. 527;
- Lamza Posavec, V. (1996): *Pokušaj identificiranja skupine „vjerljivih glasača“ u predizbornim istraživanjima javnoga mnjenja*, Zagreb, Društvena istraživanja, br. 5, 1, str. 185–204.
- Lamza Posavec, V. i Milas, G. (2002): *Provjera primjenjivosti Perryjeva modela „vjerljivih glasača“ u predikciji rezultata izbor za Gradsku skupštinu Zagreba 2001. godine*, Zagreb, Društvena istraživanja, god. 11, br. 2–3, str. 431–451;
- Lamza Posavec, V. (2004): *Apstinencija na izborima za hrvatski Sabor 2003 godine: Tko i zašto nije glasovao?*, Zagreb, Društvena istraživanja, god. 13, br. 3 (71), str. 383–404
- Lamza Posavec, V. i Rihtar, S. (2007): *Mogući utjecaj objavljenih rezultata predizbornih anketa na izborno ponašanje birača.*, Zagreb, Društvena istraživanja, god. 16, br. 1–2 (87–88), str. 73–97;

Lutovac, Z. (2007): *Birači i apstinenti u Srbiji*, Friedrich Ebert Stiftung, Fakultet političkih nauka i Institut društvenih nauka, Beograd;

Ljubić, T. i Marko, D. (2009): Izbori i izborni system, *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine – izabrani aspekti*, Krause i dr. (ur.) , Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Konrad Adenauer, str. 315–336;

McNair, B. (1999): *An Introduction to Political Communications*. London, John Libbey & Comp. Ltd.

Milošević, J. (1997): *Osnovni pristupi u proučavanju izbornog ponašanja*, Psihologija, br. 3, Beograd, Centar za primjenjenu psihologiju Društva psihologa Srbije, str. 279–294;

Milošević, J. (1999): *Izborna apstinencija u Srbiji*, Psihologija, br. 3–4, Beograd, Centar za primjenjenu psihologiju Društva psihologa Srbije, str. 189–202;

Milošević Đorđević, J. (2007): *Socijalna i politička homogenost izbornih apstinenata*, Lutovac, Z. (ur.), Birači i apstinenti u Srbiji, Friedrich Ebert Stiftung, Fakultet političkih nauka, Institut društvenih nauka, Beograd, str. 205–216;

Pantić, D. i Pavlović, M. Z. (2009): *Political Culture of Voters in Serbia*, Institut društvenih nauka, Beograd;

Pavlović, Z. (2007): *Uticaj izborne participacije na strukturu interesovanja*, Lutovac, Z. (ur.), Birači i apstinenti u Srbiji, Friedrich Ebert Stiftung, Fakultet političkih nauka, Institut društvenih nauka, Beograd, str. 97–112;

Puhalo, S. (2007): *Socio-psihološki profil glasača i apstinenata u Bosni i Hercegovini*, Puhalo S. (ur.), Socio-psihološki profil glasača i apstinenata u Bosni i Hercegovini između Opštih izbora 2006. godine i Lokalnih izbora 2008. godine, Banja Luka, Art print, str. 75–135;

Puhalo, S. (2008): *Ideološki stavovi apstinenata i glasača u Bosni i Hercegovini*, Puhalo S. (ur.), Ideološki profil glasača i apstinenata u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, Art print, str. 63–107;

Puhalo, S., Milinovic, J. i Arsenijević-Puhalo, A. (2009): *Socio-psihološke karakteristike apstinentica i glasačica u Bosni i Hercegovini*, Psihologija, br. 42 (3), Beograd, Centar za primjenjenu psihologiju Društva psihologa Srbije, str. 329–339;

Puhalo, S. (2009): *Koliko znamo o politici*, Puhalo S. (ur.), Koliko stanovnici BiH (ne)znaaju o politici, Banja Luka, Art print, str. 59–121;

Puhalo, S. (2009): *Ideološki aspekti poslanika u Parlamentu Republike Srpske i njihovih glasača iz Republike Srpske*, magistarski rad, Banja Luka, Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci;

Puhalo, S. (2009): *Koliko znamo o politici*, Puhalo S. (ur.), Šta stanovnici BiH (ne)znaaju o politici, Banja Luka, Art print, str. 59–121;

Puhalo, S. (2011): *Društveni ciljevi, stavovi, znanje i strahovi građana BiH prema EU*, Puhalo S. (ur.), Na putu ka Evropskoj uniji, Banja Luka, Pro Educa, str. 71–141;

Popov-Momčinović, Z. (2008): *Politička kultura u periodu tranzicije*, Istočno Sarajevo, magistarski rad, Univerzitet Istočno Sarajevo, Filozofski fakultet Pale;

Sajc, A. (1996): *Socio-demografske karakteristike izbornog neodlučnih i apstinenata u Srbiji 1990–1993*, Beograd, Sociologija, br. 2, str. 195–223;

Šalaj, B. (2009): *Socijalno povjerenje u Bosni i Hercegovini*, Banja Luka, Friedrich Ebert Stiftung;

Šiber I. (1998): *Osnove političke psihologije*, Zagreb, Politička kultura nakladno-istraživački zavod;

Šiber, I. (2003): *Politički marketing*, Zagreb, Politička kultura nakladno-istraživački zavod;

Šiber, I. (2007): *Političko ponašanje*, Zagreb, Politička kultura nakladno-istraživački zavod;

Topf, R. (1995): Electoral participation. in H.-D. Klingemann and D. Fuchs (eds.) *Citizens and the State*, Oxford: Oxford University Press;

Vujčić, V. (2000): Politička Participacija, *Politička misao*, Vol XXXVII, br. 1, str. 115–140;

Wolfinger, R, and Rosenstone, S. (1980): *Who Votes?* New Haven, CT: Yale University Press.

Ostali izvori

Glas Srpske, SNSD najbrojniji, SDS krije broj članova http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/SNSD-najbrojniji-SDS-krije-broj-clanova/lat/91382.html – pristupljeno 20.08. 2013. godine

www.fes.ba